

**MOSLAVAČKI PARTIZANSKI
ODRED**

III DIO

(S J E Ć A N J A)

Dr PAVLE GREGORIĆ-BRZI

U posjeti Moslavačkom partizanskom odredu

Potkraj siječnja 1942. godine, točnije 26. 01, krenuo sam sa Zvonkom Brkićem, tada sekretarom KK KPH-a Garešnica, šumskom željeznicom u Podgarić, a odatle pješke u MPO. Nije bilo nimalo lako putovati toga dana po veoma dubokom snijegu i velikoj studeni. No, idući po našim vezama uspješno smo stigli u Odred koji se bio smjestio istočno od Humke u zemunicama. Toga dana održani su sastanci rukovodstva Moslavačkog odreda i partijske organizacije. Izvršena je organizacija Odreda, koji je tada bio jačine jedne partizanske čete, tako da je imao desetine i vodove, komandire desetina, vodnike i delegate. Stipe je tada i zvanično postavljen za komandanta Odreda, a Svetličić Mato-Svetli za komesara. Prilikom razmatranja vojno-političke situacije, rukovodstvo Odreda bilo je upoznato što mu je raditi u narednom periodu. Dogovoreno je da Odred ispolji što veću aktivnost, osobito kada se poboljšaju vremenski uvjeti. Prema prikupljenim podacima, očekivala se neprijateljska akcija protiv Moslavačkog odreda. Odlučili smo da se Odred potuče s neprijateljem, da mu nanese što više gubitaka, da mu se dade lekcija na bojnopolju. Pored toga, odlučeno je da ukoliko neprijateljske snage budu suviše jake i ugroze opstanak u Moslavačkoj gori, MPO će se izvući preko Ilove u Slavoniju i tu razmjestiti po selima. Nakon kraćeg vremena ponovno će se vratiti na Moslavačku goru i razvijati borbeno djelovanje.

Moral, disciplina i spremnost za borbu bili su na visini. Naoružanje u Odredu bilo je dosta dobro za one prilike. Istoga dana vratili smo se ja i Dorat šumskom prugom do Vel. Prokopa, kod Ljubana Đarića, a zatim noću produžili pješke za »Jamu«. Bio je to veoma težak i naporan marš. Zvonko Brkić, krupan i visok, lakše je izdržao taj napor i pomogao meni da ipak stignemo u »Jamu«, jer da njega nije bilo, pitanje je da li bih mogao izbjeći smrzavanje. Kada smo stigli u »Jamu« i ogrijali se, u šali sam rekao Zvonku: »Lako je tebi, ti si visok i jak kao Dorat.« Tako je Zvonko Brkić dobio nadimak Dorat.

Sutradan po našem odlasku, tj. 27. 1. 1942, MPO je imao žestoku borbu na Moslavačkoj gori u kojoj je odnio sjajnu pobjedu nad neprijateljem uz male vlastite gubitke. Odjek uspjeha partizana bio je veoma snažan, po svim selima prepričavala se borba u kojoj je neprijatelj imao ozbiljne gubitke, naročito ustaše iz Garešnice. Bio je to vojni, politički i moralni poraz ustaša. Mnogi seljaci koji su bili protiv ustaša brže su se opredjeljivali za NOP.

Uspjesima Moslavačkog partizanskog odreda pridonijeli su mnogi znani i neznani borci i saradnici, među kojima je bio i Petar Ham, po narodnosti Nijemac, koji je kao komunist radio za Partiju čitavog rata, boraveći u Hrastovcu nedaleko od Garešnice. Njegova čitava porodica bila je uključena u NOP i aktivno radila na izvršavanju raznovrsnih zadataka.

Jedan od vrsnih saradnika i organizatora NOP-a bio je i Ljuban Đarić iz Velikog Prokopa. On je uključio u pokret od prvih dana svojega sina, dvije kćerke i suprugu. Sretao sam ga i kasnije u toku rata

kao vijećnika AVNOJ-a i ZAVNOH-a. Bio je na I i II zasjedanju AVNOJ-a. Taj čestiti čovjek davao je sve od sebe od prvog dana oružane borbe. S mnogo odgovornosti i čvrstine izvršavao je sve zadatke čika Ljuban, kako smo ga u to vrijeme zvali.

TOMO BUDEN-HITRI

Počeci stvaranja prvih partizanskih jedinica u Moslavini

Razvoj NOP-a kao i stvaranje borbenih jedinica u Moslavini 1941. — 1942. g. imaju svoje specifično obilježje.

Ti specifični uvjeti diktirali su kasniji početak oružane borbe i sporiji razvoj sve do kraja 1942. g. kada pristupanje naroda ovoga kraja NOP-u i NOB-i poprima masovniji karakter. Prve borbene jedinice stvarale su se od manjih grupa komunista i prešle su velike prepreke trpeći od početka znatne gubitke sve dok nisu stvorene znatnije i jače vojne jedinice. Postoji nekoliko objektivnih razloga zbog kojih se pokret sporije i postupnije razvijao kao što su:

— relativno malobrojna partijska organizacija, kao i nedovoljno revolucionarno iskustvo i borbenost,

— jak utjecaj na mase građanskih političkih partija: HSS-a (Hrvatske seljačke stranke), SDS-a (Samostalne demokratske stranke), JRZ (Jugoslavenske radikalne zajednice),

— jaka ustaško-njemačka propaganda o stvaranju nezavisne države Hrvatske, te u velikim pobjedama fašističke Njemačke, kao i zastrašivanje naroda hapšenjem i progonima.

Intenzivniji rad i aktivnost komunističke partije na kotaru Garešnica počeli su od 1938. godine, iako je u Kaniškoj Ivi osnovana partijska organizacija još 1932. g. Ostale organizacije osnovane su kasnije, uglavnom 1939. i početkom 1940. godine, tako da je na kotaru Garešnica 1940. g. bilo 5 partijskih organizacija s 28 članova i to u Kan. Ivi, Garešnici, Gar. Brestovcu, Hercegovcu i Novoj Plošćici. Početkom 1940. godine osnovan je i prvi kotarski komitet Garešnica od 4 člana, a krajem 1938. g. osnovan je i Okružni komitet Bjelovar u okviru kojeg je bila i garešnička partijska organizacija. Kako na kotaru Garešnica nije bilo industrije, osim pilane na Brestovcu, gdje je radilo oko 200 radnika, sastav članstva bio je uglavnom od seljaka i zanatskih radnika.

Dosta mlada bez većeg borbenog i revolucionarnog iskustva, partijska organizacija se našla pred vrlo složenim i teškim zadacima nakon okupacije zemlje i pokretanja masa u NOB-u. Na području bivšeg kotara Garešnica pretežno je bilo stanovništvo hrvatske nacionalnosti (oko 95%), zatim srpske nacionalnosti, te Nijemci, Česi i Mađari. Najjači utjecaj imala je HSS, jer je imala jaku organizaciju u svim selima s mjesnim i općinskim odborima i kotarskim odborom. U većini sela bila je organizirana i tzv. Seljačka zaštita. Zahvaljujući baš HSS-u i njihovom vođi Mačeku ustaše su nakon okupacije uspjeli preuzeti i

učvrstiti vlast, jer je Maček pozvao sve pristaše da se pokore ustaškoj vlasti i da s njom surađuju.

Među stanovništvom srpske nacionalnosti bila je utjecajna SDS koja je ranije bila u opoziciji, ali su i njeni vođe bili dosta pasivni, iako je srpski narod bio u velikoj većini protivan ustaškoj vlasti. Neznatan utjecaj i malobrojne pristaše imala je u srpskom narodu JRZ, koja je bila bivša najreakcionarnija režimska stranka, a ujedno i antikomunistička.

Iako je ogromna većina hrvatskog stanovništva bila pasivna ili protivna stvaranju ustaške vlasti, najreakcionarniji dio HSS-a solidarizirao se s novim režimom, pa je dio pristaša HSS-a naročito iz redova »Seljačke zaštite« potpomagao u stvaranju i učvršćenju ustaško-fašističke vlasti. Zaštita je organizirano djelovala i pomagala u travnju 1941. godine na razoružavanju jugoslavenske vojske u povlačenju, prikupljanju i predaji oružja vlastima, kao i u organiziranju ustaških seoskih organizacija i, u većini sela, ustaških straža. To nije bila naročito značajna snaga, jer su u ustaše odlazili ljudi bez većeg ugleda u narodu, ali su ipak pridonijeli da se učvrsti prva ustaška vlast. U okviru HSS-a postojalo je i tzv. lijevo krilo, među kojima se našla većina vođa HSS-a na kotaru, pa je s njima partija, preko pojedinih drugova, uspostavljala kontakte. Razgovaralo se o tome kako bi HSS trebao pozvati članstvo na otpor ustaškoj vlasti, naročito nakon odluke CK KPJ o dizanju ustanka protiv okupatora i domaćih izdajnika. Njihova parola je bila da nije vrijeme, da treba čekati, da se oni ne slažu s ustašama, i da se neće opredijeliti za pokret, ali da ništa nemaju protiv komunista i partije i eventualnih njihovih akcija. Svojim pristašama govorili su da ne treba ići u ustaše, a u domobrane da idu. Pasivno držanje imala je većina rukovodstva SDS-a prema NOP-au.

Kako je na tom području 1941. godine bio relativan mir i nije bilo terora ni proгона (osim hapšenja pojedinaca i prijetnji i zastrašivanja) parola čekanja bila je prihvatljiva za veći dio stanovništva, pa je takova politika bila najjača barijera na putu organiziranja NOP-a kao i NOB-e.

U svim je selima gdje su živjeli Nijemci već prije rata putem raznih agenata stvarana organizacija »kulturbund« koja je nakon okupacije postala vojna organizirana fašistička snaga, jer je imala oružje i vojne štabove. Tako su u selima Hrastovac, Vel. i Mal. Mlinska, Palešnik i Bršljanica bila jaka fašistička uporišta.

U selima Vel. i Mal. Pašijan, te u Popovcu i Dišniku bilo je Mađara koji su bili organizirani u fašističku organizaciju tzv. Strelasti križ. Te organizacije stvarane su sa znanjem bivših jugoslavenskih vlasti koje su tolerirale njihovu djelatnost već prije rata. Ustaše su vršile veliku propagandu za ustaški poredak govoreći kako je narod Hrvatske dobio pravu nacionalnu slobodu. Pozivali su na mir, pa su u početku biti pomirljivi prema komunistima, jer nije odmah došlo do hapšenja, iako su imali spiskove skoro svih članova partije na teritoriju Garešnice.

Govorili su kako se komunistima ništa neće dogoditi u koliko prestanu s djelovanjem. Ustaše su ustanak u drugim krajevima nastojali

prikazati kao borbu protiv hrvatskog naroda, a pokolj srpskog stanovništva kao borbu za spas hrvatskog naroda. I u ovim krajevima zastrašivali su narod govoreći da se po šumama kriju četnici koji zlostavljaju ljude i da je svako dužan prijaviti vlastima sumnjivo lice, ili će u protivnom biti najstrože kažnjen. Stanovništvo srpske nacionalnosti bilo je u neprekidnom strahu od iseljenja ili odvođenja u logore, a naročito nakon pogubljenja 195 ljudi u Gudovcu nad kojima su ustaše iz okolice Bjelovara izvršile gnjusni zločin. Naveliko se razvila propaganda o brzom napredovanju njemačke vojske u unutrašnjost Sovjetskog Saveza, kao i brzoj pobjedi njemačke vojske.

U takovoj političkoj situaciji tokom 1941. godine djelovala je na kotaru Garešnica partijska organizacija sa sve većim intenzitetom, preko pojedinaca i grupa ljudi u selima, sa simpatizerima partije i antifašistima. Putem pojedinačnih kontakata kao i manjih sastanaka nastojalo se suprotstaviti takovoj fašističkoj propagandi, kao i štetnosti Mačekove politike čekanja. Nekoliko članova partije povuklo se, dok su ostali članovi djelovali aktivno u svojim sredinama okupljajući nove simpatizere i antifašiste.

Radi lakšeg djelovanja podijelili su članovi komiteta rajone pa je Valent Bolt djelovao na području Kan. Ive, Vukovja i Stupovače, Branko Horvat u Dišniku i Bršljanici, Tomo Buden u Brestovcu, Hercegovcu i Zdenčacu, dok je Andrija Lustig kao sekretar djelovao u centru, t. j. u Garešnici, održavajući stalne veze i kontakte s Okružnim komitetom i drugom Kasimom Čehaićem, sekretarom OK. Veliku pomoć dobila je partijska organizacija dolaskom druga Paje Gregorića na okrug Bjelovar, te na teritoriji blizu Garešnice gdje se dulje zadržavao. Njegova baza bila je kod Bohumila Vojačeka na rijeci Toplici tzv. Jama, a dolazio je na više sastanaka kotarskog komiteta i proširenih sastanaka s partijskim članstvom i simpatizerima. Bile su uspostavljene dobre i neprekidne veze, tako da su dobivane direktive kao i partijski materijal. Raspačavanjem letaka, pisanjem parola, te usmenim djelovanjem sve više se osjećao na terenu rad partijske organizacije, pa se i sve više zaoštravao odnos vlasti prema komunistima, tako da je već polovicom 1941. godine, a i kasnije prijetilo hapšenje komunistima koji su morali biti na stalnom oprezu. Narod je sve više dolazio do spoznaje o tome, kako je NDH fašistička tvorevina podređena njemačkom rajhu i kako ta tzv. Slobodna Hrvatska služi isključivo fašističkoj Njemačkoj. Najjače uporište partije bio je Gar. Brestovac gdje je organizacija 1941. godine imala 9 članova, a također je bilo desetak aktivnih omladinaca. Iako je na Brestovcu bila svega oko jedna trećina radnika proletera, a ostalo seljaci iz okolnih sela, većina radnika bili su simpatizeri. Ta organizacija bila je i najrevolucionarnija, a kroz nekoliko štrajkova i djelovanjem putem kulturno-sportske i sindikalne aktivnosti stvorila je jak utjecaj i stekla ugled i povjerenje radnika.

Na nekoliko sastanaka tokom 1941. g. kojima je prisustvovao i drug Pajo Gregorić kao i Kasim Čehaić, raspravljalo se o mogućnosti organiziranja sabotaže, kao i otpočinjanja stvaranja oružanih grupa i akcija. Bilo je potrebno prije svega prikupiti oružje kojega se teško moglo naći, jer je sve bilo predano vlastima odmah nakon okupacije. Naime svi oni koji su posjedovali oružje morali su ga pod prijetnjom

smrtne kazne predati vlastima. Osim toga bilo je nužno imati osigurane veze i baze za prihvat i smještaj onih drugova koji bi otišli u ilegalnost i borbu. U takovim uvjetima bilo je jedino moguće organizirati prve borbene jedinice od članova partije koji su bili u tom momentu spremni otići u borbu. Okružni komitet KP Bjelovar u dogovoru s kotarskim komitetom Garešnica donio je odluku da se formira borbena jedinica od komunista općine Garešnica i Ivanjska koja bi se prebacila na Kalnik, jer su tamo postojali uvjeti za prihvat i razvoj borbe. Radi konačnog dogovora i odlaska određenih drugova u partizane održan je sastanak 1. VIII 1941. na židovskom groblju kraj Garešnice kome je prisustvovao sekretar OK Bjelovar Kasim Čehaić.

Moslavački odred

Prije odlaska na Kopčić brdo i spajanja s odredom »Sloga« Garešnički odred imao je 14 boraca i to:

1. Tomo Buden, radnik Hrvat čl. KP iz Brestovca,
2. Ivan Bobinac, radnik Hrvat čl. KP iz Brestovca,
3. Slavko Kezele, seljak Hrvat član KP iz Garešnice,
4. Josip Kezele, seljak Hrvat čl. KP iz Garešnice,
5. Ferdo Einšpigl, đak Nijemac skojevac iz Brestovca,
6. Andrija Sačarić, radnik Hrvat omladinac iz Brestovca,
7. Petar Petrov, radnik Bugar čl. KP iz Brestovca,
8. Stjepan Rek, radnik Talijan čl. KP iz Uljanika,
9. Mile Maršić, seljak Srbin antifašist iz Kašljeva,
10. Jakob Valjevac, radnik Hrvat simpatizer iz Kašljeva,
11. Milan Vuksanović, seljak Srbin antifašist iz Mikleuške,
12. Mile Kukić, seljak Srbin antifašist iz Kutinice,
13. Ilija Bogdanović, seljak Srbin antifašist iz Kutinice,
14. Obrad Rakić, seljak Srbin antifašist iz Kutinice.

Od naoružanja je bilo 13 karabina, 1 lovačka puška i 2 pištolja. Drug Jovo (nepoznatog prezimena) nakon akcije u Brestovcu vratio se natrag na područje Daruvara, jer je bilo dogovoreno ranije s Pajotn Gregorićem da će on pomoći u izvršenju ove akcije.

Nakon napada na domobransku stražu kod Prečeca MPO je bio na Kopčiću. 31. 12. 1941. Odred je izvršio marš na istočni dio Moslavine.

Po dolasku na istočni dio Mosi, gore Odred se povezao s okolnim selima: Kutinicom, Vel. i Mal. Prokopom, Mikleuškom i drugima, osiguravši opskrbu hranom, a odmah po dolasku prišlo se izgradnji skloništa (bunkera). Iz te baze odlazilo se na razne akcije: hvatanje i razoružavanje pojedinih ustaša i kulturbundovaca, održavanje političkih sastanaka po selima i formiranje antifašističkih odbora, odnosno narodnooslobodilačkih odbora. Oko polovice siječnja 1942. godine, jedna desetina odreda zaustavila je ispod selà Kapilice odgon stoke na otkup u Garešnicu a namijenjene za transport u Njemačku (prisilni otkup) i vratila stoku i vlasnike njihovim kućama. Bila je po selima prinudno sakupljana i mast, pa je tako došla obavijest od simpatizera iz Popovca da imaju prikupljenu mast i da je partizani trebaju oduzeti. **Tako** je oduzeta mast u Popovcu i Podgariću.

Sve te akcije kao i pojava partizana u sve većem broju snažno su odjeknuli na području Garešnice i Kutine, jer se vrlo brzo o tome proširio glas po svim selima. To je unijelo nervozu u ustaške redove i pokolebalo dobar dio ustaških simpatizera dok su oni najvjerniji sluge Pavelića počeli govoriti kako će pohvatati sve te »četnike« govoreći da su to banda koja pljačka. Širili su propagandu da su to ljudi iz drugih krajeva, da su to Srbi i kako će ih lako uništiti.

Nasuprot tome pojava Odreda na tom području kao i njegovo djelovanje uveliko je djelovalo na podizanju morala i ohrabrenja među narodom ovog kraja, a naročito kod srpskog stanovništva koje je živjelo u neprekidnom strahu od prijetnji ustaških vlasti, pa je u Odredu osjetilo svoju zaštitu.

Narod je Odred primio s velikom radošću. Opskrbljivao ga je hranom, a 7. siječnja na pravoslavni božić pripremljeno je u Kutinici slavlje za čitav Odred, koji je bio razmješten skoro po svim kućama u selu.

Ustaška propaganda bila je usmjerena na to da se prikaže kako je u ovom dijelu Hrvatske mir, da je ovdje narod uz ustaški pokret. Teško su se mirili s tim da priznaju da su baš tu borbu pokrenuli ljudi iz Moslavine i to uglavnom pripadnici hrvatske nacionalnosti.

Protiv pripadnika srpske nacionalnosti koji su bili u Odredu poduzimali su represalije, pa su porodicu Mile Kukića iz Kutinice (ženu i dvoje djece) uhapsili i otjerali u zatvor u Bjelovar. Mili Kukiću su poslali poruku da napusti partizane i prijavi se vlastima, te obećali da mu se ništa neće dogoditi, ali da će mu u protivnom strijeljati ženu i djecu. To je Kukića dovelo u veliko iskušenje. Nije mogao izdržati i pored našeg upozorenja da je to varka, otišao se javiti. Nakon kratkog vremena bio je strijeljan.

Odred se stalno povećavao dolaskom novih drugova iz Moslavine, a 2. siječnja 1942. Odredu su se priključili drugovi iz Bilo-gore i to: Veno Biškup, Duka Prilika, Branko Halapa, Nikola Vujičić, Stevo Ivančević i Pero Kovač. Nakon uspješnog bijega iz zatvora u Odred su došli drugovi Andrija Lustig, Nikola šušnjar, Joco Vasiljević, kao i drugi: Zlatko Glik, Stevo Milaković, Ivan, Ivanović, Ilija Marić i Tomo Matijević, tako da se Odred do 27. siječnja povećao na 47 boraca, koji su bili naoružani s 47 pušaka, jednim puškomitraljezom, nekoliko bombi i kratkog oružja. Oko 15. siječnja u Odred je došao Pavle Vukomanović-Stipe koji je kao iskusni španjolski borac upućen da preuzme vojno rukovođenje Odredom.

Prva partizanska uporišta

Sela Veliki i Mali Prokop bila su prva partizanska uporišta na istonom dijelu Moslavačke gore u kotaru Garešnica. Već ranije uspostavljena veza preko Juliusa Erdeljija vaktara na šumskoj pruži, Branka Bosanca i Ljubana Đarića, širila se dalje u Mali Prokop do Steve Čupurdije, a otuda i u Kraišku Kutinicu do Mile Kukića. Preko tih ljudi bio je okupljen i veći broj mještana koji su prihvatili ideju borbe za oslobođenje tako da je prva partizanska jedinica u tim selima imala osiguran smještaj i prehranu. Živjeli su tu pretežno srednje siromašni

seljaci od kojih je manji dio bio zaposlen u šumi na sječi drva. To je brdsko područje pa se teško moglo živjeti od škrte zemlje. Tu ranije nije bilo većeg političkog utjecaja partije, ali su ljudi, uglavnom sve Srbi, prihvatili ciljeve NOP-a. To su bili uglavnom antifašisti. Za kratko vrijeme bili su u NOP obuhvaćeni skoro svi stanovnici Velikog i Malog Prokopa i Kutinice, a u susjednim selima Dišniku, Popovcu, i Srpskom Selištu bili su organizirani antifašistički odbori koji su aktivno djelovali. Ljuban Đarić bio je siromašan seljak s troje djece (dvije kćeri i sin Cvijan), ali vrlo odvažan. On se potpuno stavio na raspolaganje NOP-u s čitavom porodicom. U Malom Prokopu je Stevo Čupurdija imao sina Milana i jednu kćer. Već 1941. bili su okupljeni svi omladinci u tim selima i stvorena je omladinska organizacija. Veliki Prokop i kuća Đarića bili su glavni punkt odakle su išle i veze u druga sela pa tako i preko Juliusa Erdeljija, Marije Janković i Slavka Vujića iz Garešnice za »Jamu« do Paje Gregorića. Tu bi se dogovaralo o budućim akcijama, dobivale informacije o stanju na terenu, o kretanju ustaša i žandara i slično. Može se reći da su ta sela krajem 1941. godine bila i prva slobodna teritorija na istočnom dijelu Moslavačke gore. Bez takove podrške stanovništva smještenog uz Moslavačku goru bilo bi se vrlo teško ili nemoguće održati to više što je nailazila žestoka zima i bilo ograničeno kretanje partizana. Zbog podrške navedenih sela i prva baza odreda bila je smještena u šumi povrh sela Kutinice. Tu su bile izgrađene zemunice, a iz sela Prokopa, Popovca, Kutinice, Selišta, Dišnika, Bršljanice i Stupovače, gdje su djelovali odbori, Odred je bio opskrbljivan hranom.

Okupljeni omladinci brzo su se politički razvijali da bi se nakon kratkog vremena stvarale skojevske organizacije. U jednom i drugom Prokopu su se naročito isticali Cvijan Đarić (sin Ljubana), Milan Čupurdija (sin Steve) iz Malog Prokopa, Vukašin Karanović, Pero Popović i Nikola Pilipović. Bili su to odvažni omladinci spremni na svaki zadatak. Sjećam se kada je nakon samog završetka borbe kod Humke došao Cvijan Đarić sav zadihan da vidi kakova je situacija. Bio je sav sretan kad je saznao kako su partizani potukli neprijatelja i rekao da su u selu u strahu za partizane, jer su na 47 boraca upućene velike neprijateljske snage. Također se sjećam lijepog i stasitog Milana Čupurdije koji je bio vrstan omladinac. Prilikom pretresa sela poslije ofenzive pokušao je pobjeći, ali su ga ubili ustaše.

Od neprocjenjive važnosti bila je veza preko Juliusa Erdeljija. To je bila siromašna radnička obitelj (mislim s troje male djece), a živjeli su oskudno od male plaće. Kada smo se jedne noći zatekli kod njega (Bobinac i ja) i ostali da predammo, naišao je šumski vlak iz Brestovca za Podgarić, a vlakom su išla i dva žandara. Imao je samo dvije sobe: u jednoj smo bili mi, a kada su žandari krenuli u kuću brzo je rekao: »Budite bez brige, ja ću njih brzo otpratiti.« Mi smo, razumije se, bili spremni da žandare u slučaju da nas otkriju likvidiramo. Međutim, on je odmah rekao: »Gospodine naredniče imam fine šljivovice, a zima je pa da se malo podgrijete« i ponudio ih rakijom. Pitali su ga ima li šta novog i nije li 'možda vidio kretanje partizana ili kakovih sumnjivih ljudi, našto je on, jasno, odgovorio da nije. Tako su oni sjeli na vlak i otišli za Podgarić. Kada smo mu kasnije rekli da

smo bili spremni napasti ih čim bi otvorili vrata — odgovorio je: »E pa onda bih i ja i žena i djeca morali s vama.« Znam da nisu imali ni kruha dovoljno, ali izadnje što su imali dali bi drugovima koji bi naišli. Zato smo u Dišniku organizirali akciju prikupljanja hrane i pomoći drugu Erdeljiju.

Ivan Bobinac »Čelo«

Kad sam se 1934. godine uposlio u Brestovcu, zatekao sam Bobinca već kao starog radnika Brestovačke pilane. Po struci stolar, radio je u stolarskoj radionici i slovio kao vrstan i marljiv radnik.

Radnici u Brestovcu tada nisu bili sindikalno organizirani, pa je poslodavac vršio nemilosrdnu eksploataciju. Radilo se 10 sati bez plaćanja prekovremenog rada, a satnica je iznosila 1 do 3 dinara. Prva sindikalna organizacija stvorena je u tajnosti 1935. godine, a Bobinac je bio jedan od osnivača i u prvom upravnom odboru. Aktivan, borben i vrlo otvoren postao je za poslodavca nepoćudan pa je bio otpušten iz posla. Pod pritiskom sada već organiziranih radnika i sindikata bio je vraćen na posao, a potpisan je i prvi kolektivni ugovor s poslodavcem. Ivo je kroz čitavo vrijeme rada u Brestovcu bio aktivan borac za bolje radne uvjete, učestvovao je u organiziranju i provođenju štrajkova, djelovao je kao pravi komunista iako još nije bio član partije. Kod njega u radionici sastajali bi se često drugovi i vodili političke diskusije, naročito za vrijeme španjolskog građanskog rata. Tu bi se našle pa i čitale razne brošure, a tu bi se dogovaralo i o akcijama sindikata i tome slično. Nekad bi se tu našlo i po četiri, pet drugova, pa kad bi naišao poslovođa brzo bi se razišli. Zbog toga je Ivo bio i upozoravan od poslovođe.

Prilikom pregovora sindikata s poslodavcem o povišenju satnica 1940. godine došao je i delegat HRS-a iz Zagreba. Kako se već tada osjećala nestašica brašna zbog sve veće isporuke Njemačkoj, ovaj delegat kupio je u trgovini jedan veliki paket brašna i ostavio ga u radionici da ga po odlasku odnese u Zagreb. Ivo je napisao parolu: »Živio SSSR« i stavio je u brašno. Kako u pregovorima radnici nisu pristali na uvjete koje je predložio delegat, jer su za radnike bili nepovoljni, bilo je očito da HRS gubi pozicije, a da jača utjecaj komunista. Nakon izvjesnog vremena u Brestovac dolaze dva delegata HRS-a iz Zagreba (mislim da se jedan zvao Štampar, a drugi Juranić). Došli su sa sreskim načelnikom iz Garešnice i s dva žandara. Prikupili su sve radnike u Dom i tražili od njih da smijene odbor sindikata, jer da su u njemu »crveni« i da oni, t. j. »crveni«, tu u Brestovcu vladaju. Za dokaz navode: slušanje radio Moskve, marksističke knjige u čitaonici, a pokazuju i parolu nađenu u brašnu. Kada je delegat HRS-a rekao da tu među radnicima ima »crvenih«, radnici su gromko uzviknuli: »Svi smo mi crveni«. Tako su i ovaj puta otišli neobavljena posla.

Ivo je bio prisiljen da radi često prekovremeno kako bi osigurao obitelj: ženu i dvoje djece. Supruga mu nije radila, a u tadašnjim uvjetima bilo je teško zaraditi za minimalnu egzistenciju jedne porodice.

Prilikom napada Njemačke na Jugoslaviju Ivo se našao u jedinici u SI. Brodu. Da izbjegne zarobljavanje putovao je 6 dana iz Broda pje-

ške šumom i sporednim putevima. Tada već kao član partije aktivno se uključuje u rad. Zbog aktivnosti nalazi se pod paskom vlasti. Prilikom odlučivanja o stvaranju prve partizanske grupe na sastanku kotarskog komiteta, krajem srpnja 1941. godine Ivo se javlja među prvima. Kako je trebalo odmah krenuti pošli smo uzeti potrebne stvari pa sam ga u razgovoru pitao šta će mu žena s djecom, jer ostaju neopskrbljeni. Odgovorio mi je: »Čekanja nema, ako mi nećemo ići, a tko će drugi. Oni će se nekako snaći i preživjeti, a ja uostalom i idem u revoluciju da bi njima sutra bilo bolje.« Takav odlučan i beskompromisan borac i rukovodilac bio je Ivo kroz rat i poslije rata.

Slavko Kezele »Slavni i Josip »Čiko«

Slavko je radio u Brestovcu, a otac Josip, po struci krojač, bavio se više zemljoradnjom. I Slavko je izučio krojački zanat kod oca, ali kako se od toga tada nije dalo živjeti, uposlio se na Brestovcu i to na teškom tovaraškom poslu. Josip je bio učesnik Oktobarske revolucije i poznat kao »boljševik« što je u svakoj prilici i isticao. Nosio bi svakog dana mlijeko u radničko naselje Brestovac i u kontaktu s radnicima govorio o socijalizmu, ruskoj revoluciji i si. Djelovao je na svojstven način tako, da ga ne može zaskočiti tadašnji zakon i režim iako je i vlastima bio poznat kao zagovarač socijalizma i revolucije. Otuda vjerojatno i razlog za opredjeljenje Slavka koji je kao radnik 1939. godine postao članom partije u Brestovcu. Napadom Njemačke na Jugoslaviju, Slavko se našao u 108. puku u Bjelovaru. Nakon rasula vojske dolazi kući s karabinom koga dobro sakriva i čuva znajući da će mu jednog dana trebati. Negdje u kolovozu 1941. zbog opasnosti od hapšenja Slavko i Josip odlaze u ilegalnost. Sklanjaju se kod simpatizera i prijatelja i politički djeluju, uspostavljaju nove veze i pridobivaju nove simpatizere. Hapšenjem sekretara KK-a druga Lustiga i ostalih članova komiteta i aktivista na terenu Garešnice, ostao je Slavko i održavao veze s drugom Pajom Gregorićem u »Jami«, s Brestovcem i ostalim aktivistima na terenu, dok je Josip imao uglavnom svoju bazu u Novoj Plošćici kod simpatizera i prijatelja, gdje bi se dulje zadržavao, pa je tu i u drugim mjestima vodio političku agitaciju za pripremanje oružane borbe. Josip je naime bio bolestan pa je Slavko morao ostati s njim da ga štiti. Inače bi i on išao u prvoformiranu partizansku grupu u Ivanskoj. Kada smo se u XI mj. Bobinac, Muftić i ja vratili (nakon akcije u Marinkovcu) za Garešnicu, tada naoružani mogli smo planirati nove akcije. Slavko je do tada uspostavio dosta veza s onim selima gdje ih ranije nije bilo, a naročito je bila važna veza s Brankom Bosancem (Bonom) i Ljubanom Đarićem u Vel. Prokopu jer je tim vezama stvoren preduvjet za prvu partizansku bazu na ovom teritoriju. Slavko je imao sve podatke o naoružanju ustaša i gdje se oni nalaze, kao i o naoružanju kulturbunda na Brestovcu, pa smo tako u dogovoru s Pajom Gregorićem isplanirali izvršenje akcije koja je bila uspješno izvedena. Tako su Slavko i Josip učestvovali u stvaranju uvjeta za organiziranje druge partizanske jedinice na terenu Garešnice, kao i u svim daljnjim akcijama u Moslavini.

Slavko je bio jedno vrijeme komesar Moslavačkog partizanskog odreda. Bio je poznat svim ljudima kao vrlo dobar drug cijenjen me-

đu svim stanovnicima kako kod Hrvata, tako i kod Srba. Kasnije se nalazio na raznim značajnim vojno-političkim dužnostima sve do odlaska u mirovinu u činu potpukovnika 1952. godine.

Josip-»Čiko«, fizički dosta slab nalazi se od 1942. pa dalje uglavnom na terenu, naročito u selima Ploščici, Trnovitici i selima bivše općine Berek. Aktivno je djelovao sve do oslobođenja. Kako je bio već u podmaklim godinama a ispaćen još od prvog svjetskog rata a rastom mali i slabunjav — izgledao je i mnogo stariji, nego što je bio, pa mu otuda i naziv »Ciko«. I pored toga bio je primjer izdržljivosti i neustrašivosti. Bio je veliki optimista od samog početka. Često puta bi mu netko postavio pitanje, da li će moći izdržati, a on bi odgovorio: »Vodite vi samo brigu o sebi, a ja ću s vama dokle ću moći, pa ako iznemognem nije me ni šteta«. Bio je uvijek vedar i raspoložen i osjećao se vrlo zadovoljnim što je revolucija počela. Često bi govorio o teškoćama i svemu onome što nosi revolucija, podsjećajući na ono što je proživio u Rusiji. To je imalo velikog utjecaja na moral kod mlađih drugova.

Ferdo Einspiegel »Sivi«

Ferdo je porijeklom Nijemac, bio je tada gimnazijalac, a roditelji su mu živjeli u Brestovcu. Bio je vrlo aktivan omladinac. Otac mu je bio činovnik na pilani Brestovac i član kulturbunda, ali se kao takav nije naročito isticao. Ferdo je imao dva brata: jednog studenta i drugog trgovca u Brestovcu. U porodici je još bila i sestra Ankica. Ferdo je bio miljenik obitelji, naročito majke, a bio je i inače omiljen među mladima, pa su ga prozvali »Braco«. Inače je bio lijep i stasit mladić. Iako mu je otac bio u kulturbundu, Ferdo, kao i njegov brat Ivica stali su na stranu partije. Ferdo je protiv volje roditelja stupio u partizane 8. prosinca 1941. godine prilikom akcije na Brestovcu. Brzo se razvijao i bio je hrabar borac, a nakon završenog oficirskog kursa pri Glavnom štabu Hrvatske postao je komandant bataljona u Moslavačkom partizanskom odredu. Predstavljao je tada uzornog i sposobnog oficira.

U neprijateljskoj ofenzivi 1943. godine njegov se bataljon nalazio na položaju Dišnik — Bršljanica i prilikom bombardiranja Ferdo je poginuo od avionske bombe. Bio je to veliki gubitak, a i žalost u čitavom bataljonu, jer je Ferdo, iako mlad, bio vrlo sposoban vojnik, strog i pravedan, pristupačan i blizak svakome i svi su ga borci jako voljeli. I njegov brat Ivica poginuo je u partizanima 1943. godine.

I Ferdo i Ivica živjeli su u dobro situiranoj obitelji bez ikakve oskudice, pa, iako Nijemci, opredijelili su se za drugu-pravu stranu od roditeljske. I pored privrženosti roditeljima i roditeljskog prijekora oni su stali na stranu revolucije i za nju obojica dali svoje živote.

Petar Petrov-Vanča

Emigrirao je negdje 1935. godine u Jugoslaviju. Bolje reći pobjegao je od progona bugarskih vlasti zbog političkih razloga. Našao se u Banja Luci i zaposlio u tamošnjoj pilani gdje se povezao s tamošnjim komunistima i aktivno djelovao u sindikatu i nogometnom klubu.

1937. ili 1938. g. zaposlio se u pilani Brestovac i kao dobar nogometaš igrao u radničkom klubu Brestovac. Politički je bio napredan i aktivan i oko njega kao simpatizera KP okupljali bi se omladinci. Vrlo je aktivno djelovao u svom krugu. Bio je mali rastom, pa su ga zvali »mali Pero« Imao je smisla za crtanje i slikanje, a lijepo je i pjevao, pa je bio jako omiljen među radnicima. Iako Bugarin, bio je lijepo primljen od svih radnika, a bio je vesele naravi i vrlo dobar drug. Najprije je pripadao jednom kružoku simpatizera KP, a pod konac 1939. primljen je za člana partije. Kad se pripremao odlazak u partizane, krajem kolovoza 1941. javio se i on govoreći, kako je došlo vrijeme da se ovdje u Jugoslaviji bori za ideje zbog kojih je morao otići iz Bugarske. Prilikom stvaranja prve partizanske grupe pošao je i Pero, ali zbog bolesne noge ne bi izdržao pa se vratio i ostao u Brestovcu. Nastavio je s političkim djelovanjem sve do 8. XII. 1941. kada s Einšpigelom, Sačarićem i Milakovićem prilazi partizanima prilikom izvođenja akcije razoružanja kulturbunda u Brestovcu. Kroz tih par mjeseci, s ostalim drugovima, okupio je široki krug omladinaca i simpatizera. Rezultat toga je i to što su i ova trojica s njim stupili u partizane. Tako je Pero reagirao na poziv partije na ustanak i postao aktivan borac s puškom u ruci ovdje u svojoj drugoj domovini. Bio je to discipliniran i odan borac, uvijek vedar i raspoložen, a prošao je kroz razne dužnosti od borca, oficira u ratu i rukovodioca poslije rata. Kada smo u prosincu 1941. trebali uspostaviti vezu s Odredom u Kopčiću, pitao sam tko će ići sa mnom. Javio se Pero. Kako je to bio prilično veliki marš pitao sam ga da li ga boli noga i da li će moći izdržati. Odgovorio je: »Mogu ja sada ako hoćeš i u Bugarsku«. Nakon oslobođenja, kad smo se opet susreli pitao sam ga da li će se možda vratiti u Bugarsku, a on mi je rekao: »Ovdje sam se borio tu ću i ostati«.

Andrija Sačarić

Pilanski radnik na Brestovcu, sin siromašnih seljaka, vrlo povučen, miran i šutljiv, nije se nigdje naročito isticao, ali je znao da na Brestovcu djeluju komunisti i stalno se nalazio u krugu ostalih naprednih omladinaca. On nije mnogo govorio, ali je više slušao i razmišljao. Znao je da partija poziva u borbu i on se odlučio da 8. XII. 1941. stupi s ostalim drugovima u partizane. Osjećao je sve tegobe života, jer je kao nekvalificirani pomoćni radnik na stovarištu rezane građe imao malu plaću. To što je zaradio trebalo je biti za pomoć čitavoj porodici, jer su mu roditelji imali kućicu i vrlo malo zemlje. Znao je to da se ide u NOR i socijalističku revoluciju. Imao je veliko povjerenje u one drugove koji su već otišli ili išli s njim, pa je osjetio da revolucija treba donijeti bolji budući život.

Prilikom napada na stražu na željezničkom mostu kod Prečeca, nedaleko Ivanić-Grada, 23. XII. 1941. Andrija je bio raspoređen da s još jednim drugom presiječe telefonske žice. Izgleda da mu je to bio premlan zadatak pa je s drugovima raspoređenim za napad na zgradu pošao i on. Prilikom upada u zgradu u pucnjava je pogođen i poginuo. Tako je mladi Andrija Sačarić proveo u partizanima svega 15 dana. Imao je sestru Ankicu, koja je također bila radnica na Brestovcu. I ona je otišla u partizane i poginula.

Stevo Milaković »Aco«

Radio je u Brestovcu na stovarištu rezane građe do 8. XII. 1941. godine, kada se prilikom akcije u Brestovcu priključio partizanima.

Rodom je iz Zdenčaca, a sin je seljaka koji je također bio zaposlen na Brestovcu. Bio je to otvoren i odlučan omladinac koji se, iako nije imao veće političko iskustvo, opredijelio za NOP. Njegov je otac, odmah nakon okupacije, stao na stranu ustaša, a »Aco« je shvatio pravi put i otišao u NOB-u. U prvoj ofenzivi neprijatelja, 27. I. 1942. »Aco« je bio ranjen. Nije bilo moguće da ostane u četi jer je ona stalno bila u pokretu, pa je morao ostati negdje sakriven da ga neprijatelj ne uhvati. Kad se četa morala povući, određen je Joco Vasiljević da ga smjesti u selu i tako je »Aco« bio smješten u Malom Prokopu kod jedne kuće. Kako je poslije ofenzive i povlačenja čete neprijateljska vojska vršila detaljnu pretragu u svim selima smatrajući da su partizani negdje tu skriveni, »Aco« je bio u jednom sjeniku zakopan u sijenu nekoliko dana s malo hrane i u hladnoći, a rana se nije mogla previjati. Pretraživali su i sjenik u kome je i on bio, ali ga nisu pronašli.

»Aco« je sve to izdržao i nakon ozdravljenja vratio se u četu. Ostao je u partizanima do kraja rata kao dobar borac da bi se nakon oslobođenja opet vratio u Brestovac. Rat između njega i njegovog oca nije završio pa bi »Aco« često dolazio i odlazio od kuće.

Otac mu je izdržao i kaznu zatvora zbog učešća u neprijateljskoj djelatnosti. Jednom prilikom »Aco« se vratio kući upravo kada mu je otac pekao rakiju. »Aco« je legao i zaspao. Otac ga je na spavanju ubio sjekirom. Uvijek su bili na ratnoj nozi upravo zbog svojih različitih opredjeljenja zbog čega bi dolazilo do svađa, pa je tako »Aco« tragično završio svoj život.

VJEKOSLAV JANIĆ-CAPO

Dolazak u Moslavinu

Moj dolazak u Moslavinu nije bio direktan, kao drugova iz sisačkog odreda koji su u Moslavinu stigli od mene kasnije. Imao sam želju da se borim u Banijskoj proleterskoj četi. Sa tom četom krenuo sam za Slavoniju. Sa nama je išao i drug Franjo Ogulinac-Seljo tada član Glavnog štaba Hrvatske — operativni oficir. Poslije Slavonije Ogulinac-Seljo je produžio za Moslavinu i ja sa njim. Sa nama su pošli drugovi Stanko Parmaš, Štefep Španjolac, te Duka Ogulinac. Prvo mjesto u Moslavini gdje smo dobili vezu bilo je selo Kaniška Iva, a zatim selo Veliki Prokop, te brdo Crkvište gdje je bilo zborna mjesto Moslavačkog odreda. Stigavši na Moslavinu Seljo je kao član glavnog štaba popunio štab II operativne zone. Komandant II operativne zone Vukomanović Pavle-Stipe bio je još ranije postavljen na tu dužnost. Za komesara zone postavljen je Stanko Parmač. A ja sam postavljen za zamjenika komesara. Bilo je to prvo veće popunjavanje štaba II operativne zone. Štab zone imao je veliku teritoriju (zagrebačka oblast — žumberak — Hrvatsko Zagorje, Kalnik, Bilo-gora i Moslavina). Budući da nije bio od početka popunjen i kompletan taj naš štab nije razumije se

mogao dati odgovarajuće rezultate. Poznato je da je tada postojao još jedan štab II operativne zone na Žumberku. U to vrijeme nije bila dovoljno razgraničena teritorija između II i III operativne zone i njihova nadležnost u rukovođenju pa je Moslavački odred bio dosta vremena pod rukovodstvom tih dvaju štabova. Ovo se prema nekim ocjenama dosta negativno odražavalo na djelatnost i brži razvoj jedinica Odreda i njihov razvoj.

Već kod prvih susreta sa ljudima i narodom Moslavine, osjetio sam njihovo antifašističko raspoloženje a kasnije se to uveliko sve više potvrdilo. I danas kada se prisjećam naše oslobodilačke borbe drago mi je što sam veći dio NOR-a proveo u moslavačkom kraju.

O Moslavačkom partizanskom odredu

Kada je riječ o Moslavačkom partizanskom odredu onda da prije svega navedeni nekoliko podataka i stavova, te mojih ocjena. U Moslavački partizanski odred kao član štaba II Oper, zone stigao sam u proljeće 1942. godine, onda kada je njegova jačina bila nešto veća od prosječne partizanske čete. Na terenu Moslavine sam ostao sve do ljeta 1943. godine na dužnostima u štabu zone, zamjenika i komandanta Moslavačkog partizanskog odreda. Potom sam po obavještajnim i sličnim zadacima poslan u Zagreb, Zatim po izlasku iz Zagreba postavljen za komesara Kalničkog par. odreda, potom za obavještajnog oficira u Štabu II operativne zone, onda u f moslavačkoj udarnoj brigadi bio komesar a sredinom marta 1944. komesar štaba istočne grupe odreda. U istočnoj grupi odreda bio sam sve do kraja rata, odnosno do njegovog rasformiranja početkom ožujka 1945. godine. Prema tome Moslavački partizanski odred bio mi je dugo matična jedinica ili jedinica koju poznajem.

Obzirom na to da je ova knjiga o nastanku i razvoju MPO-a kroz koji su prošle hiljade boraca, da je postojao četiri ratne godine, da su od tih boraca i jedinica formirane naše brigade, divizije i dijelom X korpus zagrebački, želim da uz ovu konstataciju navedem još neke.

Pored iznešenih slabosti, perioda nedovoljne aktivnosti nekih pogrešnih rješenja u datim uslovima, cijenim da je ovaj partizanski odred odigrao veoma uspješno svoju glavnu ulogu. On je sve osnovne zadatke izvršio sa uspjehom. Posebno bih istakao dvije stvari: Prvo, žilavost i borbenost odreda koji ni jednom nije bio poražen ni razbijen, dao je dosta žrtava, ali nikada nije bio desetkovan i drugo, što je KP čitavo vrijeme rata imala puni uticaj na borbu i djelovanje odreda u kome je stvarano zaista bratstvo i jedinstvo.

Iz prvog dijela knjige vidi se borbeni put odreda koji nedvosmisleno govori o veoma intenzivnom djelovanju jedinica MPO-a, uspjesima i gubicima neprijatelja. Mislim da je sasvim vidljivo što sve odred radi u pojedinim fazama borbe. Vide se također i političke prilike na terenu, tj. uvjeti u kojima djeluje Odred. Veliki je broj partizanskih četa i bataljona koje su kao gotove borbene jedinice iz MPO odlazile u brigade i divizije između Drave i Save. Popuna jedinica boricima te formiranje jedinica KMP diverzantskog odreda, jedinica OZNE

i drugih moglo se vršiti jer je odred zaista kako kaže autor bio i borbeni nastavni centar.

Zadržat ću se samo kratko na nekim ličnostima i pojedinim događajima vezanim uz MPO u vidu sjećanja i fragmenata.

Moji drugovi iz borbe

Nisam u mogućnosti da ovdje pomenem sve one i ono što bi želio niti da ih sada navodim nekim redom. Dolaskom u MPO u proljeće 1942. godine ubrzo sam upoznao borce i rukovodioce iz prve formacije MPO. Osim Stipe Vukomanovića tu su bili još i drugovi: Brzi, Pjetika, Vukelić Grga, Iso, Vesela (Kežman), Tomo Buden — ne znam im puna imena a tu sam našao i Ivana Turčinović-Surog, Iliju Striku-Sviba, Nikolu Božića-Juga, Nikolu Sušnjara-Genu, Slavka Kezele-Slavnog, Radovana Vukelić-Racu, Ivana Bobinac-Čelu, Ferdu Ainšpigel-Sivog, Valenta Bolt-Zelenka, Zlatka Glika-Gorkog, Josipa Ružičku, drugarice Fatimu, Sojku Bojku, Petra Petrov-Vanču i mnoge druge. Nije trebalo mnogo vremena da se u većem broju sela upoznam sa aktivistima NOP-a i ne samo s njima. Posebno sam lijepo doživio s. Veliki Prokop i njegove ljude. To malo selo osim veoma malih izuzetaka (pojedinaца) dalo je sve od sebe. Tu sam upoznao Peru Popovića člana KP veoma sposobnog i odanog komunistu, Ljubana Đarića, njegovu porodicu i mnoge druge drugove kao što su Nikola Pilipović, Vukašin Karanović, Cvijo Đarić, Nikola Pucarín, Pero Pilipović, Branko Bosanac, Nikola Gilić, Nikola Radošević i drugi. Svi su oni bili već u partizanima ili bili organizatori NOP-a, članovi SKOJ-a. Prvi javni nastup (miting) — održao sam upravo u s. Veliki Prokop. Iz svake kuće praktično je bilo partizana osobito u drugoj polovini 1942. godine do proljeća 1943. godine kada je Štab MPO-a prištapske jedinice, štab bataljona ili neka od četa boravio u tome selu. Radi svega toga selo je dobilo i naziv Prokopska Republika.

Slika sela Veliki Prokop kako sam ga doživio u proljeće 1942. godine nije bila osamljena. Na moslavačkom terenu kako garešničkom tako i čazmanskome i drugim bio je veliki broj sela koja su po gore opisanom ličila na selo V. Prokop.

Tako na primjer bila su to sela: Mali Prokop, Dišnik, Rogoža, Popovac, Kaniška Iva, Andigole, Vrtlinska, Pobijenik kao i druga.

Rasplamsavanjem naše Narodnooslobodilačke borbe na Moslavini broj takozvanih dobrih sela postaje sve mnogobrojniji i ne samo sela nego i općina i kotareva.

O nekim drugovima koje sam napred imenično naveo i još nekim drugim želim ukratko još nešto reći. Činim to iz razloga što sam ih poznavao nešto više, a čini mi se da su do sada nedovoljno spominjani i to:

Ljuban Đarić

Moj prvi susret s moslavačkim partizanima bio je u s. Veliki Prokop upravo u kući Ljubana Đarića. Tu sam upoznao prve vodeće ličnosti MPO-a i NOP-a. čika Ljuban kako su ga obično zvali bio je stariji čovjek, seljak, veoma dobar organizator NOP-a i prvi predsjednik

MNO-a Veliki Prokop, čitava njegova porodica uključena je u NOP, ono malo imovine što je imao davao je na raspolaganje pokretu kada je god zatrebalo. Bio je on dobar poznavalac prilika na terenu. Preko njega smo bili obavještavani o konkretnim stvarima u Prokopu i okolnim selima što mi je dobro došlo u radu. Sin Ljubana Cvijo već tada je bio partizan, a kasnije i drugi sin Boško i dvije kćerke. Taj siromašni seljak čija je kuća bila van sela u šumi zaista je nesebično davao sve od sebe. Sjećam se kako je vatreno zastupao NOP i njegove ideje, bio je dovoljno širok i tolerantan sa ljudima, veoma aktivan u organiziranju organa narodne vlasti, pa je kao takav bio i izabran za vijećnika AVNOJ-a i ZAVNOH-a. Mnogo puta sam se s njim sretao u ratu, svaki susret je bio prislan i drugarski. Odnos naroda prema partizanima bio je vanredan u čemu nije mala zasluga i čika Ljubana Đarića.

Pero Popović

O ljudima u s. Veliki Prokop kada govorimo moram posebno da kažem nekoliko riječi o Peri Popoviću. Bio je to član Partije i sekretar Partijske ćelije jedan od organizatora pokreta. Odlučan u izvršavanju svih zadataka, dobar saradnik i organizator rada, Popović je držao veze u čitavom nizu sela, pribavljao informacije o neprijatelju, širio našu propagandu, slao kurire u raznim pravcima, održavao sastanke i sve drugo. Šteta što je nesrećom pao rano u ruke neprijatelja, bio uhvaćen i ubijen već sredinom studena 1942. godine. Njegov mladi brat Pajo Popović bio je već 1942. godine partizan i dosta vremena kurir u štabu Moslavačkog odreda. Volio sam toga omalena rastom ali veoma vedrog i čvrstog borca koji je do kraja rata postao rukovodilac i član KP.

Slavko Kezele-Slavni

Slavnog sam upoznao među prvima moslavačkim partizanima. On je jedan od prvih boraca Moslavine i organizatora NOB-e. Njegov otac Josip bio je učesnik oktobarske revolucije i po povratku u zemlju mnogo je pridonio širenju socijalističkih ideja u Garešnici i u većem broju sela na kotaru. Stari »čiko« kako smo ga zvali kao krojački radnik poznao je mnoge ljude, što mu je dobro došlo u toku NOB-e pri organiziranju organa narodne vlasti i NOP-a. Slavko-Slavni bio je komunist, seljak — radnik, narodni čovjek što bi se reklo. Umio je sa ljudima i narodom. Borili smo se zajedno i radili na jačanju NOP-a i Moslavačkog odreda. Bio je neobično skroman i demokratičan.

Poslije odlaska glavnine Moslavačkog odreda u Slavoniju krajem 1942. godine primio sam dužnost komandanta Moslavačkog odreda, a Slavni je postavljen za polit. komesara Odreda. Bili smo zajedno sve do augusta 1943. godine u štabu Odreda. Sretali smo se stalno i dalje i kada više nismo bili u istoj jedinici. Uvijek smo ostali iskreni i bliski.

U toku rata Slavni je imao veliki ugled u Moslavini. Bio je to zaista politički komesar partizanskih jedinica u prvom redu odvažan i hrabar. Održao je mnoge zborove, riješio mnoga politička, vojna i ljudska pitanja. Borio se za ljude da im pomogne, bio je osjetljiv kad se radilo o čovjeku, pomagao je ljudima i zajedno sa njima ispravljao njihove greške. Poslije oslobođenja zemlje bio je na dužnosti u JNA

odakle je penzioniran kao potpukovnik. Poginuo je u saobraćajnoj nesreći 1978. godine.

U životu poslije rata nije ga služila sreća, ali se borio. Ostao je pravi čovjek. Ljubav i briga koju je pokazao prema svome sinu i nećaku kojima je bio i otac i majka rijetko se susreće.

Stjepan Brkljačić-Busa

Busu sam poznao još prije rata, bio je to čvrst i otresit čovjek. Opredijelio se rano za NOP i stupio u partizane u proljeće 1942. godine. Došao je u Moslavinu sa dijelom Sisačkog partizanskog odreda pod komandom Mije Bobetka krajem srpnja 1942. godine, tada vodnik voda, a ubrzo je postao i komandir čete. On je bio jedan od onih ljudi koji burno reagira u borbi. Inače lično bio je to skroman čovjek.

U MPO-u prošao je dužnost od komandira voda, komandira čete, operativca u bataljonu, zamjenika komandanta i komandanta bataljona. Vodio je Busa I partizanski bataljon odreda do kraja prosinca 1942. do maja 1943. godine kada je sa bataljonom od 260 boraca sa dobrim naoružanjem otišao u Slavoniju u sastav 12. slavonske udarne i proleterske brigade gdje je ostao do svoje junačke pogibije u borbi za ustaško uporište Đulovac.

Da spomenem i jedan događaj iz Businog ličnog života. U jesen 1942. godine Busa se upoznao u s. Trnovitički Popovac sa mladom Slovenkom Emom Vaumpotić (njena porodica protjerana je od strane Nijemaca 1941. godine iz rejona Celje). Nedugo iza toga potražio je Busa da se ženi sa njom. Bilo je to neuobičajeno za ono vrijeme. Došli smo da se borimo, a ne da se ženimo rekoše mu neki drugovi. A on onako odlučan kakav je bio reče da to neće smetati nikome, te da je to bolje nego da krišom vodi ljubav sa Emom. U štabu odreda poslije duže diskusije složili smo se da se Busa oženi. Marijan Cvetković bio je kum, pa smo upriličili i prvu partizansku svadbu u Moslavini. Ema je došla u partizane tih dana, a kasnije je otišla za Busom u Slavoniju. Ostala je živa, nalazi se u Ljubljani kao umirovljenik.

Grgica Vukelić-Mali

Neobično sam cijenio Vukelić Grgicu, mislim da je bio postolarski radnik od Ivanić-Grada. Bio je utjelovljena skromnost i do najveće mjere druželjubiv savjestan i marljiv. Zadatke prima bez pogovora, a drugovi borci ga cijene i vole. Nije imao sreću da doživi završetak rata.

Jednu divnu stvar borci su znali o njemu. Dogodilo se na Moslavačkoj gori strašne zime 1941. na 1942. godine. Bio je debeo snijeg preko 1 metar visine i živa u termometru —25°.

Prva Moslavačka partizanska četa da bi preživjela kopala je zemunice i sjekla drva koja je u njih ugrađivala. Grgica je nešto znao o asortimanu i kvaliteti sječenih drva. U takovim časovima gdje se radilo o životnom opstanku upozoravao je drugove koje drvo da sijeku da ne sijeku lijepo ravno bez kvrga jer kako je stalno govorio da je to industrijsko drvo i da će nam ono korisno doći poslije rata u oslobođenoj domovini.

Obzirom na prostor nisam u mogućnosti da navedem još mnoge drugove, kojih se rado sjećam, te molim da mi oprostite.

Narodni heroj Nikola Božić-Jug

Nikola Božić-Jug rođen je 1. svibnja 1910. godine u Stupovači, gdje je živio sve do odlaska u bivšu jugoslavensku vojsku. Osjećajući težak život za vrijeme buržoasko-monarhističkih vlasti, a posebno na selu, on se odlučuje da nakon odsluženja vojnog roka, ostane u pograničnim jedinicama. U toj je službi kao podoficir ostao do sloma stare Jugoslavije, koju su porobile hitlerovske i talijanske fašističke snage. Poslije toga on se vraća naoružan u Stupovaču.

U ljetu 1939. godine Marko Stepanov i ja, obojica SKOJ-evci, susreli smo se prvi put s Nikolom Božićem-Jugom. U dužem razgovoru upoznali smo ga o stanju u Staroj Jugoslaviji i o aktivnosti i zadacima komunista u takovim uslovima. Šire smo ga informirali o situaciji u svijetu i o izbijanju drugog svjetskog rata, koje pripremaju fašističke snage Njemačke i Italije.

On se potpuno složio s iznešenim stavovima i rekao, da je prvi put u životu tako detaljno upoznat s takovom situacijom u Jugoslaviji i u svijetu i da mu je žao što i on nije član KPJ i da želi s nama biti u stalnom kontaktu dok smo zajedno u Stupovači.

Odmah poslije okupacije naše zemlje došao sam k svojim roditeljima u Stupovaču i redovno održavao vezu s drugom Valentom Boltom, sekretarom partijske organizacije u Kaniškoj Ivi i organizacionim sekretarom Kotarskog komiteta KPH-a Garešnica. Poslije sastanka KK Garešnica na kojem je dr Pavle Gregorić prenio zaključke CK KPJ, bio sam zadužen za područje tadašnje općine Veliko Vukovje i počeo sam organizirati u svim selima »Odbore za pripremu i organizaciju oružanog ustanka«. Odmah sam stupio u kontakt s Nikolom Božićem-Jugom, koji je bio vojnički vrlo sposoban i spreman da krene u borbu.

Takav prvi sastanak koncem svibnja 1941. godine održan je u Stupovači, a kome je prisustvovalo petnaest ljudi. Tu je bio prisutan i Nikola Božić-Jug.

Na tom sastanku upoznao sam drugove sa situacijom u našoj zemlji i mogućem napadu njemačkih fašista na Sovjetski Savez. Posebno sam istakao značaj rada »Odbora za pripremu i organizaciju oružanog ustanka«. Osnovni zadatak je da se svi članovi Odbora angažiraju u prikupljanju oružja i pripremanju ljudi za odlazak u partizane. Isto tako rečeno je da će Odbor biti redovno informiran o djelovanju ustaških fašističkih organizacija na ovom području i u cijeloj Hrvatskoj, kao i o stanju u svijetu. Članovi Odbora treba da to prenose na sve simpatizere i antifašiste i da prikupljaju informacije o neprijateljskoj aktivnosti na našem području.

Drug Nikola Božić-Jug rekao je na tom sastanku da je on spreman da se krene u oružanu borbu i da će on preuzeti obavezu prikupljanja oružja i pripremanju ljudi za formiranje oružanih grupa u borbi protiv fašističkih snaga i zaštite naroda na tom području. Svi prisutni na ovom sastanku potpuno su se složili s iznešenim stavovima i pri-

jedlozima. Na koncu sastanka formiran je »Odbor za pripremu i organizaciju oružanog ustanka« u Stupovači.

Poslije ove sjednice, početkom lipnja 1941. godine formirao sam takove odbore u Velikoj i Maloj Bršljanici, Rogoži, Brinjanima i Velikom Vukovju. Tim sastancima prisustvovao je i Nikola Božić-Jug. I ako tada nije bio član komunističke partije, on se osjetio ne samo kao vojnik, nego i kao vrlo akli van politički radnik na ovom terenu. Zato se i njega smatra jednim od organizatora ustanka na ovom dijelu Moslavine.

Zbog velike aktivnosti Moslavačkog partizanskog odreda, komunisti i »Odbora za pripremu i organizaciju oružanog ustanka«, povodom napada na žandarmerijsku stanicu u Velikom Vukovju, 25. ožujka 1942. godine i napada na kulturbundaše u Velikoj Bršljanici, partizanima se dobrovoljno priključilo 80 nenaoružanih ljudi.

Jug se posebno istakao kao hrabar i snalažljiv borac u borbama na Moslavačkoj gori početkom 1942. godine.

U travnju 1942. godine na inicijativu dr Pavia Gregorića jedna moslavačka četa pod rukovodstvom Nikole Sušnjara-Gene krenula je na Bilo-goru i spojila se s grupom Gece Bogdanovića. Tada je formiran Bilo-gorski partizanski odred u čiji sastav je ušlo sedam partizana na čelu s drugom Venom Biškom iz sastava Moslavačkog partizanskog odreda. Za komandanta je imenovan Geco Bogdanović, a za političkog komesara Bilo-gorskog partizanskog odreda Veno Biškop.

Tada su se dogovorili o zajedničkoj akciji za napad na neprijateljske snage u Velikoj Pisanici. U ovoj borbi učestvovao je i Nikola Božić-Jug kao puškomitraljezac. U toku borbe dolazi do punog izražaja njegova hrabrost, odlučnost i inicijativa. Kad je napadnuta općinska zgrada i pošta, Nikola Božić-Jug je primijetio da se u jednoj gostionici nalazi grupa ustaša. On je odmah krenuo u gostionicu i na mjestu razoružao sve ustaše. Poslije ove uspješne akcije partizani su se povukli na Bilo-goru. Poslije svečanosti polaganja partizanske zakletve, partizani su javno pohvalili Nikolu Božića-Juga zbog njegove hrabrosti u ovoj akciji i odali mu posebno priznanje.

Poslije povratka u Moslavinu u šestom mjesecu 1942. godine Moslavački partizanski odred nalazio se u šumi Dišnica ispod Gojla. Tu je održan partijski sastanak. Na moj prijedlog Nikola Božić-Jug, zbog njegove izvanredne hrabrosti, discipline, sposobnosti i aktivnog političkog rada, primljen je za kandidata Komunističke partije Jugoslavije.

Prilikom pripremanja našeg napada na Gojio, Nikola Božić-Jug je prikupio detaljne podatke o rasporedu neprijateljskih snaga na Gojlu, u Kutini, Banovoj Jaruzi i Garešnici. On je o tome informirao Operativni štab. Poslije toga razrađena je cijela akcija za napad na Gojio 6. rujna 1942. godine.

On je dobio zadatak da sa slavonskim jedinicama i Moslavačkom četom krene u pravcu Banove Jaruge i Garešnice i da se osigura na tom području putem zasjeda, sigurnost borbe na Gojlu.

Rano u jutro 7. rujna, prema našem dogovoru, drug Nikola Božić-Jug organizira napad na žandarmerijsku stanicu i općinsku zgradu u Velikom Vukovju. Ta akcija vrlo uspješno je izvršena i zgrade su zapa-

ljene. Odmah poslije ove akcije zajedničke jedinice savladale su kulturbundaše u Maloj Mlinskoj, a zatim je izvršen organiziran napad na Grubišno Polje. U toj borbi drug Jug uspijeva s moslavačkim partizanima razoružati i zarobiti oko 120 domobrana. Bio je to veliki uspjeh, zahvaljujući njegovoj sposobnosti i inicijativi, kao vojnog rukovodioca koji direktno učestvuje u toj borbi.

Prilikom ponovnog formiranja MPO u Bijeloj, Jug je — zbog vojne sposobnosti, hrabrosti i povjerenja u redovima boraca — postavljen za operativnog oficira štaba Moslavačkog partizanskog odreda.

On se stalno angažirao u pripremama svih akcija u borbi protiv neprijateljskih snaga. Te akcije vrlo su uspješno završavane likvidacijom neprijateljskih uporišta i zarobljavanjem brojnih neprijateljskih vojnika, oružja i druge opreme.

Pored brojnih akcija moslavačkih partizana Nikola Božić-Jug se posebno isticao u borbama na neprijateljska uporišta u Čazmi, Velikom Grđevcu, Bereku, Dubravi i Ivanjskoj. On se iako je bio operativni oficir štaba Odreda, uvijek nalazio među borbama. On direktno učestvuje u borbama, privlači se bunkerima, bombama i šmajserom uspijeva da ubrza likvidaciju neprijateljske obrane, što je dovelo do brže pobjede i likvidacije takovih uporišta.

Na kraju dolazi 20. prosinca 1942. godine do poznate akcije u Gračnici. Po planu trebalo je napasti transportni vlak, koji vozi vojnu opremu od Zagreba prema Beogradu. Na ovu akciju ide drug Nikola Božić-Jug s prvim bataljonom Moslavačkog odreda. Nakon rasporeda četa ovog bataljona Nikola Božić-Jug s prvom četom priprema napad na vlak. Čim je vlak stigao, izvršen je napad na njega. Odmah u početku napada došlo je do jakog otpora. Prema razrađenom planu postalo je jasno da to nije onaj vlak koga se očekivalo, već da se radi o vojnom transportu oklopne njemačke jedinice s kompletnom posadom, tenkovima i oklopnim kolima. Zbog takove situacije prva četa nije izvršila upad u vlak. Dat je nalog za povlačenje. U tom času se Nikola Božić-Jug s grupom boraca nalazio u neposrednoj blizini lokomotive. Unatoč jakoj neprijateljskoj puščanoj i mitraljeskoj vatri, on upada u lokomotivu i odstranjuje osoblje lokomotive. Tada upada u prvi vagon gdje su se nalazili njemački oficiri. Uspijeva da ih sve likvidira, a zatim prelazi u drugi vagon gdje je dočekan i ubijen rafalom iz automata. Tako, boreći se hrabro, završava svoj život, tako završava i njegov borbeni put, put hrabrog borca moslavačkih partizana.

Zbog svega što ga je krasilo kao borca i rukovodioca, zbog njegovog herojskog ponašanja u svim borbama, kroz koje je prošao, zbog njegovog neustrašivog držanja i u ovoj posljednjoj borbi, proglašen je 24. srpnja 1953. godine Narodnim herojem.

Njegov lik neustrašivog borca, sposobnog i odlučnog vojnog rukovodioca kao i omiljenog druga moslavačkih partizana, ostat će u dugom sjećanju ne samo njegovim ratnim drugovima, nego i narodu Moslavine.

Prva akcija

Prva moja partizanska akcija bila je napad MPO-a, pod komandom Pavia Vukomanovića-Stipe na neprijateljsko uporište u selu V. Vukovje. Nisam imao oružja pa sam s posebnom željom išao u akciju. Bila je mjesečina, žandari su nas dočekali organiziranom vatrom, napad nije uspio. Bio sam tužan što nismo uspjeli doći do oružja (bilo nas je oko 25 bez oružja). Ilegalac bez oružja bio sam do 25. V 1942. kada sam otišao u MPO.

Matija Crnečki-Cer postaje partizan

U proljeće 1942. grupa ilegalaca iz Stupovače (Nikola Božić-Jug, Radovan Vukelić-Race, Mile Janjanin-Stari i ja) sakrivala se u šumi Dišnici sjeverno od Gojla. Iskopali smo tajno sklonište. Jednog dana došao je k nama žandarmerijski narednik. Zapravo je naišao na nas u šumi. Bio je to Matija Crnečki-Cer. Rekao nam je da se opredijelio za NOB-u. Bio je u uniformi i naoružan. Videći da mu baš ne vjerujemo, Matija nam reče:

»Drugovi, evo vam moja puška, imajte povjerenje u mene.«

Tako je Matija Crnečki postao partizan. Istakao se u borbama i ubrzo je postao rukovodilac u jedinicama MPO-a. U listopadu 1942. postavljen je za komandanta 1. bataljona MPO. Poslije smo bili zajedno u KMP i drugdje. Bio je izvanredan drug i komunist, isticao se drugarskim odnosom prema ljudima.

Selo Stupovača

Narod sela Stupovača dao je sve od sebe u vrijeme našeg napada na Gojilo. U selu je bilo veoma živo. Prvi put se sakupilo na stotine partizana. Bio je tu operativni štab na čelu s Bogdanom Crnobrnjom-Toljom, Štab I slavonskog odreda, Banijskog odreda i MPO. Narod je smjestio i ugostio svoju vojsku. Bilo je mnogo partizana iz Stupovače koji su bili vođači jedinicama. Mnogi omladinci bili su angažirani na raznim zadacima MNOO-a. Neprijatelj nije mnogo saznao o svemu tome, stoga nije bilo intervencije.

Selo je dalo više od 120 boraca i rukovodilaca.

Tukli smo Nijemce

Početkom lipnja 1943. došlo je do reorganizacije Štaba MPO a. Postavljen sam za vršioca dužnosti komandanta. Vjekoslav Janić-Capo za polit, komesara, a Đuro Blaha za njegovog zamjenika.

Štab odreda nalazio se u selu M. Prokop. Naš 1. bataljon bio je u rejonu sela V. Bršljanica i Dišnik sa zadatkom da spriječi prodor iz pravca Kutine, Gojila i Garešnice prema središtu slobodne teritorije, gdje su se u selima V. i M. Prokop nalazile pozadinske ustanove, KK KPH, KK SKOJ-a, KNOO Garešnica i ostale.

12. 6. 1943. ŠMPO je naredio Štabu 1. bataljona da isturi jednu četu prema V. Vukovju i postavi zasjedu njemačkim fašistima, a s ostalim snagama da odbije napad iz rejonu sela V. Bršljanica.

Toga dana rano ujutro ubili smo i zarobili pola voda Nijemaca kod V. Vukovja. Istog dana nešto kasnije njemačka kolona upala je u zasjedu glavnine bataljona kod V. Bršljanice. Zarobljeno je više od 30 Nijemaca, zaplijenjeno mnogo oružja i opreme.

Bila je to značajna pobjeda MPO. Posebno se istakao komandant 1. bataljona. Štab II OZ pohvalio je ŠMPO-a i bataljon. Kada je nedugo nakon toga bio teško ranjen komandant Ferdo Einspigel, prilikom napada iz zraka, bilo nam je veoma teško. Ferdo je bio prevežen u M. Prokop, gdje je umro. Poginuo je jedan od vrsnih partizanskih komandanata. Nijemac, borac od 1941.

Komanda moslavačkog područja

Poslije teškog bombardiranja M. Prokopa, Štab MPO-a odlučio je premjestiti svoju pozadinu u rejon Podgarića i Novog Sela. Već tada smo imali čitavu malu industriju, radionice, bolnice, ambulante i drugo. Štab je sve teže rukovodio razgranatom djelatnošću pozadine.

Stoga je 23. 8. 1943. formirana Komanda moslavačkog područja. Određen sam za prvog komandanta KMP. Za mog pomoćnika i partijsko-političkog rukovodioca određen je Slavko Kezele-Slavni, a za zamjenika Jovo Carić. Bilo je teško, ali smo ipak napredovali, stalno dopunjujući formaciju.

Prvo sjedište KMP bilo je u Novom Selu. Bili smo razmješteni po seljačkim kućama. Pored užeg dijela komande imali smo mobilizacijski i sudski odsjek sa zatvorom, komandu stana, zaštitnu jedinicu, intendanturu i radionice. Poseban sektor bila je bolnica i sanitetska služba u cjelini. Nakon toga formirali smo i komande mjesta za Garešnicu, Kutinu, Dubravu, Čazmu i Berek.

Bilo je mnogo posla na području mobilizacije, obuke novih boraca i organizacije pozadinskih jedinica i ustanova.

Međutim, te godine javio se i problem dezerterstva iz NOV. Jedan od uzroka bio je rad neprijatelja na oslobođenoj teritoriji. Budući da su propali pokušaji stvaranja četničke organizacije u Moslavini (već na prve pokušaje reagirali smo oštro), neprijatelj je s početničkih pozicija pokušao razbiti NOP osnivanjem vjerske sekte novovjercata tzv. svetopismaša. U nekim selima odjednom se počela omasovljivati organizacija pod čijim su se utjecajem počele osipati MNOO pa i jedinica. Pod parolom da im vjere brane uzimati oružje u ruke, kolovođe sekte prešli su u ofanzivu. Uočivši opasnost, osobito među Srbima, KMP poduzima čitav niz akcija, ali uspjeha nije bilo. Zato je odlučeno da se uhapsi dvadesetak kolovođa iz nekoliko sela. Odlukom suda nekoliko je osuđeno na smrt. Tako je pokušaj neprijatelja propao. Običan seljak zapravo nije znao o čemu se radi, pa je nasjedao i od aktivnog saradnika NOB-a postepeno postajao protivnik.

Veliki doprinos uspjehu KMP posebno su dali Karlo Remenar-Čibo, Matija Crnečki-Cer, Jovo Carić, Slavni, Pavao Mrkonja-Sever.

U Moslavačkom odredu

Početkom srpnja 1941. godine otišao sam na rad u Čazmu kod obrtnika Steve Vunića gdje sam radio do kraja kolovoza iste godine — kad sam se ponovno vratio u Zagreb. U Čazmi sam bio partijski povezan s drugovima Jožom Radanovićem, Ivom Vrebcem, Franjom Vidovićem, Dukom Pazdrijanom. Čitavo vrijeme boravka u Čazmi (oko dva mjeseca) bio sam uključen u partijski rad, a za to vrijeme sam po partijskom zadatku odlazio u dva navrata i u Zagreb.

20. 10. 1941. g. agenti UNS-a pokušali su me uhapsiti u Zagrebu. Međutim, uspio sam im u posljednji trenutak pobjeći, poslije čega sam (isti dan) stigao u Čazmu na partijsku vezu: Vrebac, Radanović, Vidović i Pazdrijan. Sklonio sam se kod druga Ivana Vrebca, te sam nakon desetak dana otišao vezom na Andigole i priključio se prvoj dvojici boraca koji su tu već bili stigli — drugovima Pavlu-Pjetiki Maričiću i Grgi-Malom Vukeliću. Od druga Ivana Vrebca, iz Čazme, preveo me je po noći na Andigole drug Ivica Klepac — partijski kurir, u čijoj kući sam se i priključio ranije spomenutoj dvojici prvih boraca u bazi na Andigoli.

Naime, 20. listopada 1941. g. oko 10,30 sati došao sam iz Velike Gorice u radnju obrtnika Ivana Gašparića u Maksimirskoj cesti br. 48. On i njegova supruga Katica saopćili su mi da su me dva ustaša agenta tražila prije nekoliko minuta i da — bježim. Sada je nastupila borba za vrijeme — da što prije pobjegnem iz grada. Bio sam naoružan pištoljem »Štajer 1917« 9 mm s 15 metaka. Odlučio sam bježati natrag u Veliku Goricu, zgrabiti najnužnije stvari koje sam tamo imao i iz Velike Gorice nastaviti bijeg biciklom prema Čazmi. Iz grada sam se odlučio izvući redovnom autobusnom linijom Zagreb — Velika Gorica. Tako sam u 13 sati — 20. 10. 1941. g. sjeo na uglu Amruševe i Petrinjske ulice, pred nekom podrumskom gostionom, u »TAPRED-ov« autobus i zauzeo sjedalo u posljednjem redu. Autobusi, kao i sva druga prevozna sredstva morali su da se zaustave na »mitnici« na starom Savskom mostu — gdje su ustaše vršili kontrolu ulaska i izlaska iz grada i legitimirali sve putnike. To je bio slučaj i s tim autobusom kojim sam bježao za Veliku Goricu. Autobus je bio pun putnika — oko 40 do 45 ljudi. Kraj autobusa se okupilo 5 — 6 ustaša. Dvojica od njih su ušla u autobus i počeli legitimiranje putnika: jedan jednu, a drugi drugu uzdužnu polovinu autobusa. Poslije prva dva tri reda sjedala, koja su ustaše legitimirali, nastala je neka galama i svađa među ustašama koji su bili oko autobusa. Jedan od dvojice koji su bili u autobusu i legitimirali putnike izletio je van. Pogledao sam malo bolje i opazio da se ustaše svađaju i jedan na drugoga nešto galame oko dvoje, troje seljačkih kola (taljiga), koja su u tom momentu došla u grad preko Savskog mosta i u kojima sam zapazio neke napunjene vreće (vjerojatno nekakvi poljoprivredni proizvodi) i nešto peradi (guske, patke i kokoši). Drugi ustaša koji je ostao u autobusu nastavio je legitimirati putnike. Međutim, kako je galama oko seljačkih kola kraj autobusa bila sve bučnija ustaša iz autobusa bacao je pogled na to koliko i na legitimacije putnika. Sve vrijeme dok se ustaša primicao legitimiranjem — ka

posljednjem sjedala — držao sam, skupljen u grču, pištolj s metkom u cijevi, odlučan da tome ustaši ovo bude posljednje legitimiranje, a meni, eventualno, i kraj napora da se bijegom izvučem iz grada i po zamišljenom planu stignem do Čazme. Nikakva druga rješenja nisu dolazila u obzir, jer sam pored ustaške potjere za mnom, imao kod sebe i veću količinu letaka. Da su se okolnosti do kraja razvijale protiv mene — drugačije sigurno ne bi moglo biti, jer je na par metara preda mnom bila Sava, odnosno most, a tu 5 — 6 ustaša naoružanih, neki šmajserima, a neki kratkim talijanskim puškama. S druge strane bijeg prema unutrašnjosti grada u toj situaciji — bio bi sigurno put bez povratka.

Sreća? Ima je ili nema? Ne vjerujem u nju. No, ustaša koji je ostao legitimirati putnike u autobusu prekinuo je naglo legitimiranje na redu sjedala ispred mene i još tri čovjeka koji su samnom sjedili u posljednjem redu. Izletio je najednom, kao zvijer van među ostale ustaše i među njima ugrabio »svoju gusku« i još neke zavežljaje iz seljačkih taljiga, kreveljeći se na svoju ostalu »braću« i na one seljake koji su na taj način morali »prodati« svoje proizvode. Pri izlijetanju iz autobusa ustaša je dreknuo: »Vozi!«. U tom momentu vozač pritisnu papučicu za gas na autobusu i krenusmo bez stajanja i smetnji do Velike Gorice, kamo sam stigao oko 14 sati. Čim sam došao u radionicu u kojoj sam bio zaposlen, drug Josip Novak (sada živi u Đakovu), radnik kod iste poslodavke i Nikola Jug, sin poslodavke (obojica simpatizeri KPJ) odmah su me obavijestili da su me i velikogoričke ustaše tražile također prije kraćeg vremena, negdje oko 13 sati, istog dana. Znači, sat vremena prije nego sam stigao. Odmah sam uzeo najnužnije stvari i biciklom nastavio bijeg u pravcu Čazme. U selo Orle, udaljeno dvadesetak km od Velike Gorice, stigao sam za veoma kratko vrijeme i tu sam trebao prijeći rijeku Savu. Mosta tu nije bilo, a skeledžija koji je prevozio, bio je na drugoj strani rijeke i čekao da s te strane naiđu ljudi i da ih prevozi na desnu obalu na kojoj sam čekao da se prebacim prema Ivanić-Gradu i dalje za Čazmu. Dozivao sam skeledžiju da pređe na desnu obalu Save, da mi se žuri i da ću platiti posebno »prazan hod« skele pošto mu još s tamošnje strane nije nitko naišao za prevoz. Pristao je i došao prazan na desnu obalu. Tako sam se prebacio na suprotnu stranu Save, te produžio planiranim pravcem. Noć me već zatekla u prolazu kroz Ivanić-Grad i po mraku sam, bez svjetala, po makadamskoj cesti, prešao biciklom čitav put oko 20 km između Ivanić-Grada i Čazme. Negdje oko 19 sati stigao sam u Čazmu kod Ivana Vrebca (sada živi u Vrbovcu) i tu sam kod njega bio sakriven 11 dana. Tu, kod druga Ivana Vrebca, (sada već pokojni) drugovi Joža Radanović, Franjo Vidović i Mićo Jovančević, te drug Duka Pazdrijan (danas živi u Čazmi) i ja dogovarali smo dalje korake o radu i odlasku u Prvu partizansku grupu na Andigole.

Noću 31. listopada otišao sam iz Čazme u selo Andigole — Kopčić brdo, na sjevernim padinama Moslavačke gore. Prebacio me partijski kurir — omladinac Ivica Klepac (danas živi u Zagrebu). U kući druga Klepca našao sam već dva naoružana druga koji su tu već ranije došli. To su bili drugovi: Pavle-Pjetika Maričić i Grga-Mali Vukelić, obučarski radnik iz Ivanić-Grada. Drug Maričić bio je šumski radnik u šumi

Garjevica u Moslavačkoj gori. Pjetika je bio naoružan karabinom 7,9 mm i, koliko se sjećam, s 25 do 30 metaka, a Grga revolverom na bubanj tipa »Kolt« s, koliko se sjećam, 20 — 25 metaka i jednom defenzivnom bombom »Kragujevkom«. Ja sam bio naoružan pištoljem »Štajer« 9 mm, za koji sam imao 15 metaka. Nas trojica smo bili tu na Andigoli do pred kraj studenog, a krajem toga mjeseca došli su nam i drugovi Marko-Mak Čuljat i Josip Augustinović-Dugi. Dobivši za to partijske direktive čitavo to vrijeme smo zajedno s drugom Ivicom Klepcom i njegovim ocem Antunom, te Matom Petrić kopali i iskopali zemunice za dolazak i smještaj nove grupe drugova s područja Ivanić-Grada, koji su stigli u tu prvu bazu 10. prosinca 1941. godine. Te noći 10. prosinca stigli su slijedeći drugovi: Alojz Vulinec-Sloga, Mato Svetličić-Svijetli, Ivo Miletić-Brada, Ivan Pokas-Bosi, Stjepan Barilić-Vago, Josip Turčinec-Tuk, Karlo Remenar-Čibo, Vinko Golubić-Golub, Stjepan Srac-Malča, Ivan Muškon-Nežo i Mato Šantek-Crni.

14. prosinca 1941. godine službeno je formirana čazmanska partijska grupa, pošto je toga dana izabrano i njezino rukovodstvo i to: politički komesar grupe je drug Alojz Vulinec-Sloga, zamjenik političkog komesara je drug Mato Svetličić-Svijetli, komandir je Ivan Pokas-Bosi, a zamjenik komandira je drug Marko Čuljat-Mak. Za sekretara partijske organizacije grupe izabran je drug Ivo Miletić-Brada, pošto još tada zamjenici polit, komesara nisu automatski bili i partijski rukovodioci, kao što će to biti u toku kasnijeg razvoja revolucije. Toga istog dana čazmanska naoružana partizanska grupa položila je i zakletvu — u toj bazi na Andigoli — Kopčić Brdu, u zemunici br. 2. Grupa je imala ukupno 16 boraca.

Na našem maršu, koji smo otpočeli uvečer 31. 12. 1941. godine s Andigola — Kopčić brda prema krajnjem cilju Garić-piramida, kod Garešnice, na prijelazu, dakle, stare 1941. na novu 1942. godinu, zaustavili smo se u barakama poduzeća za eksploataciju šume »Našička DD« ili »NIHAG«, ne sjećam se točno, u Garjevici na Moslavačkoj gori. Te noći smo s velikim brojem šumskih radnika održali miting na kojem smo im objašnjavali ciljeve narodnooslobodilačke borbe. Tu su nam se odmah priključila još dva nova druga: Lazo Volaš-Lako i Božo Brezić-Iso, obojica šumski radnici. Kasnije je, ubrzo, iz ovog poduzeća otišao znatan broj šumskih radnika u NOB.

Po dolasku na Garić mi smo za vrlo kratko vrijeme, možda za 4 — 5 dana, izgradili tri zemunice u koje smo svi mogli biti smješteni i zaklonjeni, bar u najelementarnijem smislu, te prve ratne i strahovito surove zime 1941/1942. godine. Tu su nam, također, vrlo mnogo pomogli drugovi iz sela Kutinice. Dok nismo zemunice završili noćivali smo u selu.

Ovdje u ovu bazu na Gariću stigla je i grupa drugova s Bilo-gore na čelu s drugom Petrom Biškopom-Venom. Mislim da je ta grupa drugova stigla prvih 7 — 8 dana siječnja 1942. godine, a koliko se sjećam u njoj su bili: Petar Biškop-Veno, Duka Prilika-Brko, Ante Dobrić-Pepo, Franjo Zagajski-Lav, Franjo Kokor-Grab, Nikola Vujčić-Nojo, Bogdan Jelača-Zona, Stevo Maršić-Ličan i Braco (pravo ime ne znam). Negdje je bio iz okoline Bjelovara ili Križevaca (ne radi se o Ferdi Einspigelu-Braci).

Odred je tako proboravio u bazi na Gariću sve do 27. 1. 1942. osposobljavajući se kroz to vrijeme vojno i idejno-politički. Osim toga, kroz to vrijeme Odred je vrlo snažno mobilizatorski i politički propagandno djelovao u selima na južnim padinama Moslavačke gore, potičući u njima intenzivno osnivanje narodnooslobodilačkih odbora, partijskih i skojevskih organizacija, te organizacija AFŽ i učestvujući najdirektnije u tome. Na ovim zadacima su veoma mnogo pomogli oni drugovi iz Odreda koji su bili rodом s ovog područja.

27. 1. 1942. godine, rano ujutro, u našu bazu na Gariću stigao je drug Cvijo Đarić, iz sela Veliki Prokop, jedan od naših prvih i najaktivnijih suradnika, čiji će otac Ljuban kasnije biti i član ZAVNOH-a i AVNOJ-a, i obavijestio nas da je krenula na nas neprijateljska ofenziva od nekoliko stotina ustaša, domobrana i »kulturbundaša« i da su već u toku jučerašnjeg dana pretresali mnoga sela na južnim padinama Moslavačke gore, te da su krenuli — i to glavnina — šumskom željeznicom do sela Podgarić, te da bi s te strane, najvjerojatnije, trebalo očekivati svaki čas izbijanje neprijatelja na vrh Garića. Po tome, smio bih tvrditi, za nas sudbonosnom obavještenju i to gotovo u zadnji čas, drug Cvijo se odmah vratio u Veliki Prokop kako bi iz toga pravca i on i ostali naši organizirani suradnici mogli intenzivno promatrati i pratiti situaciju i kretanje neprijatelja i pravovremeno nas dalje o tome obavještavati. Bila je strahovita zima, snijeg je na planini bio visok oko metar, a na nanosima ga je bilo i preko dva metra. Tih su se dana velika bukova stabla u šumi, u kojoj smo bili, jednostavno raspucavala i to naročito noću, pred zoru, kada hladnoća dostiže stravičan vrhunac. To je izgledalo kao da pucaju pištolji manjeg kalibra. Ovo smo najbolje mogli slušati, svaki od nas pojedinačno, za vrijeme noćnog stražarenja. Nismo imali čime mjeriti temperaturu zraka, ali smo kasnije obaviješteni da je na južnim padinama Moslavačke gore, tih dana, u Garešnici, Kutini i Velikom Vukovju, temperatura zraka bila oko —35° Celzija.

Takav je bio i 27. siječanj 1942. godine kada je neprijatelj na nas poduzeo svoju prvu ofenzivu s jakim snagama ustaša, »kulturbundaša« i domobrana.

U toj borbi poginuo je drug Vinko Golubić-Golub, radnik, rodом iz sela Odre, kraj Velike Gorice, kod Zagreba.

Osim pogibije druga Goluba teže je u toj borbi ranjen i drug Stevo Milaković-Aco, radnik s pilane Brestovac, inače rodом iz sela Zdenčac, kod Garešnice.

Iako smo, kao vojnici revolucije, bili duboko svjesni da na našem revolucionarnom putu teče i krv i znoj i da nema i neće biti pobjede te revolucije bez teških žrtava, mi smo svi teško podnijeli gubitak našeg dragog druga Vinka Golubića. On nam je svima, njegovim ratnim drugovima, ostao u trajnom sjećanju, kao drug s čijeg vječno vedrog lica nikada nije silazio smiješak koji se toplo izražavalo veliko i nesebično drugarstvo i ljubav prema drugu, prema ljudima uopće, kao i veliki optimizam i vjera u pravednost naše borbe i u njenu konačnu pobjedu. Golub je to gotovo svakodnevno znao izražavati i našim revolucionarnim pjesmama. Često je pjevao i pjesme iz prijeratnih sovjetskih filmova, koje smo kao radnici gledali i koji su nas u ta vremena

inspirirali za borbu, kao što je na primjer pjesma: »Mnoge pjesme o Volgi nam zbore« iz filma »Volga, Volga«, zatim pjesmu: »Zapjevaj pjesmu kad mori te tuga« iz filma »Pastir Kostja«, te pjesmu: »Mi što nekoć rulja divlja skitasmo se« iz filma »Put u život«, koji je slikao besprizornu djecu Rusije, poslije sloma kontrarevolucije. Drug Husein Muftić-Mujo, Petar Petrov-Vanča, pa i ja, često smo s Golubom u kvartetu pjevali, a onda uz nas i ostali drugovi. Mujo i Vanča, kao i Golub, također su bili vrlo daroviti pjevači, naročito revolucionarnih i narodnih pjesama.

ANTE DOBRILA-PEPO

Dolazak u Moslavački partizanski odred

Poslije pogibije Tome Vinkovića, sekretara OK KPH Bjelovar, 14. I 1942, istog dana podvečer krenuo sam iz stana Pere Kolibaša na zakazani sastanak s Grgom Jankežom na periferiju Bjelovara. Put je vodio u pravcu Narte. U određeno vrijeme nalazio sam se na mjestu sastanka. Grga je bio s Ružom Turković, kurirom CK KPH. Dao mi je zna: da nastavim putem. Usporio sam hod i Grga me stiže. Prije ceste koja kreće za Korenovo, skrenuli smo ulijevo seoskim putem. Već je pao mrak. Nakon polsatnog pješaćenja Grga je krenuo preko livada i oranica udesno malim proplancima. Imao je mnogo briga i posla, a ujedno je bio i pod dojmom što se dogodilo s Tomom Vinkovićem. Kad smo prilično odmakli u gluhu noć, pripalili smo cigarete. Obratio mi se:

»Ne znamo točno kako je došlo do provale Tome Vinkovića? Da li ga je netko teretio od uhapšenih drugova iz Bjelovara ili okolice, a možda su otkrili njegovo sabotiranje oružja s kojim su ustaške i domobranske jedinice slane u Bosnu? Obruč se steže i oko Perove kuće, zato sam odlučio da se prebaciš u Moslavački partizanski odred dok se prilike na tom području ne srede. Za sada je rad onemogućen na terenu našeg OK KPH Bjelovar. Kad se za to ukaže prilika, ponovno ćemo te povući ovamo.«

Nakon duljeg pješaćenja, negdje u daljini začuo se lavež pasa. Najednom mi se obratio:

»Ne znam da li ću druga na vezi naći kod kuće. Imat ću posla da ga ubijedim kako bi te vodio do slijedeće veze.«

Ostao sam čekati na livadi, a Grga je krenuo prema usamljenoj kući. Čuo sam škripu vrata i ugledao blijedo svjetlo petrolejke. Vrata se zatvoriše. Tajac.

Čekao sam prilično dugo. Premrznu mi noge, obrazi i uši. Skakutao sam na mjestu, ali ni to nije pomoglo. Šetao sam, ali najradije bih bio trčao, da osjetim cirkulaciju krvi u nogama. Najednom začujem škripot vrata. Pojave se obrisi dviju osoba koje krenu prema meni. Prepoznao sam Grgin glas, ali i raspravu došljaka. Grga je ubjeđivao sagovornika da učini tu uslugu Partiji jer je, eto, nastupila takva situacija da se natrag ne može zato što mi prijeti hapšenje. Rukovao sam

se s došljakom i on pristane da me vodi do prve slijedeće veze. Oprostio sam se s Grgom. Krenusmo u nepoznatom pravcu.

Znam da je moj vodič bio seoski postolar, ali nisam znao iz kog je sela, niti sam ga pitao da se ne bi predomislio i ostavio me na nepoznatom putu. Razgovarao je preko volje. Korak mu je bio brz. Dulje pješaćenje ugrijalo mi je noge. U sumraku, prije svitanja, zaustavili smo se i pripalili cigarete. Popušili smo ih u klečećem stavu. Za cijelo to vrijeme moje je vodič osluškivao lijevo i desno, ali ništa se nije čulo. Najednom se okuraži i reče:

»Ti ćeš ostati ovdje dok se ja ne vratim.«

Krenuo je. Vidio sam da se približava jednoj seoskoj kući. Bio sam uvjeren da ću se ovdje odmoriti poslije tolikog pješaćenja. Na žalost, moja se želja nije ostvarila. Moj dosadani kurir predao me novom kuriru. Zahvalio sam mu. Krenusmo svaki u svom pravcu. Novi kurir bio je otvoreniji i bez straha. Govorio je o partizanima i njihovim akcijama oko Garešnice, Čazme i Kutine... I tako razgovarajući stigli smo oko 9 sati ujutro do jednog sela ispod strme planine. Tu me moj kurir u seoskoj krčmi preda gostioničaru koji se nalazio iza šanka. Kurir je bio kratak:

»Druga predaj na vezu za Odred.«

U gostionici nije bilo nikoga, razgovor se vodio slobodno i bez šaputanja. Gostioničar nas je ponudio i zajedno s nama ispio čokančić kuhane rakije, za moj sretan dolazak u partizane. Tik uz gostionicu nalazila se seoska trgovina koju je vodio gostioničar. Moj kurir kupi potrepštine za domaćinstvo i nakon dobrih želja u uspjeh borbe krene na put kući. Od gostioničara sam doznao da on nije vlasnik, već trgovački pomoćnik koji uslužuje mušterije u dućanu i u gostionici. Kako se sjećam, preživao se Basa. Ime sela nemogu se sjetiti. U razgovoru s Basom doznao sam da partizani ovamo dolaze na vezu obično oko četiri sata poslije podne, malo podalje s lijeve strane dućana i puta, u poveću seosku kuću. Upitao sam ga kako je s neprijateljskim elementima u selu, da li ovamo dolaze ustaše ili žandari? Odgovorio mi je:

»Ne treba da se bojiš. Selo je za partizane... Neprijatelj ne zalazi u selo. Ako bi što bilo opasno, na vrijeme ću biti obaviješten.«

Vrijeme je sporo odmicalo. U gostionici su se okupili seljaci i o svemu slobodno razgovarali. Netko je popio čašu ili dvije vina, drugi čokančić rakije, tako je gostionica uvijek bila puna do podne kad su ljudi išli na objed. Iz gostionice su vrata s unutrašnje strane vodila u dućan, gdje su domaćice dolazile u kupovinu.

Ucervao sam se do četiri sata. Počeo me hvatati umor i san. Vrijeme do dva sata poslije podne podnio sam dobro, ali poslije obilnog ručka s Basom, najednom sam osjetio potpunu smalaksalost.

Prošetao sam gornjim dijelom sela. Iza dućana žuborio je potok, a malo niže preko potoka je prelazio drveni most prema šumi. Na svježem zraku brzo mi je prošao umor, ali vrijeme je i dalje sporo prolazilo. Prije četiri bio sam ponovno kod Base. Nikakvih novosti: U pola pet stiže seljak po mene i vodi me u onu veliku seosku kuću preko puta gostionice. Tu sam se upoznao s Bićom, kurirom Odreda.

»Dobro nam došao«, pozdravio me Bićo.

Uzvratio sam sa pozdravom: »Bolje vas našao«, i pesnicu prislonio uz čelo.

Bićo je prikupio poštu i drugi materijal za Odred. Ispraznio je i tanjur palente s mlijekom, obrisao brk i rekao:

»Druže, možemo krenuti, čeka nas daleki put.«

Krenuli smo uz strmu planinsku kosu. Pješačenje je bilo otežano zbog nanosa snijega. Bićo je hodao plaho kao srna. Kako neće, već je više puta padao u neprijateljsku zasjedu, iz koje se uvijek izvukao zahvaljujući dobrom oku, sluhu i karabinu. Sada nosi važna obavještenja, prebacuje nove borce, partijsku štampu i direktive, sve što ne smije pasti neprijatelju u ruke. U posljednje vrijeme nisam se mnogo kretao, pa sam zaostajao iza Biće. On me hrabrio: »Još malo pa ćemo se izvući iz ove strmine.« Pričao mi je u kojim je sve akcijama sudjelovao, o nezgodama koje je zbog neopreznosti nekih drugova doživio. Bio je visok i jak čovjek. Okat. Nosio je šubaru s velikom petokrakom zvijezdom. Ispod kožuha imao je karabin, a preko grudi i pojasa rede-nike s municijom. Imao je pištolj i dvije kragujevačke bombe. Na planinskom vrhu odahnuo. Bićo je napeo uši ne bi li čuo njemu nepoznat glas u gustoj šumi.

»Noć ima svoju moć«, nekoliko je puta rekao Bićo. I, eto, negdje u daljini nešto se pomaknulo. Tko se to šulja? Pucketaju grane. Pst! Bićo uzauzima položaj za bukvom. To činim i ja. Nakon izvjesnog vremena reče:

»Svetu mu nedjeljicu, pa to mora da je divlja svinja.«

U zoru stižemo na proplanak iznad Prokopa. Poviše njega put vodi u Garić-planinu, gdje je Odred. No do tamo imamo još pješačiti. Kroz branjevinu se spuštamo na proplanak i prilazimo kući Ljubana Đarića. Bilo je 9 sati. Domaćin nas srdačno dočekuje sa svojom čeljadi. Svi rade za NOB i glavna su veza s Moslavačkim odredom. Tu se odmorismo dok nam domaćica pripremi jelo. Bićo i ovdje prikupi prispjelu poštu i druga obavještenja za Odred.

Ponovno uz brdo. Sada je golišavo jer su u pravcu Piramide bukve posječne i raste niska branjevina. U kasno poslijepodne stižemo do prvih straža koje je Odred izbacio radi osiguranja, a nakon toga i do zemunica u kojima je bio smješten odred na Garić planini.

Bićo me odveo u zemunicu Štaba. Upoznao me s komandirrom Pavlom Vukomanovićem-Stipom, komesarom Matom Svetličićem-Svijetlim, Ivanom Miletićem-Bradom, sekretarom partijske ćelije, i s drugim prisutnim drugovima. Pošto je predao raport i poštu, Bićo se povukao na odmor, a mi smo do kasno u noć uz lojenicu diskutirali i čitali nove partijske materijale i štampu.

Ideološko-politički i kulturni rad u odredu

U Štabu odreda iste je večeri po mom dolasku zaključeno da pomažem komesaru Svetličiću i sekretaru partijske ćelije Miletiću. Prodiskutiran je i program djelatnosti. U Odredu su se čitale najnovije vijesti s naših bojišta koje su stizale u vidu kratkih obavještenja, s tere-

na, guje su hvatane iz emisija stranih radio-stanica. Bile su to i viješti o bitkama na ruskom frontu i borbama engleskih trupa s Nijemcima i Talijanima. Komentirali su ih Svetličić ili Miletić.

Po mom dolasku bio je organiziran kratki kurs za proučavanje Historije SKP (b), na kojem sam bio zadužen za predavanja i konzultacije. Kurs je bio organiziran po grupama jer borci nikad nisu bili svi na okupu. Uz proučavanje Historije SKP (b) tumačio se i razvojni put naše Partije. Uspoređivani su ruski uvjeti, historijski razvitak KPJ i partijska linija u uvjetima NOB-a.

Moslavački partizanski odred, kao i ranije partizanske grupe na tom području, dobivali su sve materijale koji su štampani u tehnici OK KPH. Bjelovar da bi poslužili za ideološko-političko uzdizanje boraca. Diskusije su bile zanimljive, popraćene primjerima iz naše borbe i taktike neprijatelja, koji je partizane nazivao »četničkom bandom«. Neprijatelj je to činio zato da odvoji narod od pravedne borbe za oslobođenje. Svaki borac trebao je da bude i politički radnik.

Jedan lugar nije se slagao s linijom naše borbe i napustio je Odred.

U slobodne sate, naročito u predvečerje, pjevale su se borbene pjesme u zemunicama, npr. Bilećanka, Zidarska (Gradi kuće do neba...) »Bilo-gora, nam je mati, suho lišće krevet moj, iz nje krećem svakog dana u krvavi teški broj.« Nabrusimo kose, Pjesma o Matiji Gupcu, i druge borbene pjesme koje su se pjevale na radničkim manifestacijama prije rata.

Zagrebački partizanski odred, 1941. adaptirao je s ruskoga na naše prilike dvije kitice pjesme »Po šumama i gorama naše zemlje ponosne, idu čete partizana slavu borbe pronose...« Te dvije kitice prenio sam borcima Moslavačkog odreda. Poslije nekog vremena u odredu je nastala i treća kitica. Pored toga, borce sam naučio da pjevaju talijansku pjesmu *Bandiera rossa* (*Avanti popolo*) koja glasi:

Avanti popolo, alla riscossa,
bandiera rossa, bandiera rossa.
Avanti popolo, alla riscossa,
bandiera rossa trionferà.

Bandiera rossa la trionferà,
bandiera rossa la trionferà',
bandiera rossa la trionferà,
evviva il comunismo e la libertà.

Vogliamo fabbriche, vogliamo terra,
ma senza guerra, ma senza guerra.
Vogliamo fabbriche, vogliamo terra,
ma senza guerra vogliamo star.

Ma senza guerra noi vogliamo star,
ma senza guerra noi vogliamo star,
ma senza guerra noi vogliamo star,
evviva il comunismo e la libertà.

Istu pjesmu tada sam adaptirao i za naše prilike na hrvatsko-srpskom jeziku, a te dvije kitice su glasile:

Ustajte narodi sada je hora,
crveni barjak pobjedit mora.
Crveni barjak će pobjediti,
crveni barjak će pobjediti,
crveni barjak će pobjediti,
i slobodu narodima donjeti.

Ustajte narodi na barikade,
fašizam vašu slobodu krade.
Fašizam ćemo mi uništiti,
fašizam ćemo mi uništiti,
fašizam ćemo mi uništiti,
i slobodu narodima donjeti...

Pored toga, borce sam na hrvatskom jeziku učio španjolsku republikansku himnu, a Stipe ju je pjevao na španjolskom jeziku.

Na večernjim sijelima u zemunicama, pored borbenih pjesama čitala se i partizanska štampa, koja je bilježila podvige boraca iz Like i drugih krajeva. Pero Biškup-Veno najradije je recitirao Krležine »Balade Petrice Kerempuka«. Ja sam recitirao pjesme Čedomira Minderovića i druge. U kulturnom programu učestvovali su i ostali borci. Borbeni duh i moral boraca bio je na visini.

VUKAŠIN KARANOVIĆ

D u b r a v a

Dubrava se nalazi na desetak kilometara sjeverozapadno od Čazme. Ona je dugo bila u sastavu kotara Čazme, kao jedna od najvećih općina. Imala je 1941. oko 11.000 stanovnika. Kao naseljeno mjesto nastala je odavno. Zbog svog geografskog položaja i uvjeta razvoja, Dubrava je odavno postala općinski centar. S grupom zaselaka dosta rano predstavlja malo trgovačko privredno središte.

Područje Dubrave je dio velike ravnice koja se proteže sjeverno od Save između Zagrebačke gore na zapadu, Bilo-gore na sjeveru i Moslavačke gore na jugoistoku. Kanal Glogovnica sa zapada i juga, te česma s istoka uokviruju teritoriju Dubrave s tri strane.

Još 1920. godine osnovana je u Dubravi prva organizacija KPJ od 11 članova. Prvi sekretar bio je Nikola Ferberuš (umro 1960. godine). Ova organizacija bila je povezana s onom u Čazmi. Situacija u radu organizacije KP u Dubravi slična je kao i kod drugih: ilegalni rad, osipanje, programi i obnavljanje itd.

1939. godine u Dubravu je došao farmaceut Stanislav Ilakovac koji s Jožom Radanovićem i drugima aktivno radi na širenju komunističkih ideja, osobito među radnicima. U Dubravi je organizirana sindikalna organizacija još ranije (1936. godine), što je sve omogućilo da se organizira partijska ćelija od 11 članova polovinom svibnja 1941. godine.

Kasnije su oformljene prva i druga partijska ćelija koje su sačinjavali:

- Stanislav Ilakovac,
- Franjo Smerda,
- Lukica Kovačević,
- Ivan Skrba,
- Zvonko Klepac,
- Ilija Tatomir,
- Erno Prihystal,
- Anđela Sekelj,
- Stjepan Jelenčić,
- Micika Zalešak.

Na tim zadacima neposredno je radio Josip Radanović-Joža član KK KPH Čazma (kasnije i sekretar toga komiteta). Prema tome Dubrava je imala dosta jaku partijsku organizaciju već 1941. godine i dobre uvjete za razvoj NOP-a. Sve naše organizacije (SKOJ- NOO-i, AFŽ, USAOH) osnovane su na području općine Dubrava među prvim na kotaru Čazma.

U selu Marinkovac grupa moslavačkih partizana, na čelu s Tomom Budenom-Hitrim otela je 22. 11. 1941. od ustaša prve tri vojničke puške, što je bilo jako značajno u prvim danima formiranja MPO. Dalje, izvedeno je više raznih sitnih akcija i većih akcija u općini Dubrava. Postignuti su dobri rezultati u stvaranju naših organizacija, u prikupljanju raznog materijala i aktivnom radu na širenju NOP-a od 1941 do ožujka 1942. godine.

Međutim, poznato je da je pored uspjeha bilo i neuspjeha, pa tako i u Dubravi kao mjestu i općini. Ona je imala velike gubitke početkom 1942. godine, kada je došlo do poznate tzv. Borine provale. U dane 16. i 17. ožujka uhapšeni su slijedeći drugovi i drugarice:

1. Stjepan Bradić iz Dubrave,
2. Josip Buden iz sela Mostara (uspio pobjeći iz zatvora dok se nalazio u bolnici u Bjelovaru 16. 3. 1943.),
3. Nikola Bradić (Stjepanov) ubijen u logoru Stara Gradiška,
4. Nikola Ferberuš iz sela Zgušća, nakon istrage pušten kući — umro 1960. godine,
5. Ivan Kolarik iz sela Zgališća ubijen u logoru Jasenovac,
6. Marenika Kolarik iz Zgališća ubijena u logoru Stara Gradiška,
7. Lukica Kovačević iz Dubrave član KPH ubijen u Jasenovcu,
8. Stjepan Lipovac iz Dubrave, član KPH, ubijen u Jasenovcu,
9. Milan Puhović iz sela Zvonika čl. KPH, ubijen u Jasenovcu,
10. Anđela Sekelj iz Dubrave, član SKOJ-a bila u logoru Stara Gradiška, 1944. zamijenjena, poginula u Oborovu 29. 3. 1944. kao borac II moslavačke brigade,
11. Antun Sekelj iz sela Zgališća pušten kući poslije istrage,
12. Matija Sekelj iz sela Zgališća, čl. KPH nakon istrage pušten kući,
13. Ivan Skrba iz sela Zgališća, kandidat za čl. KPH bio doveden u žandarsku stanicu Dubrava, odakle je pušten kući,
14. Franjo Smerda Sekretar partijske organizacije, mučen u žandarskoj stanici, umro od zadobivenih rana,

15. Josip Ouhar iz Zgališća član KPH ubijen u Jasenovcu,
16. Stjepan Ouhar iz s. Zgališća čl. KPH ubijen u Jasenovcu.

Osim ovog velikog hapšenja i kasnije su vršena hapšenja: 12. 12. 1941. uhapšen je npr. Stanislav Hakovac, sekretar partijske organizacije, koji je ubijen u Jasenovcu, zatim su hapšeni Židovi, Srbi i razumije se članovi KP, SKOJ-a, NOO-a i drugi.

Iako su to bili teški gubici za partijsku organizaciju Dubrave, nužno je istaći da je u ljeto 1942., a posebno u drugoj polovini te godine NOP u usponu. Radi oživljavanja rada KP SKOJ-a i ostalih organizacija i daljeg jačanja NOB-a na kotaru Čazma, upućena je grupa partijskih rukovodilaca na taj teren. To su prije svega bili Tomo Buden-Hitri, Mato Svetličić-Svijetli, Ankica Kežman-Buden-Vesela. Oni su s Vinkom Jeđutom-Čukom, Stankom Leš-Dankom, Karlom Remenar-Čibom i drugima na terenu uspjeli organizirati nove i obnoviti stare organizacije KP SKOJ-a, NOO i AFŽ na kotaru Čazma, posebno na općini Dubrava. U tome veliku je pomoć pružio MPO šaljući dio svojih snaga na taj dio Moslavine.

Prvi napad na neprijatelja u Dubravi

Cijeneći vojno-političku situaciju u to vrijeme u Moslavini, ŠMPO je s KK KPH Čazma odlučio da se izvrši napad na žandare u Dubravi.

Preko organizacija KP i SKOJ-a prikupljeni su potrebni podaci. Utvrđeno je da neprijatelj u Dubravi nije držao jače snage, jer je smatrao da poslije hapšenja u samoj Dubravi i okolnim selima u ožujku 1942. godine partizani nemaju većeg utjecaja kod naroda. Međutim, ta mu je ocjena očito bila slaba. U Dubravi je bila žandarmerijska stanica jačine odjeljenja žandara, nešto ustaša i članova općinske ustaške vlasti.

Budući je MPO u to vrijeme čistio teritorij Moslavine od ustaških dijelova po većim selima i općinskim centrima, to je i Dubrava došla na red da se izvrši napad.

Noću 11/12. 11. 1942. godine Štab II bataljona MPO pod rukovodstvom Steve čučkovića, komandanta bataljona i komesara Ivana Panđe-Tateka, odlučio je da izvrši napad na žandare u Dubravi i općinsku upravu s poštom. Za napad je određena II četa toga bataljona pod komandom komandira Steve Štekovića i političkog komesara Ilije Tomira-Gavrana. Dijelom snaga trebalo se osigurati s pravaca Čazma, Vrbovec i Ivanić-Grad.

Bio je to više prepad, jer je postignuto iznenađenje neprijatelja. Evo što o tome kaže Ivo Buden-Zrik.

Bilo je predviđeno da prvi i drugi vod, uz nužna neposredna osiguranja, izvrši napad na žandarmerijsku stanicu, a na poštu treći vod koji će vršiti osiguranje u mjestu patrolama.

Dubrava je kao općinsko mjesto bila prije okupacije poznata po vojoj živosti, razvijenoj trgovini i imala je nekoliko pogona: ciglanu, nlinove, pilanu.

Iza ponoći 11/12. studenog 1942. godine bilo je sve tiho i mirno. >traža se mijenjala. Oko 2 sata stražar nije primijetio ništa sumnjivo.

Uputio se u dvorište žandarmerijske stanice i pritvorio ulazna vrata. Odjednom su se vrata s treskom otvorila. Stražar se naglo okrene i ukoči od zaprepaštenja pred uperenim pištoljem i dvije puške. Čulo se: »Ruke uvis! Ovdje partizani. Odloži oružje.« I dok se on još nije ni snašao, pored njega je protrčalo nekoliko naoružanih partizana. Upali su u spavaonicu i osvjetlivši je baterijom povikali: »Predajte se! Ovdje partizani.« Ispod pokrivača iz vojničkih kreveta izviruju glave širom otvorenih očiju, punih straha. Ruke žandara podigle su se uvis.

Ubrzo iza toga žandari su u gaćama bili pohapšeni na čelu s komandirirom. U međuvremenu je nekoliko drugih partizana praznilo šoške s puškama, opasačima, bombama i fišeklijama punih metaka, sakupivši bogat plijen. Partizani su naredili žandarima, da se do jutra ne smiju udaljavati iz stanice.

Istovremeno, bez otpora, na pošti su partizani uzeli novac na koji su poštari izdali potvrdu. Uništili su telefonsku centralu i udaljili se.

Ujedno su u trgovini komesar i komandir čete kupovali veste, šalove, cigarete i ostale potrepštine za borce, plativši to novcem zaplijenjenim od neprijatelja.

Poslije toga četa se prikupila i napustila Dubravu. Ona je završila svoju akciju bez gubitaka. Do zore je stigla četa do šume Otok, gdje je predanila, a navečer, 12. studenog je nastavila put u selo Derezu i tu se smjestila po štagljevima braće Šepak.

U Dubravi je zaplijenjeno 10 vojničkih pušaka »Mauzer«, 3 pištolja, 1200 metaka, desetak bombi, 10 kompleta uniformi i druge opreme. Bio je to pun vojnički, a još više politički uspjeh postignut bez gubitaka.

Neprijatelj je, poučen iskustvom, nakon toga ojačao svoje snage u Dubravi, tako da je ona postala osrednje uporište na području kotara Čazma. Tek u ljeto 1943. godine doći će do drugog napada na Dubravu.

Drugi napad na Dubravu (25/26. srpnja 1943.)

Narod općine Dubrava u 1943. godini pomaže masovno NOB-u. Osnovani su NOO-i i organizacija omladine, čime su stvoreni uvjeti da NOP postane razvijen i snažan. Međutim, držeći u svojim rukama Dubravu kao uporište, neprijatelj je znatno ometao rad naših organizacija. Otuda je došlo do odluke da se izvrši napad na neprijatelja u Dubravi. Štab II operativne zone forsirao je napad na Dubravu, težeći da se na taj način znatno proširi slobodna teritorija u Moslavini i time približi onoj na Kalniku. S druge strane to je ujedno značilo izolaciju Čazme kao većeg neprijateljskog uporišta i stvaranje uvjeta za napad na to kotarsko mjesto.

MPO je tada imao u svom sastavu I i II bataljon, s oko 500 boraca. Jedinice odreda bile su dobro naoružane i borbeno izgrađene. Ali, u Dubravi je neprijatelj imao tada osim ustaša i žandara 5-tu oružničku satniju iz oružničke škole Bjelovar. To je sada činilo garnizon jačine oko 200 do 250 vojnika i starješina. Budući su to bili oružnici, koji su imali dobar starješinski kadar, neprijatelj je izvršio organizaciju obrane naseljenog mjesta Dubrava. To, i nedovoljne pripreme jedinice MPO-a, utjecale su na to, da njegove jedinice ne izvrše zadatak u potpunosti.

Naime, neprijatelj je pružio organiziran i žestok otpor i uspio se održati.

Iako su neke jedinice odreda prodrle u samu Dubravu i okružile pojedine otporne točke neprijatelja, uporište nije palo. Zbog upornosti da se postigne uspjeh, odred je tom prilikom imao jednog mrtvog, jednog teže i 10 lakše ranjenih. U cilju izvlačenja poginulog druga ranjeno je te noći pet partizana. Taj primjer rječito govori o partizanskoj etici i junaštvu. U borbi za Dubravu zaplijenjen je 1 puškomitraljez i 1 puška. Nema podataka o gubicima neprijatelja, ali ih je i on imao.

Sutradan, odnosno 26. 7. 1943., što znači istoga dana neprijatelj je napustio Dubravu, povukavši svoje snage, jer se bojao da će partizani slijedeće noći ponoviti napad. To znači, da je napadom na neprijateljske snage u Dubravi MPO postigao cilj: Dubrava je bila oslobođena, a neprijatelj istjeran. Taj dan je kasnije uzet kao dan oslobođenja Dubrave. Neprijatelj je samo povremeno držao Dubravu u svojim rukama i to samo prilikom većih operacija.

Veliki doprinos NOB-i dao je narod općine Dubrava. U svim selima imali smo NOO-e, organizacije SKOJ-a, USAOH-a, AFŽ-a i organizacije KPH u većim selima i Dubravi.

Ujesen 1943. godine Dubrava je važan partizanski centar u Moslavini. Osim općinskih rukovodstava (KPH i dr.) tu je i komanda mjesta Dubrava na čelu sa Milanom Perkovićem-Crnim.

Krajem ožujka 1944. godine formiran je kotar Dubrava. Činile su ga općine: Dubrava, Farkaševac, Gudovac i Poijana. To je učinjeno radi bolje organizacije i razvoja NOB-a na tom području i njihovog povezivanja u cjelini. Dubrava je otada i naš kotarski centar.

Da zaključimo: općina Dubrava ima svoje posebno mjesto u Moslavini, pa je zato na ovom mjestu kratko obrađujemo. Ona je kao što se vidi karakteristična po tome što ima razvijen NOP, ali i dosta teške gubitke u kadru. Postignuti su veliki uspjesi i masovno učešće naroda. Organi narodne vlasti organizirali su u Dubravi još 1943. godine čitavu privredu, koja je radila za potrebe naših jedinica i vlasti (mlin, ciglana, kožara i dr.). I još ovo: u početku travnja 1945. godine oko Dubrave i u samoj Dubravi vodile su se veoma žestoke borbe između snaga naše 33. divizije i I udarne hrvatske divizije Pavelića. U teškoj borbi Dubrava je dala veliki broj svojih sinova i kćeri koji su pali za oslobođenje, nezavisnost i slobodu.

Franjo Horvatić

Taj vrsni omladinac, član SKOJ-a bio je u sukobu sa žandarima kod Carevdara 6. 8. 1941. godine teško raju i zarobljen. Fašisti su ga odveli u Koprivnicu i onako ranjenog mučili dok nije izdahnuo. Nisu saznali ništa. Bio je to prvi borac Moslavine koji je poginuo u borbi za slobodu. Evo nešto više podataka o Skojevcu Franji Horvatiću.

Franjo Horvatić, sin je Šime i majke Mare r. Lukinović. Rođen je 28. siječnja 1923. godine u Ivanskoj, općina Čazma, a po narodnosti Hrvat. Bio je dak, a potječe iz napredne srednje seljačke porodice.

Naprednoj omladini, koja je djelovala u Ivanskoj pripadao je od svoje rane mladosti. Član SKOJ-a postao je od njegovog osnivanja u Ivanskoj 1939. godine.

Bio je član »Diletantske sekcije« pri Dobrovoljnom vatrogasnom društvu u Ivanskoj, a koja je osnovana da radi na širenju kulture, na održavanju priredbi i drugih skupova na području općine Ivanska.

Članovi partije i SKOJ-a u toj sekciji radili su na omasovljenju sekcije i podizanju svijesti članova. Kad je rad komunista bio otkriven, sekcija je rasformirana. Zabranjen je svaki dalji rad, po nalogu tadanjih općinskih i kotarskih vlasti. Za rad sekcije je rečeno da radi na širenju komunističkih ideja. Na čelu sekcije kao predsjednik bio je Rudolf Lukčić tada sekretar SKOJ-evske organizacije.

Kao član te sekcije Franjo je bio vrlo aktivan u radu. Bio je bistar, inteligentan i napredan, te omiljen među mladima.

S drugim drugovima iz partijske i SKOJ-evske organizacije, Franjo je 1940. godine u Ivanskoj pisao po plotovima i kućama uljenom bojom parole u neposrednoj blizini žandarmerijske stanice u samom centru sela. Parole su glasile: »Živjela KPJ-u« »Živio SSSR« i druge. Učestvovao bi u podizanju »majbauma« za Prvi maj, te isticanju zastava. Isto tako je 1940. godine Franjo s drugim drugovima u svojoj kući organizirao široki krug mladih-sastanak, a na kojem je govorio skojevski rukovodilac Okružnog komiteta SKOJ-a Bjelovar, drug Gustav Perl »Benda«.

Kad se u selu Gornja šušnjara u kući Drage čanadžije člana KPH prikupilo 4. 8. 1941. desetak člana KP i SKOJ-a, bio je među njima i Franjo Horvatić. Stupio je u prvu partizansku jedinicu i pošao u borbu za slobodu. Bio je to sasvim logičan korak i stav mladog komunista.

Šime Horvatić, otac Franjin, bio je član KP od 1935. godine. Došavši iz zarobljeništva iz Rusije širio je ideje oktobarske revolucije i rano se opredijelio za komunistički pokret. Kao takav utjecao je na političko opredjeljenje sina Franje. Šimu su 1944. godine uhvatili nje-mački fašisti i zaklali ga.

Sestre Franjine Dragica i Roza bile su aktivni učesnici NOB-e i rukovodioci SKOJ-a i AFŽ-a.

Mara Horvatić, majka Franjina bila je također suradnik NOP-a.

Čitava, dakle, porodica Horvatić bila je komunistička i partijska. Dala je sve od sebe u oslobodilačkoj borbi. Poginuli su otac i sin, Šime i Franjo.

Svećenik iz Ladislava

Iako je veliki dio klera, na čelu s nadbiskupom Alojzijem Stepincom bio na strani fašizma, a mnogi i ratni zločinci, bilo je među svećenicima rodoljuba i antifašista, koji su pomagali NOB-u. Na području Moslavine, pored izdajnika u mantijama kao što su bili Želimir Liko, Đurić, Halauš i slični, bilo je i onih koji su ostali uz narod i njegovu oslobodilačku borbu. Kao suradnici NOP-a bili su među najaktivnijima župnici Trdan, Kocković i Stjepan Čerget, koji su svojim radom i dr-žanjem pokazali u toku NOB-e gdje je mjesto svećenicima.

Herman Trdan rođen 1892. godine, Slovenac po narodnosti, još je u mladim danima osjetio svu težinu nacionalnog ugnjetavanja. Studirao je u Minhenu i imao prilike da se upozna s politikom njemačkih i austrougarskih vlastodržaca, a kasnije i onih u kraljevini SHS. Bio je to čovjek koji je puno učio i čitao. Govorio je više jezika, kažu čak sedam.

Prije rata službovao je Herman u Makedoniji, Bosni i Hrvatskoj. Prije dolaska u selo Ladislav na području kotara Garešnica 1938—39, bio je župnik na kotaru Sisak u selu Gušće. Bio je to napredan čovjek, koji je mrzio fašizam, a volio svoj narod.

Na dan 6. travnja 1941. godine Trdan je služio misu u crkvi u Ladislavu. Imao je radio aparat pa je saznao da su fašisti bombardirali Beograd i da je otpočeo rat. Okupljenim vjernicima je rekao da za naše narode neće biti dobro, jer je fašizam neman koja sve ruši.

Već prvih dana okupacije taj se narodni svećenik opredijelio protiv ustaša i okupatora. Ubrzo je počeo organizirano raditi za NOP. Slušao je radio, bilježio vijesti i to dostavljao organizaciji NOP-a i Pavlu Gregoriću-Brzom. Prikupljao je podatke o neprijatelju i širio ideje NOP-a. Mnogi aktivisti NOP-a i rukovodioci KP imali su kod Trdana sigurno sklonište i veze. Da su otkud ustaši glavari Šterger, Kaurić i Pižeta znali čime se bavi župnik iz Ladislava sigurno bi ga ubili. Ali, oni to nisu znali.

Široka je lepeza aktivnosti Trdana za NOP. Kad je neprijatelj vršio pripreme za veće akcije protiv MPO i partizana, onda je Herman bio taj koji je slao važna obavještenja ŠMPO i našim rukovodstvima. Neposredno je surađivao sa Zvonkom Brkićem-Doratom, braćom Vojaček i drugima. Znao je mnogo o NOP-u kao pokretu i ljudima u njemu, ali nije odavao tajne i snalazio se veoma dobro kao partizanski suradnik. On je vršio pozitivan utjecaj na ljude, kao svećenik i čovjek. Radi toga imao je veliki ugled kod naroda. Bio je to pravi narodni svećenik. Nije mu smetala komunistička ideologija da se nađe na pravoj strani, na strani NOB-e.

Poslije oslobođenja Trdan je pružio veliku pomoć organima naše narodne vlasti. Za zasluge u NOB-i priznat mu je staž od 1941. godine. Kao istaknuti antifašist bio je primljen kod Maršala Tita.

Eto, kao čovjeku iz naroda — svećeniku posvetio sam i ovih nekoliko redaka u znak priznanja. Neka se to zna i neka se ne zaboravi.

STANKO LEŠ-DANKO

Parlijsko-politički rad u MPO-u

Budući da sam dosta vremena proveo u MPO na dužnosti pomoćnika komesara u bataljonu i Odredu, a i ranije kao Sekretar OK SKOJ-a, poznat mi je rad Partije i SKOJ-a u jedinicama Oreda.

KP je organizirala MPO, što je vidljivo iz teksta knjige. Iznijet ću neke ocjene o radu partijske i skojevske organizacije. Prvo, od postanka MPO-a, pa kroz čitav njegov razvoj i borbu, u svim jedinicama

ud čete naviješe imali smo partijske i skojevske organizacije. Partija je u jedinicama Odreda u toku čitavog rata osigurala svoju idejno-političku borbenu i moralnu ulogu. Nikada u MPO-u nije bilo kriznih političkih situacija. Razumije se, bilo je slabosti i grešaka, problema koje je nametala borba, bilo je sektašenja prilikom prijema u KP i SKOJ, kolebanja pojedinaca i si. Ali to je bilo normalno, osobito u Odredu gdje su borci partizani doživljavali svoje prvo borbeno krštenje. Odred je živ primjer kako su stotine i tisuće boraca sticale iskustvo na putu za brigade i divizije. Sve te borce KP je idejno i politički osposobila kroz NOV i POJ, u čemu je njena odlučujuća zasluga.

Organizaciono stanje KP i SKOJ-a bilo je različito, zavisno od razvoja Odreda. Sve krupnije promjene u organizaciji i formaciji Odreda i njegovih jedinica odrazile su se na shemu organizacije Partije i SKOJ-a. Svaka četa i samostalni vod imali su svoje partijske i skojevske organizacije. Brojno stanje bilo je veoma različito, zavisno od stupnja prijema novih članova, dolaska članova KP i SKOJ-a, te od gubitaka u borbi, mrtvih i ranjenih, kao i od toga koliko su dugo četa ili bataljon bili istog sastava. Na primjer, pri formiranju novih četa i bataljona formirale su se i nove organizacije KP i SKOJ-a. U pravilu su bile manjeg brojnog stanja (čelije KP u četi od 5—7), ili većeg, npr. skojevska grupa, da bi nakon mjesec-dva te organizacije narasle na desetak članova KP i 12—15 članova SKOJ-a u četi.

Osnovni zadaci članova KP i SKOJ-a:

- objašnjenje ciljeva NOB-a,
- razvijanje visokoga borbenog morala boraca i jedinica,
- izgradnja političke svijesti boraca kao pripadnika NOV i POJ i njihova vojno-stručna obuka,
- razvijanje bratstva i jedinstva te drugarskih odnosa u jedinicama,
- organizacija kulturno-prosvjetnog života i rada u jedinicama (zidne i džepne novine, skečevi, recitacije i dr.),
- aktivan društveno-politički rad s narodom, svuda gdje su se jedinice kretale i zadržavale, posebno rad s omladinom.

Metod rada partijskih i skojevskih organizacija bio je vrlo efikasan i zbog toga što je svakoj akciji-borbi prethodio dogovor komunista o značenju, težini i načinu izvršenja borbenog zadatka. Bilo je pravilo da se poslije izvršenog zadatka izvrši analiza uspjeha i slabosti. To je omogućilo da se uoče pozitivna i negativna iskustva, što je odlučujuće utjecalo na izgradnju kadrova i boraca za naredne zadatke.

Sudjelovao sam s jedinicama MPO-a u mnogim borbama, pa bih iznio samo neke detalje, bez ulaženja u opisivanje cijelih akcija.

Sredinom veljače 1944. godine (16. i 17. II 1944.) održano je političko savjetovanje u Čazmi. Kao pomoćnik političkog komesara 2. bataljona bio sam učesnik toga velikog skupa. Drugog dana savjetovanja, oko 11 sati, stigli su izvještaji da je jedna neprijateljska kolona sastavljena od žandara, domobrana i Nijemaca prodrla kroz položaj mog bataljona prema Čazmi i stigla do sela G. Draganca, 4—5 km sjev. od Čazme.

Neprijatelj je iz garnizona Bjelovara i Narte uspio dijelom snaga **zaobići** glavne snage bataljona istočno od puta štefanje — Čazma i **izbiti** u visinu sela Vagovine. Nijemci su bili na skijama i u bijelim **ogrtačima**. Jedna četa bataljona nalazila se na položaju ispred G. Draganca **sa** zadatkom da neposredno osigurava Čazmu.

Saznavši za to uzjahao sam konja i otišao u četu. Izvršili smo roki-ranje čete udesno, sukobili se s Nijemcima te u kratkoj ali oštroj borbi razbili ih i natjerali u bjegstvo. Neprijatelj je imao nekoliko mrtvih i više ranjenih; zaplijenjeno je nešto skijaške i druge opreme. Bila je to intervencija čete iz dubine, čime je otklonjena opasnost po Čazmu **u** kojoj se održavalo važno savjetovanje.

Istakao bih borbenu sposobnost četa i bataljona da adekvatno reagiraju u nastaloj situaciji. Sve se odvijalo brzo i odlučno. Da nije bilo dubine u rasporedu jedinica bataljona i odlučnog reagiranja, uspio bi upad Nijemaca koji su prodirali kroz međuprostor prema Čazmi; njihov prodor u Čazmu nanio bi nam velike štete i gubitke. Nijemci su težili da, koristeći vremenske uvjete, maskiranjem prodru do Čazme, računajući s time da će se MPO angažirati u borbi s domobranima i žandarima u rejonu Štefanja.

Partizanski transport

Ljeti 1944. godine (u srpnju — kolovozu), ŠMPO naredio je da naš 1. bataljon (Crničev) osigura transportne kolone zaprežnih kola za ZAVNOH. Sjećam se da je u transportu bilo 50-ak kola punih žita, masti, ratnog materijala, papira i drugog. Transportna kolona bila je dugačka, što je zahtijevalo da marševski poredak bataljona bude elastičan i adekvatan zadatku u uvjetima marš-rute. Pravac kretanja bio je, u grubom, prema: Čazmi — s. Lipovčan, — s. Obreška — Lipovac — s. Tedrovo, zapadno Ivanić-Grad — s. Oborovo — s. Orle — s. Mraclin. Dužina marša bila je 50 — 60 km, što je normalno za partizane. Međutim, na toj marš-ruti trebalo je prijeći glavnu cestu i prugu Zagreb — Beograd, rijeku Savu, cestu i prugu zapadno od Siska i čitav niz kanala, šuma, močvara i naseljenih mjesta. Naš transport kretao se noću uz izdašnu pomoć MNOO-a, organizacija KP, SKOJ-a i ostalih. Zahvaljujući tome, čitav transport i kompletan partizanski bataljon prešli su glavnu prugu u visini s. Lipovac u po bijela dana (13 — 14 h) i u blizini bunkera.

Posada bunkera čuvala je istovremeno i most na rijeci Lonji, ali nije reagirala, u njemu smo imali svoje ljude.

Toga dana stigli smo u Oborovo, gdje je organizirano prelaženje preko Save, odmor ljudstva i večera. Tu je izvršena i smjena zaprega, seljaci iz rejona Čazme vraćeni su sa svojim zapregama, a teret su preuzeli seljaci iz sela Orle, Drenak, Vrbovo i drugih. Iste noći kolona je stigla na cestu i prugu, z — s. kod Mraclina. Bila je noć osrednje vidljivosti. Sve je bilo organizirano za prijelaz pruge, ali iz pravca Gorice naišla je jača patrola kozaka pa je došlo do borbe. Četa koja je bila na osiguranju razbila je neprijatelja za kratko vrijeme. Prijelaz je uspješno izvršen.

Negdje oko 10 sati predali smo transport TPO-u i bataljon se odmah vratio prema Savi. U toku noći stigao je do Veleševca na desnoj obali Save. Svanjivalo je. Odlučili smo da predammo u selu. Organiziran je odmor ljudstva uz potrebna osiguranja. U selu smo ostali do 14—15 sati. Već je bio obavljen ručak po kućama, kad iz pravca Zagreba nadletio jedan njemački transportni avion, koliko se sjećam bio je »dornier«. Grupom p/m otvorili smo vatru i avion je pogođen, dimeći se, odletio prema Sisku gdje se srušio. Bila je to vatra bataljona po niskoletjećem avionu, koja je organizirana u času. Jedinice i borci već su bili obučeni za takvo djelovanje.

Iz sela Veleševca bataljon je krenuo na marš prema s. Plesu — Humki — Vezišću — s. Okešincu — te između Novoselca Križa i s. Obedišća preko sela Rečice u s. Vrtlinsku. Dio puta preko pruge i ceste prošli smo noću i bez borbe.

Braća Pantlik

U Bunjanima, zapadno od Križa (gdje je bio općinski centar ustaške vlasti), braća Pantlik imala su imanje i ciglanu.

Franjo Pantlik bio je domobranski oficir, a Drago je vodio ciglanu i radove na posjedu. Bili su Česi, dobri i poštteni ljudi naprednih pogleda i orijentacije. Nisu bili članovi Partije, ali su aktivno i organizirano radili za NOP već od početka 1942. godine, što im je i priznato. Njihov rad bio je posebno značajan na obavještajnom planu. Organizirali su i veze sa Zagrebom. U njihovoj kući održavali su se sastanci, prihvaćali su se drugovi s terena ili oni koji su iz Zagreba dolazili u partizane.

U jesen 1942. godine bio sam kod Pantlika radi organizacije omladine u Bunjanima i prenošenja poruke Vinka Jeduta-Čuka, sekretara OK KPH Čazme, vezi u Zagrebu. Ostao sam dva dana na tome zadatku. Budući da su braća Pantlik već bili iskusni u tome poslu, smjestili su me u »ringhof« (prostoriju za loženje peći ciglane). Glavni radnik majstor bio je Đovani, Talijan, naš saradnik, pa sam se osjećao sasvim sigurno iako je tih dana ovdje bila smještena i jedna domobranska satnija. U kući siromašnih seljaka Nacka i Ruže Vitligaj, koja se nalazila preko puta ciglane, održao sam sastanak sa članovima SKOJ-a i omladine.

Tom prilikom pioniri Milan i Zvonko Krsnik (12—14 godina) u više su navrata krali domobranima municiju. Ukrali su nekoliko bombi, cipele, veš i ostalo. Domobranska satnija osiguravala je rad ciglane. Zadatak je bio opasan, ali je izvršen uspješno.

Likovi

Danas kada se prisjećam tih teških ali slavnih dana ne mogu da ne spomenem neke drugove, borce i starješine iz MPO-a:

Karlo Remenar-Čibo moj poznanik prije rata, član SKOJ-a i KP, jedan od vrsnih rukovodilaca u Moslavini.

Ivan Kosak, po dolasku u partizane ubrzo je postao komandir udarne grupe, zatim udarne čete i komandant partizanskog bataljona.

U prvoj polovini 1944. Kosak je bio komandant MPO-a, zatim i komandant 2. moslavačke brigade 33. divizije.

Sjećam se komandanata, komandira i komesara:

Vukašina Tumbasa-Tigra, Dmitra Gostovića-Vuka, M'lana Krnića, Dragana Džakule, Drage Crnića, Nikole Srbote, Miloša Popovića, Venu Čizeka, Ivana Žica, Zvonka Lovrića, Drageca Brezinščaka, Đure Kuzmića, Stjepana Likera, Slavka Lecija, Ivana Kandučara i Rudija Hapel-skofera.

Pomoćnik komesara Odreda Vlado Hus bio je dobar partijski rukovodilac, odličan drug i čovjek kojeg su svi voljeli.

Spominjem omladinke i skojevke, rukovodioce: ljubicu Prosenik, Zoru Klemenčić, Dragicu Delija, Oktobru, Natašu, Danicu, Magdu, Štefu, Ankicu, Milicu i druge čijih se imena i prezimena više ne sjećam. Bile su to mahom veoma mlade djevojke (16—18 godina) koje su se redovito javljale kao dobrovoljci u svim zadacima. Bile su u četama i bataljonu sekretari SKOJ-a, pomoćnici nišandžije puškomitraljeza i mitraljeza, borci u stroju. Mnogo ih je poginulo, a one koje su ostale žive postale su rukovodioci SKOJ-a u četama, bataljonima, sekretari partijskih ćelija u četama, sekretari KK SKOJ-a Čazme, Garešnice i Kutine, ili članovi OK SKOJ-a Moslavina, ili su raspoređene u jedinice divizije i KMP.

ZVONKO PRAGAJ

Skojevska organizacija Moslavačkog odreda

Organizacija Saveza komunističke omladine Jugoslavije u Odredu bila je organizaciono postavljena na slijedeći način: u četama su djelovale skojevske grupe na čelu sa sekretarom, koji je (ako je bio član Partije) odgovarao za rad partijskoj ćeliji, a neposredno je bio vezan za pomoćnika komesara čete. Svi sekretari skojevskih grupa u bataljonu sačinjavali su bataljonski biro SKOJ-a, na čelu sa sekretarom ili bataljonskim rukovodiocem SKOJ-a, koji je bio i član bataljonskog biroa Partije, vezan za pomoćnika komesara u bataljonu. Organizacijom je rukovodio rukovodilac SKOJ-a Odreda, vezan za pomoćnika komesara i ujedno član komiteta KP Odreda. Skojevski rukovodioci nisu nosili činove niti su bili članovi štaba ili komande. Imali su status borca radi što bližeg kontakta s boračkom masom, djelovanja na terenu kao i služenja ličnim primjerom. Budući da su birani najistaknutiji omladinci u većem dijelu s dugogodišnjim partijsko političkim stažom, oni su bili vrlo prisno primani u svim štabovima i komandama. Dobro su ih prihvaćali i borci s kojima su poslije moralno-političkih priprema sudjelovali neposredno u borbi. Disciplinski su pripadali štabu jedinice u kojoj su djelovali. U borbi su izvršavali raznovrsne zadatke, od boračkih do koordinirajućih u jedinicama, bili su izaslanici s ostalim članovima štaba i slično. Skojevski rukovodioci bazirali su u raznim dijelovima jedinice, planski, po nahodanju štaba. U suradnji s ostalim članovima štaba i partijskim rukovodiocima usmjeravali su rad organizacije, moralno-političku izgradnju i neposrednu vezu s terenom. Pre-

težan dio Odreda bili su omladinci i omladinke raznog uzrasta i stupnja vojne i političke izgrađenosti. Skojevsu organizaciju Odreda usmjeravale su prije svega partijske organizacije kao i štabovi putem svojih sektora djelatnosti.

Bitni sadržaji djelatnosti organizacije bili su: politička izgradnja na temelju usvajanja linije NOB-a, izučavanje marksističke literature, izgradnja lika skojevca budućeg komunista, zatim priprema i rad s omladinom na terenu, tj. organizacija skojevskih grupa po selima, a kasnije organizacija USAOH-a, kulturno prosvjetna djelatnost u jedinicama i terenu (opismenjivanje, priredbe, omladinski zborovi, izrada džepnih novina, proučavanje štampe i letaka, rad diletantskih grupa, zborova, muzičkih sekcija, sportska djelatnost, pisanje parola u zauzetim uporištima itd.). Posebna je pažnja posvećivana prijemu novih boraca i njihovom navikavanju na naše običaje i norme, budnosti i sigurnosti jedinica.

Forme rada bile su raznovrsne i kratki dogovori skojevskih grupa pred akciju, radni i teoretski sastanci grupa i biroa, analize na bataljonskim i odredskim konferencijama, učešće predstavnika iz jedinica na kotarskim, okružnim i oblasnim konferencijama SKOJ-a, skojevski kursevi u jedinicama i pri partijsko-političkim rukovodstvima na terenu, lični kontakti, pojedinačna zaduženja u jedinici i na terenu. Obično su bataljonski biroi SKOJ-a, prema baziranju i planu kontrole teritorije, sarađivali s kotarskim komitetima SKOJ-a Garešnica (2. bataljon) a s KK SKOJ-a Kutina (1. bataljon), dok je rukovodilac SKOJ-a Odreda imao neposrednu vezu s Okružnim komitetom SKOJ-a Čazma.

Na dužnosti rukovodilaca SKOJ-a Odreda bili su:

Zlatko Glik, listopad — polovina prosinca 1942, Zagrepčanin, intelektualac, niska rasta, jake kudrave kose, vrlo obrazovan, razvijena smisla za rad s ljudima, posebno s omladinom. Zbog bogatog iskustva, polovinom prosinca 1942. postao je sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Čazmu.

U to vrijeme sekretar SKOJ-a 1. bataljona bio je Božo Roje, a 2. bataljona Zvonko Pragaj-Zvona.

Božo Roje, polovicom prosinca 1942. do siječnja 1943, iz radničke porodice, završio veliku maturu 1941/1942, član rukovodstva skojevske organizacije na gimnaziji u Sisku i Mjesnog komiteta SKOJ-a. Do dolaska u Moslavinu, rukovodilac na Baniji. Niskog je rasta, žustrih i energičnih pokreta, jedan od najhrabrijih. Postao član OK SKOJ-a Čazma.

Zvonko Pragaj-Zvona, siječanj — svibanj 1943. rukovodilac, dak s malom maturom 1941/1942, član rejonskog komiteta i MK SKOJ-a Sisak i na radu u KK SKOJ-a Sisak u Brezovici.

Sekretar 1. bataljona je Slavko, a u 2. bataljonu Dežman.

Dežman je sekretar do kraja 1943. Od siječnja do kraja 1944. Vuikašin Karanović, jedan od vrlo iskusnih skojevskih rukovodilaca s garešničkog kotara, sin šumskog radnika sa Savom Mandićem u tom periodu glavni nosilac koordinacije skojevske organizacije na terenu i u Odredu.

KLiKovodioci u bataljonima i četama često su se mijenjali zbog gubitaka, odlaženja na nove dužnosti, prelaska na terenski rad, i slično. Citava plejada skojevaca: boraca, puškomitraljezaca, desetara, komandira vodova i delegata, svojom hrabrošću, primjerom i požrtvovnošću ugradili su sebe u borbenu izgradnju Odreda i njegovih jedinica.

Brojno stanje skojevskih grupa u četama kretalo se od 7 — 23 člana, u bataljonu 65 — 78 članova, u Odredu 150 — 230 članova. Bio je to solidan sastav s obzirom na prosječno brojno stanje Odreda od 500 — 600 boraca.

Našu organizaciju usmjeravali su partijsko-politički rukovodioci Odreda: Franc Knebl, Slavni, Suri (Ivan Turčinović), Ivan Altić i Perković. Svaki je od njih na svoj način doprinio izgradnji skojevske organizacije, naročito skojevskih rukovodilaca. Od vojnih rukovodilaca najčešće kontakte sa skojevskom organizacijom održavali su: Marijan Cvetković, Slavko Janić, Ferdo, Josip Ružička, Stevo Brkljačić-Busa, Vuk, Bugarin Bratko i Cibo. Na svako njihovo priznanje bili smo gordi i još čvršći.

Komandant Busa i komesar Grga-Mali isticali su hrabro držanje Zagrepčanina Slavka pri jurišu na crkvu s koje je tukao mitraljez u neprijateljskom uporištu Okoli, travnja 1943. Slavko je tri puta jurišao na crkvu i bacao bombe. Bio je teško ranjen u pluća, kao rukovodilac SKOJ-a bataljona. Najveću pomoć dobivali smo od partijsko-političkih rukovodilaca bataljona, četa i vodova. U tome su se naročito isticali: Tatek, Pavleković, Gavran, Zec, Korčagin i drugi. Oni su nas najbolje razumjeli i svakodnevno s nama rješavali probleme. Bila nam je dragocjena pomoć OK SKOJ-a Čazme, naročito u vezi s poznavanjem stanja na terenu, političkog djelovanja neprijatelja, slanja direktiva za politički i organizacioni rad, opskrbe štampom i lecima kao i organiziranja savjetovanja. Iz PK SKOJ-a za sjevernu Hrvatsku naročito su se isticali (u prenošenju širih informacija, iskustava, sagledavanju problematike povezane s iskustvima u vojsci i na terenu, te u organizaciji i radu kursova, okružnih i oblasnih konferencija) Mika Špiljak, Milutin Baltić i Milka Kufrin. Iz OK KPH Čazma često nas je obilazio Vinko Jedut-Čuk.

Već u listopadu 1942. naše je djelovanje na omladinu, na terenu koji je kontrolirao Odred, bilo vrlo aktivno naročito u selima: V. i M. Prokop, Podgarić, Novo Selo, G. Garešnica, Popovac, V. i M. Bršljanića, Dišnik, Mikleuška, Srpsko Selište itd. Tu je bio ogroman rezervoar od dvije do tri tisuće omladinaca i omladinki koje je trebalo aktivno vezati za NOP i na dobrovoljnoj bazi uključiti u partizane. Bio je to zadatak koji je uspješno riješila partijska i skojevska organizacija Odreda s kotarskim komitetima Garešnice, Kutine i Čazme. U svim tim selima formirane su skojevske grupe od 5 — 15 članova, a poslije i snažne organizacije USAOH-a. Najaktivnija je bila skojevska grupa Novog Sela, koja je okupila svu omladinu, aktivirala je u masovnoj izradi zimске odjeće, rublja, rukavica, kapa za jedinice. Organizirano nas je posjećivala i darovala tim poklonima. Te su akcije duboko moralno-poli-

tički djelovale na jedinice. Sekretar SKOJ-a toga našeg divnog sela bila je Ankica Pruša, energična omladinka iz porodice koja nas je pomagala od prvog dana. Imala je četiri brata u partizanima, od kojih je Stefan poginuo u napadu na Garešnicu ožujka 1943.

2. Bataljon Moslavačkog odreda

U vremenu od 6 — 10. X 1942. formirani su u Bijeloj i Borcima naredbom Štaba III Operativne Zone: Moslavački, Kalnički i Bilo-gorski odred, 11. X i XII slavonska brigada. Za nas je to bio velik doživljaj. Prvi put na okupu vidjeli smo našu impozantnu snagu, oko 2.500 partizana iz Slavonije, Banije, Bosne, Moslavine, Kalnika i Bilo-gore. Upravo je bila uspješno završena akcija na Španovicu, kao i mjesec dana ofanzivnih akcija u Moslavini, Bilo-gori i Slavoniji. Na prostoru Bijela i D. Borci prikupljeni su: tri bataljona BPO, Moslavački bataljon, Krajiški proleterski bataljon, Banijska proleterska četa, I i II slavonski odred te borci s Kalnika i Bilo-gore, Štab zone, razne druge komande i partijsko politička rukovodstva.

Postrojavanje je izvršeno 7. X do podne. Govorio je Karlo Mrzović, komesar Zone, o značenju ovog dana za dalji razvoj NOP-a u ovom dijelu Hrvatske i o našim budućim zadacima. Formiranje Moslavačkog odreda izvršeno je tako da su 1. i 2. četa dosadašnjeg Moslavačkog bataljona činile jezgro novoformiranog 1. i 2. bataljona, a 3. četa je raspoređena ravnomjerno u oba bataljona. Rukovodeći sastav bio je izdvojen i raspoređen u oba bataljona na nove dužnosti. Ponovo smo postrojeni, položili smo zakletvu (iako su mnogi to već ranije obavili.) Zatim nam se kratkim govorom obratio komandant Odreda Marijan Cvetković (dotadašnji komandant Moslavačkog bataljona).

Štab odreda sačinjavali su drugovi: komandant Cvetković, komesar Knebl, zamjenik komandanta Slavko Janić, zamjenik komesara Suri i rukovodilac SKOJ-a Odreda Zlatko Glik i rukovodilac SKO-a 1. bat. Boža Roje.

Naš 2. bataljon imao je 220 boraca, 18 članova Partije i 38 skojevaca. Bio je formiran u tri čete, čete u tri voda po 2 — 3 desetine. U štabu bataljona bili su drugovi: komandant Stevo čučković, komesar Tatek, zamjenik komandanta Ferdo, zamjenik komesara Pavleković, rukovodilac SKOJ-a Zvonko Pragaj. Komandir 1. čete je Ružička, komesar Korčagin, 2. čete Cibo, komesar Gavran, 3. čete Kozarčanin, komesar Zec. Čete su imale 56 — 65 boraca, sa po jednim ili dva puškomitraljeza, ostalo su puške raznih modela. Odjeveni u razne uniforme i civilna odijela, s kapama od trorogih od raznih šešira, sportskih kapa i šubara, ali s obaveznom petokrakom od ukusnih minijaturnih do velikih gotovo kao šaka. Veći dio sastava bataljona sačinjavali su omladinci. Raspoloženje je bilo svečano. Iza Moslavačkog bataljona bio je solidan borbeni put, što se prenosilo i na novi sastav Odreda. U Bijeloj i Borcima susreli su se stari borci koji su se poznavali iz revolucionarnog rada do rata, ilegalnog rada u okupiranim gradovima. Obnavljala su se sjećanja.

Vrlo lijep jesenski dan koristili smo za posljednje pripreme prije marša. Primali smo raspoređenu municiju, nizali okvire, pripremali obuću i dobivali suhu hranu, komad kruha i kuhane govedine.

Zajedno s bataljonima Banijskog odreda pred mrak je otpočeo neprekidni marš za Moslavinu, a Banijci su preko Osekova otišli za Baniju. Bataljon je raspoređen na baziranje u V. Prokopu, Popovcu i G. Garešnici. Kontrolirao je opće pravce istočno od Moslavačke gore prema Čazmi, Narti, Bereku, Hercegovcu i Garešnici. Štab bataljona i 3. četa razmješteni su u V. Prokopu, u kući Desanke Masleše, 2. četa u Popovcu a 1. četa u G. Garešnici. Čete su u svojim bazama bile operativno samostalne u kontroli teritorije i u akcijama na pravcima: 1. četa prema Čazmi, Narti, Bereku i Šimljanici, 2. četa prema V. Grdevcu, Hercegovcu i Garešnici, 3. četa (rezerva bataljona i Odreda) za kontrolu prema Garešnici i V. M. Bršljanica, kao i neposredno osiguranje V. Prokopa, tj. kako smo ga tada zvali, »Male Moskve«.

Na istom principu razmješten je i 1. bataljon u Dišniku koji je kontrolirao pravce prema: Garešnici, Gojilu, Kutini i Popovači. Takav raspored pokrivao je gotovo cijelu oslobođenu teritoriju. Akcije četa, vodova, desetina i pojedinih grupa, razvijale su veliku samoinicijativu i smjelost komandira. Organiziran je politički rad s masama na mjestima lokacije jedinica. Štabovima bataljona i odreda osiguran je manevar po unutrašnjim pravcima, kao i brzo ukupno djelovanje na veći izabrani cilj, a poslije akcije brza dekoncentracija u već pripremljene baze lociranja. Takvoj taktici neprijatelj je mogao doskočiti samo općom koncentričnom ofanzivom na Moslavačku goru, za što je on samo povremeno imao dovoljno snaga, ali ni tada nije postizao cilj. U takvim bi slučajevima komanda Odreda prihvatila ili ne bi prihvatila borbu, zavisno od uvjeta i onda bi iznenada izvršila marš-manevar s cjelokupnim sastavom kroz međuprostore ili proboj u novi prostor Slavonije, Bilo-gore ili Posavine. Poslije stižavanja ofanzive, Odred se vraćao i nastavljao akcije. Tako se princip prisutnosti svagdje, stalno ponavljao i neprijatelj mu nije uz svo napinjanje mogao parirati. Za takvo djelovanje bila je neophodna umješnost i odlučnost naših starješina.

Centar cjelokupne djelatnosti bilo je selo V. Prokop. U njemu su bili bazirani Štab odreda, OK Partije i SKOJ-a za Čazmu, drugovi iz CK i Povjerenstva za sjevernu Hrvatsku i sve moguće radionice. U gornjem dijelu iznad vinograda bila je bolnica; u selu su se održavala savjetovanja, sastanci, konferencije, tu je štamparija, odavde su kretale legalne i ilegalne veze za Baniju, Sisak, Zagreb, Zagorje, Bilo-goru i Slavoniju. Sve nas, koji smo iz okupiranih gradova u ilegalnim uvjetima rada dolazili u Moslavinu, impresionirao je slobodni partizanski prostor. Ideš slobodno, pjevaš revolucionarne pjesme, narod te prihvaća kao da si mu najrođeniji, djeluje narodna vlast, prisustvuješ priredbama i živiš kao da nema rata.

Drugim bataljonom rukovodila je grupa iskusnih vojnih i partijsko-političkih rukovodilaca, radnika, seljaka, studenata i đaka. Oni su bili poštovani i voljeni zato što su nam bili primjer kao borci i stariješine visoke moralno-političke svijesti. Izrasli su na odgovorne dužnosti iz naše sredine, prekaljeni u borbi, brinuli su o nama na svakom koraku i dijelili s nama zlo i dobro. Zadnji su dolazili na hranu, prvi su bili u jurišu, lijekali su pošto su sve pregledali i uvjerali se da je svaki od boraca zbrinut. U izgrađivanju takvog lika rukovodioca veliku

ulogu imao je znalački i smišljen rad partijske i skojevske organizacije. Svestranost djelatnosti bataljona na zaduženom prostoru ogledala se u izvođenju akcija na Čazmu, Nartu, Ivanjsku, V. Grđevac, Hercegovac, na prugu Kloštar — Popovača u organizaciji narodne vlasti i djelovanju na terenu, počev od masovnih zborova do organizacije pomoći svih vrsta i mobilizacije na dobrovoljnoj osnovi. Unutrašnji partijsko-politički rad u bataljonu bio je usmjeren na borbenu izgradnju jedinica, izvođenje obuke u slobodno vrijeme, na četne i vodne sastanke s analizama borbi, postupaka na terenu, međusobnih odnosa, teoretskog rada i kulturno-prosvjetne djelatnosti. Takva svestranost učinila je bataljon vojno-političkom cjelinom spremnom na sve moguće zadatke: vojne, političke, kulturno-prosvjetne i ostale. Takva jedinica, kad se pojavila na određenom terenu, postizala je značajne i dalekosežne rezultate. Zato smo bili veoma osjetljivi na najsitnije greške ili propuste. To nas je, među ostalim, razlikovalo od ostalih vojnih formacija. Narod je to visoko cijenio. Zaista smo bili njegova narodna vojska.

Sve to bilo bi nezamislivo bez djelovanja naših rukovodilaca, bez njihove pojedinačne osobenosti koja se prenosila na jedinicu i stvarala specijaliste za napad, za zauzimanje zgrada i bunkera, za zasjede, diverzantske akcije i slično.

Naš bataljon vodio je Stevo čučković, prvoborac, radnik, visok i plećat, širokoga i čvrstog lica, kestenjave kose, odjeven u vojničku uniformu, s uvijek urednim i očišćenim čizmama, zapasan dvogledom u vojničkoj futroli. Kad se zategne, na njemu sve stoji kao saliveno. Kao komandant i strog i odmjeren. Neustrašiv. Nikad u borbi ne legne. Za vrijeme ofanzive neprijatelja u oktobru 1942, poslije zauzimanja Čazme, izvršili smo juriš iznad V. Prokopa. Ali neprijatelj nas je od Novog Sela udario u bok i zahvatio u poluokruženje u gustoj šumi. Komandu je tada preuzeo sam čučković.

»Prekini paljbu, ni metka više«, prenijeto je strojem.

Zdrugovci i uz to još su neko vrijeme pucali, zatim su prestali. Ležimo napeti, čujemo pojedinačno dovikivanje, zatim izviruju, neki izlaze iz zaklona, grupiraju se. I dalje šutimo. Živci napeti da eksplodiraju. Prišli su nam, tako reći, na bajunet. Tada se začuje čučkovićeva komanda:

»Pali, juriš«.

Ispred svih je komandant. Razbili smo ih za tren oka i natjerah na prugu, zatim smo se naglo izvukli i pregrupirali. Jednostavan postupak, ali presudan.

Komesar bataljona je Ivan Panda-Tatek, stari zagrebački kožarski radnik. Srednjeg je rasta, proćelav, blaga pogleda, opuštenih brkova, malo zafitljenih na vrhovima. Dosta tromih pokreta, ali veoma živ u akciji. Stari član Partije iskusen sindikalni aktivist do rata. Sa svakim je blizak i svakom je pristupačan. Djeluje kao pravi otac, »Tatek« za nas mladiće i borce njegova bataljona. Razumije svačije teškoće, tješi i uvjerava. Čovjek širokih političkih pogleda, jednom riječju: pravi partizanski komesar.

Zamjenik komandanta je Ferdo Einspigel iz Brestovca kod Garešnice, radnik, član SKOJ-a cio rata. Prvoborac ovog kraja. Nedavno je

završio Oficirski kurs u Lapcu. Po nacionalnosti Nijemac, do rata aktivan nogometaš u klubu Brestovac. Vitak u tijelu, kestenjave valovite kose, okruglog lica, umiljata pogleda, vrlo lijep kao pojava. U ophođenju s drugovima vrlo pažljiv i odmjeran. Nosi bivši oficirski šinjel, konjičke čizme, najviše se ističe nova celuloidna oficirska torbica za sekcije. Ugledan i popularan u bataljonu. Svagdje je prisutan: u kontroli straža, prilikom podjele hrane, u maršu, na odmoru. U borbi je na čvornom ili samostalnom pravcu koji mu dodijeli komandant. Ostalo mi je u sjećanju kada smo dobili zadatak da iz Hercegovca izvučemo »živi jezik« (zarobljenika) radi podataka o uporištu i zasjede na željezničkoj stanici. Ferdo je na takvim zadacima bio primjer točnosti: energičan upad u uporište, smion udar, zatim organizirano izvlačenje bez gubitaka. Najviše nas je zbližavalo što smo obojica najčešće sprovodili vrijeme u četama, on po vojnoj, ja po skojevskoj liniji.

Zamjenik komesara Pavleković izrazito je visokog rasta, rodom iz Posavine s izrazito posavskim narječjem imao je plavu rijetku kosu. Stalno je kalodontom prao zube i opominjao nas koji to ne činimo. Uvijek je imao kompletan i uredan pribor za održavanje lične higijene. Predbacivao nam je kada se nismo umili. Na licu je imao bradavicu koja je kada se naljutio, pocrvenila. Tako smo mu čitali raspoloženje. Imao je poduži nos na račun kojeg smo se često šalili ali bez njegova znanja. Zналаčki i umješno je rukovodio partijsko-političkim radom. Bio je svestran i vrlo energičan partijski rukovodilac i taktičar. Budno je pazio na sprovođenje partijske linije u bataljonu i na terenu.

Od komandira četa najpopularniji je bio Ružička, od komesara se isticao Zec, bio je svestran. Niskog rasta, živih pokreta, suhonjav, izražajnog pogleda, koji svakoj riječi daje uvjerljiv dojam. Aktivan sindikalni i omladinski rukovodilac. Mnogo je čitao. U diskusijama je bio neobično uporan, ali i ubjedljiv. Najviše je pažnje posvećivao omladinskom sastavu čete i skojevskoj organizaciji, koja je bila najbolja u bataljonu. Nije se odvajao od svoga kratkog karabina, koji je bio tako čist da je postao četni primjer. Vrlo hrabar, u akcijama je u prvim redovima.

Od skojevskih rukovodilaca isticao se Dežman, Zagrepčanin, visokog rasta, blage naravi, taktičan s ljudima. Obučen u gestapovski šinjel, s opasачem koji uvijek pomalo visi i pravi na bokovima neizbježne nabore. Malo pognut kad razgovara s manjim od sebe. Najbolji skojevski rukovodilac četa. Odvažan borac.

Takav mi je ostao u uspomeni naš 2. bataljon.

Listopad — studeni 1942.

Naš komandir Ružička

To je najpopularniji komandir čete u 2. bataljonu 1. moslavačkog odreda, srednjeg je rasta, vitak u stasu, plave valovite kose, prčasta nosa, s nekoliko prednjih zlatnih zuba. Za nas je tada Ružička u pravom smislu bio kikoš: uvijek ispeglan, namirisan, kose namazane uljem. Kad sretne nekog intimnijeg, odmah mu stavi do znanja: »Pogle-

daj ovu uniformu, od čistog je kangarna.« Na nogama ima lakirane čizme do koljena, a na njima mamuze. Zveči pri hodu. Preko ramena na uprtaču »mauzer« s dugom cijevi u drvenoj futrolji, koji mu se stalno klati po bedru. Njegova je četa najbolja u bataljonu kako po urednosti, smještaju i vojničkom redu, tako i u borbi, četa je bila smještena u školi u Gornjoj Garešnici, imala je 58 boraca od kojih 8 članova Partije i 19 skojevaca, sa dva puškomitraljeza, ostalo su karabini, poneki štuc i nekoliko lovačkih pušaka, četa je iz baze samostalno kretala u akcije na pravcima: Popovača, Čazma, Bjelovar, Berek, po grupama, desetinama, vodovima. Inicijativa je bila do maksimuma razvijena, i najniži starješina mogao je doći do izražaja. To je bio stil rukovođenja. Ružička je energičan i samoinicijativan komandir. Sve zna što se događa na terenu, i trenutačno djeluje. Neobično je obljubljen kod boraca. U borbi je neustrašiv, nikad ne legne, najbolje gađa i baca bombe iz svih mogućih stavova. Omiljen mu je način komandiranja u borbi prodoran zvižduk na prste, zatim potcikuje i svagdje je prisutan. Četa je uvijek sita, svega ima u izobilju i u »magacinu«. On sve lično dijeli borcima, nitko se ne može potužiti da je nešto nepravedno podijeljeno. Sam je organizirao pranje rublja, kupanje, presvlačenje, popravak odjeće i obuće a kod kovača popravak oružja. Borci mu vraćaju neizmjernom odanošću u borbi. Kao sekretar bat. biroa SKOJ-a bazirao sam u njegovoj četi i često mu se divio kao organizatoru. Nedjeljom predveče očisti se i iskiti velika prostorija škole, ispisu se parole. O zabavi je već obavijestio najudaljenija sela. Ljudi dolaze masovno, mlado i staro. Ružička insistira da bude što manje govorancije. Kaže: »Znaš, samo najhitnije, a onda ples i veselje.« Često smo ga zadirkivali na račun toga. Njegove zabave bile su najposjećenije, mobilizatorski su djelovale na omladinu, na odlazak u jedinice. Neobično je volio skojevce svoje čete i u njima imao oslonac u najtežim situacijama. Ako je ponekad djelovao nedovoljno promišljeno, svi smo se uvjerali u suprotno za vrijeme prve veće ofanzive na Moslavinu, kad je četa u selu Oštrom Zidu ostala u okruženju. U Oštri Zid upala je bojna ustaša iz pravca Gudovca. Naši izviđači dali su podatke da se predveče neprijatelj povukao na obližnja brda. Naš je zadatak bio da zorom likvidiramo grupu koljača iz Gudovca koja se zadržala u sredini sela. U selo smo upali u dvije napadne kolone, ali smo iznenada dobili vatru sa svih strana. Desnom kolonom komandirao je Ružička i smireno mahnuo pištoljem prema šumi kamo smo se nas 17 izvukli. Ostali dio čete ostao je opkoljen u selu boreći se oko dvije zidane kuće. Od Popovca i šimljanika vatra se brzo približuje s leđa i desnog boka. Ispod zvonika gomila ustaša, komora, konji i minobacači. Gdje je komandir? Iz šipražja najednom izlazi Ružička, razbarušene kose, u ruci drži dugački »mauzer«, sav poprskan blatom, samo plave oči sijevaju. Daje nam znak pištoljem da se sakupimo. Gleda nas, a onda se glasno nasmije: »Gužva, a«, kaže i dalje se smije. »Smlatio sam »mauzerom« trojicu. A sada juriš na zvonik, desno, pali.« Pomiješali smo se s ustašama, paljba na sve strane. Nisu izdržali. Bježe. Gomila mrtvih i ranjenih u žutim ustaškim čizmama. Konji su se poplašili. Prevrnute kare i kola. Ružička naređuje juriš na selo. Spojili smo se s našima. Zadatak je izvršen. Brzo, bez zadržavanja, svijamo se u kolonu put Garića. Iz-

nijeli smo ranjene i mrtve. Tek sada razgovaramo o jurišu nas 17 na više od 50 ustaša kod zvonika. Ružička veli: »To je bilo jedino pravilno. Iznenadili smo gomilu, jer su bili uvjereni da smo u selu svi opkoljeni, tako da ta, u toj situaciji njihova — dobro naoružana gomila, ništa nije vrijedila.

Puškomitral ješci!

listopad — studeni

Od puškomitraljezaca najviše su se isticali hrabrošću i umješnošću rukovanja Branko Vukelić i njegov pomoćnik Bačo. Branko je bio iz Velike Bršljanice a Baču smo znali kao Baču. Branko je poginuo na V. Grđevcu a puškomitraljez je preuzeo Bačo. Svoj puškomitraljez »brnac« (češka zbrojovka) Branko je uvijek čistio, glačao, zavijao u šatorsko krilo na kiši, a sam je bio mokr do kože. On i Bačo sročili su ovu pjesmu o brncu:

Brno, tiću veseliću.
Najljepši moj mladiću.
Garav si mi ko Čaruga,
Rafal imaš ko zbrojovka.
Kad te Branko obgrli,
Čičiš, režiš, poskakuješ.
Biješ Švabu, biješ žacu, ustaše
i bandu svaku.
Brno, tiću veseliću,
Dok je Branka i desnice,
kragujevke i askerice,
past će banda hametice.

Njih dvojica su nerazdvojni. Glavnu riječ ima Branko. Često se otresa na Baču: »E, Bačo, Bočo nikad od tebe puškomitraljesca.« A Bačo će: »Zašto, kileru nijedan«? Na to Branko tobože razljučen: »Još pitaš, reci de ti meni gdje dođe na brncu plinskog klip i kakva je njegova uloga«? »Hm« na to će Bačo, »kod nožica!« Branko se okrene, kosa mu se naježila, crne oči izbuljio: »E, mandove jedan, zašto te imam, tup si ko vo! Rekoh da je plinski klip u prednjem dijelu navlake, na njega udaraju barutni plinovi i potiskuju pokretne dijelove sa zatvaračem unazad poslije opaljenja. Budalo, a još skojevac.«

Tako se njih dvojica stalno koškaju, nerazdvojni su i zadatak uvijek izvrše. Pri napadu na V. Grđevac, dio uporišta je pao, ali se tvrde zgrade mlinovi i crkva, zdrugovci i ustaše i dalje odupiru. Crkvu brani jača grupa ustaša s teškim mitraljezom na tornju. Branko istrčava iza ugla i iz stojećeg stava kao puškom tuče po tornju. Rafal s crkve presiječe ga preko grudi. Bačo dohvati brnac i preko mrtvoga Branka pobije grupu ustaša koji su jurišali iz susjednih zgrada. Tako Bačo postane jedan od boljih puškomitraljezaca iako nije znao funkciju plinskog klipa. Nema više Branka, a Bačo kroz suze jeca: »Gdje pogibe takav momak, a ja osta, što i mene nije.« Tako odlazi mladost za bolje sutra. Bataljon nastavlja i popunjava se novim borcima.

Selo Grbavac

13. 2. 1943.

Gorak okus pri izgovoru imena ovog sela, ne zbog sela kao sela, već zbog iznenađenja koje nam je pripremio neprijatelj: dvadesetak poginulih i ranjenih drugova iz Busina bataljona Moslavačkog odreda.

Bilo jeto potpuno iznenađenje: u gustoj magli napadnut je usnuli i premoreni bataljon, razmješten na kratak odmor po kućama sa 24 kola teških ranjenika, među kojima u bunilu od tifusa i Vlado Popović, sekretar CK KPH, Štab odreda, dio OK Čazme i niz političko-partijskih rukovodstava s terena. Kako je do toga moglo doći? Mi koji smo neprijatelja stalno iznenađivali, sami smo bili iznenađeni. Zašto? Ofanziva na Moslavinu je u toku. Odred je bio opterećen većim brojem teških ranjenika i bolesnika. Cilj je bio usiljenim maršem preko sela Grbavca i V. Barne sprovesti ranjenike u bolnice Slavonije i izbjeći ofanzivu, zatim se pogodnim manevrom vratiti na matičnu teritoriju. Pripremalo se i veće savjetovanje u Slavoniji. Za marš i zadatak izvršne su pripreme. Bataljonom je komandirao iskusan i otresit komandant Busa. Kretanje se odvijalo usiljenim maršem s punim osiguranjem, što je iscrpilo borce do te mjere da se već na usputnim zastancima diskutiralo o manjem odmoru. Da bude zlo veće, kod V. Zdenaca zarobljen je jedan kamion natovaren sirom. Neprijatelj je tako otkrio naš pravac kretanja. Bila je mrkla noć i magla. Prst pred okom nije se vidio. Pred zoru je Štab bataljona s dijelovima Štaba odreda, prije dolaska bataljona održao u školi u Grbavcu sastanak na kojem sam kao rukovodilac Skoja i ja bio prisutan. Vijećano je šta da se radi. Postojala su dva rješenja, prvo, bez obzira na umor i iscrpljenost produžiti marš do V. Barne, još 5 — 6 km, ili drugo, ovdje dati kraći odmor, istimariti konje, koji su jedva vukli kola, zatim nastaviti u V. Barnu i tamo predaniti. Usvojeno je ovo drugo. Grbavac leži uzdužno u pravcu sjeverozapad — jugoistok. Na ulazu u selo lijepa velika škola s proširenim dvorištem, od koje se odvaja usječen put za V. Barnu. Prema jugoistočnom izlazu iz sela groblje. Kuće i poljoprivredni objekti uglavnom su od drvene građe. Po bočnim stranama sela vinogradi i šumarci. Naš raspored u selu: Štab odreda i ostala partijsko-politička rukovodstva u školi, nešto više od škole je Štab bataljona, kola s ranjenicima u usjeku puta za V. Barnu, čete su raspoređene po kućama s obje strane puta, predstražno osiguranje, zatim desetina na groblju i kod teških ranjenika i jedan istureni dio prema Grubišnom Polju, stražarska mjesta kod četa i pred školom. Zanemarena su jača bočna osiguranja u vinogradima. Naređeno je da se spremi doručak i da se poslije odmora od dva do tri sata nastavi marš. Samo što se ljudstvo razmjestilo po kućama, svi su pozaspali. Nas sedam smjestili smo se u kuću nešto više od sredine sela prema groblju: četiri na pod u kuhinji a trojica na pod u sobi. Najednom je otvorena uraganska vatra po kući i prozorima. Jedan drug s kožnatom kapom ušankom i znakom saniteta na lijevom rukavu pokušao je iskočiti kroz prozor iz kuhinje. Odmah je dobio metak u čelo. Drugi je izišao kroz vrata i pokušao pretrčati do zdenca u dvorištu. Bio je pogođen. Vatra je dolazila od štale. Nas petorica otvorimo vatru prema štali i izvršimo juriš. Neprijatelj se povukao u šljivik, a nama se pridružila i jedna desetina iz susjedne

zgrade s puškomitraljezom. Izvršili smo juriš i na šljivik. Tada se već na sve strane čulo naše: »Juriš«. »Ura — partizani«. Lijevo od nas, s jednim natporučnikom koji je nedavno došao u Odred, juriš je vodio komandant Slavko Janić. Dalje na lijevom krilu, kod kola s ranjenicima, čula se jaka vatra, komande i psovka našeg Buse. Zadržao me taj drug koji je došao k nama kao natporučnik. Jurišao je u stojećem stavu na vinograd i pao smrtno ranjen. Nastao je kratak zastoj. Naša grupa brojila je 40 boraca iz raznih četa, saniteta i komore. Zaključili smo da je glavno iznenađenje prošlo. Ustaše i zdugovci bili su razbijeni. Zatim smo svi zajedno prema V. Barni izvršili juriš na vinograde i neposredne visove iza njih i odbacili ih prema Grubišnom Polju. Kad smo se vratili u selo prizor je bio strašan. Na svakom koraku mrtvi i ranjeni partizani pomiješani s mrtvim ustašama i zdugovcima. Razbijena kola, pobijeni konji, prevrnuti tovari. Svi smo blatnjavi i umorni, ali ipak smo zadovoljni jer smo tako reći u potpunom iznenađenju razbili neprijatelja i nanijeli mu gubitke od 36 mrtvih i ranjenih. Grupi koju smo zarobili osudili smo po kratkom postupku. Brzo smo formirali kolonu i pod zaštitnicom usiljenim maršem produžili za V. Barnu. Bila je to velika škola i pouka kako se treba planski osigurati i izabrati mjesto za odmor, bez obzira na iscrpljenost. Činjenica je da je u tom neuspjehu (trenutno razbijanje neprijatelja) koji nas je iznenadio sve što se moglo kretati bilo u streljačkom stroju, svi smo jurišali na život ili smrt. Bataljon, iako je imao gubitaka, nije onespobljen za borbu. Iz V. Barne bataljon se vratio u Moslavinu, napao Berek i Garešnicu i samostalno prokrstario Posavinom, zatim je ušao u sastav 12. udarne slavonske brigade. U toku 1943. prošao je slavni put kroz Slavoniju, Bilo-goru, oslobodio Lepoglavu, poslije Trakošćana vratio se u Slavoniju, učestvovao je u borbama na Motajici i Prnjavoru te postao proleterski u sastavu 12. proleterske slavonske brigade. Njegov komandant poginuo je na Đulavesu kao zamjenik komandanta brigade.

PAVLE MRVOŠ

Srpsko Selište i okolina u NOB-i

Još negdje 1930. godine počeli su na područje bivšeg kutinskog kotara dolaziti neki Nijemci — da li iz Austrije, ili Njemačke, to ne znam. Okupljali su oko sebe pripadnike njemačke narodnosti, koji su na ovom području kutinskog kotara bili naseljeni još negdje od 1880. i 1890. godine. Te Švabe su doselili iz Mađarske. Najviše ih je bilo u Srpskom Selištu — 32 obitelji. Ondašnji učitelj u Srpskom Selištu bio je Đuro Funduk, Hrvat, ali potpuno jugoslavenski orijentiran. Osnovao je u selu sokolsku četvrt, koja je bila kao neka sekcija kutinskog sokolskog društva.

Njemu taj dolazak Švaba iz Austrije i Njemačke nikako nije bio ugodan pa je nas, mladiće, organizirao, pa smo jedne noći, kada su ti Švabe (iz Austrije ili Njemačke) sa Švabama u Srpskom Selištu imali skup (u dvorištu nekog Štikl Jakoba) kolčevima i batinama rastjerali

Švabe. U toj akciji je on lično s nama učestvovao i pod njegovim rukovodstvom smo mi to i učinili.

Poslije tog vremena, sve do 1938. godine više se nitko nije pojavljivao kod tih Švaba u Srpskom Selištu. Međutim, 1938. godine poslije priključenja Austrije Njemačkoj, počeli su ponovno dolaziti ljudi njemačke narodnosti iz Austrije. Tada su osnovali prvi kulturbund u Srpskom Selištu. Mi onda nismo znali čemu to vodi. To smo saznali tek 1940. godine, kad je Njemačka okupirala Poljsku, Francusku i skandinavске zemlje. Te Švabe su se počele javno okupljati. Tada smo mi primijetili da su oni organizirani u neku organizaciju.

Oni su odmah po okupaciji naše zemlje, zajedno s Mačekomovom zaštitom, svlačili i razoružavali bivšu jugoslavensku vojsku — prebojili i prekrojili uniforme u crnu boju, metnuli haknkraje na rukave i počeli već odmah prvih dana djelovati kao neka oružana snaga.

Moram istaći da sa stanovništvom sela nisu uopće loše postupali, niti se prikazivali drukčijima, osim svega trojice, četvorice, koji su se složili s ustašama i djelovali kao izvjesni konfidenti. Za primjer je istaći nekog Ivana Fajštalera i Hinka Brauna, a i dosta drugih, koji su skrivali obitelji srpske nacionalnosti koje su bile najviše ugrožene od ustaša.

Bilo je takovih primjera, da su pojedini Švabe dolazili našim drugovima i govorili, kada je netko nešto pričao o partizanima te se potpuno s nama solidalizirali. No, negdje krajem rujna 1942. godine, poslije gojilske akcije, dolazi njemačka vojska iz Kutine u Selište i prisilno iseljava sve te švapske familije, koje su otišle u Njemačku, zatim u Poljsku. Ima dosta slučajeva sada, da ti pojedini Švabe, ili bolje rečeno većina njih, dolaze u ove krajeve i u Srpsko Selište, obilaziti svoje komšije i to upravo oni koji se nikada nisu ogriješili, ili napravili kakav ružan gest prema stanovništvu u Srpskom Selištu, gdje su stanovali.

Okupaciju naše zemlje narod je dočekao s velikom uznemirenošću i nesigurnošću, jer se odmah u prvi mah nije znalo kako će ta nova ustaška vlast početi da djeluje. Nažalost nakon nekoliko dana već je otkriveno pravo njeno lice.

Već 7. svibnja bili su uhapšeni u Srpskom Selištu: Pavle, Nikola i Andrija Mrvoš; u Mikleuškoj: Petar Vučinić, Ilija Marić i Milutin Čabrac. Pavle Mrvoš je uhapšen zbog sumnje da ima oružje i što je još 1940. godine raspačavao neki balkanski bilten, koji je uređivao Sava Kosanović, tadašnji ambasador Jugoslavije u SAD.

U tom biltenu uglavnom je napadan njemački fašizam, vlada Cvetkovića — Mačeka i tzv. njemački munjeviti rat (blitzkrieg). Vučinić i drugovi iz Mikleuške bili su pohapšeni, jer su jedino u Mikleuškoj 27. marta 1941. godine organizirane demonstracije pod parolom »Bolje rat, nego pakt, bolje grob, nego rob«. Vučinić je iz Kutine otjeran u logor Danicu kod Koprivnice, a odatle u Jadovno kraj Gospića, odakle se više nije vratio.

U kutinskom bivšem kotaru, osim nekolicine ljudi, koji su bili ustaški nastrojeni, ogromna većina hrvatskog stanovništva i pripadnika

lijevog krila HSS, branila je srpsko stanovništvo i nije bilo nekih ubijanja, kao u drugim krajevima.

Moram napomenuti, da je u bivšem predratnom kutinskom kotaru zaista vladala veoma miroljubiva atmosfera između hrvatskog i srpskog stanovništva. Bilo je čak i mješovitih brakova. Ni na jednoj, ni na drugoj strani nije bilo nekih ekstremnosti. Moglo bi se reći da je u pravom smislu vladalo bratstvo i jedinstvo i da zbog toga nije dolazilo do pokolja kao u drugim krajevima.

Rukovodstvo bivše kutinske općine i kotara, također je bilo protiv proganjanja nedužnog stanovništva, osim iznimaka: Adrineka, ustaškog logornika i nekoliko drugih, ali koji su bili nemoćni da bilo šta učine. Takovo stanje održalo se sve do kolovoza 1941. godine, kada počinju ponovna hapšenja.

11. 8. u noći uhapšen je u Kulinskim Čairama Đuro Kljaić i to po žandarima iz Kutine, koji su došli s konjskim zapregama. S njim su došli u Selište, gdje su uhapsili Pavia Vlajsovića, Pavia Mrvoša, Nikolu Mrvoša i Iliju Šotića.

Kad smo došli u Kutinu, a to je bilo već rano u zoru 12. 8. uzeli su nam samo generalije i odveli nas u zatvor.

Tu smo našli i Lazu Jančića iz Mikleuške i Marka Radusinovića, kojega su nakon 2 — 3 dana i pustili, jer je nađen u selu, a nije imao odobrenje za noćno hodanje.

Nas ostale izvukli su iz zatvora pokojni Šime Sever, dr Pavle Slanić i Jozo Mikoč. Sva trojica su kasnije poginula u Jasenovcu zbog svojeg rada za narodnooslobodilački pokret.

Neki su bili osumnjičeni samo kao protivnici režima i zbog toga što su bili srpske nacionalnosti. Pavle Mrvoš je bio optužen da je protivnik ustaške vlasti i da vodi propagandu komunizma, o čemu postoji i dokumenat u prijepisu u Državnom sekretarijatu narodne obrane u personalnoj službi — Odjel za spomenice u Beogradu.

Poslije ovih pojedinačnih hapšenja došlo je do pokršćavanja u selu Mikleuški i Srpskom Selištu. Tu je uz ustaše djelovao Želimir Liko — župnik iz Kutine. Kad su s uspjehom završili svoj zadatak u Mikleuškoj, odmah nakon osam dana, došli su u Srpsko Selište. Ovdje im je narod pružio otpor, tako da se župnik s ustašama vratio u Kutinu neobavljena posla. Za odmazdu zbog takvog postupka mještana Srpskog Selišta, koncem 9. mjeseca 1941. godine dolaze ustaše noću u selo u zatvorenim automobilima (crnom maricom). Pohapsili su osam obitelji s 42-jicom članova, odnosno žitelja i otjerali ih u logor Caprag kraj Siska, odakle su ih internirali u Srbiju, gdje su ostali do VI mjeseca 1945. godine, kada su se vratili kući, osim jednoga koji je umro u Srbiji naravnim smrću.

U kuće ovih ljudi, koji su iseljeni za Srbiju, ustaše su dopremili neke muslimanske obitelji iz Bosne, koji su ostali u Srpskom Selištu do početka proljeća 1942. godine. Kad se ustanak počeo širiti u ovome kraju, te su se muslimanske obitelji vratile u Bosnu. Napominjemo da se ti muslimani nisu družili niti s ustašama, niti s kulturbundašima, te da uopće nisu politički djelovali.

Moram napomenuti da su se ove muslimanske obitelji sasvim lojalno odnosile prema stanovništvu Srpskog Selišta.

U X. i XI. mjesecu 1941. godine dolazi u Srpsko Selište Franjo Šturlan iz Moslavačke Gračenice. Okuplja oko sebe nekoliko naprednih ljudi i osniva Mjesni narodnooslobodilački odbor u Srpskom Selištu od sedam članova. Zatim su osnovani mjesni narodnooslobodilački odbori u Mikleuškoj i Selišnoj Kutinici. Odbor je imao zadatak da širi ideje Narodnooslobodilačkog pokreta, prikuplja hranu, oružje i municiju za borce NOV-e i da se u izvjesnoj mjeri bavi i obavještajnim poslovima. Tu smo imali prilično dobrih uspjeha, tako da smo preko svojih suradnika u Kutini znali za svaki dan, kuda se neprijatelj kreće.

Krajem 1941. godine Franjo Šturlan ponovno dolazi u Srpsko Selište kod pok. Milana Komlenovića, koji je bio član KP i u dogovoru s njim u kandidatsku grupu su tada bili primljeni pok. Petar Basara i Pavle Mrvoš. Ova se trojka počela baviti aktivnim političkim radom zajedno s ostalim članovima Mjesnog NOO-a i negdje koncem mjeseca prosinca ili početka siječnja 1942. godine dolaze u selo Nikola šušnjar-Geno, Joco Vasiljević i Milan Vuksanović, kao pripadnici prve moslavačke partizanske jedinice. Pavle Mrvoš donosi im jedan karabin s 30 metaka i stalno postaje svakodnevna veza s borcima Moslavačkog odreda. Takav rad je trajao sve do IV. mjeseca 1942. godine, kad su bile provaljene partijske organizacije Zagreba i u općinama: Čazmi, Ivaniću, Popovači, Kutini i Ludini. To je tzv. Borina provala. Tada je uhapšeno nekoliko ljudi na ovom području: sekretar Kotarskog komiteta Dragan Dragičević i org. sekretar Kotarskog komiteta Franjo Šturlan, koji su otjerani u logor Jasenovac, odakle se više nikada nisu vratili.

U Mikleuški je također tada bilo uhapšeno nekoliko drugova i to: Milan Stjepanović, Stevo Mrvoš, Nikola La'ous i Mirko Kosanović. Svi su oni, osim Nikole Labusa ubijem u logoru Jasenovac, a Labus je otjeran u Njemačku u logor, odakle je 1944. godine nekako pobjegao i vratio se kući. I sada živi u selu Mikleuška.

Osim naprijed navedenih pojedinačnih hapšenja u 1941. godini treba spomenuti još i to da su 20. prosinca ustaše, odnosno žandari, uhapsili Đuru Labusa iz Mikleuške i Katu Dejanović-Varičak iz Srpskog Selišta, koji su osuđeni po prijekom pokretnom ustaškom sudu u Bjelovaru, gdje su odmah i strijeljani.

O MPO-u

U ljeti 1942. godine, poslije jednog povlačenja s Moslavačke gore, Moslavački odred se povukao prema Slavoniji i (dobro se sjećam) tada smo u dnu sela Vukovja u Međurečkom lugu u šumi polagali zakletvu. Prije zakletve Nikola Sušnjar-Geno, kao komesar i Ivan Turčinović-Suri, komandir, upoznali su borce sa značajem polaganja zakletve rekavši, da svatko onaj tko se ne osjeća dovoljno sposobnim, može slobodno napustiti jedinicu i da mu se ništa neće dogoditi, osim ako bi djelovao za neprijatelja.

Kroz proljeće i ljeto 1942. godine vršeno je više manjih i većih akcija, koje su dosta dobro uspjele. Jedna je izvršena u selu Krivaju

na željezničku stanicu, gdje su borci NOV-e uništili instalacije u zgradi, zapalili je, isjekli telegrafске žice i odnijeli nešto plijena potrebnog za borce NOV.

Koncem VIII. mjeseca 1942. godine odred se povukao iz Moslavačke gore u šumu kod Srpskog Selišta, gdje je logorovao oko 3 dana.

Tada je pohvatano nekoliko ustaških elemenata, kojima je bila izrečena najstroža kazna zbog njihovih nedjela protiv simpatizera NO pokreta. Prije ove akcije, 2. kolovoza 1942. godine, borci Moslavačkog partizanskog odreda došli su u selo Mikleušku i Srpsko Selište, gdje su održani javni mitinzi, na kojima su govorili Pavle Vukomanović-Stipe, Nikola Sušnjar-Geno i Ivan Turčinović-Suri. Tada je i župniku Želimiru Liki u Mikleuškoj saopćeno da ne smije silom goniti pokrštena iz Selišta u crkvu, već jedino ako to oni sami hoće, jer da pokrst nad pravoslavnim življem nema nikakove zakonske osnove. Ako bi on dalje na tome radio bit će protjeran ili kažnjen od NO pokreta.

Već 16. i 17. X. 1942. godine po našem povratku s Čazme, neprijatelj je poduzeo veliku ofanzivu s više hiljada neprijateljskih vojnika, želeći da unište borce NO vojske. Iako opkoljeni nakon dva dana borbe s tako nadmoćnom neprijateljskom vojskom, moslavački borci uspjeli su se kroz neprijateljski обруч probiti i povući u pravcu Bilo-gore.

Prethodnica Moslavačkog NOP odreda povlači se s Bilo-gore napala je jedan kamion ustaša na cesti Veliki Zdenci — Veliki Grđevac, gdje je poginuo jedan, a trojica ustaša su ranjena. U Bilo-gori smo tada izvršili dvije akcije s bilogorskim bataljonom i to na Veliku Pisanicu i Veliki Grđevac.

Po povratku iz Bilo-gore, druga četa prvog bataljona NOP odreda istjerala je iz Velike Bršljanice ustaše, koji su iseljavali Nijemce. Tu je ubijeno nekoliko ustaša, a borci su zaplijenili jedan karabin i 100 metaka. Istog dana je na partizansku zasjedu kod sela Čaira naišao jedan eskadron neprijateljske konjice. Neprijatelj je imao četiri poginula vojnika.

Poslije ovih akcija druga je četa prvog bataljona Moslavačkaog odreda, pojačana još jednom desetinom i puškomitraljezom, napala žandarmerijsku stanicu u Dubravi kod Čazme. To je bilo 12. XI. 1942. godine. Na žandarsku stanicu pošao je zamjenik komandanta bataljona Pero Basara, komandir čete Stevo Šteković, zvani Kobac, Ilija Tatomir (Gavran) komesar čete, inače mještаниn Dubrave i vodnik Pavle Mrvoš. S nekoliko vojnika upali su u žandarsku stanicu, gdje je zaplijenjeno 10 karabina, 3 pištolja, preko hiljadu metaka, nekoliko bombi i nešto ostale ratne opreme.

Na pošti je zaplijenjen sav novac. Zaplijenjenim novcem smo trgovcima platili robu koju smo uzeli za borce: mnogo vesti, košulja i drugog raznog materijala. (O ovoj akciji postoji i materijal u Muzeju Moslavine).

U travnju 1943. godine organizirana je neprijateljska ofanziva na Moslavačku goru. Moslavački NOP odred bio je iznenađen ovom ofanzivom i povukao se bez borbe u šumu između Srpskog Selišta i Mikleuške, gdje je predanio i prenoćio. Interesantno je, koliko je djevojaka i žena sudjelovalo u tako teškoj situaciji, jer je to bilo upravo u ne-

posrednoj blizini Srpskog Selišta. Te su djevojke i žene hranile i obavještavale borce Moslavačkog NOP odreda o kretanju neprijatelja. Nezamisliv je entuzijazam mještana toga sela, koje je i od početka 1941. godine, zajedno sa stanovništvom Selišne Kutinice i Mikleuške, izdašno pomagalo NO vojsku.

Razmišljajući danas dublje o tim akcijama i pomoći naroda tadašnjeg kutinskog kotara gotovo je nemoguće sve to opisati, jer ono što je narod trpio od neprijatelja u njegovim povremenim upadima u sela — takav entuzijazam i pomoć NO vojsci — moglo bi se nazvati herojskim djelima. Jer zamislimo kako nenaoružane žene i djevojke čine ono što bi se nekada i vojnik s puškom u ruci ustručavao napraviti.

3. i 4. VII. 1943. godine neprijatelj je pripremio veliku ofanzivu na Moslavačku goru (s velikim njemačkim i domobranskim snagama u jačini od blizu 10 hiljada) s namjerom, po ne znam koji put, da uništi partizanski pokret Moslavine, ali mu to nije uspjelo. Odred se povukao u Posavinu u sela Mužilovčicu, Kratečko, Gušće i druga, odakle se vratio nakon nekoliko dana. Prije povlačenja za Posavinu u starom logoru na Crkvištu (bio sam tada komesar treće čete drugog bataljona, a komandir je bio Dušan Komlenac) — pozvao me komandant odreda Vjekoslav Janić-Capo, rekavši mi da predam sve što imam za četu komandiru. Ja treba da uzmem desetinu vojnika, s kojima trebam otići u selo Podgarić s predsjednikom NO odbora starim čikom Cvjetojevićem, koji će mi reći gdje se nalaze ranjenici, koji su bili na liječenju u konspiraciji. Rekao mi je da sam osobno odgovoran Partiji i njemu za sigurnost ranjenika za vrijeme dok se Moslavački partizanski odred ne vrati opet u Moslavinu. Nekoliko dana bilo je zaista teško. Neprijatelj je hodao na svega 50-tak metara oko ranjenika. Nije ništa uspio pronaći i već se drugog dana povukao u svoje polazne baze.

U ovoj ofenzivi, koja je po brojnosti neprijateljske vojske bila najveća, učestvovalo je nekoliko hiljada njemačkih vojnika, među kojima su bili i neki »folksdojčeri« (koji su znali naš jezik). Pohapsili su nekoliko mještana, među kojima: Radu Varičaka, Gaju Komlenca, Iliju Solešu i Milku Mrvoš.

Prvu trojicu su nakon saslušanja pustili kućama, a Milki Mrvoš su izrekli smrtnu osudu i povelj je sobom preko Čaira, odakle je posredstvom jednog »folksdojčera« uspjela pobjeći.

Kroz cijelo ovo vrijeme, od odlaska iz jedinice u Općinski komitet i Kotarski narodnooslobodilački odbor, stalno sam bio u najužem kontaktu s rukovodstvom Moslavačkog partizanskog odreda, sve do njegova rasl'ormiranja, odnosno priključenja u moslavačke brigade u ožujku 1945. godine.

Budući sam cijelo vrijeme rata bio u Moslavini, osim kratkog boravka u Slavoniji, Bilo-gori, Kalniku i Posavini, poznat mi je rad i ostalih faktora, koji su djelovali na terenu. Moram reći, da je ono što je radio narod u pozadini (i u Slavoniji i u Bilo-gori, Kalniku, Posavini i Moslavini), nešto što se ne može zamisliti sada u mirno doba. Nenaoružane žene i djevojke, djeca i starci, činili su za svoju NO vojsku sve ono što u mirnom vremenu mislimo ne bi činili ni vojnici pod oružjem.

Što je stanovništvo u pozadini radilo za svoju vojsku? Nije to bila samo prehrana kad bi vojska došla u selo. Osim time sva se pozadinska organizacija bavila i obavještajnom službom, sakupljanjem hrane, odjeće, municije, brigom za ranjenike i tako dalje.

Moram reći nekoliko riječi o pok. Petru Basari, koji je rođen 1912. godine u Srpskom Selištu u kući siromašnih roditelja. Završio je osnovnu školu u Selištu, a onda dva razreda građanske škole u Kutini. 1925. godine otišao je u naukovanje preko »Privrednika« u Beograd i negdje u Banatu izučio trgovački zanat. On je rano stupio u MPO kao borac, ali je ubrzo postao rukovodilac. Istakao se Pero hrabrošću i sposobnošću. Poginuo je junački u Husajnu 18/19. siječnja 1943. g. kao zamjenik komandanta bataljona MPO.

Treba spomenuti organizaciju narodne vlasti, AFŽ, te rad omladinskih i SKOJ-evskih organizacija na području bivšeg kutinskog kotara. Sva su sela bila obuhvaćena i organizirana. Kao primjer može služiti Kutina kao uporište, u kojoj su djelovala tri mjesna narodnooslobodilačka odbora: jedan u kutinskom brdu za gornji dio Kutine, tj. sadašnje ulice: Vinogradska, Gubčeva i Lipa, drugi odbor je djelovao u Kutinskom selu (sada Radićevoj ulici), a treći odbor u centru.

Ovi odbori, a posebno ovaj u centru, služili su kao obavještajni centri, tako da nije bilo niti jednoga dana, a da mi preko naših suradnika, nismo dobivali točna obavještenja o broju neprijateljskih vojnika, o njihovom naoružanju, o imenima i prezimenima komandnog kadra, o njihovom kretanju itd. Ti su izvještaji dolazili k nama svaki dan u Srpsko Selište, gdje je bio obavještajni centar, u kojem su radili pok. Mirko Puljarić, Ljuban Kolundžić i Stevo Soleša. Iz toga su centra izvještaji slani obavještajnoj službi X zagrebačkog korpusa.

MARIJAN LACAN-LAZO

Iz Siska u Moslavinu

Potkraj prosinca 1942. g. došao sam u Moslavinu iz Siska. Uvjeti ilegalnog rada 1941/42. godine u KK SKOJ-a, KK KPH Sisak i u partijskoj tehnici bili su zaista teški. Moj dolazak na slobodnu teritoriju Moslavine, gdje postoji jak MPO, organi nove narodne vlasti i naše političke organizacije bio je prekretnica u radu kao komuniste i borca za slobodu. Bila je to gotovo sloboda, izvanredan i prijatan događaj.

Posebno snažan utisak ostavio je na mene prijem u OK KPH Čazma, organiziranost života i rada. Susret s narodom, osobito s omladinom, bio je takav da sam s mnogo poleta otpočeo izvršavati zadatke čl. OK KPH Čazma zaduženog za agitaciju i propagandu i jedno vrijeme za SKOJ u okrugu. Prvi nastup na skupu naroda imao sam u selu Stupovači, zatim u Rogoži, Bršljanici, Dišniku, Trn. Popovcu, Prokopu. Bio sam radostan što mogu slobodno, glasno i jasno govoriti o NOB-u i revoluciji.

Okružni komitet KPH Čazma upravo je tada početkom 1943. g. izišao na slobodnu teritoriju i smjestio se u selu V. Prokop. Okružna i kotarska partijska tehnika bile su u kući Pere Babića. Tu sam uredi-

vao Bilten, vijesti s frontova. Radilo se noću do kasno. Oko 22 sata slušam radio-Moskvu i London. Tako svježe vijesti štampali smo i su-tradan slali jedinicama MPO-a, rukovodstvu KP, SKOJ-a i NV, te na teren narodu. Bilo je to efikasno informiranje boraca, političkih organizacija i građana. Pored toga izdavan je »MOSLAVAČKI BORAC« razni leci i preštampavan je i umnožavan »SRP I ČEKIĆ«, »ŽENA U BORBI« itd. Od tehničkih sredstava imali smo šapirograf i geštetner najnovijeg modela. Sav štamparski materijal nabavljali smo putem naših organizacija u gradovima, posebno u Zagrebu. Jedan smo dio zaplijenili od neprijatelja. Matrice, lak i ostalo stizalo je našim vezama u V. Prokop. Bila je to solidna organizacija opskrbljivanja materijalom.

Jedno veče u OK KPH Čazma (Siječanj 1943.)

Selo V. Prokop bilo je pokriveno snijegom. Osrednja seljačka kuća Pere Babića služila je za smještaj i rad. U ovećoj sobi gori petrolejka, na malom stoliću je radio-aparat na bateriju. Bliži se 22 sata, oveća grupa drugova je tu, članova OK, ili iz OK SKOJ-a i neki iz štaba MPO-a. »OVDJE RADIOSTANICA SLOBODNA JUGOSLAVIJA«, ili: »Govori Moskva«... ili: »Ovdje radio-London«. Sve se pretvorilo u uho, sluša najnovije vijesti. Budući da sam znao ruski, prevodio sam na naš jezik i istovremeno zapisivao novosti. Čim su vijesti bile gotove, nastali bi komentari o novostima, a ja bih s radnom grupom prešao na izradu Biltena. Najprije su bile vijesti SLOBODNE JUGOSLAVIJE, Radio-Moskve, Radio-Londona, na kraju LOKALNE vijesti.

Svaki politički rukovodilac koji je išao u jedinice ili na teren bio je blagovremeno informiran o situaciji u svijetu u Jugoslaviji i o razvoju NOB-a u sjevernoj Hrvatskoj i Moslavini. Sva naša vojna i partijska rukovodstva dobivala su štampane materijalne. Bilo je to veoma značajno kao metoda u radu Partije i ostalih naših organa.

U drugoj polovini siječnja 1943. boravio je u V. Prokopu Vladimir Popović, član CK KPJ i v. d. sekretara CK KPH. On je prisustvovao sastanku Okružnog komiteta Čazma. Na sve nas ostavio je snažan utisak prije svega po odlučnosti i jasnoći zadataka koji stoje pred NOP-om uopće i KP posebno. Posebno je insistirao na boljoj organizaciji i radu KP i SKOJ-a, mobilizaciji omladine i jačanju organa narodne vlasti.

Sekretar OK KPH Čazma bio je tada Vinko Jeđut-Čuk. Radeći u Okružnom komitetu imao sam prilike vidjeti na djelu toga iskusnoga partijskog radnika. Čuk je na mene ostavio vrlo pozitivan utisak. **Baš** sam od njega naučio da se sve pojave i događaji moraju ozbiljno analizirati, vagati, pa tek onda odlučivati. Raditi na brzinu, donositi adhoc rješenja nije stil rada komunista. Čuk mi je ostao u sjećanju kao čovjek koji zna postupati s ljudima, prije svega s mladima i narodom. **Na** sastancima OK KPH Čazma i KK davao je zrele prijedloge i aktualna rješenja.

U V. Prokopu donijete su zimskih mjeseci 1943. važne odluke za razvoj NOB-a na području Moslavine i MPO-a. Odlučeno je da se što prije osnuju kotarska rukovodstva, zatim okružna (NOO, USAOH, AFŽ),

da se odlučno razbije Mačekova politika čekanja i masovno uključi narod u NOP. I zaista, svi ti veoma značajni zadaci ostvareni su u 1943. godini s mnogo uspjeha.

Razgovor s velikim županom

U proljeće 1943. god. organiziran je sastanak sa Stjepanom Uroićem tada velikim županom Velike župe Zagorje. Kao član OK KPH Čazma dobio sam zadatak da obavim taj razgovor. Bio je to pokušaj da se taj glavar NDH privoli na saradnju sa NOP-om.

Sastanak je organizirao Ivan Frgec-Pilot i još neki drugovi iz KK Kutina. Jedne večeri stigla je naša grupa u selo Repušnicu u kuću Uroića. Lijepo nas je primio kao delegaciju. Diskutiralo se 2 — 3 sata, ali Uroić je ostao čvrsto na svojoj liniji, nije pristao da prijede na stranu NOP-a.

Sličan razgovor vodili smo s brojnim rukovodiocima HSS-a, od kojih je većina prišla NOB-u (Vojković, Mađarić, Novosel i dr.).

STEVO DEJANOVIĆ

Odlazak u partizane

21. 8. 1941. godine hapse ustaše i žandari 33 obitelji iz sela V. Vukovje a među njima i obitelj moga oca Jandre. Sve su nas s najnužnijim krpicama otjerali u logor Bjelovar, a nakon izvjesnog vremena u logor u Slavonsku Požegu. Nakon dva mjeseca vratili su nas našim opljačkanim domovima. U logoru sam mnogo strahota i vidio i osobno doživio.

Međutim, i nakon povratka iz logora iz Bjelovara i Slav. Požege, nad stanovništvom Vel. Vukovja ustaške vlasti ne prestaju s terorom. Pripremali su se na prekrštavanje Srba s pravoslavne na rimokatoličku vjeru. Prekrštavanje je trajalo od prosinca 1941. godine do zaključno ožujka 1942. Glavni organizator i realizator tog sramnog ustaškog čina bio je ustaša klerofašista Josip Đurić, velečasni iz Kaniške Ive. Ta lakrdija nije mimoišla ni moju obitelj: 13. 1. 1942. godine. Pošto se nisam htio prekrstiti, došao sam do otvorenog sukoba s ustaškim popom Đurićem. Pred mnoštvom naroda, 9. 2. 1942. godine, prozvao me je na propovjedaonicu i osudio me kao nekog heretika.

Savo Mandić i njegov otac Luka imali su snažan utjecaj za moje opredjeljenje za NOP. Oni me povezuju s predratnim članom KPJ i organizatorom NOP-e, drugom Valentom Boltom-Zelenkom, preko koga sam dobio vezu s partizanskim odredom u Moslavini. U njihovoj kući, jedne tamne svibanjske noći 1942. godine, sastao sam se s dva partizana i jednom partizankom (Josip Ružička, Čeh, radnik, poginuo u NOB-i, proglašen narodnim herojem, Mile Lončar, zemljoradnik, Srbin, živi u selu Rogoža i Fatima Dobrila radnica, Hrvatica, p. pukovnik JNA, živi u Splitu).

Ovo troje hrabrih i ponosnih partizana, zbratimljenih iz triju nacija: češke, srpske i hrvatske imalo je za mene odlučujući utjecaj za

odlazak u partizanske redove. Odmah sam, i bez ikakvog predomišljanja, rekao: »Drugarice Fatima i drugovi, dolazim k vama i to s punom partizanskom ratnom spremom. Želim da se borim protiv okupatora i svih vrsta izdajica našega naroda.«

Susret s njima ostao mi je u neizbrisivom sjećanju.

Kao da ih sada gledam, mlade i lijepe s trorogom na glavi, a naoružani do zuba — štono kaže naš narod. Svako od njih je imalo karabin s fišeklija i mecima i nekoliko bombi oko pojasa, a drugarica Fatima još i pištolj. Vedri, živahni i nasmijani govorili su nam o svojim akcijama, poduhvatima i ciljevima NOP. Od uzbuđenja i sreće nisam mogao vjerovati da su predamnom živi i opipljivi junaci kao iz junačkih narodnih priča. Oko jedan sat poslije pola noći, kad su prvi pijetlovi zakukurikali, razidemo se svaki na svoju stranu, opterećeni novim mislima i novim zadacima. Preko ograda, krijući se od svakog živog stvorenja, došao sam svojoj kući i uronio duboko u stog sijena. Preokupiran i opterećen raznim mislima, koje su nezavisno od mene i moje volje nekontrolirano vršljale u mojoj glavi, nisam mogao zaspati. Pred zoru sam se digao, nahranio i očesljao konje, očistio štalu i pripremao se za proljetno oranje. Odjednom banu moja majka Ljuba s kravljačom u lijevoj ruci, pa priupita: »Sine moj, radosti moja, gdje mi se skitaš cijele noći u ova gadna i opasna vremena. Po svu noć nijesam oka stisnula, neki nemir je u mene ušao, pa sam jadna noćas šetala po dvorištu i šljiviku čekajući tvoj dolazak.« Pošto od moje majke nisam krio svoju vezu i aktivnost za NOP, u uzbuđenju sam joj rekao: »Majko, noćas sam vidio u kući kumova Mandića prave, pravcate partizane, pa sam zbog toga kasno došao«. Potom joj ispričam sve što sam vidio i što smo govorili, što me se dojmilo. Rekoh joj još nešto: da ću uskoro i ja biti narodni borac.

Na to mi majka reče: »Bojim se za tebe Stevo moj. Noćas su psi zavijali kao vuci, a ove zloslutne ptičurine sove po cijelu noć pjevaju« (zavijanje pasa i javljanje sova noću, po narodnom vjerovanju, donose nečiju smrt). »Ti radi što ti je drago, od mene ti prosto bilo, neka te gospod bog sačuva i Sv. Jovan Krstitelj (krsna slava mojih roditelja) od svakog zla.«

Majka mi pride, zagrli me i poljubi pa suznim očima ode dojit i kravu. Još u toku dana majka je za mene sašila vojnički ranac. Od kume Milke Krkaš dobio sam vojnu čuturicu, a od djeda Mile Šakića pištolj kalibra 6,35 mm sa sedam metaka.

Djed Mile mi reče: »Stevo, ja sam ostario, sinova nemam, a znam šta je rat, pa ti zato poklanjam ovaj moj pištolj, jer sam uvjeren da ga dajem u prave ubojite ruke. Da sam mlađi i ja bih otišao u šumu među partizane, a ovako ću na svoj način pomoći koliko budem mogao.«

Djedu Mili sam se zahvalio za pištolj i obećao da ću se neprijateljima našeg naroda osvetiti za sve njih, a naročito za smrt ujaka Luke, ujne Drage i brata Milana, za ujaka Nikolu i ujnu Milku Hinić iz Pakraca i brata Tomu Hinića iz Beograda. Suznih očiju i s obavezama rastao sam se od svoga dragog djeda Mile šakića, te odoh s pištoljem do skrovita mjesta.

Pošto sam već dobio poziv za domobranstvo u radnu bojnu, gdje bi mi lopata i pijuk bili ubojito oružje, izradio sam taktički manevar **za moj** odlazak u partizane.

Prije svega, želja mi je bila obmanuti vlasti tzv. NDH o mome radu i odlasku u partizanske redove. Da se ne dosjete, govorio sam im da **ću** se odazvati na vojni poziv za odlazak u domobranstvo. Da bi ih **u** to uvjerio, barem za neko izvjesno vrijeme, zamolio sam mladića **Tomu** Kovačiča iz sela Vel. Vukovja, da u moje ime napiše iz domobranstva jednu dopisnicu za moje roditelje kao alibi kad budu ustaše ili žandari pitali za mene. Za odlazak u partizane odredio sam isti dan kada sam se trebao javiti vojnoj komandi u Bjelovaru.

U poznju jesen 1941. godine u kući moga oca Jandre, u selu Veliko Vukovje, sastali su se susjedi — njih osam gazda srednjih godina, sve viđeniji ljudi. Jedan od njih, djed Mile, usukanih prosijedih brkova (kao rogovi mog Peronje) služio je u austrougarskoj vojsci kao cukušifer s tri kolajne. Drugi je kvalificirani kuhar Nikola, koji je mnogo toga po svijetu čuo i vidio, a u selu i ponešto zakuhaao. Treći je kum Petar, najbogatiji gazda u Grabičanima, a bavio se lovom i često je bio viđan u društvu općinske gospode. Četvrti je kum Marko koji je učestvovao u oktobarskoj revoluciji, ali o tome se nikome nije povjeravao i vodio je neku kompromisnu politiku. Peti je stric Mile, najmlađi među njima, protivnik režima stare Jugoslavije, seljak koji je pročitao mnogo knjiga, pa su mu susjedi zbog te vrline mnogo zamjerali. Šesti je djed Nikola, koga su zvali »Amerikanac«, jer je u Americi bio četiri puta po nekoliko godina i u svijetu je ponešto čuo i naučio, ali ni sam sebe u mnogo čemu nije razumio. Sedmi je susjed Gajo, najsiromašniji među njima, koji je samo klimao glavom i odobravao svima koji su govorili. Osmi je bio moj otac Jandre, neutralac, koji je bježao od svih politika kao vrag od tamjana.

Svima njima, osim strica Mile, bila je zajednička politika čekanja. Nadali su se da će netko treći o njima voditi računa. Čekali su bolja vremena.

Bilo je zanimljivo slušati to šareno društvo i njihove različite poglede na zbivanja toga vremena. Uz čašu vina svi su uglas govorili i čovjek naprosto nije znao koga bi slušao.

Odjedanput kum Petar reče, i to onako službeno, ozbiljno i odsječno:

»Ljudi moji, draga braćo i kumovi, čuo sam ovih dana nešto što **ni crna** zemlja ne smije znati.«

Sva čeljad u kući umuknu, a ja načulih uši da čujem što će to kum Petar sada tako strašno tajanstveno reći. Kako on malo zastade, **oni za stolom** uglas:

»**Ma** reci, Petre, kume i brate, što nas još strašnije čeka od onoga što smo već proživjeli.«

Počеше mu se kleti Svevišnjim bogom i krsnom slavom, pa i Božićem, da **iz** ove kuće neće izustiti ni riječi što od njega čuju. Tada **on reče** da je čuo od bilježnika, gospodina Save o nekim komunistima te **nekim** crvenima komunističkim knjigama. Svaki onaj koji pročita

te knjige one ga obmanu, zavedu, zavrte pamet, čovjek pomandija, a može i da poludi. Što je najgore, ne može se više toga zla riješiti.

»O, da nam gospod Bog oprost i sačuva toga zla«, prekrsti se s tri prsta kum Petar, a ostali za njim, osim strica Mile i kuma Marka.

Tada uzme riječ kum Marko i reče onako ironično:

»Da, ljudi, tako je, tko pročita komunističke knjige, ili one boljševičke, ne može ga više nitko od toga odvratiti. Čak ni baba Sirnica sa svim svojim travama, niti baba vračara Stana, pa niti onaj čuveni vračar iz Bijele kod Daruvara kod koga su sve naše udovice, raspuštenice, udovci i raspuštenici bili.«

Pošto više nisam imao strpljenja da ih slušam, ustadoh s malog stočića na kojem sam sjedio u zapečku, pa se primaknem vratima. Radi svake sigurnosti uhvatim bravu od vrata i zapitam:

»Molit, ću lijepo, kume Pero, gdje se mogu dobiti ta mandijaška čuda?«

Još nisam sve ni rekao, a moj otac Jandre skoči kao oparen pa pojuri prema meni. Spasiše me od batina moje hitre noge. Produžih pravo u selo Rogožu u kuću Save Mandića i njegova oca Luke. Ispričam kumu Savi sve što sam u kući čuo i zamolim ga da mi da, ako ima, pravu komunističku knjigu, jer bih je želio pročitati. Kum Savo, dobroćudan čovjek, s mnogo ljudskoga u njemu, smješka se, a glas mu pun topline, milina ga je slušati.

»Kume Stevo«, reče, »imam jednu komunističku knjigu, i to pravu rusku, evo ti je pa je pročitaj.«

Uzeo sam knjigu, okretao i zagledao je sa svih strana i počeo čitati. Čitam ja, pa čitam i tako za jedan sat proslovkam tri stranice ruskog romana. Brzo mi dosadi čitanje pa rekoh kumu Savi da to nije prava komunistička knjiga, jer me ne obmanjuje. Pozdravim se s domaćinom i vratim se kući nezadovoljan što nisam pronašao pravu komunističku knjigu.

U veljači 1942. godine uhvatio sam vezu sa starim predratnim komunistom Valentom Boltom. Razgovarali smo o mom odlasku u partizane. Na kraju razgovora zamolio sam ga da mi da pravu komunističku knjigu. Drug Valent me pogleda, nasmiješi se i reče:

»Druže Stevo, pravu komunističku knjigu naći ćeš kod drugova u šumi.«

Prvog srpnja 1942. našao sam se sa svom partizanskom ratnom spremom u partizanskoj četi.

Tokom noći prebacili smo se negdje na zapadne padine Moslavačke gore i tu smo se cijeli dan odmarali. Pod sunčanim nebeskim svodom, u hladovini starih hrastova i bukava, vodio sam razgovor s komandirirom čete Surim i komesarom Genom u vezi s mojim dolaskom u partizane. Radi stroge konspiracije, a vezano uz razgovor koji smo vodili, dadoše mi partizansko borbeno ime Nebojša. Iskoristio sam priliku i odmah zamolio političkog komesara čete da mi da pravu komunističku knjigu koju s nestrpljenjem očekujem. Uputio me sekretaru ćelije koji me je lijepo primio, pričajući mi o komunistima i komuni-

stičkim knjigama. Nakon razgovora dao mi je knjigu »Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma« i rekao:

»Druže Nebojša, to je prava komunistička knjiga, ali se bojim da je za tebe preteška i da je nećeš razumjeti.«

Čitajući knjigu uvijek sam se vraćao na početak, jer je nisam razumio. Od jutra do mraka, u šumskoj tišini, uporno sam po ne znam koji put čitao jednu jedinu stranicu nastojeći da je naučim napamet, ali u tome nisam uspio. Vratio sam drugu sekretaru knjigu ne rekavši mu ni jednu jedinu riječ. Sekretar me razumio, uzeo je knjigu i rekao:

»Nisu dobri borci koji se u prvom neuspjehu razočaraju. Bitno je da si kao narodni borac na revolucionarnom i pravednom putu u borbi za slobodu svog naroda. Kroz taj životni i revolucionarni put, u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika, protiv buržoaske eksploatacije čovjeka po čovjeku, za bolje sutra svih naših naroda i narodnosti, kada ćemo svi biti slobodni i ravnopravni, upoznat ćeš pravu komunističku knjigu.«

Tada sam shvatio da sam na dobrom putu do prave komunističke knjige. Bio je to moj put borbe, rada i učenja.

IVAN KNEŽEVIĆ

U odredu

U Moslavački NOP odred stupio sam 20. II 1943. Odred se sa 1. bataljonom i prištapskom stražom nalazio u selu Prokopu. Sutradan je izvršen raspored novopristiglog ljudstva. Raspoređen sam u 2. vod 1. četu 1. bataljona. Kako sam prije dolaska u NOV, ilegalno radio za NOP u Zagrebu, raspoređen sam na dužnost političkog delegata voda.

U štabu 1. bataljona bili su slijedeći rukovodioci: Stevo Brkljačić-Busa, komandant bataljona, Grga Vukelić-Mali, politički komesar, i Stjepan Pavleković, zamjenik političkog komesara, ujedno i sekretar bataljonskog biroa, komandir čete bio je Mato Šantek-Crni, polit, komesar Dimitrije Vukobradović-Baja i zamjenik polit, komesara Ante Vuković, koji je dan prije stigao iz Zagreba.

U jedinicama Odreda, računajući i vrijeme koje sam proveo u Udarnoj grupi na području kotara Kutina, proveo sam oko 7 mjeseci, od polovine veljače do prve polovine prosinca 1943. godine.

Kako sam prije stupanja u NOV aktivno i organizirano radio za NOP, izvršavanje borbenih i ostalih zadataka u jedinicama Moslavačkog odreda nije mi izazivalo bitnije teškoće. Direktna sukob s okupatorom činio mi se lakšim, snošljivijim, nego ilegalan rad u Zagrebu. To napominjem zato što se onda govorilo a i danas se može čuti, da je bilo lako raditi na terenu, odnosno u pozadini. Iz moje ocjene ne bi trebalo zaključiti da je život u jedinicama Moslavačkog odreda bio udoban, naprotiv, bio je vrlo težak.

Prva oružana akcija u kojoj sam učestvovao bila je napad na žandarmerijsku stanicu u Ivanić Kloštru. Koliko se sjećam izveden je u prvoj polovini ožujka 1943, izvršila ga je 1. četa 1. bataljona. Imali smo

podatke da žandari neće dati jaci otpor. Međutim, za svaki slučaj u jednom smo selu uzeli oružje pomoću kojeg ćemo prodrijeti u stanicu, pored ostaloga ponijeli smo drveni šumski bat, veliku tesarsku sjekiru, kramp, ćuskiju i si. Ova su sredstva trebala poslužiti da razbijemo ulazna vrata i prozore. Prije početka akcije određeni su neposredni izvršioči. U grupu za napad određeni su slijedeći drugovi: Ante Vuković, zamjenik polit, komesara čete, Mladen Šoić, polit, delegat 1. voda, šita, vodnik 2. voda, Ivan Knežević, polit, delegat voda i Stevo Grgeč borac, član SKOJ-a. Grupa je imala i lično oružje pušku i jednu ručnu bombu. Zgrada u kojoj su se nalazili žandari bila je ograđena povisokim plotom sa dva ili tri reda bodljikave žice. Do žice smo došli neprijemčeni, ali kada smo se počeli prebacivati, otkriveni smo i žandari su otvorili vatru. Međutim, u isto je vrijeme i naša neposredna podrška otvorila vatru po puškarnicama. Uspjeli smo da se nepovrijeđeni prebacimo u dvorište. Obostrana vatra se nastavila, žandari su se stalno pojačavali. Naš je položaj od prvog časa bio vrlo težak. Netučeni prostor bio je tako skučen da je jedva osiguravao ležeći stav. Bez obzira na situaciju pokušali smo razbiti vrata, odnosno prozor, i ubaciti se u zgradu. Ali vrata i prozori bili su s unutrašnje strane zazidani. Nismo ih mogli razbiti. Naša je podrška jenjavala jer nije bilo municije. Žandari su kroz otvore ispod krova bacali ručne bombe uza sam zid, gdje smo bili donekle zaštićeni od pušćane vatre. Bombe su naprosto pljuštale; padale su neposredno uz borce. Sreća je bila u tom što se žandari nisu pridržavali pravila o aktiviranju ručnih bombi, bacali su ih nešto ranije, tako da nam je uspijevalo da ih odbacimo od sebe i otklonimo smrtnu opasnost (slučaj Vukovića i Kneževića). Izgubili smo i najmanju nadu da ćemo uspjeti. Sada je i povlačenje postalo opasno, trebalo je prijeći brisani prostor koji su žandari držali pod neprekidnom vatrom. Komandir čete, ne obazirući se na opasnost, dao je znak za povlačenje. Naša zaštita bila je vrlo slaba, zbog nedostatka municije. Neprijateljska vatra postala je vrlo efikasna, a ishod našeg povlačenja bio je tragičan. Uspješno su se povukli: Vuković, Knežević i Grgeč. Prilikom savladivanja žičane ograde teško je ranjen Šoić, vodnik Šita nije se povukao i njegova sudbina nije nam bila jasna. Knežević se po drugi put prebacio preko žičane ograde u dvorište i našao vodnika smrtno ranjenog na pločniku ispod prozora. Teškom mukom izvukao ga je do ograde i uz pomoć drugova prebacio preko žice. Ranjenik je nakon kraćeg vremena podlegao ranama. Poslije neuspjelog napada povukli smo se u šumu da se odmorimo i pripremimo za slijedeći zadatak.

Kako je četa u prijašnjim akcijama postizala uspjehe, ovaj neuspjšan napad teško smo doživjeli. Cijelim putem od Ivanić Kloštra do šume borci su osjećali utučenost, neraspoloženje, žalost za poginulim i ranjenim drugovima. Neuspjeh je trebalo objasniti. To je urađeno suptilno (kao uobičajena praksa poslije svake akcije). Tokom cijeloga puta Šoić se hrabro držao, što je veoma pozitivno utjecalo na tešku situaciju. Iako teško ranjen u pluća, stalno je pjevao borbene i revolucionarne pjesme. Njegovo držanje ostalo mi je u trajnom sjećanju i ne samo meni nego i ostalim borcima. Šoić je i tom prilikom pokazao pravi lik borca komunista.

Prvih dana svibnja 1943. godine 1. bataljon Moslavačkog odreda upućen je u sastav XII slavonske brigade, a manji broj boraca i rukovodilaca bataljona upućen je na moslavački teren, južno od željezničke pruge Zagreb — Beograd, radi formiranja udarnih grupa. Prema naređenju Štaba MNOP odreda, jednu udarnu grupu trebalo je formirati na području općine Novoselec Križ. Određeni su ovi drugovi: Ivan Kosak, dotadašnji komandir 1. čete 1. bataljona, na dužnost komandira udarne grupe, i Ante Vuković, dotadašnji zamjenik polit, komesara čete. Drugu udarnu grupu, prema istoj naredbi, trebalo je formirati na području općine Popovača. Određeni su: Josip Božić-Mali na dužnost komandira udarne grupe i Ivan Knežević na dužnost polit, komesara grupe. Određena je i pobliža lokacija gdje grupe treba formirati: prvu grupu u šumi Žutici, drugu, ili kako se zvala Kutinsku grupu, u rejonu Osekova, na pogodnom mjestu u šumi u Lonjskom polju.

Objе grupe ili, pravilnije rečeno, kosturi za formiranje budućih udarnih grupa, krenule su iz Podgarića na zadatak prvog dana svibnja. Prije odlaska komandiri i polit, komesari budućih udarnih grupa dobili su osnovne zadatke koje moraju izvršavati na svom terenu. O zadacima je raspravljano na sastanku prije polaska. Sastanak je organizirao Štab Moslavačkog NOP odreda, prisustvovali su pored članova Štaba: budući komandiri i polit, komesari grupa te neki članovi općinskih komiteta KP s terena gdje su se grupe trebale formirati. Ne mogu sigurno tvrditi, ali mi se čini da je bio prisutan i sekretar OK KP Čazma Vinko Jeđut-Čuk.

Prije dolaska Kutinske udarne grupe, na području općine Popovača djelovala je manja grupa koja je povremeno izvodila manje oružane akcije, imala je 3 — 5 boraca. Grupom je rukovodio Zvonko Bezjak. Po našem dolasku na područje općine Popovača odnosno u s. Osekovo obje grupe su se fuzionirale, kako je to ranije naređeno i nadalje djelovale kao Kutinska udarna grupa.

Došavši u rejon Osekova povezali smo se s kotarskim komitetom Kutina, odnosno s Francom Kozjakom, sekretarom komiteta i sa NOO-om Osekova. Bazu smo uspostavili u manjem šumarku u Lonjskom polju, nedaleko sela. Potrebno je napomenuti da ovu bazu grupa nije mijenjala za svo vrijeme postojanja, gotovo četiri mjeseca. Grupa je za dva dana bila osposobljena da izvrši svaki zadatak.

Partizanski bunar

Udarна група која је djelovala na području općine Novoselec Križ uspostavila je bazu u rejonu šume Žutice. Na tom mjestu danas je uređen bunar kao historijski spomenik. Iskopan je za vrijeme boravka grupe u bazi. Vjerujem da se drugovi iz ove grupe neće ljutiti ako navedem da su bunar iskopali borci Kutinske udarne grupe, i to istog dana, ili sutradan, kada su borci grupe žutica izvršili dobro poznatu akciju na njemačko-domobransku vojnu komisiju koja je trebala da sprovodi prisilni otkup stoke na području Moslavine. Kutinska udarna grupa iskopala je bunar zbog slabog funkcioniranja veze između udarnih grupa. Kutinska grupa bila je pozvana da dođe u Žuticu radi izvršenja zajedničke akcije na vojnu komisiju. Međutim, zbog kašnjenja

poziva, grupa nije stigla na vrijeme i nije mogla sudjelovati u akciji. Zakasnilo se nekoliko sati. Borci Kutinske grupe ostali su se odmarati u bazi domaćina. Sutradan su domaćin i domaćica baze, Lakuš i njegova žena spremili ručak za svoje goste Kutinčane. U toku spremanja ručka domaćin se požalio da je u bazi najveći problem voda. Po vodu moraju ići dosta daleko, što je povezano s opasnošću da budu otkriveni. Borci gosti ponudili su se da će do ručka iskopati bunar. Domaćin je uvjeravao goste da je to nemoguće jer da su borci grupe domaćina u nekoliko navrata pokušavali pronaći vodu, ali svaki put bez uspjeha. Međutim Kutinska grupa nakon tri sata kopanja nailazi na takav izvor da su se jedva neokupani izvukli iz bunara. Bunar su provizorno oziđali drvenim cjepanicama. Svega jedan sat poslije završenog posla voda je bila tako bistra i hladna da smo svi pili, pa i oni koji nisu bili žedni. Dok smo mi uređivah bunar, grupa Žutica prebrojavala je u šumi rejonu Prečac plijen, uglavnom kune, bilo je oko 25 milijuna.

Baza je uopćen pojam. Baze su bile različite, kako po uređenju tako i po namjeni. Baza Kutinske udarne grupe organizirana je u povećem šumarku u rejonu Osekova i sastojala se od dvije ili tri nadstrešnice pokrivene olistalim granjem. Pod nadstrešnicama, bilo je naslaganih zelenih grana, po njima trava, odnosno sijeno. Tu smo se danju odmarali, ali ne svakog dana. Iz Osekova su nam donosili ručak, rjeđe doručak, a večeravali smo po selima, tamo gdje smo se zatekli. Bilo je dana kada smo sa sobom nosili hranu za više dana. To se obično dešavalo za vrijeme akcija na većim udaljenostima od baze i kada smo htjeli da nam se izgubi trag.

Rjeđe smo u bazi ostavljali suvišnu opremu (šinjel, čebe i slične predmete). Ponekad bismo ostavljali po dva-tri borca, obično drugove koji se tog dana nisu dobro osjećali. Inače smo bazu ostavljali bez osiguranja. Grupa je imala dva voda. Prilikom planiranja zadataka težili smo da se jedan vod preko dana nalazi u bazi ili u neposrednoj blizini. To nije bilo pravilno; dešavalo se, i to ne rijetko, da su se oba voda nalazila na zadatku po nekoliko uzastopnih dana; u tom slučaju baza je ostajala bez osiguranja, odnosno bez ljudstva. U neposrednoj blizini selo Osekovo koje se tada neslužbeno zvalo »partizansko Osekovo«, u većini slučajeva poslužilo nam je kao baza broj jedan. Osim toga, stalno smo se nalazili u pokretu i u toku dvadeset i četiri sata bili smo u nekoliko sela.

Uloga baze udarne grupe u Žutici bila je nešto drugačija. Baza je imala svoga stalnog domaćina koji se brinuo o svemu. Jedan, ponekad i dva obroka dnevno pripremana su za borce u bazi. Baza je služila za prikupljanje ljudi koji su stupali u NOV. Dužnost domaćina baze obavljao je Filip Lakuš i njegova drugarica.

Sličnu je funkciju imala i baza udarne grupe u šumi Brezovici. Vidi se da u organiziranju baza nije bilo šablona. Težilo se da se borci što manje bave sami sobom, a da im ostane što više vremena za izvršavanje zadataka.

Navest ću neke akcije Kutinske udarne grupe:

1) hvatanje i razoružavanje žandarmerijske patrola u rejonu Popače u svibnju 1943;

2) napad na domobransku satniju u M. Gračanici, u lipnju iste godine; zarobljen je jedan vojnik, zaplijenjeno: puškomitraljez, puška, streljačka municija, poginuo Ivan Fumić;

3) u duševnoj bolnici u Popovači zaplijenjeno: šećer, riža odjevni predmeti (šećer i riža otpremljena u bolnicu u Podgariću);

4) napad na njemačku patrolu na želj. pruzi u neposrednoj blizini Popovače, zarobljena dva njemačka vojnika, zaplijenjen jedan automat i »vis« pištolj;

5) u Galdovu zarobljeno 6 ili 7 mornara, zaplijenjeno šest pištolja i manja količina municije;

6) dva napada na neprijateljski garnizon u Popovači, prvi put zajedno s jedinicama MPO-a, drugi put samostalno; u drugoj akciji zaplijenjeno pet pušaka s municijom, vojničke uniforme, dvojica zaprežna kola;

7) napad na državno dobro šašina Greda; zaplijenjeno oko 120 grla rogate stoke, pretežno krupnih volova, i mnogo svinja raznog uzrasta; uništeno 5 ili 6 traktora, zapaljeni su gospodarski objekti i velika količina sijena i slame; rogatu stoku istog smo dana prebacili u Trokut preko Save u Baniju; akciju smo izvršili zajedno s udarnom grupom iz Žutice;

8) u tri navrata vođena je borba u Osekovu i svaki smo put istjerali neprijatelja iz sela. U prvoj borbi zarobili smo domobranskog vojnika i zaplijenili pušku. Druga borba također je bila sa domobranima. Treću borbu vodili smo sa SS jedinicom (četom); zarobili smo dva njemačka vojnika i zaplijenili dvije puške i jedan poluteretni auto-amfibijski. Akcija je registrirana jedino u domobranskom izvještaju, gdje se između ostaloga kaže da su dne 16. 9. 1943. u Osekovu partizani napali SS postrojbu koja je iz Zagreba došla radi prisilnog otkupa stoke; postrojba se povukla na željezničku stanicu Popovaču, vlastiti gubici: 4 teško i više lakše ranjenih, jedan nestao (čudno, a zarobili smo dvojicu); Zbornik, tom V, knjiga 19, str. 687; smrtno je ranjen Drago Svaton i teško Gradiček.

Njemačka jedinica, prema podacima koje smo dobili od domobrana iz garnizona Popovače, brojila je oko 130 vojnika, oficira i podoficira. Napad smo izvršili jednim vodom, jer je tog dana drugi vod s komandiranjem grupe bio na terenu. U vodu koji je napadao bilo je 18 ili 19 boraca.

Budući da je ovo bio prvi odnosno i posljednji napad grupe na jednu jaču njemačku jedinicu, kada smo mi bili stvarni pobjednici, pokušat ću o toj borbi reći nešto više i konkretnije. Te noći vod je bio u akciji u garnizonu Popovače i zaplijenio izvjesne količine predmeta. Iz Popovače smo se vratili u Osekovo u svanuće. Naš pokret do baze nije bio bezopasan jer je postojala mogućnost da nas vide ljudi koji nam nisu bili naklonjeni i da o bazi obavijeste neprijatelja. Zbog toga smo odlučili da preko dana ostanemo skriveni u selu, u štali našeg simpatizera Mara Roginić-Malarica. Borci koji nisu bili na dužnosti legli su da se odmaraju. U kući smo zatekli troje drugova i drugarica koji su u toku noći stigli iz Zagreba u NOV. Rekli su mi da je te noći u Osekovo stigla grupa od 30 ljudi i da su razmješteni po kuća-

ma da se odmore i nahrane. Novoprisigli borci trebali su u toku noći produžiti u jedinice Moslavačkog NOP odreda. Međutim, odmor nije dugo potrajao. Još nisam dobro ni zaspao, kad dotrči stražar i obavijesti me da se njemački tenk zaustavio ispred naših vrata. Istrčao sam onako pospan i vidio da je stražar u pravu. Točno ispred vrata, svega desetak metara udaljen, stajalo je čudno vozilo, oko njega i na njemu grupa njemačkih vojnika i dva ili tri oficira. Probudili smo borce. Ja i komandir voda Ranko Jelavić, još smo malo osmatrali Nijemce i ustanovili da zauzimaju položaje na nekoliko mjesta vrlo opasnih za naše povlačenje. Mogli smo se provući jedino Lonjskim poljem, i to ravničastim područjem. Povući se, a da ne budemo otkriveni, bilo je nemoguće. Izlazak pred Nijemce na brisani prostor bilo je više nego opasno. Osim toga, morali smo voditi računa o sudbini novopristiglih boraca koji su također bili u velikoj opasnosti da budu pohapšeni i strijeljani.

U takvoj situaciji donijeli smo odluku da izvršimo napad i to odmah. Prema odluci, komandir voda napada jednu grupu koja je zauzela položaj na raskršću. Grupa je raspolagala s puškomitraljezom; činilo nam se da je to bio oslobođeni vod. Kasnije smo vidjeli da je bilo čelo jedinice. Nakon likvidiranja grupe, komandir voda produžit će napad lijevom stranom glavnog seoskog puta. Ja sam s jednom desetinom izvršio napad na komandu jedinice, odnosno na vozilo i grupu u njegovoj neposrednoj blizini. Budući da je položaj na koji je napadao komandir voda bio 150 metara udaljen od kuće u kojoj smo se nalazili, sačekao sam nekoliko minuta dok se komandir voda privukao svome cilju napada. Tada smo u isti čas napali. Napad je bio veoma drzak. Nijemci su istog trenutka počeli bezglavo bježati, zatim su se donekle sredili i organizirano povlačili. Gonili smo ih dok nije napustio i posljednju kuću u selu. Kako je selo poveliko, borba je trajala gotovo dva sata. Dok smo se mi borili, odbornici NOO sklonili su novopristigle borce u obližnju šumu u Lonjsko polje. Vozilo su pokušali odvesti u šumu jer su se opradano bojali da borci udarne grupe neće moći Nijemce istjerati iz sela.

Nijemci su nas stvarno iznenadili, ali ishod borbe nedvosmisleno potvrđuje da smo ih mi nadmudrili. 18 boraca naoružanih jednim puškomitraljezom, jednim automatom, puškama i ručnim bombama natjeralo je u bijeg elitnu njemačku jedinicu, sedmerostruko jaču u ljudstvu, u naoružanju i više.

Pobjedu smo proslavili tako što smo se tog dana slobodno kretali po selu. Vozilo je konjskom zapregom odvučeno u Odred. Međutim, neprijatelj je kaznio našu pobjedu. Istog dana u samo smrknuće došao je s tenkovima u tako zvano Gornje Selo, privukao oklopni vlak u širi rejon Vidrenjak, zatim je artiljerijskom paljbom obasuo selo. Bombardirao ga je gotovo sat i pol. Sreća je bila što je dolazak tenkova otkriven pa su se seljaci sa stokom uspjeli izvući u Lonjsko polje prije glavnog udara. Pomoglo je i to što su artiljerjerci uzeli pogrešne elemente i 50—100 metara prebacivali selo. Jedino je minobacačka vatra bila točna i porušila krovove na nekim kućama. Koliko se sjećam, ljudskih žrtava nije bilo osim jedne žene. Udarina grupa (jedan vod) s ranjenim drugovima, novopristiglim borcima, odbornicima i terenskim

radnicima također se povukla u šumu u Lonjsko polje. Razumljivo je napomenuti da su tenkovi stigli samo do Gornjeg Sela, i da se nisu dalje kretali, vjerovatno zbog lekcije koju je SS dobio prije podne u Donjem Selu.

U pisanim dokumentima o udarnim grupama, njihovim zadacima, brojnom stanju i si. ima nejasnoća koje vrlo lako mogu navesti na pogrešan zaključak o njihovu značenju i ulozi. U spomenutim dokumentima može se pročitati da su udarne grupe brojile od 3 — 5, odnosno do 7 boraca. Taj podatak ne bismo smjeli smatrati netočnim. Međutim, ne bismo smjeli zanemariti ni podatak da su neke udarne grupe brojile od 35 do 40 boraca. Ostati na podatku da su udarne grupe brojile 5 boraca bilo bi historijski netočno, a politički i vojnički veoma štetno.

Kao primjer navodim Kutinsku udarnu grupu, koja je od formiranja, odnosno dolaska na područje općine Popovača, imala dva voda. Svaki je vod imao po dvije desetine. Grupa je brojila od 35 — 40 boraca. Sjećam se imena većeg broja boraca:

1. Josip Božić-Mali, komandir grupe,
2. Ivan Knežević, polit, komesar grupe,
3. Slavko Babić, delegat voda,
4. Borovečki,
5. Zvonko Bezjak, komandir voda,
6. Mato Bišкуп,
7. Kos,
8. Grediček,
9. Horvat, — Slabinec,
10. Benko,
11. Mijo Mohoter,
12. Ivan Zrinski,
13. Ivan Fumić,
14. Ivo Mukavec,
15. Farkaš,
16. Zvonko Dejanović-Marko,
17. Slavko Biškupec,
18. Molnar,
19. Drago Svaton, šofer,
20. Anka Bezjak,
21. Jelka,
22. Rudolf Pribolšan,
23. Josip Cvitanović-Cico,
24. Posilović,
25. Bencir,
26. Drago Pogačar,
27. Coha,
28. Joža Vincar,
29. Lenart,
30. Zlata Perković,
31. Siščanka.

Imena ostalih desetak boraca udarne grupe ne mogu se sjetiti.

Sličan sastav imale su i udarne grupe u Žutici i u Marčanima; brojčano su bile nešto slabije. Udarne grupe u Srpskom Selištu, u š. Brezovici, u Srpskoj Kapeli itd., imale su različito brojno stanje.

Praksa je potvrdila da uspjeh udarne grupe, pored ostalog, ovisi o brojnom stanju. Grupa koja broji 5 boraca podesna je jedino za veoma male akcije, za zarobljavanje i hapšenje pojedinaca, vojnika, posebno oficira, te drugih saradnika okupatora. Za veće akcije potrebna je udarna grupa od najmanje 10 do 20 boraca. To je posebno važno kada grupa pokriva veći teren i kada je udaljena od operativne jedinice.

U novoformiranom 1. bataljonu MNOP odreda, čiji su sastav sačinjavali borci dotadašnjih udarnih grupa, ostao sam do ulaska bataljona u novoformiranu brigadu »Matija Gubec« (13. XII 1943.). Kada je ušao u sastav brigade, postao je njen 2. bataljon.

Bataljon je od formiranja do stupanja u brigadu izvršio nekoliko veoma uspješnih borbenih akcija. Sjećam se napada na tvornicu suhomesnatih proizvoda »Predović« u Vrbovcu, napada na oklopni vlak na želj. stanici Voloder, rušenja pruge u rejonu Ivanić-Grada te zauzimanje neprijateljskog garnizona u Čazmi.

Napad na domobransku posadu koja je osiguravala tvornicu izvršen je istovremeno s napadom 2. moslavačke brigade koja je napadala garnizon u Vrbovcu. Tvornicu je osiguravalo oko 40 domobrana. Napad je izvršen u 22 sata; bio je iznenađan i veoma žestok; tvornica je zauzeta za svega dvadesetak minuta. Akcija je osim vojničkog i političkog imala i ekonomsko značenje. Tvornica je radila isključivo za njemačku vojsku, klala i obrađivala tovljene svinje iz Rumunjske. U trenutku zauzimanja, u tvornici su se nalazile velike količine poklanih svinja i obrađenog mesa i masti.

Plijen je bio golem. Vojnike smo zarobili s oružjem i opremom. Zaplijenili smo izvjesnu količinu vojničke odjeće i obuće koja se nalazila u priručnom magazinu. Zaplijenjena je golema količina svinjskog mesa. U toku noći sve meso i s dijelom masti utovareno je na 150 zaprežnih kola i jedan tvornički kamion i otpremljeno u pravcu M. Dubrave, zatim na Kopčić-brdo i u okolna sela. Nakon dan-dva, veće količine plijena prebačene su preko Save za Baniju i Liku. Bataljon je osiguravao prebacivanje plijena iz Moslavine do Otočca. U Otočcu je dobio PT top kalibra 37 mm. S tim topom bataljon je zauzimao, pored ostaloga, i garnizon u Čazmi, s tim topom ušao je u sastav brigade »Matija Gubec.« Ponekada smo u bataljonu zbijali šalu na račun topa. Govorili smo da smo Ličanima preskupo platili taj top. Za onoliku količinu mesa mogli smo od neprijatelja dobiti cijelu artiljeriju.

U studenom 3. četa napada oklopni vlak na želj. stanici Voloder. Imali smo podatke da će u rane jutarnje sate kroz Voloder proći putnički vlak na kome će se nalaziti dvadesetak domobrana s vojnom opremom i prehrambenim namirnicama. Štab bataljona je smatrao da je za izvršenje akcije dovoljna jedna četa i da je zadatak moguće izvršiti bez većih napora. Međutim, dogodilo se sasvim drugo.

Vlak je stao na stanici u predviđeno vrijeme, ali to nije bio vlak koji smo očekivali, nego oklopni vlak s njemačkim vojnicima. Čim se

vlak zaustavio u stanici, određen broj boraca, prema planu, uskače u vagone. Dolazi do obračuna. Budući da su Nijemci bili nadmoćni, za svega nekoliko minuta izbace borce iz vlaka, zatim sami iskoče iz vagona i zauzmu položaj iza kotača, odakle su uspješno tukli svaki pokret partizana. U neravnopravnoj borbi u samom početku poginu tri naša borca, između kojih i komandir čete Ranko Jelavić. Ranko je pogođen mitraljeskim rafalom kada je pokušao svom ranjenom borcu pružiti pomoć. Ranko je bio primjeran drug i borac. Kao student tehnike postao je član SKOJ-a. U srpnju 1943. stupio je u Kutinsku udarnu grupu, bio je hrabar starješina, za kratko vrijeme postao je komandir voda i član KP. Prelaskom udarne grupe u 1. bataljon postavljen je na dužnost komandira 3. čete. Kao perspektivni kadar bio je predviđen na položaj zamjenika komandanta bataljona. Ranko je zaslužio da se njegovo ime nalazi među svijetlim likovima boraca revolucije koji su dali svoj život za socijalističku domovinu.

Od 29. do 30. studenog 1943. godine 1. bataljon Moslavačkog NOP odreda učestvovao je u zauzimanju neprijateljskog garnizona u Čazmi. U početku napada bataljon je imao zadatak da zauzme položaj u rejonu groblja koji su držali žandari, zatim žandarmerijsku stanicu. CJ toku dana bataljon je izvršio svoj osnovni zadatak među prvim. U toku noći i sutradan bataljon je sarađivao sa 2. bataljonom Moslavačke brigade u zauzimanju položaja koga su držale njemačke jedinice.

Poslije zauzimanja garnizona bataljon je upućen u Dapce da preuzme položaj 17. slavonske brigade radi sprečavanja eventualnog neprijateljskog pokušaja da ponovno zauzme Čazmu (17. slavonska brigada držala je taj položaj za vrijeme napada na Čazmu).

13. decembra 1943. kompletan bataljon ulazi u sastav novoformirane brigade »Matija Gubec« kao njen 2. bataljon, zatim s brigadom odlazi u Hrvatsko zagorje.

MIRKO FAJDIGA,

Slovinci u MPO-u

Nekoliko dana prije njemačkog napada na Jugoslaviju odazvao sam se pozivu KPJ i otišao u đački dobrovoljački bataljon (Celje, Karlovac). Poslije razbijanja bataljona u Karlovcu oko 10. travnja 1941. g. probio sam se s nekoliko drugova u Maribor. Tu sam počeo sarađivati u pripremama za otpor, ali su Nijemci uhapsili čitavu našu porodicu, kao i mnoge druge, te nas 12. srpnja 1941. transportirali vlakom iz Maribora u koncentracioni logor Slavonsku Požegu. Oдавde su nas otjerali u Bosanski Novi. Po slovenske porodice morali su iz obližnjih kozaračkih sela doći srpski seljaci s kolima. Po moju obitelj (otac, majka, Stanko i ja) došao je neki seljak s kolima iz Grabašnice ili nekog drugog sela s Kozare. U Grabašnici smo bili bratski prihvaćeni u kući seljaka, pjesnika samouka, komuniste Dragana Marina. Već drugi dan po dolasku sprijateljili smo se svim domaćinima. Dragan je imao još braću Božu i Mladena. Nakon nekoliko dana ustanovio sam, da Dragan Marin aktivno radi na pripremama za ustanak. Njemu su dolazili ko-

munisti iz Prijedora, Bos. Novog, Banja Luke i možda još iz kojeg kraja. Znajući da sam skojevac (ispričao sam mu sve o sebi i o radu u partijskoj organizaciji u Mariboru) nije ništa od svoga rada krio predamnom.

Vlasti NDH su poručile slovenskim porodicama da se povuku s Kozare, što su one i učinile (bar na području oko Bos. Novog). O tom pitanju savjetovao sam se s Draganom Marinom i on mi je rekao. »Spašavaj svoje, a ja ću morati svoje i nekoliko sela.« Naredio je bratu Boži, koji je natovario na kola moga oca, majku i brata, te skromni prtljag koji smo imali. Krenuli smo u dolinu. Blizu željezničke stanice Svodna uz Sanu primijetili smo kolone neprijateljske vojske i Božo je brzo rastovario moje i prtljag. Oproštaj je bio kratak i srdačan. Poručio sam još Draganu, da ćemo se uključiti u NOB čim budemo mogli, kako smo se pred odlazak dogovorili.

U Bos. Novom su bile sve slovenske porodice prihvaćene jako mrko i hladno. Vlakom su nas prebacili u Zagreb, u Crveni križ, u Derenčinovoj ulici. Ovdje je bio prihvat još gori nego u Bos. Novom. To je bilo u drugoj polovini kolovoza.

M o s l a v i n a

Kotarska oblast u Garešnici je o dolasku Slovenaca javljala 31. 8. 1941. godine Državnom ravnateljstvu za ponovu slijedeće: Izvješćuje se, da je danas u 8 sati stigao transport Slovenaca useljenika u Garešnicu i to ukupno 54 osobe. Prema otpremnom listu stigli su svi osim Ivana i Štefke Majnik označenih pod brojem 1 i 2 otpremnog lista. Osim toga stigli su istim transportom Franjo Mozetić, Eva i Marijan, te Mirko Fajdiga, Alojz, Antonija i Stanko, a koji nisu zavedeni u otpremnom listu. Prema iskazu vođe transporta Marijana Podulič, ove osobe su se priključile transportu u Zagrebu i tako su dopremljene u Garešnicu.

Razmještaj useljenika izvršen je nakon odmora i okrepe u sabiralištu u Garešnici i to tako, da je u općinu Vukovje upućeno ukupno 28 osoba. U ovu općinu upućene su veće obitelji. U općinu Garešnica upućeno je 12 osoba, općinu Berek 6 osoba i u općinu Vel. Zdenci 8 osoba. Otprema na samo mjesto je izvršena kolima. Useljenici su razmješteni po najimućnijim kućama u navedenim općinama. Nekoliko useljenika našlo je odmah uposlenje.

Područna općinska poglavarstva upućena su, kako se ima postupati s useljenicima. Popis useljenika i potrebna kartoteka uvedena je odmah. Dolazak transporta, primanje i opskrba ljudi je izvršena u redu i sav razmještaj po općinama izvršen je bez ijednog incidenta.

O svim zapažanjima izvjestiti će se.

Moli se prednji izvještaj primiti na znanje.

V. d. kotarskog predstojnika: Drag. Skojić, v. r.

Kod Paje Misirače u V. Vukovju boravio sam, mislim, nešto preko mjesec dana. To je bila prava idila, upravo dobar dopust u crnim danima ustaškog nasilja. Domaće sam stalno tješio, da ih ipak možda neće otjerati u logor iako sam u to nisam bio uvjeren. No ipak se sve

sretno svršilo. Ustaše ih nisu otjerali i čitava porodica je surađivala s NOP, te ga i materijalno pomagala. Možda sam o radu Misirača za NOP premalo napisao. Znam naime da sam u posljednjim godinama rata uvijek bio obavještavan, da Misirače rade s nama, a osobno sam kod njih svratio kao partizan 1943. i 1944. jedno tri puta. Naročito su bili angažirani Sava i Joco.

Otac mi je rekao, da idem raditi na Šumariju u Garešnicu. Međutim, ja nisam znao, da se on dogovorio s dipi. inž. Lipovcem, da dodem kod njega na Imovinsku šumariju. Mislio sam da je u Garešnici samo jedna i tako sam se javio listopada 1941. godine direktoru dipi. inž. Dragutinu Mayeru. Pošto su i ovdje trebali šumarske tehničare i šumske manipulanate, to su me odmah primili.

Mayer me postavio za samostalnog šefa šumske manipulacije. Moj djelokrug je bio Veliki i Mali Prokop, Podgarić i Gradina kod Oštrog Zida. U lugarnici je bio lugar Dušan Poznanović sa ženom Tinom i kćerkom Milkom.

Kad sam već stanovao u Popovcu stigle su u selo dvije protjerane slovenske porodice. To su bile porodice Jurija Vaupotića, općinskog bilježnika iz Laškog pri Celju i Vinka Žgura, direktora mariborske pošte. Osim žene Vaupotić je imao kćerke Emu i Nadu, te sinove Bogomira i Zdravka, dok je jedna kćerka bila u Bjelovaru udata za šefa željezničke stanice Stefanovića. Žgur je imao ženu i kćerku Danicu. Vaupotiće su bratski prihvatili domaćini Miće Šimraka, te ih smjestili u svoju kućicu odmah do Johana Bitnera, a Žgurovu porodicu jednako srdačno je prihvatila trgovačka porodica Volf.

Posebno poglavlje predstavlja moje poznanstvo iz listopada 1941. g. s Ljubom Đarićem, Perom Popovićem, Vukašinom Karanovićem i možda još s kime iz Vel. Prokopa, te s braćom Pilipović iz Malog Prokopa.

Svijetlu točku u NOP Moslavine predstavlja i slovenska porodica Josipa Grče, koja je živjela u osnovnoj školi u Krajiškoj Kutinici. Tamo je zapravo bio nešto prije rata učitelj Josip (Pepi) Grča-Mladi. Međutim, travnja 1941. pobjegao je njegov otac Josip iz sela Petešovci kod Lendave ispred mađarskih nacista, da ga ne bi otjerali u logor, te se nastanio kod sina u školi. S njime su bili još žena, sin Mirko i sestra Vida. Za Grču-starijeg doznao sam u Garešnici od svog oca. Rekao mi je, da ih je posjetio, da je pouzdan naš čovjek i vatren protivhitlerovac. Otac mi je savjetovao, da Grču što prije posjetim. To sam i učinio. Prihvaćen sam bio kao najmiliji gost. Svi Grčini oduševili su me, a jedinstven je bio stari. Bio je politički vrlo obrazovan i spreman odmah za svaku protivhitlerovsku akciju. Možda je to bilo kod moje druge posjete (1941. g.) kada mi je pokazao tajno sklonište u kojem je imao oružje i radio aparat (možda je bilo još štogod?). Josip Grča morao je mjesečno jednom u Garešnicu po penziju. Tada je obavezno svraćao kod naših, a znao je doći u Garešnicu i više puta mjesečno. Kada se kod naših zapričao ili kako drugačije zadržao, znao bi kod nas i prespavati. Svakim njegovim dolaskom izmjenjivali smo mišljenja i vijesti koje smo svaki po svojoj liniji doznali. No Grča nas je iznenađivao. Imao je radio aparat, slušao je Moskvu, London, Slobodnu Jugoslaviju i sve štogod je dobio. To je bilo vrlo značajno, jer je us-

pješno informirao veliki krug antifašistički raspoloženih ljudi o uspješima na širem narodnooslobodilačkom planu antihitlerovske koalicije, a naročito smo bili veseli zbog velikih uspjeha jugoslavenskih partizana. Oduševili smo se kad su Švabe stali pred Moskvom.

Moj je otac poznao velik krug naših ljudi od kojih je mnogo doznao, a ja sam često svraćao kod Mladanovih. Ovamo su dolazili Oskar i Đurđica Rjetković, porodica Aržek, inž. Lipovac i još drugi naši ljudi. Za Đurđicu se zna, da su je ustaše otkrili i strijeljali, a njezin brat Oskar otišao je u partizane. U Garešnici sam također rado svraćao kod slovenske porodice Antona Orla. Imao je ženu, kćerku Vesnu i sina Miloša. Stanovali su kod Boltovih, odnosno u kući prije Aržekovih. Miloš (rođen 1925. đak), dolazio je svakog dana kod moga brata Stanka. Bio je sjajan dečko. Opredijeljen za NOP bio je već 1941. Sestra Vesna (r. 1923. završila trgovačku akademiju u Celju) bila je također od 1941. za NOP (isto kao i otac i majka). Miloš je otišao u Moslavački odred početkom kolovoza 1943. Sada je u Splitu, kao kapetan I. kl. u mirovini. Vesna je otišla u Moslavački odred, čini mi se u rujnu 1943. Kasnije je prešla u I Moslavačku brigadu. Poginula je lipnja 1944. u Novakima kod Dubrave, kao borac, bolničarka 4. bataljona.

U Velikom Pašijanu je bila slovenska porodica Pelicon. S roditeljima su bile četiri kćerke i tri sina. Po izjavama domaćih Ljubo i Stanko su otišli u partizane i obojica poginuli. Stanka sam jednom sreo. Mislim, da je bio tada u koloni II Moslavačke brigade. Kasnije se govorilo, da su obojica otišli prema Sloveniji, te na putu poginuli. Porodicu Pelicon, zapravo njihovu djecu više puta sam nagovarao, da idu u partizane. To je činio i moj brat Stanko. Za porodicu Grča dodajem, da su otišli 1943. godine u partizane Josip mlađi i Mirko. Josip je poginuo.

U Garešnici je bio i Slovenac Miloš Škrl, činovnik, nogometaš iz Celja. Uključio se među domaće nogometaše i dobio zaposlenje, pa je tako bolje prolazio. Ali je svakako bio naš. Više puta sam ga upozorio, da je dužan ići u partizane što je Miloš 1944. (možda 1945.) i učinio. U Garešnici sam 1941. i 1942. svraćao i kod naše porodice postolarskog majstora Krančevića. S njihovim kćerkama Milenom i Nevenkom razgovarao sam o NOP-u.

Organizirani NOP

Mnoge do sada navedene moje veze mogu se smatrati kao organizirana djelatnost za NOP, ali svakako moram istaći ono glavno, što je bilo neposredno vezano za Partiju i organizaciju ustanka, te za NOP.

Mislim, da je to bilo krajem 1941. godine, kad sam susreo u Popovcu Ljubana Đarića. Znali smo se dobro, jer sam često prolazio mimo njegove kuće iznad Velikog Prokopa. Tamo bi znali malo porazgovarati. Jednom prilikom mi je govorio, kako je bio u Sovjetskom Savezu, te da je učestvovao u Oktobarskoj revoluciji. No Ljubana sam puno puta sretao u Velikom Prokopu i u Popovcu, a posebno u bifeu kod Irene Volf. Ali, vjerojatno me je s njime upoznao lugar Dušan Poznanović, koji je o Ljubanu imao vrlo dobro mišljenje. Osobno sam se vrlo dobro znao i s Ljubanovim sinom Cvijom Đarićem, koji je radio

kod mene kao šumski radnik. Ljuban mi je tada, kako rekoh, spomenuo, da želi sa mnom nasamo razgovarati. Pozvao sam ga, da dođe u lugarnicu u moju sobu. To nije bilo ni najmanje sumnjivo, jer je kod mene dolazilo više radnika i seljaka zbog poslovnih stvari. Ljuban mi je tada govorio, da dolazi k meni u ime organizatora NOP, te da želi da se i ja aktivno uključim u NOP. Ja sam bez razmišljanja pristao i Ljuban mi je dao prvi zadatak: da prikupljam novac od naših ljudi za NOP, te da ga onda predajem njemu. Drugi zadatak je bio prikupljanje informacija interesantnih za partizane, a treći: da javim, ako doznam za kakvo oružje.

Siječnja 1942. godine prikupili su ustaše veće svoje snage i krenuli u hajku-potjeru za moslavačkim partizanima. Bilo je jako hladno i mi smo u Popovcu promatrali kolone ustaša, kako su nadirale prema Podgariću. Kako se borba između ustaša i partizana odvijala i završila već je više puta napisano. Ali ukratko: Uspjeh Moslavačkog odreda je bio silan. U snijegu ostalo ispred partizanskih položaja u Gariću sedam leševa — ustaša iz Garešnice. Vijest o ustaškom porazu pronijela se na daleko brzo kao da ju je nosio vjetar. Partizanskom uspjehu radovala su se hiljade ljudi. To se nije smjelo pokazati javno, ali se tada govorilo samo o tome, kako su partizani dobro »dočekali« ustaše. Naročito je taj poraz frapantno — zastrašujuće djelovao na malobrojne ustaše u Garešnici, a također i na malobrojne njihove sumišljenike. U Garešnici je bio organiziran nekakav žalobni sprovod, na koga su morali svi Garešničani. Iz ustanova su morali ići svi po spisku, a njihovi šefovi su odgovarali za učešće svojih podređenih službenika, činovnika i drugih. Ali i ako se sve to organiziralo nasilno, mnogi nisu došli na sprovod, a naročito je puno nedostajalo naroda koji nije bio zaposlen. Mog oca su također natjerali, pa je išao s kolegama iz Poreznog ureda. Poslije sprovoda je vrlo rado govorio, kako su se on i njegov dobar drug Kosihađa (naš suradnik) i još neki u povorci rugali i na svoj način zabavljali — uživali. Obično je onda znao zaključiti, kako rado bi išao svaki dan na ovakve sprovode. Smrt ustaša u Gariću je bio efikasan šok za ustaštvo u čitavoj moslavačkoj regiji. U Garešnici su prvih dana poslije te njihove tragedije nešto prijetili kako će se osvetiti i kako će poubijati sve partizanske sumišljenike, partizanske porodice. Zidove, Srbe i Slovence, te komuniste i ne znam koga sve još. Ali od toga nije bilo ništa. Suprotno tome, njihovi uniformirani i neuniformirani prijatelji počeli su se brzo hladiti i nisu bili više tako oduševljeni kao ranije, a ni više tako »spremni« kao od tada. Neki ustaše, koji su imali kod svojih kuća uniforme i oružje, počeli su to s najrazličitijim izgovorima, vraćati. Najviše su se izgovarali, da su bolesni, a snalazili su se i na druge načine.

Ljeti 1942. doznao sam od oca (čini mi se, da mi je hitno poručio da dođem u Garešnicu), da će ustaše hapsiti i tjerati Židove u logor. To sam odmah javio Ireni Volf, s prijedlogom da hitno — odmah pobjegne u partizane, čini mi se, da je Irena dobila vijest o predstojećim hapšenjima i od nekog drugog. Irena je odmah obavijestila Zlatka Sielbersteina, da pobjegne u partizane. A možda je i Zlatko Irenu obavijestio o predstojećim hapšenjima (zaboravio sam). Samo sigurno znam, da sam i ja imao neke trke oko toga. Moga oca sam zamolio, da oba-

vijesti Židova Miška Eislera, trgovca u Garešnici, te porodicu Nade Eisler, da bježe u partizane. Otac je išao k Mišku kući, a žena mu je rekla, da je Miško s konjima u šumi gdje tovari drva. Otac je krenuo u Bukvik kod Garešnice. Našao je Miška, te mu rekao, da krene s kolima u Dišnik, jer ga kod kuće već čekaju ustaše iako tada još nije bilo ustaša kod kuće. Miško se izgovarao, da im ništa nije učinio i zašto bi ga tjerali u zatvor. Otac ga nije mogao uvjeriti i Miško je krenuo kolima kući. Tamo su ga već čekali ustaše. Otjerali su u zatvor čitavu porodicu, pa i porodicu Nade Eisler. Iz zatvora su bili otjerani u Jasenovac, te poubijani. Ne znam da li je moj otac obavijestio da bježi i porodica Nade Eisler.

Iz Garešnice je pravovremeno pobjegao Zlatko Sielberstein i otišao u partizane. U partizane je također pobjegla Irena Voll. U njihovoj kući su se događaji odvijali tragično. Majka i dvije tetke bile su prestare, da bi mogle bježati u šumu, a mlađa sestra Matilda se za odlazak među partizane nije mogla odlučiti. Bila je nježna i mislim da ni zdravstveno nije bila najspremnija, pa je ostala sa starima u nekoj nadi i vjeri, da nije ništa kriva, te da se ipak neće izvršiti nad njima ono najstrašnije: ubijstvo u logoru. Logorske tragedije i najrazličitije sudbine i ustaška zvjerstva nisu tada još tako dopirala do naroda, kao godinu dana kasnije, ili 1944. godine, kada se znalo, da nema povratka iz logora smrti u Jasenovcu, ili Staroj i Novoj Gradiški ili drugih. Ustaše su otjerali, osim Irene sve, te ih u logoru poubijali. Kada su ustaše ušli u Popovac otišao sam iz lugarnice u osnovnu školu kraj Volfove kuće. Bojao sam se, da će možda i mene aretirati. U školi je bila učiteljica — pravoslavka Vuka i kada su već ustaše opkolili Volfovu kuću sjetio sam se kako sam neoprezno postupao. Mogli su ustaše tada tražiti Vuku. Kod nje bi našli i mene, pa bi vrlo lako otjerali oboje. No to se srećom nije dogodilo. Vuka je brzo nakon hapšenja Volfovih otišla sama iz Popovca, a kuda — ne znam. Volfove su u Popovcu svi voljeli, a kada se ta tragedija zbivala, bilo je selo kao izumrlo. Ja sam gledao svu tragediju krijući se, da me ustaše ne vide. Žene su plakale, a ustaše su ih surovo tjerali, da što prije napuste kuću. Ustaško nasilje je raslo i polulegalno se više nije moglo za NOP raditi. Poznata je bila parola (ustaška): ko nije s nama taj je protiv nas. No sva sreća je bila u tome što je nas bilo previše.

Mislim, da je to bilo u proljeće 1943. kada je četa dobrovoljaca komandira Bože Kušeca — preobučena u domobrane napala vlak na željezničkoj stanici Hercegovac.

Ja sam bio tada kod kuće u Garešnici. Da se na željezničkoj stanici Hercegovac nešto događa mogli smo brzo ustanoviti, jer se čula pucnjava. Zračna linija je 2 do 3 km, pa je to svakako moguće. Do nas je brzo stigao glas, kako su partizani prevarili domobrane, upali u vagone i likvidirali one, koji se nisu htjeli predati. Zatim su vlak zapalili i naredili strojovođi, da ga natjera prema Garešnici. Goreći vlak je vozio prema Garešnici, ali se možda na pola puta zaustavio. Bilo nas je nekoliko, koji smo s Mladanove njive gledali kako gori vlak. O toj uspješnoj akciji, koja je pozitivno odjekivala po čitavoj Moslavini, govorio mi je u Moslavačkom odredu još iste godine Zdravko Vaupotič, koji je također učestvovao u njoj. Tom prilikom zarobljen je Stefano-

vic. Kada su Stefanovića kao zarobljenika saslušavali, nisu mogli zaključiti, da li da ga puste ili da ga strijeljaju. On im je rekao, da je šef željezničke stanice u Bjelovaru i ne znam šta još. Bio je smrtno preplašen. Zdravko ga je primijetio, ali se nije zauzimao za njega, a vjerojatno ga zet nije primijetio. Partizani su bili zatim u dilemi šta sa Stefanovićem da rade. Pitali su ga, da li poznaje kog partizana, koji bi mogao za njega posvjedočiti da je on pošten prema NOP i da je željezničar. Stefanović im je zatim rekao, da je u partizanima Zdravko, brat njegove žene Hedvige. Navodno su se zatim počeli naši smijati i pozvali Zdravka. Zdravko se odazvao jako »službeno«, te potvrdio da ga poznaje, te da je zaista njegov svak. Partizani su primijetili, da ga Zdravko nekako ne simpatizira pa su opet Zdravku dosađivali, da kaže da li su njih dvojica posvađani ili slično. Zdravko im je tada odgovorio: »Vidite, stariji je od mene, školovaniji, rezervni oficir, pa ne ide u partizane. Zato ga ne volim.« Zdravka su još pitali, da li je Stefanović za ustaše. Zdravkov odgovor je bio — da nije, a onda je još slijedilo zadnje pitanje: da li se slaže, da ga puste. Zdravko je, opet nekako preko volje rekao: »Pa pustite ga, šta ćemo s njime.« Naši su zarobljenika pustili.*

Zdravko je bio izvanredan mladić i vrlo hrabar borac. Imao je tek 16 godina, ali je bio jak i visok (višlji od mene). U ponašanju je bio ozbiljan (možda i suviše ozbiljan) i jako skroman. Govorio je malo, pa su zato iz njega jedva izvukli izjavu za Stefanovića na koga se ljutio, što mu pravi sramotu time što ne ode u partizane. Stefanovića sam poznao i ja kao poštenog i mirnog. Imao je ženu i dvoje djece. Meni, koji sam bio malo stariji od Zdravka je bilo jasno, da se Stefanović ne može kao mi mladići tako lako odlučiti za odlazak u partizane (no to nije bilo ni za nas tako lako — obzirom na porodice, koje su poslije bile izložene krvolocima — ustašama). Zdravko je poginuo 1944. Pokopan je na groblju blizu Popovca.

Odlazak u Moslavački odred

Mislim da je bilo na kraju srpnja 1943. godine kad sam se javio štabu odreda. Operativac Čelik me prihvatio, a pošto su me neki drugovi, kao komandant i još neki poznati — htjeli zadržati u administraciji štaba, zamolio sam ih, da me dadu u četu, i oni su mi molbi udovoljili. U četu sam, naime, želio jer sam tamo imao odličnog druga Zdravka Vaupotića. Mate Škrljan je bio moj komandir, a Ankica (prezime sam zaboravio) komesar. Komandant moga 1 bataljona je bio Lojzek Kovačić, politkomesar »Čelo«, Ivan Bobinac s Brestovca, a zamjenike sam zaboravio. Sa SKOJ-em nisam imao teškoća. Rekao sam da sam član od prije rata i odmah su me uključili u rad skojevske organizacije. Kako sam došao do svoje puške? U četi sam bio nekoliko dana bez puške. Za stražu i patrole mi je svoju pozajmljivala neka bolničarka. Noći 9/10. 8. 1943. postroji Lojzek Kovačić bataljon, pa pozove da izađe oko 30 dobrovoljaca (mislim da je bataljon tada brojao oko

* — Stefanović je radio u Bjelovaru za NOP na obavještajnim pitanjima. Danas živi u Celju.

200 boraca). Prvi je izletio hrabri Zdravko Vauptič i tako me oštro pitajući pogledao, da sam bio odmah do njega. Mislim, da nas je bilo u tren oka na Lojzekovoj strani preko 30, tako, da je počeo zaustavljati nove dobrovoljce. Krenuli smo brzim pokretom na cestu negdje blizu Volodera. Na određeno mjesto u zasjedu stigli smo za oko 2 do 3 sata. Legli smo u kukuruze i Lojzek nam je rekao, da čekamo »koturaše« — biciklističku domobransku jedinicu, s kojom su bili vođeni neki razgovori. Rečeno je da domobrane treba odlučno napasti, ali ne gađati po vojnicima jer će se, navodno, svi predati. Svanuo je dan, ali domobrana nije bilo ni od kud. Mislim da su trebali doći iz Kutine. Ležali smo u kukuruzima, te čekali. Razgovarao sam s operativnim oficijom čete ili bataljona Milanom Dopuđom, rezervnim poručnikom iz Čazme.

Mislim, da je inače bio učitelj. U partizane je stigao pre nekoliko dana i Lojzek Kovačić mi skrenuo pažnju da vidim kako će se ponašati u napadu, s primjedbom, da o tome javim samo njemu. Sunce je bilo već visoko, ali neprijatelja ni od kuda. Većina boraca je zaspala, ali se odjednom začu kamion, koji se nam bližio. Odmah smo bili u pripravnosti za napad. Lojzek je naredio da niko ne puca, dok on ne ispali rafal iz šmajsera po neprijatelju. To je bio i ujedno znak za napad. Kamion je vozio polako i Lojzek je opalio. Za njim smo opalili svi. Kamion je stao i Lojzek je povikao: »Ne pucaj«. U kamionu su digli u vis ruke svi domobrani (bilo ih je oko 20). S povikom »juriš« smo navalili na kamion. S kamiona smo tjeroali domobrane, ali su neki naši borci bili neoprezni (malo prespori) pa su im dvojica ili trojica pobjegli u kukuruze skočivši iz kamiona prije našeg opkoljenja — na južnu stranu. Krv je curila s kamiona, ali to nije smetalo mene niti Zdravka, kao ni druge borce. Skočili smo te počeli kupiti puške. Oko vrata objesio sam najprije svoju pozajmljenu francusku pušku, a onda sam povrh dodao još dvije, a treću sam zadržao u ruci. To su bile odlične mauzerke. U džepove sam natrpao municije, a uzeo sam i fišeklije. Kada je Lojzek otvorio kabinu teretnjaka, iz nje se izvalio debeli civilista, koji je otkupljivao žitarice. Šofer nam je, krijući od domobrana govorio da je naš, a Lojzeku je rekao, da je član KP, te moramo s njime postupati, kao da je naš neprijatelj. Kamion smo zapalili, te se povukli u moslavačka brda. U štabu odreda su bili zbog uspjele akcije vrlo veseli. Mislim, da smo zarobili nešto preko 20 mauzerica, dva puškomitraljeza Zbrojevka i dosta municije. Osobno sam bio sretan, jer sam donio — zarobio tri puške. Ali me čekalo veliko razočaranje. Stab odreda je naredio, da se preda sve što smo zarobili. Jedina nada ostao mi je komandant Lojzek, koji mi je obećao, da će se zauzeti, da dobijem jednu pušku. Situacija je naime bila nezgodna. U odredu je bilo više starijih boraca, koji nisu bili naoružani, pa je bio ustaljen red, da oružje najprije dobiju stariji borci. No Lojzek je uspio. Bio sam sretan i ponosan, jer nisam dobio pušku na poklon, već da sam je lično oteo neprijatelju. Poslije borbe javio sam Lojzeku, da je hrabro kao svi dobrovoljci jurišao i Milan Dopuđa. Kasnije me nikada nitko više nije ispitivao za Dopuđu. Mislim, da nije bilo ni potrebno, jer se u svim borbama isticao kao hrabar borac i dobar rukovodilac.

Vjerojatno je to bilo u kolovozu 1943. godine kad je išao naš odred u akciju na bolnicu (ludnicu) kod Popovače. Ja sam bio najprije u

zasjedi, a kada su naši već razoružali stražare, pomagao sam prazniti ekonomat. To je bila sjajna akcija. Nismo imali nikakvih žrtava, a zaplijenili smo blizu desetak kola punih suhog svinjskog mesa, slanine i drugog živeža. Bilo je malo nezgodno što su nas neki bolesnici (luđaci) psovali i nazivali banditima, jer da im krademo hranu i drugu robu, Među duševnim bolesnicima bilo je i onih koji su dovikivali: »Živjeli partizani, bravo naši, pobijte ustaše« i slično. No ta noć je bila nekako vrlo zabavna. Odnijeli smo također puno čebadi i lijekova, te otjerali 18 goveda. Jedna nam se krava izgubila u branjevini i neki od komandanata me je poslao s patrolom nazad, jer da moramo tu kravu po svaku cijenu pronaći. To glupo naređenje, također, neću nikada zaboraviti. Mislim da smo se morali vratiti čak iz Čaira. Iznad bolnice su nas neki seljaci već upozoravali na neprijateljske patrole, koje su krenule iz Popovače, kada su doznale za našu akciju. Kravu smo konačno našli u nekoj šikari, te je dotjerali do štaba odreda gdje smo je predali intendantu.

Ova akcija je tako dobro uspjela zahvaljujući našoj dobroj obavještajnoj organizaciji i dobroj suradnji odreda s terenskim aktivistima, koji su nam uvijek javljali o dobrim prilikama za izvođenje vojničkih akcija. Moram podvući da je bilo zaplijenjeno više od deset pušaka, puno municije, a, mislim, i jedan puškomitraljez. Skoro sam zaboravio spomenuti, da su u ostvarenju te akcije najviše surađivali naši liječnici. Oni su nas obavijestili kad je stigla razna roba u skladišta, te da neće biti naročitih poteškoća s domobranskom stražom. Mislim, da su kasnije sumnjali u te liječnike, te da su ih nekuda premjestili.

Krajem kolovoza 1943. godine poslali su me na SKOJ-evski tečaj u Podgarić. Mislim, da je bio tada sekretar SKOJ-a u odredu Tino Lončar iz Bedekovčine (poslije rata živi u Zagrebu). Kurs je trajao desetak dana, a vodio ga je student Božo Roje, komunist iz Siska.

Slijedio je odlazak u Moslavački odred brata Stanka, druga Miloša Orla i njegove sestre Vesne, te Nade Aržek, svih iz Garešnice. U štabu odreda rekao sam početkom kolovoza 1943, da bi bilo svakako potrebno izvesti partizansku mobilizaciju onih mladića, koji su tada trebali da se odazovu neprijateljskoj mobilizaciji. Moj prijedlog je bio prihvaćen i o izvedbi sam se posebno dogovarao s Lojzekom Kovačićem. U patrolu za Garešnicu, gdje bi po noći odveli mladiće koji su tako i tako kanili u partizane, javili smo se ja, Zdravko Vaupotić i još neki drugovi. Ali je iznenada došlo do male promjene. Komandant Lojzek mi je rekao da ne mogu s patrolom u Garešnicu, jer taj zadatak već izvodi nekā druga grupa. Pitao sam ga, da li imaju točnu adresu moga brata Stanka, Joce Mauhera i još mnogih drugih. Ja sam naime poznao u Garešnici svaku kuću i ne bi mi bilo teško pronaći sve mladiće, koji su kanili u odred. Naša patrola je bila tek zbog toga, da li se roditelji lakše izgovarali pred žandarima i drugima. Po noći, nešto prije svanuća vratila se patrola iz Garešnice i dovela oko desetak mladića. Među njima je, sjećam se, bio i Joco Mauher. Patrola se još pohvalila, kako je donijela od Mladana puno cigareta i duhana. Naljutio sam se na njih, te ih pitao, zašto nisu išli po moga brata Stanka. Debelo su me gledali, a zatim sam postavio isto pitanje i Joci Mauheru, koji je znao da se u partizane sprema i Stanko — njegov drug i komšija i

vršnjak. Primijetio sam: »Previše ste mislili na duhan, a ne na ljude koji su u opasnosti i žele u partizane.« Zamolio sam Kovačića, da me smjesta pusti u Garešnicu. Znao sam da bi se moglo s nekolicinom drugova, koji su ostali u Garešnici (vojni obveznici) loše svršiti. Stvar je naime bila još u tome, da sam ja poslao poruku bratu Stanku, da ćemo doći po njega i jošneke drugove i da ćemo ih formalno mobilizirati. Lojzek Kovačić mi je rekao, da sada ne smijem u Garešnicu, jer će brzo dan, te da ću moći s patrolom u Garešnicu navečer. Pomirio sam se. Slijedilo je ugodno iznenađenje. Možda je to bilo oko 8 ili 9 sati, kada su mi javili, da je došao u odred moj brat Stanko. Mislim da smo bili u Dišniku. Rekao mi je, da je rano ujutro doznao za partizansku »mobilizaciju«, a pošto nisu partizani kod nas svratili brzo je uzeo nešto ličnog pribora i pobjegao kroz Bukvik u Dišnik. Moja majka je zatim otišla, dogovorno sa Stankom kod susjede Mauher, te plakala, kako bi je čuli i prvi susjedi (Birovi) i rekla, da su partizani po noći otjerali Stanka. Mauherica je pozvala u kuću pa se smijala, rekavši da je i njen Joco otišao s njima. Brzo su se dogovorile, kako će se zagovarati, ako bude potrebno. Za susjedu Mauher sam već spomenuo, da je imala s našima veze, te da je već 1942. i 1943. više puta donijela mojoj majci ili ocu vijesti i partizansku štampu. U 1942. godini»kada su Ema, Bogomir, Zdravko i njihova majka Marija Vaupotič, intenzivno radili s partizanima, otišao je zbog sigurnosti i penzije u Garešnicu (iz Popovca) njihov otac Jurij. Moja majka mu je našla siguran stan kod naše porodice Stojan, koji je imao sjajnu ženu Slovenku. Jurij Vaupotič je bio slabog zdravlja, morao je držati dijete i odlaziti kod liječnika. Kod naših je bio svaki dan, te stalno surađivao u NOP-u kako sa mnom i s našima, pa i preko članova svoje porodice.

U Moslavačkom odredu sam brzo postao sekretar SKOJ-a u četi. Ako se ne varani krajem kolovoza 1943. formiran je 3. bataljon. U njemu je bila većina boraca iz udarne skupine Ivana Kosaka. Komandant je postao Ivan Kosak, politkomesar Luka Jaras, njegov zamjenik neki radnik iz Zagreba, inače mislim Dalmatinac — nešto stariji, a mene su postavili za sekretara SKOJ-a toga bataljona.

U Moslavačkom odredu je u to vrijeme bio Slovenac Lojzek Volmajer iz Podvelke pri Mariboru. Godine 1941. je radio kao trgovački pomoćnik u Mariboru i vodio prve partizane na gorski masiv Pohorje. Kasnije je izmakao Švabama u Hrvatsku i pobjegao u Moslavački odred. Sada živi — sve poslijeratne godine u Mariboru. U odredu je bio sa mnom i Josip Bakarić. Sada živi u Zagrebu. On je došao već kao član KPJ u Maribor oko 1938. (možda 1939.) iz Zagreba. Radio je na mariborskoj periferiji na Pobrežju kao brijački pomoćnik. Povezao se s partijskom organizacijom, te dolazio više puta i kod nas u Maribor (jer je bio i moj brat Lojzek član KPJ).

Bakarić je bio 1941. na Pohorju u partizanskoj četi. Iste godine se razbolio, pa su ga poslali na bolovanje, a kada mu je bilo nešto bolje pobjegao je u Hrvatsku i pošao nešto kasnije u Moslavački odred. U I Moslavačkoj brigadi je bio 1944. neko vrijeme komesar 4. bataljona. U jednoj borbi je teško ranjen, ali se poslije ozdravljenja opet vratio u brigadu.

No u Moslavačkom odredu je bilo još nekoliko Slovenaca. Među njima je bio veliki junak, seljak Srećko Podlesnik iz Lovrenca na Pohorju. To je bio strašan borac. Naročito ga se sjećam iz borbe u Čazmi. Sjajan drug je bio i Ivo Morela, umjetnik, slikar, Slovenac, koji je živio u Zagrebu. Poginuo je u borbi u Zagorju 1944. Žena je također bila u odredu i u brigadi. Puno puta se istakla kao hrabar borac.

EMA BRKLJAČIČ

Progon iz rodne Slovenije

Noću 11/12. rujna 1941. godine došli su gestapovci u Laško i među ostalima pohapsili i moju porodicu: oca, majku, sestru Nadu i braću Bogumira i Zdravka. Sve su nas istjerali iz domova s malo najnužnijih stvari koje smo pokupili na brzinu. Fašisti su nas strpali u autobuse i odveli u sabirni logor u Rajhenburg — Brestanicu. Nakon 15-tak dana svi smo ukrcani na teretni vlak i protjerani u NDH. Nijemci su nas predali ustašama u Slavonskoj Požegi, gdje smo ostali oko deset dana.

Nakon toga ustaše su nas dotjerali u Garešnicu. Tamo je po selima, već bilo Slovenaca, tako da je i moja porodica raspoređena kod seljaka u selu Trnovitički Popovac. Ja, sestra Nada i brat Bogumir raspoređeni smo kod Janića, a otac, majka i brat Zdravko kod Šimraka. Ustaše su naredili seljacima da nas moraju hraniti, a nama da moramo biti lojalni prema vlastima NDH.

Unatoč toga što su nas u Popovcu prijateljski primili (bilo je i onih koji nisu), bio je to za nas gorak kruh, osobito za moje roditelje. Nismo bili navikli da o nekome ovisimo. Ali bili smo bez igdje ičega, jer su nam Nijemci sve oduzeli. Zato smo radili kod seljaka, mučili se i nekako preživjeli. Da nas ne bi ustaše selili od kuće do kuće zamolili smo Jovu Šimraka da nam dopusti useliti se u malu kućicu koja je bila slobodna. On je to učinio, pa smo se svi tu nekako smjestili. Sestra Nada je otišla kod druge sestre u Bjelovar, koja je tamo živjela s mužem.

U proljeće 1942. godine se u selu već govorilo o partizanima i njihovim borbama. Sjećam se da smo u početku prve informacije i propagandni materijal dobivali od Jove Sarača i Steve Mujadina. Više puta smo razgovarali o situaciji na frontu, pogotovo kada smo se sastali u gostioni kod Irene.

U selu Popovcu je bilo više nacionalnosti (Srbi, Hrvati, Švabe, Mađari, česi, Slovenci i drugi). Osim par izdajnika, mislim da su u glavnom svi bili simpatizeri NOB-e. Znala sam da je brat Zdravko već ranije postao član SKOJ-a i da je više puta morao po zadatku u Garešnicu. Onda je imao tek 14 godina. Što se više govorilo o partizanima, moja je želja bila sve veća da se sastanem s njima. Iako su partizani već ranije dolazili noću u Popovac, ja sam se prvi put s njima srela tek u jeseni 1942. godine.

Jela Vukobradović je moju majku i mene pozvala da dodemo navečer kod njih na komušanje kukuruza. Otac je bio protiv toga da

idemo, jer se skoro svake noći čula u selu pucnjava, pa je želio da smo navečer svi kod kuće. Pošto je njihova kuća bila blizu naše, to smo ipak otišle. Sabralo se mnogo ljudi. Momci su svirali i pjevali, bilo je veselo. Oko 11 sati čula se sasvim blizu pucnjava. Neko je brzo zatruo svijetlo. Nastala je tišina. Zatim su u kuću došli partizani. Kad su upalili svijetlo, majci i meni obratio se jedan vrlo zgodan i uredan partizan. Pitao nas je odakle smo i šta radimo u Popovcu. Ispričali smo mu da su nas Nijemci iselili iz Slovenije.

Dugo smo razgovarali i nakon toga sam s majkom otišla kući.

Nekoliko dana iza toga dojašio je na lijepom konju prijepodne pred našu kućicu taj isti partizan. Meni je donio mali buketić poljskog cvijeća i zamolio me za vodu i ručnik da osvježi lice. Bili smo svi kod kuće i s njime pričali. Rekao nam je da je operativni oficir Moslavačkog odreda i da se zove Busa. Ostavio je na sve nas vrlo dobar utisak, a pogotovo na mene. Zato sam njegovo cvijeće dugo čuvala. Od toga dana nas je više puta posjetio.

Jednog lijepog sunčanog dana došao je Busa s dva lijepa, osedlana konja. Popela sam se na konja i nas dvoje smo veselo i razigrano jašili po popovačkim livadama. Bili smo zaljubljeni. To su bili rijetki trenuci bezbrižnosti.

Brzo iza toga Busa me odveo u štab Moslavačkog odreda i upoznao s Marijanom Cvetkovićem, Francom Kneblom, Capom i drugima. Svi su me srdačno primili i lijepo pogostili. Ja sam na sve to bila jako ponosna. Drugovi iz štaba su nakon toga više puta svratili do nas.

12. studenog 1942. godine napustila sam Popovac i s Busom otišla u partizane u Veliki Prokop. Radila sam u Agitpropu gdje su se pripremali i štampali razni izvještaji i letci o situacijama na bojištima. Ovdje su uglavnom radili drugovi iz Zagreba.

Što sam Busu više poznavala, sve sam ga više voljela. Bio je vrlo dobar, pažljiv, veseo, volio je pjesmu. Uvijek je bio uredan i dotjeran. Bio je izvanredno hrabar. Svi su ga voljeli i cijenili. Budući smo se obostransko jako voljeli, odlučili smo da se vjenčamo. Svadba je održana početkom devembra 1942. u Prokopu u Štabu Odreda. To je bila prva partizanska svadba u Moslavini.

Bila je jaka zima, a snježni pokrivač pokrio je čitav kraj. Noć je bila hladna, obasjana mjesječinom i zvijezdama, kad sam se sa svojom majkom i Busom vozila na saonicama iz Popovca u Prokop. Bilo je jako romantično, kao u priči. U štabu je bilo svečano i već sve pripremljeno za svadbu. Kumovi su nam bili Marijan Cvetković i Franc Knebl. Obojica su nam držali osjećajne govore. Sačinjen je i zvanični protokol. Imali smo bogatu gozbu, sviralo se i pjevalo. Za Busu i mene su u Prokopu pripremili najljepšu sobu, svu ispunjenu ručnim radovima. Sve je bilo vrlo lijepo, čak se pucalo od veselja.

Prvi put sam išla u borbu kada smo napadali Berek. Kada je zapucalo s svih strana počela sam plakati: mislila sam da ćemo svi poginuti. Neke drugarice su me počele tješiti, a ja sam samo plakala, sve dok nije došao Busa i uvjerio me da nije niko stradao. To se kasnije nije nikada više ponovilo. S Busom sam bila na položaju i prilikom napada na Garešnicu.

Braća Bogomir i Zdravko su također već prije završetka 1942. godine bili u partizanima. Roditelji su ostali sami. Opskrbljivali su se iz naše pozadine iz Podgarića, a i seljaci su im pomagali.

1943. godine otišla sam s Businim bataljonom u Slavoniju i ušli u sastav 12. proleterske brigade. Bogomir je također bio u tom bataljonu kao komandir jedne čete.

U Slavoniji smo bili stalno u pokretu. Redale su se akcije za akcijama i borba za borbom. Sjećam se borbi u Podravini i Posavini. Prešli smo čitavu Slavoniju. Napadali smo neprijateljska uporišta: Našice, Lipik itd. Bili smo na Krndiji i Dilju. Bilo je naporno, jer su marševi bili dugi često i po 8 do 10 sati hoda. Sve smo dobro podnijeli, bili smo mladi, a drugarstvo, moral i borbenost bili su na visini. Ništa nam nije bilo teško.

U ljetu 1943. godine se čitava divizija, u kojem sklopu je bila i naša brigada, prebacila u Zagorje. Ovdje smo izvršili uspješnu akciju na zloglasni zatvor Lepoglavu i oslobodili sve političke zatvorenike. Zauzeli smo i dvorac Trakošćan u kojemu je bilo puno bande.

U kolovozu 1943. godine su se naše jedinice nalazile u Zvečevu. Očekivali smo dolazak komandanta Glavnog štaba Hrvatske. Zborno mjesto bilo je u parku. Svi su bili tamo, a ja sam s kurirom ostala u štabu radi veze. Nije prošlo sat vremena kad sam čula avione. Izašla sam iz kuće i trčala do jednog većeg drveta gdje sam legla. Dolazilo je puno štuka. Bombardirali su selo i pucali iz mitraljeza. Bomba je pala i blizu mene. Osjetila sam kako pada po meni zemlja, a onda sam se onesvijestila. Kad sam otvorila oči, pokraj mene je klečao kurir i čistio zemlju s mene. Polako sam se digla. Srećom težih ozljeda nisam imala. U to je na konju dojurio Busa, a iza njega Bogomir. Bili smo izdani. Par dana prije toga došlo je k nama iz Zagreba 12 mladića i djevojaka. Drugi dan su dvije djevojke kod šume naletile na našu stražu. Kada su ugledale partizane, počele su bježati. Oni su ih uhvatili i doveli u štab. Počelo je saslušavanje. Saznali smo da su došli u partizane po nalogu gestapoa iz Zagreba. Prije toga su ih obučavali i pripremali za špijunažu. Pohvatali smo i ostale, osim jednog, i strijeljali ih. Tako je neprijatelj bio obaviješten gdje se nalaze naše baze. Na sreću su se za vrijeme bombardiranja svi partizani nalazili u parku i tako nije bilo žrtava.

U Voćinu se sredinom rujna 1943. godine pripremao napad na Dulovac. Bilo nas je više bataljona, te štabovi brigada i divizije. Busa me uspio nagovoriti da ne učestvujem u ovoj borbi. Rekao mi je da je bolje da za to vrijeme operem i pripremim čisto rublje i košulje. Poslušala sam ga. Otpratila sam ga do bataljona, koji je već bio spreman za polazak. Oprostili smo se i kolona je krenula. U njoj je bio i Bogomir.

Nestrpljivo sam očekivala njihov povratak. Kad su se nakon završene borbe počeli vraćati prvi partizani upitala sam ih za Busu. Odgovorili su mi da dolazi. Dugo sam čekala i ispitivala. Niko nije imao snage da mi kaže istinu. Tek kada se vratio Bogomir sa svojom četom, rekao mi je da je Busa poginuo. Nisam mogla vjerovati. Bilo mi je strašno. Ne samo meni, svima. Metak ga je pogodio u lijevo rame. Rana je bila velika i iskrvario je.

Drugi dan su Busu dopremili pred štab divizije i nakon toga pokopali na groblju u Vočinu. Bio je velik i tužan sprovod. Osjećala sam se osamljeno iako je bio sa mnom Bogomir i drugovi iz štaba divizije, najbolji Busini prijatelji.

Ponovo u Moslavini

Ja sam ostala još neko vrijeme u štabu divizije. Jednog dana mi je Marijan Cvetković predložio da se vratim roditeljima u Popovac, jer ću tako možda lakše preboliti Businu smrt.

Majka je bila sretna što sam se vratila, a i tužna, jer je i nju smrt Buse jako pogodila. Nakon povratka u Popovac radila sam u općinskom komitetu kojeg sam postala član.

U prosincu 1943. godine preselila sam roditelje iz male kućice koja je bila već u dosta slabom stanju, a na ideju Jele Vukobradović, kod Milana Dragojevića, koji je bio sam u kući. Pero Dragojević je bio u partizanima, a roditelji otjerani u logor. Dobili smo na raspolaganje veliku sobu u kojoj je bio drveni pod. Lijepo sam je okrečila i uredila. U Popovac sam dolazila samo povremeno. Uglavnom sam se nalazila u Prokopu, Podgariću i Gornjem Mikloušu. Ako smo se morali radi bande povlačiti, onda sam vodila sa sobom i roditelje.

Brat Zdravko

1944. godine sam saznala, da se brat Zdravko, koji je tada bio komandant bataljona u I mosl. brigadi nalazi nedaleko od Popovca. Obavijestila sam majku i zajedno smo ga posjetile. Iako je bio najmlađi u bataljonu, bilo mu je tek 17 godina, svi su ga slušali, poštovali i voljeli. Tom prilikom smo zadnji put s njime razgovarali. Našoj posjeti se jako obradovao. Tog dana je njegov bataljon odmarao, zato nam je posvetio dosta vremena. Majka je bila presretna i ponosna na svojega najmlađega sina. Smatrala ga je još djetetom. Drugovi iz njegovog bataljona pričali su nam o njegovoj hrabrosti, o njegovome drugarstvu i disciplini. Nekoliko dana nakon toga, prilikom napada na Nartu, Zdravko je bio teško ranjen u lijevu stranu pluća. Brzo se prenijela vijest da leži u bolnici u Podgariću. Pošto je ova bolnica bila strogo konspirativna, majka nije dobila dozvolu da ga posjeti. I meni su jedva dozvolili. Zajedno s mamom sam išla u Podgarić. Ona je ostala kod straže, a mene su vezanih očiju dopremili u bolnicu. Stigla sam u trenutku operacije, koju je izvršio poznati zagrebački kirurg dr Grbović. Po operaciji su ga donijeli na krevet. Kad se je počeo dizati i vikati, položila sam njegovu glavu u krilo i brisala mu znoj. Bio je u agoniji. Pozivao je na juriš i davao naređenja. Bilo je strašno. Polako se smirio i umro mi na rukama.

Kad me je ugledala mama, odmah je znala što se dogodilo. Ja sam pala u takav šok da su me odmah otpremili u bolnicu u Prokop. Liječnici mi nisu dopustili da prisustvujem sahrani, koja je bila narednog dana u Popovcu. Nakon toga me je majka posjetila u bolnici.

Na liječenju sam ostala dva mjeseca. Bila sam potpuno slaba, pa sam dobila zaduženje da politički radim u bolnici u Podgariću.

U proljeću 1943. godine Busin bataljon nalazio se na Staroj straži — na Kopčiću. Ja sam tada bila u štabu, a Bogomir desetar jedne čete tog bataljona.

Na cesti u pravcu Čazme bila je naša zasjeda, koja je uhvatila na motoru s prikolicom jednog njemačkog oficira i vojnika-šofera. Oficir je naše odmah upozorio da dolaze tenkovi i rekao šuma — šuma. Naši su obojica razoružali i s motorom dovezli u štab. U štabu je počelo preslušavanje, a ja sam prevodila, jer sam znala njemački. Oficir nas je zamolio da s nama razgovara bez prisustva vojnika. Predao nam je čitav plan akcije njemačke vojske, koja je krenula iz Bjelovara. Imao je specijalku na kojoj je bilo označeno gdje će nas napasti. Da su podaci točni ubrzo smo se uvjerali, jer smo čuli tenkove. Borba na Kopčiću trajala je čitavi dan do kasno navečer.

U toku noći pošto nam je stigla municija prešli smo cestu i prugu Zagreb — Beograd i stigli u šumu Žuticu. Sa sobom smo vodili i zarobljenog njemačkog oficira. Taj Nijemac je bio začuđen našim korektnim postupkom prema njemu kao zarobljeniku. Govorio je kako su njemu pričali da partizani kolju sve svoje zarobljenike, da su neuredni, da imaju dugačku kosu, velike nokte itd. Na kraju je rekao: »Pa vi ste prava regularna vojska.«

Prilikom zarobljavanja, tom smo njemačkom oficiru oduzeli samo oružje, a sve drugo ostalo je kod njega i kod vojnika. On je imao fotoaparat »Lajku«. Kad je zamolio da mu ga ostavimo i to smo učinili. Sve to ostavilo je pozitivan utjecaj na tog njemačkog oficira, koji je izjavio da je antifašist, inače učitelj po profesiji.

U šumi Žutica smo se odmarali, ali nas je taj dan neprijateljska avijacija uznemiravala. Pošto nije ništa otkrila to je bilo samo vršeno izviđanje. Taj dan smo ostali bez hrane, što nije bilo prvi puta. Poslije podne toga dana Busa je sa Štabom odlučio da se taj njemački oficir pusti. Data mu je mogućnost da govori a ja sam prevodila. On se zahvalio na korektnom postupku i na kraju je zamolio komandanta bataljona Stjepana Brkljačića-Busu, moga supruga, da mi on — Nijemac pokloni zlatni lančić s privjeskom i zaželi na taj način sreću. Na kraju smo ga pitali da li će ga vojnik, kojeg smo također pustili, izdati njegovim starijima. Rekao je da neće, da će vojnik njega slušati. Obećao je taj njemački oficir da nas neće nikome izdati i tako je, pošto je dobio propusnicu, bio pušten.

STEVO ČUČKOVIĆ

Iz Banije u Moslavinu

U podoficirsku školu bivše jugosl. vojske stupio sam 1939. godine, a 1. 11. 1940. izašao iz nje kao aktivni podnarednik. Bio sam komandir voda u 53. pješ. puku. Poslije 27. ožujka 1941. godine u Karlovcu je održan susret s grupom podoficira i vojnika pred kinom »Edison«. Sastanak su organizirali članovi KPJ Ranko Matić, Desput, Ilija Opačić i još neki. Oni su se interesirali za stanje u vojsci.

Prilikom formiranja ratnih jedinica raspoređen sam u 106. pješ. puk za K-ra voda. Puk se kretao za Brčko, a odatle ka Tesliću, gdje je

bio zarobljen bez borbe 16. travnja 1941. Ta sramna kapitulacija žestoko me ozlojedila. Uspio sam nekako pobjeći u rodno selo Babinac kod Gline.

Krajem 1941. godine stupio sam u partizane u četu Ilije Tarabića. U Banijskom partizanskom odredu bio sam do sredine 1942. godine. Učestvovao sam u mnogim borbama i stekao ratno iskustvo.

15. 6. 1942. godine bila je postrojena 2-ga četa. Komesar Stanko Naletilić održao je četni sastanak, na kojem je postavljen zadatak da se izabere 10 dobrovoljaca s jednim puškomitraljezom, koji će ići u Moslavinu. To je značilo, ostaviti Baniju i poći preko Save u nepoznato. Sutradan sam kao sekretar SKOJ-a u četi istupio prvi s puškomitraljezom i rekao da se javljam dobrovoljno. Odmah je iz stroja čete izašla čitava desetina, sve mladića. Istog dana u selu Mečenčanima formirana je četa od 44 borca i rukovodioca s Mijom Bobetkom kao komandir. Bili su to većinom borci iz okoline Siska koji su ranije došli iz Sisačkog PO.

U selo Moščenica j/z od Siska stigli smo uveče, a zatim produžili marš na istok ispod Siska i rano ujutro stigli u selo Crnec koje se nalazi j/z od Siska za svega 6 — 7 km. Trebalo je preći veliku rijeku Savu. U Crncu je postojala skela. Ali, skelu je čuvalo 5 — 6 ustaša. Nedaleko odatle bila je i žand. stanica. Što sad? Odluka je donijeta za čas. Komandir Bobetko bio je odlučan i hrabar čovjek. Dio čete je napao ustaše i razoružao ih, a dio žandare blokirao vatrom.

Kada je skela bila zauzeta i pripremljena za prelaz svi smo se ukrcali i prešli Savu. Bilo je to ujutro, ljeto, lijepo vrijeme, a četa boraca za slobodu izvela je drzak i hrabar podvig. Neprijateljski su telefoni zvrjali na sve strane: partizani u Crncu, prelaze Savu, razoružali ustaše, napali oružnike i t. d. U isto vrijeme četa je hrlila ka šumi Brezovica. Vodio ju je vodič, koji nas je dočekao na Savi. Preko sela Topolovac i Budaševo stigli smo u šumu Brezovicu kod Debelog bresta u partizansku bazu — logor. Tu smo zatekli oveću partizansku grupu. Tu je Mika Špiljak, Vlado Smolčić, Tomo Buden i Vesela, Stevo Pal i drugi borci. Susret je bio izvanredan, srdačan i drugarski. Sišćani se ponovno sastaju međusobno, a i sa nama Banijcima. Dobro smo se nahranili i pošli na odmor poslije dugog puta i napora.

Sutradan, 20. 6. 1942. g. već rano ujutro nastupio je neprijatelj sa svih strana. Bili smo opkoljeni. Održano je kratko savjetovanje o tome što nam valja činiti. Odlučeno je da se u užem rejonu organizira kružna obrana, a zatim izvrši proboj k sjeveru i šumi Žutici.

Neprijatelj je nastupao u streljačkom stroju. Čak je i avion »Roda« vršio izviđanje. Došlo je do dosta oštire borbe koja je poduže potrajala. U odlučnom momentu izvršili smo vatrenu pripremu i probili streljački stroj neprijatelja, a zatim otišli na sjever za leđa neprijatelju. U toj borbi nismo imali gubitaka dok ih je neprijatelj imao. Zarobili smo dva domobrana.

Slijedećeg dana okupili smo se ponovno u Brezovici. Jedna naša desetica nabavila je dvoje svinja, koje je stručno obradio Branko Đaković poznati puškomitraljezac, tako da smo svi imali suhe hrane za naredna 2 — 3 dana.

Istoga dana krenuli smo za Moslavačku goru. No, prije toga morali smo preći glavnu prugu i cestu Zagreb — Beograd. Odlučeno je da prugu pređemo blizu Križa, kao i to da se minira pruga i njemački vojni vlak. Dobio sam zadatak da osiguravam rad — miniranje grupe diverzanata. Bili su to Ivan Hariš-Gromovnik, Boro Miličević i Ivo Svetličić-Orsi. Moji pomoćnici kao puškomitraljesca bili su: prvi, Dmitar Radanović i drugi Petar Mamuzić. Uspješno smo obavili svoj dio posla, a diverzanti posebno. Na minu je naišao njemački vlak koji je vozio njemačke i bugarske oficire. Uništena je lokomotiva i desetak vagona. Bio je to golemi uspjeh partizana.

Onako, iz pokreta slijedećeg dana izvršena je akcija u Mosi gori kod Miklouša i u Podgariću, gdje su onesposobljene šumske manipulacije i onemogućena eksploatacija šuma. Tu smo se spojili s MPO, a zatim vratili u Posavinu i nakon mjesec dana ponovno vratili u Moslavačku goru. Uspješan napad na Brestovac i formiranje bataljona, ojačali su MPO.

U sastavu MPO, učestvovao sam u borbama za Gojilo, Veliku Mlinšku i drugdje. Poslije napada na Grubišno Polje primio sam dužnost K-ra četvrte čete MPO, a nešto kasnije i K-ta 2-g bataljona MPO. Krajem 1942. otišao sam za Slavoniju, a u rujnu 1943. postavljen sam za K-ta MPO.

Kao borac-puškomitraljezac, komandir desetar, K-ir voda, čete, K-t bataljona i MPO sjećajući se tih teških, ali i slavnih dana, moram reći da je narod Moslavine dao mnogo u NOB-i. Jedinice MPO-a dale su mnoge žrtve, ali i odnijeli pobjedu nad neprijateljem.

U Moslavini gotovo nema sela, a posebno većih mjesta u kojima se nije borio MPO. Čazmu je Odred napadao 1942, i dva puta 1943. Bio sam K-t odreda u studenom 1943. kada je naša Prva moslavačka brigada napadala neprijatelja u Čazmi. S njom je napadao i naš Prvi bataljon, koji je veoma uspješno izvršio svoje zadatke. Neprijatelj je potučen do nogu i uništen.

Na dužnosti političkih komesara sa mnom bio je, pored ostalih Ivan Pandža-Tatek (u četi i 2-gom bat.). Bio je to stari član KP, divan drug i pravi partizanski komesar. U Odredu je bio Đuro Blaha, a zatim Nikola Sušnjar-Geno. Jedan od vrsnih komandira čete u 2-gom bataljonu bio je Josip Ružička, kasnije K-t. brigade »Jan Žižka«. Poginuo je 1944, i proglašen narodnim herojem.

Ne bih obrađivao borbe Odreda, jer je to iznijeto u prvom dijelu knjige. Samo da kažem još ovo: KP je rukovala NOB-om uspješno i na području Moslavine. MPO je imao veliku ulogu u NOR-u. Iz njega su nastale naše brigade i divizije, te mnoge pozadinske jedinice i ustanove. Posebno mi je drago što sam kao pripadnik MPO-a veći dio bio u Moslavini i borio se za bratstvo i jedinstvo, za slobodu i novu socijalističku Jugoslaviju.

Dolazak u partizane

Dok sam se nalazio u domobranstvu u Zagrebu radio sam za NOP. Drugovi su tražili da tu ostanem što duže, jer sam mogao dosta koristiti. Kao podoficir i četni starješina imao sam objave, dozvole i pečat, te sam mogao da se slobodnije krećem, da izdajem objave i druga potrebna dokumenta aktivistima radi njihovog sigurnijeg kretanja. Dolazeći u Križ povezao sam se s drugom Antonom Bartolom-Sokolom jednim od rukovodilaca KP u Križu. Donosio sam razni materijal, obavještenja i drugo. Prvih dana listopada 1942. godine bio sam u Križu, gdje sam imao sastanak sa Sokolom. U Križ sam došao kao na odsustvo. Međutim, kada sam se vratio u Zagreb i pošao u jedinicu, još nisam ni ušao u kasarnu a na ulici, ispred kasarne, sreo sam naporučnika Ivana Vilima. On mi se okrene i reče: »Bježi, čekaju da te uhaps«. Odmah sam ušao u tramvaj i otišao u grad na vezu radi obavijesti o provali, a zatim sam prvim vlakom pošao u Križ. Razumije se: bio sam uzbuđen. Neki Posavec, narednik, koji je surađivao s nama za NOP, bio je uhapšen i sve odao na saslušanje.

Stigavši u Križ, odmah sam se javio na već ranije dogovorenu vezu drugu Antonu Bartolu-Sokolu i još nekim drugovima. Oni su me sa svojim kurirom uputili u partizane. Išli smo od veze do veze, najprije u selo Obedišće, zatim u selo D. Vlahinička, a potom smo stigli u Osekovo na kotaru Kutina. Tu smo se povezali s Ivanom Frgecom-Pilotom, tada sekretarom KK KPH-a Kutina, koji je organizirao prebacivanje jedne grupe drugova u Moslavački odred. Bio sam u uniformi domobranskog vodnika s pištoljem pa bi u prvi mah neki drugovi pogledali na mene s dozom nepovjerenja, dok im ne bi bilo rečeno da sam suradnik NOP-a. Noću 4/5. 11. 1942. godine prešli smo glavnu željezničku prugu a zatim i cestu. Nakon sat hoda našli smo se u Mikleuški. Noć je bila veoma tamna, maglovita i kišna, ali me to nije smetalo. Išao sam u novi život, u partizane, svijesno napuštajući neprijateljsku vojsku. Bio sam već dosta iskusan vojnik — starješina i ako ne i s borbenim iskustvom. Su-tradan, 5. 11. poslijepodne, stigao sam po kaljavom seoskom putu u malo i siromašno selo Mali Prokop. Već ispred sela zaustavila nas je partizanska patrola, raspitala se o svima, a zatim nas je kurir odveo u centar sela, ako se to tako može nazvati u kuću seljaka Petra Jakšića. Tu je bio štab Moslavačkog partizanskog odreda. Partizanski rukovodioci u partizanskim kapama s tri roga imali su na lijevim rukavima oznake.

Moj prvi utisak bio je povoljan; bogami to je vojska. Stražar ispred kuće, štab odvojen od domaćih, sve u punom vojničkom redu. Primili su me drugarski. Dobio sam dobru večeru. Sa spavanjem je bilo lošije, morao sam se zadovoljiti sijenom u štaglju. Obišao sam dakle, s juga Moslavačku goru dok sam stigao do partizana. Jer nije se tada moglo jednostavno ni stići ni postati partizan. Sve dok nisam stupio u Odred u M. Prokop postojala je opasnost da me neprijatelj goni, a sada kad sam stigao, bio sam sretan i psihološki miran. Eto postao sam partizan. Tamo na zapadnoj strani Moslavačke gore ostao je moj rodni Križ, u njemu rodaci i prijatelji. Mnogo puta ću kasnije biti blizu toga velikog

sela na brijegu, sa starom velikom školom i velikom crkvom sela u kojem se ušančio neprijatelj.

Neko vrijeme bio sam pri štabu MPO-a, a zatim sam otišao u četu i ubrzo postao komandir voda, a zatim i čete. Brzo sam napredovao, što je bilo u onim ratnim uvjetima i normalno, jer sam imao nešto više vojničkog iskustva od nekih drugih drugova. Bilo mi je lijepo u drugom partzijskom bataljonu MPO-a: četa je bila dobrog sastava, postizala je lijepe uspjehe, s relativno malo žrtava.

Budući sam bio dugo vremena u MPO-u: od borca, komandira voda, komandira partizanske čete, zamjenika komandanta partizanskog bataljona, člana štaba, načelnika štaba i komandanta, imao sam prilike upoznati mnoge borce i rukovodioce Moslavačkog odreda koji su dali sve od sebe u NOB-i. Mnogi su mi ostali u dubokom sjećanju kao hrabri i sposobni borci koji su mnogo doprinijeli razvoju jedinica Odreda i NOB-a uopće. Ali, broj je isuviše veliki da bih mogao nabrojati sve drugove redom, ili da neke navodim, a neke ne. Zato ću se ograničiti samo na nekoliko borbi i drugova koje bih istakao.

Imao sam više prilika da osobno učestvujem u napadima ili prepadima na domobranske posade. Već sam se bio u neku ruku specijalizirao za takve akcije. Znao sam dobro odnose u neprijateljskoj vojsci, osobito u domobranstvu, običaje, način rada, raspored i ostalo, što mi je olakšavalo izvršavanje takvih zadataka.

Napad na domobransku satniju u Šarampovu i zarobljavanje velikog broja domobrana s kompletnim naoružanjem bez žrtava, bio je jedan od uspjeha koje su jedinice Moslavačkog odreda izvele uz moje osobno učešće i rukovođenje. Ovaj napad je obrađen u tekstu knjige pa o tome ne bih govorio. No, istakao bih da je to bio višestruko veliki uspjeh zato, jer je akcija izvedena gotovo u uporištu Ivanić-Grad iznenadno, odlučno i s puno uspjeha, što je predstavljalo veliki gubitak za neprijatelja. Odred je došao do velikog broja pušaka, veće količine municije i dva puškomitraljeza, što je bilo od osobite važnosti u to vrijeme kad je Odred naglo rastao i oružje mu je bilo krajnje potrebno. Drugo što bih trebalo podvući jeste to da je neprijatelj izgubio jednu jedinicu tako reći na vratima Zagreba bez otpora, bez borbe, što je negativno utjecalo na njegov borbeni moral, a pozitivno na moral pripadnika NOP-a i opredjeljenje mladih ljudi za odlazak u partizane.

Organizacija napada na neprijatelja u rejonu željezničke stanice Hercegovac u više navrata, a posebno ona od 29. 3. 1943. godine kada je dio Odreda primjenjujući lukavstvo (vod partizana bio je obučen u domobransku uniformu) i pored osiguranja koje je neprijatelj poduzeo vod je iznenadnom akcijom likvidirao posadu vlaka i stanice, te uništio kompoziciju putničkog vlaka, zarobivši oružje municiju i opremu.

Budući sam bio zaista dugo u Moslavačkom odredu sve od borca do komandanta Odreda, posebno što sam se na dužnosti komandanta MPO-a našao u zadnjoj ratnoj godini (veći dio 1944. godine i sve do 1. ožujka 1945.) to ću iznijeti nekoliko ocjena i stavova.

Prvo: mislim da je važno istaći da je MPO jedan od manjeg broja odreda kod nas koji postoji od 1941. — 1945. godine. To je Odred koji, kad gledamo u cjelini, uspješno izvršava sve svoje osnovne zadatke to-

kom čitavog rata. Jedinice Odreda poslužile su kao jezgra, ili osnova ili dijelovi formiranja naših krupnih jedinica u sjevernoj Hrvatskoj, brigada, divizija i kasnije korpusa. Isto tako —mnoge pozadinske jedinice i ustanove izrasle su iz Moslavačkog odreda kao i njihove komande i starješine. Toga je na moslavačkom području bilo mnogo, počev od prvih bolnica, indendantskih radionica, kasnije tehničkih radionica, tajnih skla-dišta i skloništa pa sve do pune organizacije rada komande moslavačkog područja, jedinica Ozne, diverzantskih i drugih specijalnih jedinica i ustanova. Odred je osim borbenih zadataka u vidu napadnih djelovanja imao važnu ulogu da svojim rasporedom i organizacijom obrane osigura slobodni teritorij Moslavine, a time i povoljne uvjete za razvoj i djelovanje organizacija KP, SKOJ-a, USAOH-a, AFŽ-a i, posebno, organa narodne vlasti. Na taj način Odred je veoma uspješno odigrao tu krupnu svoju ulogu ostvarujući je kroz borbu s neprijateljskim snagama.

Drugo: karakteristično je za ovaj naš Odred da se od prosinca 1941. godine, kada je objedinjen u jedinstveni odred, uspio održati na prostoru Moslavine čitavo vrijeme rata, a da ni jedanput nije bio razbijen od strane jakih neprijateljskih snaga. Neprijatelju nije pošlo za rukom da ostvari svoje ciljeve i uništi Odred, iako je mnogo puta uspijevao da ga okruži u širim ili užim rejonima na Moslavačkoj gori i području Moslavine. To znači da je Štab odreda uspješno rukovodio svojim jedinicama bez obzira što se sastav štaba, kao što je poznato, stalno mijenjao. Mnogi rukovodioci su odlazili, dolazili su novi, mlađi, koji su izrastali u vatri borbe. Razumije se bilo je propusta, grešaka i slabosti, pa i neuspjeha, što je u krajnoj liniji i normalna pojava u tako složenim ratnim uvjetima kakvi su bili u našem oslobodilačkom ratu u ovom dijelu zemlje i Moslavini posebno.

Treće: moralno-politička čvrstina, izrazito velika fleksibilnost u organizaciji rada i borbe je jedna od karakteristika za jedinice odreda. Otuda logično proizlazi uspješan i konstantan razvoj i jačanje jedinica Odreda, priliv novih boraca i jačanje pokreta na čitavom području Moslavine.

Jedna od posebno važnih karakteristika za jedinice Odreda i Odred u cjelini je stalno razvijanje i jačanje bratstva i jedinstva, učešće u borbi pripadnika svih naroda i narodnosti. Za MPO je moguće reći da je to partizanski odred koji ne zna za rasulo, trvenja i političke sukobe unutar jedinica. Partija je uspjela da tokom čitavog rata ima puni utjecaj na moralno-političko jedinstvo jedinica, boraca i starješina, da organizira ideološko politički i propagandni rad i osigura pravilno provođenje linije KPJ-u odnosno KPH-a u život.

U toku 1944. godine, krajem te i početkom 1945. godine jedinice odreda djelovale su u još složenijim uvjetima i veoma često morale voditi žestoke borbe s jakim neprijateljskim snagama trpeći i same dosta gubitaka. I u takvim uvjetima Odred je uspješno izvršio svoje zadatke.

Bilo je dosta borbi u kojima su jedinice Odreda imale uspjeha, bilo je perioda kada aktivnost pojedinih jedinica nije bila na visini itd., što se sve dobro vidi iz opisa djelovanja jedinica Odreda u ovoj knjizi.

Ali je bitno to, da kada ocjenjujemo Moslavački odred: kako je odigrao svoju ulogu i izvršio svoje osnovne vojne i političke zadatke, onda mu je ocjena pozitivna i visoka.

Ako je za prvu polovinu rala bilo karakteristično da Odred djeluje na širokom prostoru manjim jedinicama i u intervalima, u drugoj polovini rata prisutna je karakteristika višednevnih borbi i stalnog borbenog djelovanja, što je nametala situacija i naše komandiranje. Na ovo je posebno utjecala činjenica prisutnosti veoma jakih snaga neprijatelja i njegov pokret na terenu, jer krajem rata neprijatelj nije više samo u velikim mjestima, već je praktično na frontu. Borbe su znale trajati više dana uzastopno, što je, osim gubitaka, bio složen zadatak i zbog premorenosti ljudstva i loših meteo uvjeta.

I, na kraju, u vezi s ovim još da podvučem da su zadnji mjeseci borbe jedinica Odreda zahtijevali stalnu aktivnost četa i bataljona na širokom području uz glavnu željezničku prugu i cestu od Ivanić-Grada do Banove Jaruge. Napadi na prugu i objekte na njima u ovom periodu bili su posebno značajni.

Kada je riječ o pripadnicima Moslavačkog odreda želim da istaknem da je Odred dao mnogobrojne istaknute borce i rukovodioce koji su se pokazali hrabri i sposobni u raznim fazama borbe i dali svoj veliki doprinos razvoju naših borbenih jedinica. Radi se o stotinama ljudi, što treba imati u vidu, jer je Odred bio i kadrovska baza kako za jedinice tako i za partijske i političke organizacije na terenu. Osim starijih drugova organizatora ustanka, rukovodilaca Partije i jedinica, kao što su prvi komandanti i komesari Moslavačkog odreda Pavle Vukomanović-Stipe, Marijan Cvetković, Vjekoslav Janić-Capo, Slavko Kezele-Slavni, Vinko Jedut-Čuk, sekretar OK KPH-a Čazma, upoznao sam, borio se i drugovao s mnogim drugovima koje kao što sam rekao ne mogu sve navesti, ali bih ipak spomenuo neke drugove kao što su: Ferdo Ajnšpigl-Sivi koji je poginuo kao komandant bataljona Moslavačkog odreda početkom srpnja 1943.; Stjepan Brkljačić-Busa poznati komandant bataljona u Odredu, a zatim u 12. slavonskoj proleterskoj brigadi; Josip Ružička komandir čete, operativni oficir i zamjenik komandanta bataljona u Moslavačkom odredu, kasnije prvi komandant čehoslovačkog bataljona »Jan Žiška« i partizanske brigade »Jan Žiška«; Matija Crnečki-Cer, komandant I bataljona Moslavačkog odreda; Ilija Strika zamjenik komandanta MPO-a, komandant Moslavačkog područja; komandiri i komandanti bataljona: Vukašin Tumbas-Tigar, Dmitar Gostović-Vuk, Todor Ivanišević i mnogi drugi. Sjećam se i tu je i Drago Crnić, komandant I bataljona Moslavačkog odreda 1944; Ivan Kosak, koji je bio najprije komandir Udarne grupe Žutica, komandant Moslavačkog odreda i komandant II moslavačke brigade, kojega sam znao još prije rata; Dragan Džakula, zamjenik komandanta Odreda i operativac Štaba istočne grupe Odreda; Miloš Popović operativac odreda i komandant II bataljona odreda, koji je junački poginuo 4. prosinca 1944. godine u žestokoj borbi u selu Kompator; Dragutin Brezinščak-Dragec, komandir Udarne čete i komandant I bataljona Moslavačkog odreda, te mnogi drugi komandiri i komandanti, politički komesari, koje ovdje nisam spomenuo, a bili su moji drugovi, ratnici, od kojih su mnogi izginuli ili umrli poslije rata. Spominjem ih zato da se ne zaborave, jer ih se rado sjećam kao divnih, hrabrih i dobrih drugova.

S Moslavačkim bataljonom u 16. omladinskoj

Neposredno prije napada jedinica 4. slavonske divizije na neprijateljsko uporište Voćin nalazio sam se u 2-gom bataljonu (Moslavačkom) 16. omladinske brigade »Joža Vlahović«. Iz štaba brigade došao je kurir i donio mi otpusnicu s tim, da se javim KK **KPH** Garešnica radi rasporeda na dužnost. Bio sam nesposoban za teže marševe pa brigadni liječnik, sa štabom bataljona, donio je takvu odluku.

U mojoj četi ostali su Stevo Dejanović-Nebojša, moj stariji brat, na dužnosti politkomesara čete i brat od strica Stevo-mlađi, kao borac. Kada sam rekao Nebojši da sam otpušten iz brigade, on se složio da je to najbolje, ali je preporučio da ostanem još dan-dva dok se ne završi borba za Voćin. Toga su dana (kad su vršene pripreme za napad na Voćin) u našu četu stigli novi borci, pa sam dao svoju uniformu jednom od njih, a ja sam dobio civilno odijelo.

Borbe za Voćin bile su teške i žestoke. Znali smo kad su naši u napadu i kada se ustaše brane. Njihovi rafali su im dugi i ne štede municiju. Naši borci su gađali štedeći municiju, a puškomitraljezi su djelovali kratkim rafalima. Borba se vodila do samog jutra, a stizali su kuriri s vijestima, da se ustaše krvavo brane i da napad nije jurišem uspio. Jedinice su se povukle na polazne položaje čekajući drugu noć za ponovni napad. Moja četa, kako mi je i brat rekao, imala je glavni zadatak: prva je jurišala na sam grad — kulu, a kako su ih ustaše koncentriranom vatrom dočekali, morali su se povući u korito rijeke Voćinke ispod grada. Tu su ostali cijeli dan: nisu smjeli ni da se usprave, jer su ustaše gađali svakog pojedinca. Borci su mi kasnije pričali kako su na pušku stavljali partizanku, te je polako dizali: čim bi je ustaše opazile, gađali bi i metcima bušili kape. Cijeli dan su ostali na rijeci, bez hrane. Tek su u sumrak mogli prići kuhari s hranom. Čim se spustila noć, po naređenju komandanta Duke Prilike brigada je krenula na juriš. Borci, onako ozeblji nisu ni stali sve do samih bunkera na vrh grada, ne pazeći na mitraljesku vatru ustaša.

Grad je osvojen na prvi juriš. Ustaše su osjetili snažni juriš partizana, te su probile obruč i spašavale se bijegom s grada — kule ka Voćinu.

U tom proboju ustaše su se gotovo izmiješali s partizanima. Jedan se ustaša snašao i skočio do jedne drugarice: zgrabio je njenu kapu i nastavio bježati, ali sad s kapom partizankom. No, ta se drugarica snašla i ubila ustašu.

U borbi za Voćin ranjen je moj brat Stevo-stariji. Prva vijest koju sam čuo govorila je da je poginuo Nebojša, a zatim da nije, ali da je teško ranjen.

U livadama sam našao jednog konja, zajašio ga i galopom otišao u Voćin. Na samom ulazu u mjesto stoje kola i u njima Nebojša-mlađi. Ne mogu ga voziti, jer su mu presječena rebra, te najmanji pokret izaziva neizdržive bolove.

Ja sam odmah organizirao njegovo nošenje. Na sreću tu su bili naši seljani: Mile Komlenac, Dragan Hrستیć, Dušan Reljić i ja, pa smo

ga nas četvorica nosili polako na nosilima sve do previjališta u selu Kuzma. U previjalištu brigade su ga odmah previli i ustanovili da ga je mina teško ranila i da mu je dio granate presjekao rebra, prošao kroz pluća i izašao na pleće. Gledao sam ranu i nisam mogao da shvatim kako ne diše na usta, već na ranu. Tek kada su mu stavili zavoj nastavio je normalnim disanjem. Stevo se teško osjećao, a bolovi su bili veliki. Govorio je u bunilu i stalno zvao mene. Pred zoru se malo smirio, pa me onda prepoznao i zamolio da ga nikamo ne vozimo, nego da ga ubijem, jer da on ne može ove rane preboljeti.

Ja sam ga tješio i dvorio. Sve što mu je trebalo donosio sam mu. Kiša se spustila, a gromovi su pucali: kao da se nebo otvorilo i urotilo protiv nas. Zaprežna kola stizala su iz susjednih sela da voze ranjenike na Ljutoč i Ravnu goru. Seljaci su imali nešto slame i sijena u kolima, ali to nije bilo dovoljno za teške ranjenike, pa smo tražili sijena i spremali udobnije ležaje u kolima za teže ranjenike.

Kad su svi utovareni kolona je krenula, ali kod najmanjeg stresa kola, bolovi bi Stevu tako mučili da je jaukao i zvao me, da ga ubijem jer da dalje ne može. Varao sam ga da još malo izdrži, jer da smo već na domaku bolnice, pa će sve muke brzo prestati. Vodio sam sâm volove, samo da bi kola išla lakše, ali to se »brzo« oteglo punih 8 sati.

Kad smo stigli u bolnicu, dočekao nas je jedan partizan s riječima: »Produžite, nema više niti jednog mjesta.« Ja sam to odbio i zamolio ga da odem do upravitelja bolnice, kome sam rekao da Stevu više ni koraka neću voziti, jer je u tako teškom stanju da će umrijeti do Ravne gore. »Ili ga primite, ili ću ga stvarno ubiti, da se dalje ne pati.« Tada su mi rekli neka ga donesemo. Ali: morali smo najprije napraviti nešto kao krevet od četiri kolca i pruća, a mjesto jastuka donijeli smo bujadi trave. To mu je bila postelja. Tu sam prenoćio uz brata, koji je ležao nepomično. Na večer smo dobili toplu krumpirovu juhu ali bez soli. Stevo se malo pridigao, jer se osvijestio, pa me pozvao: »Sava, odmah sutra idi kući i donesi masti i soli, jer se nadam da ću te ovdje još živ dočekati. Pazi se u putu da te ne uhvate ustaše. Uzmi i moju bombu, imaj dvije: znaš jedna za njih — prva, a druga — da te ne muče. U civilu si, pazi, idi preko naše veze — od sela do sela, pa ćeš za nekoliko dana doći u Moslavinu. Reci mami što se dogodilo samnom, ali ne govori da je baš tako jako kako jeste. Nemoj da je uplašiš.«

Sutra dan zorom sam krenuo za Gornje Borke, preko Bijele za Kreštelovac. U Bijeloj sam čekao noć. Čekajući kurire i vodiče, za put od sela do sela, u Kreštelovac sam stigao u jutarnjim satima — gotovo u svanuće. Došao sam na javku. Znao sam da su naši suradnici. Ali s prozora mi se javi jedna žena i reče da oni ne znaju ništa o partizanima i da oni nisu za partizane. Treba da tražim druge suradnike i vodiče. Gotovo me uplašilo ponašanje ove žene. Pa ona me je prije tri mjeseca primila u kuću, a njen muž vodio po noći kao kurira za Kip i dalje za Borke. U toj teškoj situaciji počeo sam da pitam i molim: »Pa šta se to dogodilo da me se sada odričete.« Tada se sjetim da u Kreštelovcu živi jedna žena udata iz moga sela, Vel. Vukovja, te da je poznavala moga oca. Smogoh dovoljno hrabrosti i rekoh: »Ja sam iz Vel. Vukovja, a ovdje živi jedna žena udata iz moga sela, pa me odvedite k njoj, da mi ona pomogne.«

Tada me primiše i stvarno odvedoše u kuću Radanovića koji se oženio iz našeg sela kod kuće Sladovića. Obje ove porodice su partizanske. Odmah me primi i odvede u bunker uz napomenu: »Otkuda ti sad u selu kad je ono puno ustaša. Zato te nisu ni prihvatili ovi ljudi. Dobro da si naišao na mene, jer su jučer ustaše slali svoje provokatore našim suradnicima da ih provociraju, a onda su ih hapsili i kao suradnike strijeljali.«

Dva sam dana ostao kod Radanovića i čekao da nastavim put za Pašijan preko M. Zdenčaca i Brestovca. Kući u Vukovje nisam odmah smio otići, jer je naše selo po noći bilo slobodno, ali po danu su znali dolaziti ustaše ili Nijemci s Gojla ili Garešnice.

Konačno sam noću stigao kući. Našao sam baku i majku kod kuće. Otac se skrivao pa je poluilegalno živio: nije čekao bandu, ali od kuće nije odlazio.

U razgovoru sam im sve ispričao: da je Stevo ranjen, da je u bolnici i da sam došao po hranu da mu odnesem. Došao je i otac. Pozdravili smo se i izljubili. Onda mi je rekao: »Znaš, odmah moramo u Puljkovac. Tamo imam bunker, nitko za njega ne zna. Tamo ima hrane, a u bunker se možemo sigurno skloniti, jer nas sva hitlerovska vojska ne bi našla. Usto mi je rekao da imaju obavijest, da će u jutro rano početi kretanje bande, te da će sigurno doći u naše selo.

Tako sam se nakon ratovanja i marša našao s ocem u bunkeru, koga je on brižljivo i gotovo umjetnički iskopao u obali potoka Bršljanica. Kopao je zemlju i bacao u vodu da se ne odaju tragovi. Bunker je bio 2 x 2 m i obložen daskama. Na ovčijoj koži smo ležali. Hrane i pića je bilo.

Do bunkera smo morali posebno paziti da nam se ne vide tragovi. U blizini ulaza morali smo se penjati po drveću, da nigdje ne ostavimo traga.

Samo što se sunce promolilo gledamo kroz otvor bunkera, na koga je navukao otac granje, selo i po selu kolonu vojnika.

Cijeli dan smo ostali u bunkeru. Tu smo razgovarali o svemu. Otac je nastojao da me predobije da zajedno s njim dočekamo slobodu u ovom bunkeru, jer je, mora se priznati, u njemu udobno, a veza sa selom bila je osigurana. Kad baba Sara izvjesi veliku bijelu plahtu na ogradu Đure Dejanovića, znači da bande nema u selu i da možemo ići kući. Ako nema plahte treba sjediti u bunkeru.

Razgovor oca i sina

Kad me je otac saslušao: kako je u Slavoniji, kako su sela spaljena, kako narod živi u podrumima i šumama, kako se vode ogorčene borbe — on uze riječ i reče:

»Slušaj Sava, ovdje u selu mnogi viđeni ljudi vam zamjeraju. Smatraju vas komunistima, komesarima, bombašima, koje će, ako ne izginete u borbi, sutra, kada dođe sloboda, pobiti kraljeva vojska i Amerikanci i Englezi koji će dovesti kralja. Kažu da još uvijek ima mogućnosti da se vas dvojica Stevo i ti spasite, ali da se povučete iz borbe i da eto ovdje samnom dočekate slobodu, jer kome sada da se požali Petar Radak, kome je sin jedinac poginuo, ili Jovica Hinić kad mu je je-

dini sin poginuo kao i mnogi drugi. Ovdje je sigurno, a sloboda će doći. Trebaju nam samo žive glave koje treba sada sačuvati.«

Ja sam bio u moslavačkom odredu, a zatim otišao zajedno s bratom u XVI omladinsku brigadu, koja je neprekidno bila u teškim borbama. U tim borbama sam stekao povjerenje u sebe i u Partiju u koju sam primljen za člana. Prije toga sam bio Skojevac, pa kandidat KP, pa konačno, po uvjerenju članova Partije postao i član Partije. Prošao sam tešku ofanzivu, postao sam delegat voda, a kad je brat obolio od tifusa, povjerali su mi da zamijenim brata kao komesara čete, pa sam u cijeloj ofanzivi bio v. d. komesara I čete II bataljona XVI omladinske brigade. Sada mi ovaj govor oca teško pade, te rekoh ja njemu: »Slušaj tata, pa da li ti znaš da smo ja i Stevo komunisti, članovi KPJ, da smo se borili cijelo vrijeme s narodom Slavonije i da taj narod ne živi ovako kao vi: ustaše dođu u selo i od vas traže mir i red, pa vas ne diraju. Znaš li ti: ako Slavonija i Bosna padnu, od vas neće biti ni jednoga, i pored te politike, koju neprijatelj sada vodi prema vama. Ja ti neću ostati u bunkeru, ja sam došao po sol i mast da ranjenima odnesem i da se s njima dalje borim. A sloboda koja će doći, nije za one koji će je čekati u bunkeru.«

Otac ljut i nezadovoljan mojim stavom, oštro mi reče: »Nikome da nisi to rekao — da si ti i Stevo članovi KPJ, jer se komunistima, po riječima ovih drugih, loše piše.«

Tada ja njemu odgovorili: »A koji su to drugi, dajde ti meni reci da ih ja znam. Sigurno su ti drugi na strani neprijatelja, sigurno nisu naši. Da li ti tata tima pripadaš, da li se ti s njima slažeš?«

Otac počeo da uzmiče: »Ne ja njima ne pripadam, jer ste vi tamo, — mislim na komuniste, ali i meni je teško, trebate me razumjeti.«

»Nema tata razumijevanja za nerazumne, nego ti prestani voditi razgovore s takovima, jer to su reacioneri, saboteri koji čekaju slobodu na leševima komunista i ostalog naroda, da bi je onda oni s Englezima i kraljem Pretrom uživali.«

Razgovor je bio gotov. Napustio sam bunker i više se nisam vraćao u njega, već sam natrpao pun ranac hrane, soli i masti i krenuo nazad za Slavoniju. Prije no što sam pošao, susreo sam strica Milu Dejanovića, koji me pozvao na razgovor.

Prvo njegovo pitanje je bilo, da li znam nešto o Stevi, njegovom sinu Stevi, mlađem Dejanoviću. Stevo je bio svega 16 godina star, a bio je borac 16. omladinske brigade. Ranjen je u borbi na Voćinu, ali nisam još tada znao u kakvom je stanju. Dao mi je stric dvije kocke šećera i jabuku da mu odnesem i neka mu kažem da je i on, Mile Dejanović, partizan s puškom u ruci. Vraćao sam se istim puteni, istom vezom nazad u Slavoniju na Ljutoč, u bolnicu gdje su ležali Stevo mlađi i Stevo stariji-Dejanović, oba ranjeni. Stigao sam u bolnicu pred večer i našao ih žive, ali mlađi Stevo je bio teško ranjen. Teško je disao i teško govorio. Pitao me za svoje kod kuće. Dao sam mu šećer. Jednu je kocku uzeo. Brat mi Stevo (stariji) kaže: »Nemoj ga puno zamarati, jer je on teški ranjenik.« Nakon razgovora zaspali smo, ali me u jutro zove stariji Stevo: »Sava, naš brat Stevo je noćas umro. Idi iskopaj raku i zapamti gdje je sahranjen. Ja ne mogu ići s tobom.«

Pokojnog Stevu Dejanovića (Miliinog) su iznijeli iz bolnice i čekali da se zakopa. Ja sam s još dva druga pronašao mjesto između dva bunkera, kako bi ih kasnije, kada dođe sloboda, prepoznao i došao po njegove kosti.

Iskopali, smo grob, položili mrtvo tijelo, a zatim sam ja od letvica pokrio tijelo i zatrpao zemljom.

Ostao sam u bolnici još 10 dana. Svakoga sam dana obilazio grob — i ranjenog brata Stevu. Stevo je bio bez odijela: mina mu je raznijela ono što je imao na sebi, pa je trebalo da se pobrinem za njegovu odjeću, kad izađe iz bolnice. Na svu sreću u krojačnici bolnice je radio naš prijatelj i suborac Tona Vrebac iz Kaniške Ive, koji je pristao da od dijelova šinjela i ostale odjeće, koje sam ja pronalazio i prao u potoku (od krvi) te sušio na suncu, napravi odijelo: hlače i bluzu — dolamicu za Stevu.

Stevi je bilo svakoga dana bolje, pa sam ja najzad otišao u Moslavinu, a za nekoliko dana je stigao Stevo za mnom, te smo tako, nakon izvjesnog vremena, otišli zajedno na (moslavački partijski kurs koji se održavao u selu Prokopu.

Kad je Stevo došao kući, sukobio se s ocem, a otac je za sve krivio majku s kojom je gotovo bio pred rastavom braka. Majka je napustila kuću i otišla kod sestre Mare Jovića, a otac je ostao sam sa svojim mislima i problemima.

Kako smo htjeli pomoći majci, nije nam ostalo drugo, već da oca tužimo Kotarskom komitetu partije, za maltretiranje majke i za njegov stav prema nama.

S u d e n j e

Kotarski komitet Garešnica i kotarski NOO prihvate naše optužbe, te ga pozvaše na suđenje, da ga saslušaju i da donesu svoju odluku. Poziv za suđenje dobio je naravno i otac. Uzjašio je konja i došao prije nas, djece (Steve, Jelke i mene). Tom sudu je predsjedavao Mića Tesla nama svima poznat kao suseljan i prvoborac, a i kao predsjednik KNOO.

Otac je na pitanja suda odgovarao kratko, sav u jednom izvanrednom raspoloženju. Zatim je pred ocem davao svoj iskaz Stevo, koji ga je optužio, da sluša razne reakcionare, da maltretira majku i da time koči NOB. Sestra Jelka je već tada bila član kotarskog fronta AFŽ-a. Ponovila je iste optužbe kao i Stevo, a zatim sam ja davao iskaz, kojim sam ocu u oči iznio razgovor u bunkeru s njim. Tražio sam da majku pusti na miru i da joj dade njenu imovinu, a da ćemo mi bez njega s njom dalje živjeti.

Otac je na kraju obećao, da neće više dirati i maltretirati majku. Pristao je da se roba i imovina koja pripada majci podijeli odmah isti dan.

Na večer smo stigli ja i Stevo kući. Majka je došla da odnese svoju robu, pa je s bakom dijelila u sobi što je njeno, a što je bakino i očevo.

Za to cijelo vrijeme otac je ležao na krevetu. Gledao je u strop ne govoreći ništa.

Ja i Stevo smo razgovarali. Na kraju smo mu rekli: »Reci nam tata, da li tebi znače ti »neki« koji tako govore protiv nas i naše NOB, više od nas, tvoje djece koji se borimo uz ovaj napaćeni narod. Ti se sada protiviš i čekaš nešto treće. Nije li te sramota, da čekaš slobodu, koju si meni nudio u bunkeru, dok drugi ginu za tu slobodu.«

Negdje oko 2 sata u jutro se otac podiže iz kreveta, zajeca i reče: »Recite materi neka nikuda ne ide, neka ostane u kući s bakom, a ja idem odmah s vama. Ne mogu ni ja ostati s ovima, što čekaju slobodu u bunkeru.« Nastalo je veselje: izljubismo se s ocem, a zatim se sva roba, koja je već bila podijeljena vrati nazad, te tako otac krenu s nama isti dan za Moslavačku goru u Prokop. Otac je ostao u Moslavini, brat je otišao u Posavski odred za komesara Odreda, a ja sam otišao na srednji partijski kurs u Voćin, a zatim za komesara II bataljona daruvarskog odreda.

Otac je nakon kratkog vremena morao napustiti, zajedno s majkom, selo. Otjerao je stado ovaca u Moslavačku goru, a baka je ostala sama da dvori stoku koja je ostala kod kuće.

Nakon nekog vremena našao sam oca u Prokopu tužna. Govorio mi je da se dogodilo veliko zlo. Otjerao »Lala« ustaša krave, konje, a i sve ostalo su opljačkali iz kuće. Došli su direktno našoj kući da opljačkaju komesare. Brzo sam raspoložio oca, govoreći mu da smo mi svi živi i da još nitko od nas nije poginuo, a to bi bilo zlo. Krava i konja će biti ako mi ostanemo živi i dođe sloboda. Otac je ostao na Moslavačkoj gori i obilazio svoje stado ovaca radeći za NOP.

Nije prošla ni nedjelja dana, a ja naišao u noći kroz selo Rogožu. U kući Rajšića nađem oca, te svratih da ga pozdravim. Tužan otac, još tužniji nego prije, i opet mi govori o velikom zlu. Šta je sad opet, kakovo zlo? »Pa evo psi litalice poklali ovce i sada sam ih gotovo rastrgane predao u Prokop da se pokolju i pojedu«. Opet sam tješio oca, govoreći mu da to nije ništa, jer mi smo živi i još uvijek tučemo neprijatelja. Sloboda će sigurno doći, bit će ovaca i svega drugoga, samo ti sad ratuj, bar nemaš brige za imovinu, koja te vezala za ovo selo. Tako je otac, konačno nakon tužne »sudbine« njegove imovine: otjeranih krava i konja i poklanih ovaca, slobodan krenuo sa mnom u Slavoniju, gdje se borio puškom u ruci. Dočekao je i proboj srijemskog fronta i slobodu u konačno oslobođenoj domovini.

PAVLE BOROVNJAK

Učešće mještana sela Osekovo u NOB-i

Osekovo se nalazi jugozapadno na području općine Kutina, vezano za Lonjsko polje. Selo je smješteno pet kilometara od južnih obronaka Moslavačke gore. Jedinствен se pruža pogled na donju Posavsku ravnici i bosanske planine. Prometne veze sa okolnim mjestima su dobre tako da od središta Osekova do suvremenog auto-puta udaljenost je svega 2,5 km, na istok do Donje Gračenice 4,5 km, na zapad do sela Stružec 5,6 km i na sjever do centra sela Potok 4 km. Udaljenost od grada Kutine kao sjedišta općine je 13,5 km a do Popovače općinskog

sjedišta prije rata, oko 5 km. Upravo radi takovih dobrih veza neprijatelju je bilo moguće da sa svih strana brzo intervenira i ometa rad ustanova koje su se nalazile u selu za vrijeme rata.

U početku Narodnooslobodilačke borbe, tj. 1941. godine u selu je živjelo 1.736 stanovnika u 397 domaćinstava.

Od ukupnog broja stanovnika velika većina su Hrvati, zatim u selu imade Mađara, Talijana, Čeha i Srba, ali uvijek su jedinstveni.

Interesantno je napomenuti da su proizvođači koristeći se pašnjacima Lonjskog polja za stare Jugoslavije, u toku NOR-a pa i prve poratne godine razvijali veliku i jeftinu proizvodnju u stočarstvu, posebno konja. Bilo je pojedinih domaćinstava koji su imali i do 15 komada konja. Bilo je i takovih slučajeva da se oplodnja konja stihijski obavljala na pašnjacima, da su konji bili na pašnjacima danju i noću. U staje su ih dovodili samo u toku zime i u onim slučajevima kada su morali bježati od vode, kada su rijeke Sava i Lonja poplavile Lonjsko polje. Bilo je i takovih slučajeva da pojedina grla nisu bila korištena za voznu spregu i poljoprivredne radove, a bila su stara tri i više godina.

U selu je tada znalo biti po 1000 i više grla konja, 1600 — 2000 grla rogatke stoke i po 3.500 — 4.000 komada svinja. Sva ta stoka napasivala se organizirano u takozvanim čordama, ili kako to kažu Moslavci u čredama. Vlasnici su imali plaćene čuvare stoke koje su plaćali dijelom novcem a dijelom u naturi tj. žitom po jednom grlu. Takav način ispaše i proizvodnje stočarstva tada je omogućavala i tako zvana zemljišna zajednica, u kojoj su domaćinstva bila organizirana i sami su si određivali visinu novčane naknade za ispašu stoke po jednom grlu.

Političke prilike za stare Jugoslavije i pred sam početak II svjetskog rata manje više su bile identične prilikama u svim hrvatskim selima. Hrvatska seljačka stranka (HSS) imala je dominantan utjecaj, posebno od 1935. godine do početka Narodnooslobodilačkog rata.

U takvoj situaciji izbjicali su na površinu i pristaše desnog krila HSS tzv. frankovci, koji su se kasnije opredijelili za ustaški pokret. Vođa tih bio je Vjekoslav Adrinek koji je lično održavao veze sa Antom Pavelićem. Sjećam se još kao dječak da je Pavelić dolazio u Osekovo 1924. godine i tom prilikom posjetio Adrineka i u njegovoj kući održao tajni sastanak sa grupom ljudi iz Osekova. Razumljivo je da je dolaskom na vlast ustaša u Hrvatskoj Adrinek bio odmah postavljen od zloglasnog Pavelića za tzv. tabornika pa i logornika za područje tada kotara Kutina.

Pod utjecajem ovih bila je organizirana i tzv. zaštita koja je u Osekovu razoružala jednu grupu vojnika stare jugoslavenske vojske, koja je bježala i povlačila se kroz područje Osekova nakon kapitulacije Jugoslavije, a tim oružjem naoružali su se ustaše u selu.

Takove su bile uglavnom političke i ekonomske prilike u to vrijeme u Osekovu do rata. U takovoj situaciji i razvojem događaja rasle su i razvijale se napredne misli i ideje koje je počeo razvijati povratnik iz SAD-a Mirko Šivak. U Osekovo su ilegalno dolazile napredne novine, brošure i knjige, a među prvim nalazila se brošura Vase Pelagica »Umovanje zdravog razuma«. Godine 1940. u selu je formirana partij-

ska ćelija (organizacija SKJ-u), koja je politički i idejn o djelovala među ljudima, ukazivala na opasnost od njemačkog fašizma koji je naglo i brutalno počeo sa okupacijom pojedinih evropskih zemalja.

Odmah na početku okupacije naše zemlje gostioničar Vjekoslav Adrinek koji je bio postavljen za ustaškog logornika okupio je svoje pristaše i formirao jednu ustašku jedinicu od 50-tak pripadnika. Pojedini ustaše bili su vrlo opasni, a to iz razloga jer su poznavali aktivne drugove u selu koji su ilegalno radili na organiziranju ljudi za NOB-u. Odmah su počeli sa rasturivanjem ustaških letaka u kojima su se prijetili smrću svima onima koji neće njima predati oružje i vojnu opremu i koji će na bilo koji način pomagati NOP.

Članovi partijske organizacije bili su toliko aktivni da su u vrlo kratkom vremenskom razdoblju raskrinkali ustašku politiku, njihove daljnje ciljeve i namjere, tako da se je postojeća ustaška jedinica već u proljeću 1942. godine počela rasipavati, a pojedini koji su bili zavedeni počeli pomagati NOB-u. Ostalo je svega 15 — 17 ustaša koji su ostali do kraja vjerni Paveliću. Pred naglim razvojem narodnog pokreta oni su bili prisiljeni povući se iz sela i otići u neprijateljsko uporište Popovača odakle su povremeno u noći dolazili u selo. Održavali su vezu sa svojim obiteljima, i prikupljali informacije o aktivnosti pojedinih drugova i razvoju narodne vlasti i ostalih političkih organizacija, koje su informacije tada slali logorniku Adrineku u Kutinu. Razumljivo je da su na taj način i uspjevali organizirati povremene prepade i pohapsiti desetak naših aktivista koji su većim dijelom izgubili svoje živote u zloglasnim logorima Jasenovac i Gradiška. Šestero aktivista Narodnooslobodilačkog pokreta ubili su u selu u toku narodnooslobodilačkog rata. Većina tih ustaša nestala je u bijegu nakon oslobođenja zemlje a četvorica su, koji su bili ostali izvedeni pred sud i bili kažnjeni na vremenske kazne. I sam logornik Vjekoslav Adrinek sa svojom ženom Maricom uspio je pobjeći iz zemlje i dospio je pod konac u Argentinu gdje je umro. Tako je ta sramna ustaška grupa doživjela prezir svojih sugrađana u selu i za uvijek nestala sa ovog područja.

Već sam napomenuo da je u selu postojala partijska organizacija formirana još prije rata i da je aktivno djelovala u ratnim godinama i poslije rata i koja i danas aklivno radi u selu.

U prvim ratnim danima i mjesecima u tu organizaciju SK dolazili su: Ivan Frgec, Stevo Kendel-Sedi, Dušan Čalić-Cule i pomagali joj u radu. Tako je već u prvim mjesecima 1942. godine formirana SKOJ-evska grupa od petnaestak omladinaca i omladinki, koja se je kasnije naglo širila i jačala. SKOJ-evska grupa odnosno njeni članovi unijeli su svježinu, polet i revolucionarnost u radu na daljnjem razvoju narodnog ustanka. Od tih mladih komunista posebno su se isticali u radu: Slavko Koren, Marija Babić, Marica i Katica Sruk koji su svaki u određeno vrijeme i rukovodili SKOJ-evskom organizacijom i ostalim omladinskim organizacijama u selu, na području općine Popovača i kasnije kotara Kutina.

SKOJ-evska organizacija je bila toliko aktivna da je među ostalim zadacima kao što je organizacija prehrane, smještaj boraca i političkih radnika koji su dolazili u selo, informiranja o kretanju neprijateljske

vojske i radu neprijateljskih elemenata uspjela organizirati 20 omladinaca i omladinki koji su još u XII mjesecu 1942. godine otišli u operativne jedinice NOV.

U Osekovu je formiran prvi narodnooslobodilački odbor još 1941. godine. Nagli razvoj narodnog ustanka nametnuo je tome odboru jedan takav živi i brzi tempo da se je radilo danju i noću i često puta bez predaha, jer su u selo dolazili svi mogući politički radnici, manje partizanske grupe pa kasnije sve do krupnijih vojnih jedinica, bataljona, brigade i divizije.

Osekovo je upravo radi jednog takvog masovnog i bujnog rada bilo od boraca i rukovodilaca nazvano »Mala Moskva«. Mnogi vijećnici AVNOJ-a i ZAVNOH-a među kojima su bili i Mladen Iveković i Kata Pejnović prolazili su kroz Osekovo i tu bi se odmorili. Osekovo sa svojim zaselkom Kostrinja bili su centri za prebacivanje stotine boraca iz donje Posavine i Siska koji su odlazili u partizane na područje Moslavine. Za prebacivanje desetke vagona žita i ostalih živežnih namirnica za Baniju, Kordun i Liku. I ne samo to, Osekovo je primilo kao svoje drage goste i drugove dvije brigade VII banijske divizije na njihovom historijskom putu 1944. godine kod prelaza na područje sjeverne Hrvatske. I danas u susretu sa preživjelim borcima ove proslavljene jedinice čuju se riječi zahvalnosti ljudima sela Osekova na prijemu za kojeg kažu da je bio jedinstven za njih u toku čitavog NOR-a. U Osekovu je za čitavo vrijeme rata bila smještena i živjela majka Narodnog heroja general pukovnika Vlade Janića, a da neprijatelj za nju nije nikada saznao. Bilo je nekoliko drugova preko kojih su njeni sinovi Vlado i Slavko održavali stalnu vezu. Jednom prilikom 1943. godine posjetio ju je sin Vlado i zahvalio se komunistima i omladincima na pažnji i brigi koju posvećuju njegovoj majci.

Godine 1943. nalazila se u selu drugarica Kata Pejnović. Tu se odmarala i kada je išla iz Like za Moslavinu i Slavoniju. Kada su joj drugovi kazali: »Drugarica Kata tu možeš biti sigurna« onda je odgovorila: »Znađem ja drugovi o vama i narodu vašeg sela čula sam u Centralnom komitetu KPH-a i Glavnom štabu za Hrvatsku«. Mislim da su ovakve riječi zahvalnosti tih drugova dovoljna potvrda o radu i aktivnosti naroda sela Osekova u toku NOR-a.

Za sve uspjehe koji su postigli građani sela Osekova u toku NOB-e treba posebno odati zahvalnost i priznanje komunistima i SKOJ-evcima Loga sela, koji su znali i umjeli provesti takovu organizaciju rada kojom su pokrenuli gotovo sve građane u NOB-u protiv fašizma i domaćih izdajnika.

U zaseoku Kostrinja kod Osekova rano u proljeću 1942. godine formiran je Kotarski komitet Komunističke partije Jugoslavije za kotar Kutina. Na tome sastanku po sjećanju Ivana Frgeca bio je prisutan i drug Dušan Čalić zvani Čule. U taj Komitet bili su izabrani Ivan Frgec za sekretara a za članova Tomo Brcković zvani Lovac, Ivan Vidović-Pan, Milan Brajer-Šprajc i Josip Božić zvani Mali.

Iste godine tj. u ljeti 1942. godine održana je u Kostrinji kotarska konferencija SKOJ-a za kotar Kutina. Za sekretara je bio izabran Josip Božić-Mali, a za članove Marija Babić, Marica Sruk zvana Srna i još

neki čijih imena se drugovi ne sjećaju. Sjedište kotarskog komiteta SKOJ-a bilo je dulje vrijeme u Osekovu u kući Ivana Sruka.

Osekovo je sa svojim zaselkom Kostrinja imalo 138 aktivnih učesnika NOR-a. Od toga broja poginulo je na frontovima i u logorima 51 drug i drugarica. Među poginule ubrajamo i političkog sekretara kotarskog komiteta KPH-a za kotar Kutina druga Tomu Brcković-Lovca.

Osekovo je dalo 16 aktivnih ličnosti za općinske i kotarske političke organizacije i organe narodne vlasti. Od toga broja jednog političkog i dvojicu organizacionih sekretara kotarskog komiteta Partije — 4 politička sekretara kotarskog komiteta SKOJ-a, jednog političkog sekretara općinskog komiteta KPH, jednog političkog sekretara općinskog komiteta SKOJ-a, jednog predsjednika kotarskog NOO, dva predsjednika i jednog tajnika općinskog NOO, jednog tajnika kotarskog odbora narodne fronte, jednog predsjednika za okružni NOO i jednog vijećnika ZAVNOH-a.

MIŠKO GEC

Selo Hrastelnica u NOB-i

Selo Hrastelnica spada u ona sela na bivšem kotaru Sisak koja su dala veliki doprinos NOB-i. Još prije rata veliki broj stanovnika sela (oko 100) rade kao radnici (u Tvornici tanina, šešira, na ciglani itd.) Najviše ih je zaposleno kao obalski radnici (»bajeraši«). Teški uvjeti života i siromaštvo ubrzali su opredjeljenje većine seljaka za napredni pokret. Komunistička partija jača svoj utjecaj i 1939. godine dolazi do osnivanja partijske ćelije u selu.

U selu je bila organizacija HSS-a koja je okupljala oko 200 ljudi. Tu su bili i članovi KP, te simpatizeri Partije. Kao i u drugim selima, u Hrastelnici je 1939. godine osnovana HSZ od 38 članova. Komandir je bio Ivan Šajković, napredan čovjek. Veći dio pripadnika HSZ bili su lijevo orijentirani članovi HSS-a.

Dolaskom ustaša na vlast u selu je vođa ustaša postao Mijo Blaženić. On je uspio okupiti, što milom — što silom, oko pedesetak seljaka u ustašku pripremnu bojnu. Međutim, većina ljudi su bili protiv okupatora i ustaša. Svega oko 10 pripadnika Blaženićeve vojske učestvovala je u borbi protiv NOP-a, od koji je petoricu strijeljao zbog izdaje i zločina (neke još 1942/43).

Zbirnik ustaša u selu bio je Jelković (Mišin) koji je često krio partizane i radio za NOP.

To, da ustaše nisu imale više uspjeha u selu i da su brzo razbijeni — govori o uspjehu Partije. Nakon strijeljanja onih istaknutih ustaša, gotovo čitavo selo je prišlo NOP-u. Izdaja više nije bilo. U selu su osim organizacije KPH postojale dvije SKOJ-evske i dvije omladinske organizacije, te mjesni narodnooslobodilački odbor.

Zahvaljujući dobrom radu organizacije KP, dobili smo od pripadnika HSZ, odnosno pripadnika pripremne ustaške bojne, 10 pušaka s priborom i municijom, jer je utjecaj partije na pojedine ljude iz te sredine bio odlučujući. To je bio veliki uspjeh, jer smo došli do oružja bez prolijevanja krvi. Te puške su otišle u Sisački partizanski odred.

Evo jednog primjera u vezi s tim. Kada su predviđeni drugovi odlazili u Sisački odred, Tomo Matašić nije imao oružja. Otišao je kod Stjepana Svetca koji mu je na njegovo traženje dao vojničku pušku s priborom i municijom. Tako se naoružao borac Tomo Matašić. Oružje je prije toga bilo sklonjeno u tajna skloništa i mjesta. Tako su dvije puške bile sakrivene u kapeli u mjesnom groblju u Hrastelnici. Jedan drug je sakrio dvije puške uz Savu objesivši ih vezane za žicu na vrbu, tako da su sve te puške sačuvane i iskorištene.

NOP u Hrastelnici je bio solidno organiziran u svakom pogledu. U selu je bilo 20 — 30 tajnih skloništa u koja se moglo skloniti 4 — 5 ljudi i tu ostati zakonspirirani. Na taj način bilo je moguće da se, po potrebi, u selu skloni čitava jedinica ili grupa političkih radnika. Koliki je doprinos naroda ovog sela NOB-i može se jasno vidjeti i iz slijedećih podataka:

Od oko 900 stanovnika (173 domaćinstva) Hrastelnica je dala boraca:

1941. godine 21
1942. godine 22
1943. godine 26
1944. godine 22

ili svega ukupno 91 borca. Osim toga selo je dalo velik broj suradnika NOP-a od čega 78 onih od 1941. do 1945. godine, 50 njih od 1942. do 1945. godine, 77 suradnika od 1943. — 1945. godine i 44 od 1944. — 1945. godine. To su učesnici u pokretu. Od tog broja bilo je 60 — 70 drugova i drugarica posebno aktivnih u radu KP, SKOJ-a i drugih organizacija, te organa narodne vlasti. Prema tome Hrastelnica je kao selo dala oko 150 — 170 ljudi neposredno u borbi i aktivnom radu, što predstavlja snagu jednog prosječnog partizanskog bataljona.

Među poginulima su Ivo Šajković, Ante Škember, Tomo Bešanić, Ivo i Nikola Krznarić i drugi. Mara Juhović, supruga Jandre Juhovića nije prije rata bila politički organizirana. Bila je to obična seljačka žena. Međutim, odlaskom Jandre u partizane ona aktivno radi na političkom planu, organizira žene, pomaže mjesnom narodnooslobodilačkom odboru i omladini i kao takova postaje član KPH. Kad je bila uhapšena, ustaše su je mučili i vodili kroz sela pokraj Save da je pokažu narodu. Nije ništa odala ta hrabra žena, iako je toga mnogo znala. Izdržala je ne rekavši neprijatelju ništa. U selu Gušće ustaše su je objesili radi zastrašivanja naroda i sprečavanja širenja NOB-a.

Najveći broj boraca iz Hrastelnice bio je u jedinicama Moslavačkog partizanskog odreda. Jedan dio bio je na radu u rukovodstvima KP, SKOJ-a i drugima. Da spomenem samo dio boraca iz Hrastelnice koji su izrasli u rukovodioce u toku rata.

1. Jandra Juhović — sekretar KK KPH,
2. Miško Gec — član KK, oficir OZN-e i predsjednik kotarskog NOO,
3. Ivo Šajković — partijsko-politički radnik, poginuo u ratu,
4. Ivo Perković-Crni — komandant bataljona i Posavskog odreda,
5. Stevo Vuković — komandant partizanskog bataljona, poginuo 1944.
6. Tomo Matašić — komandant partizanskog bataljona u ratu,
7. Tona Bešanić — komandir partizanske čete,

8. Josip Klišanić — komandir partizanske čete u ratu,
9. Vlado Vuković — komandir čete,
10. Mijo Crnčić — komandir čete,
11. Tomo Crnčić — komandir čete,
12. Stevo Lovrenić — partijski aktivist,
13. Ivo Lovrenić — sekretar KK SKOJ-a,
14. Ljubica Prošinić — sekretar KK SKOJ-a,
15. Ivo Svetopetrić — sekretar Općinskog komiteta KPH,
16. Nikola Bjelanović — komandir partizanske čete,
17. Tomo Tominac — komandir čete,
18. Ivo Bešanić — komandir čete,
19. Ivo Vugić — komandir čete,
20. Marica Lovrenić — član kotarskog odbora AFŽ i učesnik kongresa.

U selu Budaševu, koje se nalazi nešto istočnije od Hrastelnice, osnovana je partijska organizacija znatno ranije. Njen utjecaj i rad u Hrastelnici omogućio je stvaranje partijske organizacije i kasnije snažan razvoj organizacije NOP-a. Kuća braće Smolčića bila je važan partijski punkt još prije rata. Tri brata: Franjo, Tomo i Vlado i njihove drugarice su bili već sredinom 30-tih godina članovi KP. Franjo je organizator borbe na kotaru Sisak. Bio je sekretar KK KPH Sisak i sekretar Okružnog komiteta KPH Čazma — Moslavina, te sekretar Oružnog komiteta KPH Zagreb. Brat Vlado već je 1942. godine pomoćnik komesara bataljona i dalje partijski rukovodilac. Toma Smolčić je također bio u Moslavini na raznim dužnostima. Između ostalog bio je komesar bolnice i sekretar KK KPH Garešnica jedno vrijeme. Iz tog sela su Ivo Perković-Crni i mnogi drugi poznati borci i rukovodioci. Ivo Perković je bio zamjenik komesara Moslavačkog partizanskog odreda u I polovini 1943. godine. Poginuo je kao komesar bataljona u II moslavačkoj brigadi kod Oborova, 29. 3. 1944. godine.

IVAN ČANAĐIJA

OKRUŽNI NOO MOSLAVINA

Prebacivanje hrane u opustošene krajeve

Krajem ove (1968.) i početkom slijedeće (1969.) godine navršava se 25 godina od jedne značajne akcije koju je u toku jeseni i zime 1943. organizirao i provodio Okružni NOO Moslavine. Bila je to akcija prebacivanja hrane (iz Moslavine) u pasivne i ratom opustošene krajeve Banije, Korduna i Like.

Odmah nakon žetve i vršidbe 1943. godine Okružni NOO zajedno s kotarskim, općinskim i mjesnim NOO-ima, te drugim antifašističkim organizacijama Moslavine, organizirao je sakupljanje hrane na čitavom području Moslavine (osim neprijateljskih uporišta), a nešto kasnije i prebacivanje te hrane u opustošene krajeve. Ova akcija poduzeta je na inicijativu ZAVNOH-a i Glavnog štaba Hrvatske.

Žito je sakupljeno od naroda na dobrovoljnoj bazi a od vlasnika mlinova i vršalica uz priznanice ZAVNOH-a. Sve druge namirnice koje

su u toku ove akcije sakupljane, dobivane su od naroda također na dobrovoljno bazi.

Budući da je ova akcija provedena odmah poslije žetve 1943. godine najveća aktivnost bila je usmjerena na sakupljanje žita. Ta aktivnost odvijala se pod parolom »Ni zrna žita okupatoru«, a svrha joj je bila i ta, da se što više žita spremi na sigurna mjesta, jer je i neprijatelj bio u akciji preko svojeg poduzeća ZEMPRO-a (koje je vršilo prisilan otkup), a i preko svojih čestih upada i pljačke u mnogim moslavačkim selima.

Istodobno, u okviru ove akcije, sakupljana je hrana i za potrebe NOV-e i drugih naših ustanova i organizacija, koje su djelovale na području Moslavine.

U to vrijeme učestale su i sve veće akcije moslavačkih jedinica koje su, uz ostalo, završavale i zapljenom većih količina živežnih namirnica. Tako su jedinice II moslavačke brigade i Moslavačkog odreda u noći između 26. i 27. IX 1943. godine napale neprijateljsko uporište Vrbovec i tom prilikom zarobile velike količine mesnih proizvoda, veći broj živih goveda, konja i svinja, oko tri vagona šećera, te razne druge živežne namirnice. Najveći dio tih namirnica ustupile su te jedinice za potrebe pasivnih i ratom opustošenih krajeva.

Sakupljena hrana (naročito žito) spremjena je u zemunice koje su, u tu svrhu, na raznim mjestima Moslavačke gore tada izgrađivane. Manje količine sakrivane su i kod pojedinih seljaka naših suradnika, a isto tako i na raznim drugim podesnim i sigurnim mjestima. Jedan dio hrane (naročito živa stoka) bio je deponiran kod Komande Moslavačkog područja koja je, u jesen 1943. godine, imala sjedište u Podgariću.

Do kraja 1943. sakupljeno je na području Moslavine za potrebe opustošenih krajeva oko 50 vagona hrane i to najviše žita.

Najveći problem bio je prebacivanje te hrane u opustošene krajeve. Trebalo je savladati mnoge prepreke da hrana stigne na određena mjesta. Neprijateljske posade bile su u to vrijeme još u svim kotarskim i gotovo svim općinskim mjestima, a negdje čak i u pojedinim većim selima. U početku prebacivanja nijedno veće uporište u Moslavini nije bilo likvidirano.

Na jednom sastanku, koji je povodom toga održan oko polovine rujna 1943. na Andigoli, gdje je tada bilo sjedište Okružnog NOO-a Moslavina, ja sam bio zadužen za prebacivanje hrane u opustošene krajeve. Sjećam se da mi je tada predloženo da — s obzirom na težinu ovoga zadatka — sam pronađem jednog druga koji će mi biti glavni suradnik. Ja sam predložio da to bude drug Ivan Dabac, što je bilo i prihvaćeno. Na osnovu toga ja sam postao predsjednik Okružne komisije za pomoć opustošenim krajevima, a Ivan Dabac moj zamjenik. Ovom sastanku prisustvovali su i Ivan Turković-Škeco, predsjednik Okružnog NOO-a i Vinko Jeđut-Čuk, sekretar Okružnog komiteta KPH za okrug Moslavinu.

Uskoro su osnovane i kotarske komisije. Predsjednici kotarskih komisija bili su slijedeći drugovi: za kotar Čazmu Filip Lakuš ml., za kotar Garešnicu Ibro Ibrišagić, a za kotar Kutinu Ivan Sruk.

Sjećam se da sam osobno prisustvovao osnivanju kotarskih komisija za kotar Čazmu i kotar Garešnicu. Prije postavljanja ovakove organizacije, na organiziranju prebacivanja radio je kraće vrijeme Ivan Frgec-Pilot, koji je u rujnu 1943. otišao na drugu dužnost.

Prebacivanje hrane u opustošene krajeve vršili smo preko Banije i preko Pokuplja.

Prebacivanje u pravcu Banije vršeno je preko Osekova (kotar Kutina), a prebacivanje u pravcu Pokuplja preko Oborova (kotar Dugo Selo).

U akciji prebacivanja učestvovao je Moslavački odred, moslavačke brigade i druge moslavačke jedinice. One su pratile i osiguravale transporte s hranom do Save, a bilo je slučajeva kada su neke jedinice išle i dalje, terenom preko Banije i Pokuplja.

Prebacivanje preko Banije

Radi efikasnijeg djelovanja i lakšeg održavanja veze s kotarskim komisijama u Moslavini, ja sam se potkraj rujna 1943. godine prebacio iz Andigola u Osekovo, gdje je bio smješten Kotarski NOO Kutina. Odmah po dolasku u Osekovo stavio sam se u vezu s Franjom Antolićem, predsjednikom Kotarskog NOO-a Kutina, i zajedno s njime i još nekim drugovima iz toga NOO-a (čijih se imena više ne sjećam), mi smo organizirali sve potrebno za prihvat kolona s hranom iz Moslavine i njeno daljnje prebacivanje do Save u pravcu Banije.

Kotarske komisije Čazme i Garešnice počele su odmah nakon toga prebacivati žito i druge namirnice u Osekovo, gdje se, već od ranije, prikupljala hrana s područja kotara Kutine. Okružna komisija, uz pomoć Kotarskog NOO-a Kutine, formirala je u Osekovu veće transporte i upućivala ih dalje, preko Lonjskog polja, do Save. Neki transporti koji su stizali s područja kotara Čazme i Garešnice nisu u Osekovu pretovarivani, već su samo dopunjeni (povećani) s još nekoliko kola, odnosno s hranom koja je tu čekala prevoz i nastavili put dalje, sve do Save.

Potreban broj zaprega za transport od Osekova do Save mobilizirao je Kotarski NOO Kutina na svom području.

S prvim transportom s područja kotara Čazme došao je u Osekovo Ivan Dabac i proslijedio s njim sve do Save. On je od tada bio stalni pratilac gotovo svih transporta koji su formirani ili kompletirani u Osekovu.

Na Savi je radila jedna komisija koja je preuzimala hranu iz Moslavine i prevozila je na drugu, desnu obalu Save kod sela Ivanji i Crkveni bok, te osiguravala kola za daljnji prevoz preko Banije.

Osiguravanje kolona vršile su jedinice Moslavačkog odreda i brigada. Neke su to radile kroz dulji period, a neke povremeno, kada su se prebacivale preko Save po nekim drugim, svojim zadacima. Na području kotara Kutine imali smo dulje vrijeme jednu jedinicu (veličine bataljona), koja je osiguravala transporte od Osekova do Save. Sjećam se opet kad je jedan bataljon išao po oružje u Baniju i usput osiguravao transport s hranom do Save. Komandant toga bataljona bio je

Ivan Kosak. Bilo je slučajeva kad su manji transporti išli i bez ikakvog vojnog osiguranja.

Ja sam u Osekovu i na terenu kuda su prolazili transporti prema Savi boravio duže vremena. Otuda sam održavao veze (preko kurira) s kotarskim komisijama Čazme i Garešnice i s njima koordinirao rad: kad i kakove namirnice treba slati u Osekovo. Odlazio sam više puta i na područja tih kotara i opet se vraćao u Osekovo. Kotarski NOO Čazma bio je tada na Andigoli, a Kotarski NOO Garešnica u Vel. Bršljanici.

Najveći problem za kotarske komisije Čazme i Garešnice bio je prelaz ceste i pruge Zagreb — Beograd. Transporti s područja kotara Čazme prelazili su te komunikacije u selu Donja Vlahinička, a transporti s područja kotara Garešnice u Voloderu.

Transporti iz tih kotara kretali su gotovo uvijek navečer, tako da su u noći prešli cestu i prugu (što je bilo najopasniji dio puta), i u zoru stizali u Osekovo. Iznimno, samo jedan ili dva transporta, prešli su cestu i prugu po danu.

Kotarski NOO Kutina, koji je u ovoj akciji imao veoma važnu ulogu, prebacivao je hranu sa svoga područja (u manjim količinama) i prije postavljanja ovakove organizacije. Ja pretpostavljam da su i s područja kotara Čazme i Garešnice, odmah poslije žetve i vršidbe, također prebačene izvjesne količine žita.

Komanda Moslavačkog područja imala je u ovoj akciji također veoma značajnu ulogu. Kod nje su bile deponirane razne živežne namirnice iz akcije moslavačkih jedinica u Vrbovcu, koje su u rujnu 1943. godine, radi veće sigurnosti, prebačene iz Andigola u Podgarić. Tu je bila živa stoka (konji, volovi, krave i svinje), zatim veće količine usoljene slanine, masti, nešto soli, a vjerojatno i neke namirnice koje su sakupljene na području kotara Garešnica. Ta komanda formirala je sama svoje transporte i prebacivala ih u Osekovo, a neke, vjerojatno, i skroz do Save. Ja sam u toku ove akcije dolazio u vezu s Ilijom Strikom, komandantom i Pavlom Mrkonjom-Sevérom, intendantom Komande moslavačkog područja.

Svi transporti koje smo upućivali preko Osekova i Lonjskog polja u pravcu Save i Banije bili su uglavnom veći transporti. Oni su se sastojali od 50 do 60 kola, a neki su imali i oko 100 kola.

Za sve vrijeme prebacivanja uživali smo veliku pomoć i podršku naroda i mjesnih NOO-a koji su, u jesen 1943. godine bili osnovani već u 90% sela i mjesta Moslavine. Prilikom dolaska u sela mogli smo se, gotovo svuda, obraćati na mjesne NOO-e i druge antifašistike organizacije.

Sjećam se jednog putovanja iz Osekova u Podgarić krajem listopada, ili početkom studenog 1943. godine. Franjo Antolić, Ivan Rukavina-Sido i ja bili smo članovi IO Okružnog NOO-a Moslavina i išli smo na sjednicu IO. (Okružni NOO preselio se par dana prije toga iz Andigola u Podgarić). Iz Osekova smo krenuli po danu poslije podne. Usput smo pratili kola natovarena kožom i još nekim stvarima, koje je Kotarski NOO Kutina slao Okružnom NOO-u.

Kad smo prešli prugu Zagreb — Beograd i počeli se približavati cesti Popovača — Kutina, primijetili su nas neki drugovi iz Volodera i upozorili da su u selu Nijemci i da ne smijemo dalje. Nijemci su došli po svoje mrtve, koji su malo prije, u borbi s jednom grupom naših partizana, na cesti poginuli. Brzo su nas sklonili u jedan podrum, a kola s kožom u neki štagalj. Drugovi iz Mjesnog NOO-a toga sela bdili su nad nama i pratili kretanje Nijemaca koji, na sreću, nisu došli u onaj dio sela gdje smo se mi sklonili. Kad su Nijemci otišli, mi smo prešli cestu Popovača — Kutina još po danu i krenuli u pravcu Gornje Jelen-ske. Među drugovima koji su nam tada pružili pomoć bio je i Pavao Popinjač, član Općinskog NOO-a Popovača (a mislim i Kotarskog NOO-a Kutina).

U prvi mrak stigli smo u Gornju Jelensku gdje nas je čekalo opet novo iznenađenje. Uz sva naša nastojanja nismo mogli pronaći ni jednog člana Mjesnog NOO-a toga sela. Naime, toga dana bili su u Gornjoj Jelenskoj ustaše iz Popovače i upravo pred naš dolazak otišli su iz sela. Ne mogu se više sjetiti što su radili u selu, ali sjećam se da su ljudi bili jako ustrašeni i da nam nisu vjerovali da smo partizani. Mislili su da smo ustaše, samo da smo stavili na glave kape troroge s petokrakim zvijezdama. Dugo vremena (možda čak i dva sata), uvje-ravali smo ljude na koje smo naišli da nismo ustaše već partizani i tek nakon toga javio se jedan drug i priznao nam da je on predsjednik NOO-a. Da nije bio s nama Franjo Antolić, predsjednik Kotarskog NOO-a Kutina, ne znam kako bi to dugo trajalo. Njega je netko od prisutnih ljudi prepoznao.

Nakon okončanja ovog nesporazuma raspoređeni smo po kućama, gdje smo ostali do sljedećeg jutra, kad smo krenuli dalje, preko Moslavačke gore u Podgarić. Mislim da bi i danas pogodio kuću u kojoj sam, zajedno s Ivanom Rukavinom-Sidom, tada večerao i spavao.

Ovo su samo dva primjera pomoći naroda i mjesnih NOO-a, i to nama pojedincima. Ali su isto tako oni pružali svu moguću pomoć i našim transportima, naročito onda kad su transporti prolazili najopasnije dionice puta: ceste, pruge, rijeke i druga slična opasna mjesta.

U akciji prebacivanja učestvovao je i drug Ivan Rukavina-Sido. On je djelovao na terenu kuda su prolazili transporti od Osekova do Save. Dobro je poznao taj teren i bio je vrlo aktivan i borben.

Ja sam posljednji put (u jesen 1943.) bio na području kotara Kutina i terenu prema Savi negdje u drugoj polovini studenog 1943. Vratio sam se u Okružni NOO nekoliko dana prije oslobođenja Čazme (29. XI 1943.). Poslije oslobođenja Čazme bio sam uključen u aktiv za održavanje sastanaka po selima kotara Čazme.

Drug Dabac ostao je na terenu prema Savi i dalje. On je s drugovima iz Kotarskog NOO-a Kutina i Kotarske komisije toga kotara prebacio još nekoliko manjih transporta. Posljednje prebacivanje bilo je čamcima od sela Kostrinje preko Lonjskog polja do Save.

Prebacivanje preko Pokuplja

U listopadu 1943. godine došlo je do prekida prebacivanja preko Banije zbog upada neprijateljskih jedinica i paljenja sela Ivanji i Crkve-

ni bok, te jače blokade željezničke pruge Sunja — Novska (na prelazu šaš), kao i drugih komunikacija na tom području. Ja i Dabac smo bili u to vrijeme na području kotara Kutine. Kad smo vidjeli da do prebacivanja neće uskoro doći tim pravcem, vratio sam se u Okružni NOO, koji je tada bio u Podgariću, i izvijestio kakva je situacija. Ivan Dabac je ostao i dalje na tom terenu sa zadatkom da, čim to bude moguće, nastavi prebacivanjem.

Drugi ili treći dan nakon mog povratka održan je sastanak rukovodilaca Okružnog komiteta KPH za okrug Moslavinu, Okružnog NOO-a Moslavina, Moslavačkog odreda i Komande Moslavačkog područja (na Kopčiču ili Vrtlinskoj) na kojem je odlučeno da se odmah organizira prebacivanje preko Pokuplja. Na tom sastanku je određeno da trojica drugova i to: od Okružnog NOO-a Ivan Čanađija, od Komande Moslavačkog područja Pavao Mrkonja-Sever i od Moslavačkog odreda jedan drug čije sam ime zaboravio (bio je komesar), odmah odu u Oborovo i tamo uredi sve što je potrebno za prebacivanje preko tog terena.

Isti dan, u noći, nas smo se trojica sastali u Vrtlinskoj i preko Pavličana i šume Jantak krenuli u pravcu Oborova. Preko šume Jantak do sela Deanovac — radi hitnosti i lakšeg snalaženja — vodio nas je Ivan Fitnić, predsjednik Mjesnog NOO-a Pavličani. U Deanovcu smo pred zoru prešli željezničku prugu i oko podne stigli u Oborovo.

U Oborovu je drugi dan u jutro održan sastanak kojem su prisustvovali članovi KK i članovi Kotarskog NOO-a Dugo Selo, koji su se tog dana našli u Oborovu, i mi iz Moslavine. Na sastanku je dogovoreno da ćemo mi prebacivati hranu iz Moslavine do Oborova, a u Oborovu će se vršiti zamjena kola i pretovar tereta i otuda upućivati transporti dalje u pravcu Pokuplja. Potreban broj zaprega za zamjenu kola će mobilizirati Kotarski NOO Dugo Selo na svom području. U pogledu osiguranja predviđeno je da će moslavačke jedinice vršiti osiguranje od Moslavine do Oborova, a dalje, nakon prelaza Save, one jedinice koje se nalaze na tom području.

U vezi toga smo drugi dan prešli skelom na desnu obalu Save, i u selu Veleševcu našli Turopoljsko-Posavski odred. S drugovima iz Štaba toga odreda mi smo se tada dogovorili da će njihove jedinice osiguravati Transporte od Oborova (kada oni pređu Savu) pa dalje, odnosno terenom preko velikogoričkog kotara, sve do mjesta primopredaje.

Sjećam se da je bio lijep sunčan dan i nedjelja poslije podne. (J velikom ograđenom dvorištu u Veleševcu bila je zabava i ples. Plesalo je mnogo mladih partizana sa ženama i djevojkama iz toga sela. Partizani su na glavama imali kape troroge s petokrakim zvijezdama.

Mi smo se nakon toga, slijedeću noć, vratili na Andigole. Usput smo otpremili dvojica kola novih vreća koje smo preuzeli od Kotarskog NOO-a Dugo Selo, kuda ih je, kako su nam rekli, za potrebe prebacivanja poslao GŠH. One su nam dobro došle jer smo, pošto smo prebacivali velike količine žita, bili stalno u velikoj krizi za vreće.

Za vrijeme našega boravka u Oborovu i Veleševcu dolazili smo u vezu i surađivali s više drugova iz Kotarskog komiteta i Kotarskog NOO-a Dugo Selo, ali njihova imena nisam upamtio. Mislim da je je-

dan od drugova s kojima smo te dane dolazili u vezu bio i Mato Cobo-
vić-Mrak.

Kad smo na povratku u Moslavinu, pred zoru, prešli prugu Zagreb — Beograd i htjeli ući u selo (mislim Bunjane), umalo što nismo (za-
jedno s kolima i vrećama), upali među ustaše koji su tu već stigli iz
Križa. Na prilazu selu primijetila nas je jedna žena i upozorila da je
selo puno ustaša. Mi smo se brzo povukli i čekali dok ustaše nisu oti-
šli. Srećom, bila je gusta magla i nije se daleko vidjelo.

Ja sam odmah nakon našeg povratka u Moslavinu, zajedno s dru-
gom Filipom Lakušom-mladim, koji je bio predsjednik kotarske komi-
sije za kotar Čazmu, počeo raditi na pripremama za formiranje trans-
porta preko Oborova, odnosno Pokuplja. To smo radili na području
kotara Čazme gdje su bile spremljene velike količine žita u zemunica-
ma, te razne druge namirnice poslije akcije moslavačkih jedinica u
Vrbovcu.

U toku tih priprema obavješteni smo da će se, u određeni dan,
prebacivati jedna naša veća jedinica u pravcu Oborova, i u vezi toga
da spremimo veći transport, koji će ta jedinica usput pratiti i osigu-
ravati. To nam je saopćio Vinko Jeđut-Čuk, sekretar Okružnog komi-
teta KPH za okrug Moslavinu.

Tada se pojavio problem zaprega. Naime, sela na tom području
(oko Moslavačke gore) bila su toliko opterećena raznim prevozima za
potrebe NOB-e, da tu nismo mogli mobilizirati potreban broj kola za
ovaj transport. Zato smo izvršili mobilizaciju kola na sjeveroistočnom
dijelu kotara Čazme u selima Siščani, Draganac i još nekima, koja su
udaljena od Andigola i oko 20 km. Ovaj zadatak izvršila je jedna po-
zadinska jedinica koja je bila stacionirana na Andigoli. Mobilizirano je
oko 100 kola koja su tokom noći prešla jednim putem koji se nalazi u
neposrednoj blizini Čazme — bez smetnji. (Čazma je bila tada još jako
neprijateljsko uporište).

Čim su došla kola utovar je odmah započeo i trajao čitavi dan. U
tome su učestvovali mjesni NOO-i Andigola, Vrtlinske i Pavličana, te
veći broj partizana koji su bili na raznim pozadinskim dužnostima. Sva
natovarena kola bila su koncentrirana u jednoj uvali kraj sela Pavli-
čani. Otuda je na večer krenuo transport u pravcu Oborova. Osigura-
nje je preuzela jedna jedinica II moslavačke brigade (ili odreda) veli-
čine bataljona, a moguće i veća, kojoj smo mi (ja i Lakuš) predali ovaj
transport.

Pratilac ovog transporta od strane Okružne komisije bio je Karlo
Šimičević. Taj dan, na večer, kad je transport krenuo, svi mi, koji smo
na njegovu formiranje radili, nismo više mogli od silnog umora sta-
jati na nogama.

Prema onome što smo saznali kasnije, kad se vratio drug Šimiče-
vić i ostali drugovi iz pratnje, ovaj transport je odmah pri prelazu
pruge Zagreb — Beograd doživio napad jedne neprijateljske jedinice.
Tom prilikom su se jedna kola prevrnula i iz njih je ispala jedna ba-
čva masti. Pošto nije bilo moguće tu bačvu ponovo natovariti, a da ta
mast ne bi pala u ruke neprijatelju, pratioci transporta su je zapalili.

Kada je transport sutradan stigao u Oborovo, tu se, zbog nekih novih okolnosti, nije mogao ostvariti onaj plan koji smo mi nekoliko dana ranije, s Kotarskim NOO-om Dugo Selo, zajedno utvrdili. Ne znam radi čega (jer je od tada prošlo 25 godina), ali kola iz Moslavine nisu u Oborovu zamijenjena, nego su ona nastavila prevoz i dalje terenom preko Save.

Transport je bio otkriven i kod Kravarskog napadnut od neprijateljske avijacije. Jedan dio tereta je tada i propao, ali najveća količina je ipak stigla i predana ispostavi Centralne komisije ZAVNOH-a. (Ne mogu se više sjetiti gdje je ta primopredaja izvršena).

U jedinici koja je pratila i osiguravala ovaj transport bio je i Nikola Sušnjar-Geno, sada član Izvršnog vijeća Sabora SRH i Josip Bili, pukovnik JNA. Oni bi mogli dati više podataka o kretanju ovoga transporta i događajima koji su se tokom putovanja zbivali.

Nakon ovog slučaja nismo više u toku 1943. upućivali transporte preko Pokuplja. Taj teren bio je suviše otvoren uslijed čega su velike kolone bile lako uočljive, a blizina Zagreba i drugih neprijateljskih uporišta omogućavala je neprijatelju brzu akciju, a naročito napad iz aviona.

Pošto se situacija na prelazu Save u Ivanjskom i Crkvenom boku nešto poboljšala, nastavili smo opet prebacivanje preko Banije.

Prebacivanje iz Bjelovarskog okruga

Krajem 1943. ili početkom 1944. stigao je u Moslavinu jedan transport od oko 100 kola žita koje je uputio Okružni NOO Bjelovar. Žito je trebalo prebaciti dalje za opustošene krajeve. Transport su dopratili Pero Bogdanović, ing. Đuro Regan i Ivan Hrnčević.

Okružni NOO Moslavina bio je tada smješten u Mikloušu Donjem. Ja sam bio pročelnik Ekonomskog odjela, ali i dalje zadužen za prebacivanje hrane u opustošene krajeve.

Baš nekako u to vrijeme stigao je u Moslavinu i Đuro Uzelac iz Ekonomskog odjela ZAVNOH-a. Đuro Uzelac je zajedno s nama, uz ostala pitanja, raspravljao i o nastavku prebacivanja iz Moslavine. Naime, zbog raskvašenog terena, velikih voda u Lonjskom polju, pojačane neprijateljske aktivnosti i kontrole, naročito saobraćajnica (cesta, pruga, Save), i prebacivanje iz Moslavine bilo je u to vrijeme onemogućeno.

I skele na Savi bile su uništene, što međutim nije bio razlog obustave prebacivanja, jer su one uništene još prije gore navedene situacije, pa je prebacivanje preko Save i ranije vršeno čamcima. Prema tome, u to vrijeme, nije postojala mogućnost za prebacivanje ni preko Banije ni preko Pokuplja. U takvoj situaciji stigao je i transport iz Bjelovarskog okruga.

Đuro Uzelac, drugovi iz Bjelovarskog okruga (koji su ovaj transport dopratili) i mi iz Moslavine, poduzimali smo sve potrebne mjere da se transport iz bjelovarskog okruga uputi dalje, ali u tome nismo uspjeli i žito iz Bjelovara ostalo je u Moslavinu.

Ivan Hrnčević i ing. Đuro Regan prisustvovali su konferenciji gospodarskih i tehničkih stručnjaka koja je održana u oslobođenoj Čazmi 21. I 1944. Na toj konferenciji, među ostalim, mnogo je raspravljano i o prebacivanju hrane u opustošene krajeve.

Prebacivanje sjemenja

Uz prehrambene artike prebacivane su i razne vrsti sjemenja i nešto poljoprivrednog alata. Iz izvještaja Okružne komisije, upućenog ZAVNOH-u 24. XI 1943. godine, vidi se da je u toku listopada 1943. prebačeno iz Moslavine, među ostalim, i 370 kg sjemenja. Bilo je toga sigurno i više, ali u drugim periodima koji nisu bili obuhvaćeni ovim izvještajem.

U mjesecu siječnju 1944. došao je iz ZAVNOH-a u Moslavinu ing. Marko Hercigonja (inače docent na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu u Zagrebu), sa zadatkom da u Moslavini organizira sakupljanje sjemenja i njegovo prebacivanje u opustošene krajeve. Okružni NOO bio je tada smješten u Samarici u zgradi Župnog ureda. Ja sam bio pročelnik Ekonomskog odjela, a ing. Zdenko Vitasović okružni agronom. Sjećam se da smo tada, zajedno s inženjerom Hercigonjom, razradili plan za ovu akciju, odnosno predvidjeli područja na kojima se moglo najbrže, i najviše postići.

Radi lakšeg djelovanja ing. Marko Hercigonja se smjestio u Kotarskom NOO-u Čazma koji je bio u oslobođenoj Čazmi. Akcija je provedena preko gospodarskih komisija i mjesnih NOO-a. Hercigonja je bio vrlo aktivan i neumoran, gotovo stalno na terenu. On je nastojao da i svaku najmanju mogućnost iskoristi za prebacivanje sjemenja. U tu svrhu on je u našim partizanskim radionicama dao izraditi posebne vrećice i tko god je išao iz Moslavine za ZAVNOH, (a on je zato saznao), morao je ponijeti barem jednu vrećicu sjemenja. Vrećice su nosili i pojedinci i grupe partizana, naravno ako nisu bili opterećeni nečim drugim, ili ako nisu imali takove zadatke, da im to nije bilo moguće.

Koliko je na taj način prebačeno sjemenja ne zna se, ali je vjerovatno da su to bile znatne količine. Prebacivanje je vršeno na taj način zato, jer se zbog neprijateljske aktivnosti i neprohodnih putova, u to vrijeme, nije moglo drukčije.

Drug Hercigonja je forsirao ovu akciju jer se približavalo proljeće, odnosno vrijeme proljetne sjetve. On je krenuo za ZAVNOH zajedno s II moslavačkom brigadom koja je išla u Oborovo radi preuzimanja oružja. Brigada je ponijela sobom i 320 kg sjemenja. Nažalost, drug Hercigonja nije uspio ovaj zadatak provesti do kraja, jer je, u poznatoj Oborovskoj bici 29. III 1944. među ostalim borcima, i on poginuo.

Rezultati akcije i pokušaji prebacivanja u 1944.

U rujnu 1943. došli su u Moslavinu u vezi ove akcije drugovi ing. Željko Gumhalter, delegat ZAVNOH-a i Josip Horvat, delegat GŠH. Oni su, zajedno s nama, radili na organiziranju prebacivanja, učestvovali u prebacivanju preko Banije, a drug Horvat i preko Pokuplja.

Na području Moslavine bilo je 1943. sjedište Povjerenstva Centralnog komiteta KPH za sjevernu Hrvatsku i Slavoniju, kojim je rukovodila Anka Berus. Povjerenstvo se također angažiralo u ovoj akciji. Drugarica Berus osobno je forsirala ovu akciju, pratila njeno izvršenje i pružala nam potrebnu pomoć.

Moslavačke jedinice također su mnogo pridonijele izvršenju ove akcije. One su osiguravale Transporte terenom preko Moslavine, do mjesta primopredaje na Savi. Bilo je slučajeva kada nam te jedinice (radi svojih, drugih zadataka), nisu mogle dati odgovarajuće osiguranje. Ali one su i tada, svojim prisustvom na tom terenu i svojim akcijama, stvarale situaciju koja nam je pomagala, odnosno olakšavala izvršenje ovoga zadatka. Uslijed toga smo mi mogli neke manje Transporte upućivati i sa slabijim osiguranjem, a neke smo opet (iako je to bio veliki rizik), uputili i bez ikakvog osiguranja.

Sjećam se da sam u toku ove akcije dolazio u vezu i s drugom Nikolom Šušnjarom-Genom (vjerojatno radi ovih osiguranja), koji je u jesen 1943. bio komesar Moslavačkog odreda, a nešto kasnije komesar II moslavačke brigade.

U toku ove akcije prebačeno je iz Moslavine u pasivne i ratom opustošene krajeve oko 27 vagona hrane. Osim toga prebacili smo i oko 20 pari konja s kolima i opremom (kompletne zaprege) za vuču, nešto poljoprivrednog alata, nešto sjemenja i raznih drugih predmeta.

Koliko je od te hrane išlo za potrebe pojedinih krajeva Banije, Korduna i Like, odlučivala je Centralna komisija pri ZAVNOH-u. Vjerojatno da je najveći dio išao za potrebe Korduna i Like, jer je Banija imala i bogatih područja, koja do tada nisu postradala, pa je vjerojatno mogla i sama (kada je to situacija dopuštala), pomagati ona svoja područja, koja su bila ratom opustošena.

Ovo je bila bratska pomoć naroda i vojske Moslavine narodima i vojsci pasivnih i ratom opustošenih krajeva Banije, Korduna i Like. O tome je u ono vrijeme pisala i naša partizanska štampa. Tako »Glas slobode« glasilu Okružnog NOO-a Moslavina u br. 15 od 17. XI 1943. objavljuje članak pod naslovom »Bratska pomoć kuje još više jedinstvo naših naroda« u kojem se, uz ostalo, navode podaci i o količinama hrane koja je, do toga vremena, prebačena u opustošene krajeve.

U siječnju 1944. održane su u Moslavini dvije regionalne konferencije koje je sazvao ZAVNOH.

Prva konferencija održana je u Cerini (u zgradi Osnovne škole) 16, 17. i 18. I 1944. To je bila konferencija okružnih NOO-a s područja sjeverne Hrvatske i Slavonije kojoj su prisustvovali delegati okružnih NOO-a s tih područja i delegati Oblasnog NOO-a za Slavoniju. (Oblasni NOO za Zagrebačku oblast još nije bio formiran.)

Druga konferencija održana je u oslobođenoj Čazmi (u zgradi bivše gostione Vincek) 21. I 1944. To je bila konferencija gospodarskih i tehničkih stručnjaka s područja sjeverne Hrvatske i Slavonije kojoj su prisustvovali neki stručnjaci i iz neprijateljskih uporišta.

Ovim konferencijama prisustvovala je i Anka Berus, član Centralnog komiteta KPH i član ZAVNOH-a, zatim Nina Rubčić, Đuro Uzelac i drugi.

Na obje ove konferencije raspravljalo se, među ostalim, i o problemu prebacivanja. Naročito se o tome mnogo raspravljalo na konferenciji NOO-a u Cerini. Doneseni su i odgovarajući zaključci koji se, međutim, kasnije, nisu mogli provesti. Mi smo u to vrijeme imali u Moslavini još oko 30 vagona hrane spremjene za opustošene krajeve, koju, zbog neprohodnih putova i pojačane neprijateljske aktivnosti, nismo mogli prebaciti.

Bilo je govora i o izradi samara, pomoću kojih bi mogli prebacivati hranu i po lošim i za kola neprohodnim putovima. Ne sjećam se da li se o tome raspravljalo na ovim konferencijama ili kasnije u Okružnom NOO-u. Ovo je bio prijedlog Đure Uzelca, ali do njegove realizacije nije došlo.

Sjećam se da je početkom siječnja 1944. Okružni NOO Moslavina, u vezi prebacivanja, uputio na područje Banije Ivana Dabca. Međutim, ni nakon njegovog povratka, prebacivanje nismo mogli nastaviti.

I Štab X zagrebačkog korpusa poduzimao je mjere da se prebacivanje nastavi. Prema sjećanju Ivana Dabca taj Štab je u ljetu 1944., radi ispitivanja terena i uspostavljanja veza, uputio u Baniju Milana Brunovića, Rudi Pencingera i njega (Ivana Dabca). U Baniji je veza uspostavljena, ali zbog situacije na tom terenu do prebacivanja nije došlo.

Čitava ova akcija provedena je pod veoma nepovoljnim uvjetima. Od prevoznih sredstava korištene su samo konjske zaprege (jer drugih nije bilo), kolone su napadane pri prelazu cesta, pruga i Save, a bilo je nekoliko napada i iz neprijateljskih aviona.

Pa ipak, uza sve te i druge teškoće, zahvaljujući prvenstveno pomoći naroda Moslavine i drugih područja kuda su prolazili naši transporti, kao i zalaganju učesnika ove akcije, ovaj zadatak je izvršen uspješno i uz minimalne gubitke (prema svome značenju i veličini).

U ovoj akciji učestvovalo je vjerojatno još dosta drugova koje ja ovdje nisam spomenuo. To nije učinjeno namjerno, nego se to moglo dogoditi samo zato, što se nekih događaja i imena, nakon tolikih godina, nisam više mogao sjetiti.

DRAGUTIN BREZINŠČAK-DRAGEC

Prvi susret s partizanima

Neprijateljska propaganda širila je o partizanima svakakve laži i izmišljotine, pa se tada među ljudima pričalo svašta. Do tada nisam imao nikakve veze sa NOP-om. Jedne večeri u jesen 1942. vraćao sam se od Albina Bosnera svojoj kući. Slušali smo radio-vijesti o situaciji na frontovima. Bilo je oko 23 sata, kad naiđem na partizane. »Stoj«. »Stao sam«, odgovorim. »Jedan naprijed, ostali stoj«, ponovi isti glas. U prvi mah sam se dobro preplašio. Gotov sam, pomislim. Međutim, kad mi

partizani priđoše, na njima troroge kape sa zvijezdom, prepoznam Stevu Duvandžiju iz Mikleuške. Laknulo mi, on me poznaje, neće me ubiti.

Te sam večeri praktično pristupio NOP-u. Drugovi su mi objasnili ciljeve NOB-a i postavili zadatke, dajući mi uputstva što i kako da radim. Od tada sam aktivno i organizirano radio do odlaska u partizane. Radio sam na obavještajnim zadacima. Kada je došao Nikola Gostović iz Srpskog Selišta i organizirao MNOO, primio sam dužnost predsjednika toga odbora.

Potkraj 1943. (14. XI) postao sam komandir Udarne grupe jer više nisam mogao ni htio ostati na terenu. Tada je grupa ustaša upala u rejon Lipa, ubila 14-god. omladinca Ivu Pregleja i ranila člana MNOO-a Đuru Abramovića. Uspio sam pobjeći.

Prije nego iznesem svoja sjećanja o MPO-u i borbi protiv neprijatelja, reći ću: Već prije rata znao sam se s mnogim drugovima, s nekim sam išao u osnovnu školu, koji su zatim otišli u partizane. To su između ostalih: Đuro Kuzmić, Josip Preglej, Albin Bosnar, Ivo Brlek, Stjepan Brlek, Stjepan Haludek i Drago, Mijo i Stjepan Pelegrin i Alojz Gregorić.

Imali smo povjerenje jedni u druge, oni koji su prvi stupili u NOP povlačili su one druge. Bili su to radnici i siromašni seljaci.

Bio sam komandir udarne grupe — voda, čete i 1. bataljona MPO-a. Kroz te jedinice prošlo je na stotine boraca i starješina, zato želim spomenuti pojedine neustrašive borce koji su smjelo napadali neprijatelja, upadali u uporišta, poduzimali prepad, kažnjavali narodne izdajice, borili se za bratstvo i jedinstvo u sjevernoj Hrvatskoj.

Borba sa žandarima-oružnicima

Jedan je od naročitih zadataka udarnih grupa bio da ojačana desetina ili vod krstari oko neprijateljskog uporišta ili upada u njih s ciljem da zarobi ili ubije pojedince ili grupe.

U veljači 1944. krenuli smo iz Srpskog Selišta prema Repušnici i Kutini da nešto uhvatimo ili uništimo. Nešto će naići. Neprijatelj je čuvao cestu i prugu manjim posadama i tzv. ophodnjama.

Idući grebenom Kletište — Lipa, nas 12 naišli smo na svatove kod Ante Horvata (ženilo se i u ratu). Domaćin nas je zadržao na veselju, pilo se i jelo, ispaljeno je i nekoliko metaka. Zbog zadržavanja od 2 — 3 sata, htio sam se vratiti, ali borci su navalili da se spustimo na cestu i zarobimo nekog domobrana. Pristao sam.

Krenuli smo prema cesti, imali smo 1 puškomitraljez, nosio ga je Albin Bosnar, to je onaj koji je zarobljen u Repušnici. Navratili smo u kuće poznatih ustaša da ih pohvatamo, ali nijednoga nismo našli. Na cesti smo postavili zasjedu i sačekali neko vrijeme, ali nitko nije naišao. Naišao je samo vincilir (vincilir je stručni radnik, čuvar velikih vinograda). Trupeljak. Upitali smo ga ima li kod gostioničara Marcijuša neprijateljskih vojnika. On odgovori da nema (toga dana otišao je u domobrane, lagao nam je). Idemo dalje prema željezničkoj pruzi, moglo je biti oko 14 sati, naiđe seljanka, pitamo i nju ima li bande kod Marcijuša. Ona najprije odgovori da nema, zatim doda: »Tamo su žandari«.

Potrčali smo i opkolili kuću gostioničara Marcijuša. Albin je dobio zadatak da ostane na cesti i drži pod vatrom prozore. Grupa za napad Mičo Smrekar, Režebek, ja i još dva borca krenemo verandom prema vratima. Bila su otvorena. Tog trenutka iz kuće su izašla 3 žandara s puškama »na gotovs«. Čim su nas ugledali, svaki opali metak i uskoče u kuću. Mičo baci ofanzivnu bombu u kuću a Albin raspali iz puškomi-traljeza po prozorima.

Kuća se obavila dimom. Naredim žandarima da se predaju, ili ćemo ih pobiti. Poslušali su i podignutih ruku izidu u dvorište. U kući je bio i jedan domobran.

Tako smo u po bijela dana, 400 metara od posade zarobili 3 žandara i 1 domobrana, zaplijenili 3 voj. puške i 1 pištolj, lance lisice, žandarmerijske torbice i ostalu opremu.

Zarobljenici su sprovedeni u KMP, gdje im je suđeno. Kod narednika su nađeni dokumenti koji su govorili o zločinima.

Dodjela zemlje seljacima

U ožujku 1944. krenuo je jedan vod prema Repušnici u krstarenje i zasjede. Bila je lijepa noć, mjesecina, vidi se dobro. Stigli smo na ceslu Kutina — Popovača, postavili zasjedu, ali neprijatelja nema pa nema. Odlučimo otići na prugu nešto podalje od bunkera i sačekati domobransku patrolu. Čekali smo pola sata, kad iz pravca Kutine idu 3 domobrana, vidimo ih, ali šutimo i čekamo. Kada su stigli u našu visinu i upali u zasjedu, ustali smo nas trojica i viknuli: »Stoj, ruke uvis.« Dvojica su se odmah predala, a treći je pružio otpor pa smo otvorili vatru i libili ga. To je izazvalo pucnjavu duž pruge i iz Kutine. Stoga nije bilo pametno vraćati se preko pruge i ceste. Odlučio sam da se povučemo ljužnije od pruge u rejon Oštrić — Vrbak — Sekulića stan — kanal i Treibe/. i da se kasnije vratimo u Srpsko Selište.

I Kada smo stigli na Adu, našli smo napuštenu vatru s nekoliko razlik'va ribe što nam je dobro došlo za doručak. Zatim smo se povezali s Uašim odbornicima (Šalkovićem, šipušoni i drugima). Oni su pekli ri- ali su se sklonili jer su vidjeli domobransku kolonu.

I Sutradan, bila je nedjelja poslijepodne, nedaleko odatle u rejonu frč skupilo se 30 — 40 seljaka iz okolnih sela. Prodavala se zemlja ZZ •t'mljišne zajednice) u zakup za tu godinu. U ime ustaške vlasti došli • Slavko Lenart i Cedran.

B Ispitam situaciju pomoću odbornika Marka Sekulića (ubijen u Ja•Jtovcu) i sa dva borca odem među seljake. Kad smo stigli, svi zinu, ot-Bd sad partizani. Pitam Leenarta i Cedrana šta to rade. Odgovore da Baju nadmetanje za prodaju zemlje seljacima, tz. štandove, parcele, k Naredim im da od sada više ne smiju prodavati zemlju, već je mo-Bu podijeliti seljacima. Najprije moraju dati onima koji nemaju zem-B •nda onima koji imaju 1 — 2 jutra. Zaprijetim im ako tako ne uči-doći ćemo u Kutinu i postrijeljati ćemo ih. Pored toga sam naredio iz blagajne pošalju novce partizanima. Poslije nekoliko dana dali su hnu Frgecu nekoliko stotina tisuća kuna.

Sejaci su nam glasno odobravali. Govorili su »to je narodna vlast«, ko se radi«. Slijedeće noći vratili smo se u Selište.

Hvatanje ustaše Antoliša

Potkraj zime 1944. došla je naša jedinica u Osekovo da osigura i kontrolira teren. Od rukovodilaca NOP-a komandir je saznao da se u Potoku, kod žene udovice ubijenog ustaše, zvane Svinjičanke, nalazi poznati ustaški krvnik iz Struša Miško Antoliš. Odlučimo da ćemo ga likvidirati. Budući da je to bio jedan od zadataka udarnih jedinica MPO-a, donijeta je odluka da se odmah krene Ila zadatak. Već smo nekoliko puta hvatali Antoliša, međutim jedinica se svaki put morala vratiti neobavljena posla.

Noć je bila tamna i hladna. Kolona od 12 partizana išla je brzo, na čelu jedan poznati borac iz toga kraja. Jedinica je stigla u selo Potok oko 22 sata, u rejon kuće ustaške udovice. Komandir grupe rasporedio je borce oko kuće sa svih strana, postavio mrtvu stražu i isturio patrolu od tri borca prema Popovači.

Pošto je kuća opkoljena, komandir jedinice pokušao je otvoriti vrata. Bila su zaključana, ili zakračunana. Na lupanje se nitko ne javlja. »Otvorite, ovdje domobrani«, predstavi se komandir partizanske jedinice, ali opet ništa. Borac Josip Preglej predloži da se razbije prozor i upadne u kuću. Komandir se složi i upadne u kuću. S Preglejom i još dvojicom boraca pretraži cijelu kuću, ali ustaše nigdje. Na krevetu leži baba koja reče da tu nema nikoga. Preglej više da je mlada valjda u nekoj drugoj sobi. Komandir otvori vrata, posvijetli baterijom srednju prostoriju, u kojoj nije bilo nikoga, naglo otvori još jedna vrata, zatim pokuca na vrata jedne sobe. Bila su zaključana. Komandir poviče da će razbiti vrata. Nakon toga začuje se ključ i mlada žena udovica poginulog ustaše iskoči i potrči u drugu sobu. Komandir je natjera da se vrati i naredi da upali svjetlo. Ona je to učinila. Ustaša Antoliš stajao je kraj kreveta. Kada mu je komandir naredio da podigne ruke uvis, ustaša baci ručnu ofanzivnu bombu. Komandir istovremeno otvori vatru iz automata, ali ga eksplozija odbaci, rani i izazove djelomičnu kontuziju. Ustaša Antoliš baci i drugu bombu, koja eksplodira dalje, ali komandir je već ležao na podu. Dvojica partizana na vrijeme iskoče iz prostorije. Zamjenik komandira Đ. G poviče: »Pogibe komandir«. Nasta zabuna, što ustaša Antoliš iskoristi i sa ženom pogibe na tavan.

Komandir jedinice, još ošamućen iskoči iz kuće i zapovjedi svom zamjeniku da uhvati živog ustašu. U susjednoj kući jedan borac za desetak minuta previje komandira koji je bio lakše ranjen. Nakon toga komandir se vrati, a zamjenik ga izvijesti da je ustaša bacio još dvije bombe s tavana i da mu se ne može prići. Komandir vikne: »Šta čekate, slamu ovamo, zapalit ćemo kuću, neka izgori!«.

Kada je to čuo, Antoliš odluči da bježi kroz vrata na krovu preko šupe za kola. Polako otvori vrata, pripremi bombu da je baci ispred sebe i da iskoristi zabunu. Vjerojatno bi uspio da nije bilo partizana na mrtvoj straži kraj kruške, koji ga spazi, nanišani i pogodi u grudi. Antoliš padne naglavce na krov kolnice, a bomba eksplodira pod njim jer nije stigao baciti. Stražar opali još jedan metak, zatim poviče: »Evo ga, mrtav je!« Komandir naredi da se dva borca popnu na tavan i pronađu ustašku udovicu.

Borci Preglej i Pelegrin podugo su pretraživali tavan kad se odjednom začuje tučnjava i galama. Komandir poviče: »Ne tucite kurvu, sudit ćemo joj!« Preglej se javi: »Našli smo još jednog ustašu«. Partizani nisu znali da je s Antolišom bio i njegov kompanjon. »Daj ga dolje«, naredi komandir i izvede ustašu na cestu. Borci su bili ogorčeni, našli su petroleja i benzina i htjeli su zapaliti kuću i ustašu. Međutim, komandir poslije kratkog saslušanja ustanovi da je taj ustaša iz Popovače poznati zlikovac, pa sa zamjenikom i ostalim borcima odluči da ga strijelja na licu mjesta.

Poslije toga komandir se ponovno vrati u kuću po ustašku udovicu. U velikoj sobi nađe dvije puške, uniformu i ostalu opremu, ali od udovice ni traga. Uzalud su je tražili po cijeloj kući. Međutim, ona je iskoristila trenutak kada se grupa bavila ustašom broj 2, tj. Vojvodičem, sakrila se u WC jamu, skočivši kroz otvor na daskama. Ostala je u izmetu sve do jutra, dok se nije potpuno uvjerila da su partizani otišli.

ĐURO KUZMIĆ

Neke akcije MPO

Kao i mnogi drugi, našao sam se u domobranstvu, gdje sam bio od jeseni 1942. do ljeta 1943. Raspoloženje ljudi, osobito nas mladih, bilo je takvo da smo službu u domobranstvu smatrali prisilom. Zato smo se opredjeljivali za NOP čim bi nam se ukazala prilika.

Došavši na odsustvo u srpnju 1943, odlučio sam da se ne vraćam. Povezao sam se s Dragecom Brezinščakom, Albinom Bosnerom i drugima, koji su već bili u NOP-u, te sam počeo aktivno i organizirano raditi do odlaska u borbu. Postao sam borac Udarne grupe MPO-a, koja je tada bila uz KK KPH Kutina. Od desetine je narasla do čete, zatim do partizanskog bataljona u sastavu MPO-a. U toj jedinici ostao sam do kraja veljače 1945. na dužnostima borca, delegata voda, političkog komesara čete i bataljona.

Prvih nekoliko mjeseci udarna jedinica osiguravala je KK KPH i druga kotarska rukovodstva, ali njen glavni zadatak bila je borba s neprijateljskim snagama.

Zarobljavanje grupe Nijemaca

Nakon formiranja 1. bataljona MPO-a, koji je nastao od Udarne čete, jedinice bataljona nalazile su se u rejonu Srpskog Selišta.

Komandir moje čete bio je Ivan Zrinski, ja sam bio komesar. Po naređenju komandanta bataljona Drageca Brezinščaka, četa je dobila zadatak da djeluje južno od glavne željezničke pruge u širem rejonu Osekovo — Stružec — Potok, odnosno Popovača. Osnovni zadaci čete bili su: napadi na manje jedinice, prepadi na manje kolone, likvidacija ustaških špijuna, hvatanje predstavnika vlasti, zarobljavanje pojedinaca i grupa, kontrola teritorije, mobilizacija novih boraca te političko-propagandni rad itd.

Početkom rujna 1944. četa se našla u rejonu sela Osekova.

Toga jutra, oko 9 sati, dobili smo obavještenje da su u susjedno selo Potok stigli Nijemci i kozaci i da ih nema mnogo. Odlučeno je da glavnina čete izvrši napad. Predsjednik MNOO-a Osekovo Ivan Sruk pomogao je prikupiti podatke.

Četa je odmah krenula isturajući osiguranja. Oko 10 sati okružili smo neprijatelja koji se razmjestio u selu blizu uporišta Popovače. Jedna naša kolona išla je kroz voćnjake desno, druga lijevo od puta, treća duž puta. Neprijateljski stražari prvi su otvorili vatru. Budući da smo bili nadmoćniji, poslije kratkog vatrenog prepada izvršili smo juriš. Sve je bilo gotovo za nekoliko minuta.

Neprijatelj je imao jednoga mrtvog podoficira i 2 ranjena (jednog oficira). Oficir se bojao da ćemo ga ubiti pa je vikao: »Ja sam Francuz, iz Loraine.« Zarobljeno je 6 Nijemaca i kozaka, među njima liječnik u činu pukovnika. Oficir je pucao na nas iz malog »waltera«; bio je sav uprljan blatom jer se bacio u jarak kraj puta kad je došlo do borbe.

Zarobljene oficire i vojnike odveli smo u Osekovo. Vodili smo ih selom da ih narod vidi. Nakon 2 sata neprijatelj je otvorio topovsku vatru po Osekovu, zatim je pokušao prodrijeti u selo, ali je bio odbijen. Naš je uspjeh to veći što nismo imali gubitaka.

Borba s Kozacima u Gušću

Poslije okršaja, četa 1. bataljona žurila je iz V. Svinjičke prema Gušću u donjoj Posavini. Dobili smo podatke da kozaci pljačkaju selo.

Krećući se prema sredini sela Gušće, ubzo smo stigli i iz pokreta napali neprijatelja, zabavljenog plijenom. Iznenaden oštrim napadom povukao se u Sisak; imao je 2—3 mrtva i nekoliko ranjenih; zaplijenjeno je nekoliko šljemova i druge opreme. Mi nismo imali gubitaka. Narod u selu bio je oduševljen.

Na tom području četa je ostala mjesec dana djelujući na partizanski način. Tada je bio velik problem prelaziti prugu Zagreb — Beograd jer su jedinice zaposjele sva sela oko pruge i ceste. Da nije bilo naroda i naših organizacija, mi bismo mnogo teže izvršavali zadatke. Narod nas je sklanjao, obavještavao i hranio.

Američki avijatičari

U toku 1944. više smo puta spasili američke i engleske avijatičare koji su se spuštali padobranima iz oborenih ili oštećenih savezničkih aviona. Samo je manji dio pao neprijatelju u ruke. Jedinice Moslavačkog odreda pratile su spašene savezničke pilote iz Moslavine u Glavni štab Hrvatske.

Bilo je to sredinom svibnja kada je Štab MPO-a naredio Štabu I bataljona da organizira pratnju 18 avijatičara. Komandant bataljona Dragutin Crnić naredio je formiranje specijalne grupe za pratnju. U tom vodu bio sam i ja. Komandir grupe bio je Miloš Popović, član Štaba odreda.

Grupa je krenula iz rejona Čazme pravcem Pobjenik — Rječica — Vidrenjak, gdje je prešla cestu i prugu Zagreb — Beograd i preko sela

Vežišća stigla u šumu Žuticu. Tu je ostala veći dio slijedećeg dana. Organizirana je ishrana pomoću naših saradnika iz Vežišća. Sjećam se da Amerikanci nisu bili odviše oduševljeni tvrdim posavskim sirom, ali ipak su se dobro počastili. Savu smo prešli blizu Preseke. Na desnoj obali dočekala nas je veza. Produžili smo prema pruzi Zagreb — Sisak. Međutim, kurir koji nas je vodio pokazao je pravac gdje treba da prijedemo prugu, zatim se vratio. Noć je bila topla, vidljivost osrednja. Neprijatelj je opazio našu kolonu, koja je sada bila veća za tridesetak ljudi koji su nam se pridružili nakon prelaska Save. Došlo je do žestoke pucnjave iz bunkera s obje strane mjesta prelaza preko pruge. Budući da je kolona bila podugačka, došlo je do zabune i razdvajanja na dva dijela. Veći dio novodošlih boraca, koji su išli za Kordun, i 12 američkih avijatičara, odvojili su se od naše grupe. Na sreću, nije bilo gubitaka. Poslije prelaska opet smo se spojili, razmjestili zapadno od sela Poljane, u šumi, gdje smo predanih. Narod nas je toga dana hranio i Amerikanci su bili oduševljeni bogatom seljačkom trpezom: bilo je nekoliko vrsta jela, rakije, vina, sira, kolača i mesa. Slijedeće noći nastavili smo do Pokupskog, gdje smo prešli Kupu, zatim smo produžili za Topusko. Amerikance smo predali Komandi mjesta.

DRAGAN D2AKULA

U udarnom bataljonu

Došao sam u Moslavinu u kolovozu 1943. godine sa Štabom II operativne zone, koji se do tada nalazio na Žumberku (komandant Vlado Matetić, politkomesar Marko Belinić, načelnik Rade Bulat). Nakon boravka u Moslavini, Štab II OZ premjestio se na Kalnik, a ja sam ostao u Moslavini.

Prvih dana rujna formiran je i 3. bataljon MPO-a i ja sam određen za komandanta. Moji utisci o pokretu u Moslavini: NOP je dobro organiziran, narod raspoložen za borbu. MPO je izrastao u jaku partizansku jedinicu. Budući da sam od 1941. bio u borbi imao sam dosta iskustava u rukovođenju jedinicom. Bio sam zadovoljan sa svojim bataljonom, borbima i starješinama. Borbeni moral i jedinstvo bili su na visini. Bataljon je otišao u 1. moslavačku brigadu koja je formirana od jedinica Mosi, odreda 21. IX 1943. kod Stare Straže nedaleko od Čazme.

Potkraj travnja 1944. godine u MPO-u je formiran UDARNI BATALJON. Naredbom Štaba Istočne grupe odreda postavljen sam za komandanta udarnog bataljona. Bio je to drugi po redu udarni bataljon MPO-a i bio je namijenjen za borbene akcije na širem poručju Moslavine. Bila je to dobra jedinica iako osrednje jačine. Ljudstvo je bilo pobrano i s borbenim iskustvom. U više borbi bataljon je postigao dobre uspjehe bez većih gubitaka.

T r u p

Zadatke Udarnom bataljonu dao je i Štab Istočne grupe odreda, a nešto kasnije uzeo ga je pod svoju neposrednu komandu.

Još dok je UB bio u sastavu MPO-a, zadatke mu je davao Štab Istočne grupe odreda, Štab 33 divizije i Štab 10. korpusa. Tako je bilo u svibnju 1944. godine. Dobio sam zadatak od komandanta 10. korpusa Vlade Matetića da s Udarnim bataljonom likvidiram neprijateljski trup (specijalna diverzantsko-izviđačka jedinica), koji je ubačen na slobodnu teritoriju Moslavine.

Fašisti su već tada češće upotrebljavati jedinice tipa trupova za prepade i napade na naše štabove, centre veza, pozadinske ustanove, rukovodstva Partije i narodne vlasti.

Podaci su ukazivali da je trup ubačen negdje između Vrbovca, Dubrave i Čazme te postoji opasnost da izvrši napad na naša rukovodstva u širem rejonu Čazme i sela Miklauš — Samarica.

Čitavih 10—15 dana jedinice Udarnog bataljona tragale su za neprijateljskim trupom, ali bez uspjeha. Bataljon je krstarao i manevrirao na širem prostoru, ljudstvo je gotovo spalo s nogu, a neprijatelja nigdje. Dobili bismo poneki podatak, ali kad tamo dođe četa ili vod, nigdje nikoga. Poduzeli smo čitav niz mjera u cilju prikupljanja podataka, kako preko naših obavještajnih organa, tako i preko SKOJ-a i drugih organizacija.

Ali jednog dana, oko 11 — 12 sati, kada se Udarni bataljon nalazio u rejonu sela Vukšinc i Ivančani na odmoru, stiže jedan omladinac na biciklu. Stražar je zaustavio omladinca i počeo ga ispitivati. Omladinac se žustro raspravljao sa stražarom tražeći komandanta. Čuvši to, naredio sam stražaru da pusti omladinca s biciklom. Bio je to zgodan visok momak, predstavio se kao skojevac iz Dubrave. On mi saopći da se tu nedaleko u šumi istočno od sela Vukšinc nalazi neprijateljski (njemački) trup. Nisam mu povjerovao jer je tih dana bilo dosta takvih obavještenja, a trupa nigdje. Skojevac je bio uporan, tvrdio je da ćemo sada uhvatiti trup jer on zna gdje je. Budući da smo bili na okupu, izvršili smo kratku procjenu situacije sa članovima Štaba bataljona i komandirima četa (mislim da je bio Josip Todorović).

Donijeta je odluka da 1. četa zaposjedne položaj duž puta i rejon groblja s. Vukšinc sa zadatkom da pohvata neprijatelja ako pokuša pobjeći ili izbjegne ostalim jedinicama bataljona. S tom četom ostao je komesar bataljona (zvali smo ga Šturman). 2. i 3. četa treba da obuhvati rejon trupa, opkoli ga i uništi.

Sve se odvijalo brzo i efikasno. Partizani su bili solidna vojska, borci su išli smjelo, ali oprezno jer su u trupu bili specijalisti za blisku borbu. Visoka mlada hrastova šuma omogućivala je pokret, ali šiblje je ometalo dobar pregled. Moralo se pažljivo kretati.

Trup je zaista bio blizu rejona gdje se odmarao Udarni bataljon. Dva ljuta protivnika jedan kraj drugoga, a da to ne znaju. Fašisti su se zakonspirirali u šumi isturivši osmatrača na ivici šume na drvo. Međutim, partizani su bili u šumi, kretali se kroz šumu, tako da osmatrač nije otkrio dolazak bataljona. Čini se da je osmatrač trupa zadrijemao i uočio začelje bataljona pa više nije mogao obavijestiti svoje. Sišavši s drveta, fašist je počeo bježati. Za njim se stušio komandir 3. čete opalivši 2 — 3 metka, ali osmatrač je uspio pobjeći.

Uskoro iza toga 2. i 3. četa obuhvate rejon gdje je trebao biti trup. Šuma je bila sve gušća, što je otežavalo pokret i osmatranje. Nedaleko, na jednom proplanku seljak je orao na konjima. Pođosmo još malo naprijed i ulijevo, razmakosmo šiblje, kad na omanjoj čistini sjedi njemački oficir i čita kartu (vjerojatno je ocjenjivao situaciju pošto je čuo pucnjeve). On nas još ne vidi. Izdam naređenje komandirima da se pripreme za prepad. Kraj mene je bio puškomitraljezac Pero Vukšan, poznat kao hrabar i sposoban borac (kasnije komandir čete i operativni oficir 2. bat. MPO-a). »Udri«, naredim Vuksanu, a on podvisne i otvori vatru iz p/m, što je bio znak ostalima. Bio je to kratak, ali žestok vatreni prepad 5 p/m, desetak automata i mnogo pušaka. Stotine zrna osulo se po neprijatelju, koji je bio teško iznenađen usred bijela dana.

Njemački trup bio je uništen, zarobljeno je 16 ili 17 vojnika, desetak je ubijeno. Iz grupe koja je najduže pružala otpor, jedan je vojnik (kozak) uspio dotrčati do seljaka na njivi, raspregnuti konja i na njemu bez sedla pobjeći.

Kod ubijenoga njemačkog kapetana našli smo radnu kartu (specijalku) s podacima. Jedan od objekata napada trupa bila je Vojna oblast 10. korpusa.

Eksplziv

U lipnju 1944. godine Udarni bataljon nalazio se u selu Cerini zapadno od Čazme. U Štab bataljona dođe borac sav zadihan i reče: »Druže komandante, banda je zaplijenila eksploziv od diverzanata Ilije Gromovnika u selu Mostari. Preko telefona Gromovnik je poručio: »Spašavaj što se može spasiti. Kako ću izvijestiti GŠH da je banda otela eksploziv!«.

Odmah sam krenuo sa 2. četom bataljona trčećim korakom prema Mostarima. Stigli smo na vrijeme. Ustaše, koji su zaplijenili naš eksploziv zabavili su se u selu tražeći prijevoz. Kratak i silovit napad urodio je plodom, neprijatelj je razbijen pobjegao prema Ivanič-Gradu, a Udarni bataljon vratio je eksploziv diverzantima. Moj zamjenik bio je Mile Krnić, koji je uskoro primio bataljon, a ja sam otišao na dužnost operativnog oficira i zamjenika komandanta MPO-a Bože Kušeca.

Dr JOSIP SRUK

SELO OSEKOVO I OKOLICA U NOB i

1. Formiranje i djelovanje organizacije Komunističke partije

Iako Osekovo, kao najveće selo kotara Kutine, radničke klase u pravom smislu (osim nekolicine što su putovali svakodnevno do radnog mjesta) dvadesetih godina još gotovo i nema — izuzev nešto poljoprivrednika — poluradnika koji povremeno rade, npr., kao šumski radnici i slično — ipak već u to vrijeme u selo prodiru napredna politička strujanja socijalističke orijentacije. To se događa kako pod

utjecajem povratnika iz ruskog zarobljeništva (bivših **austrougarskih** vojnika), koji su doživjeli oktobarsku revoluciju, tako i povratnika **ekono-**mskih emigranata iz zapadnih zemalja, npr. Mirka Šivaka iz SAD.

Kao rezultat toga, u okviru HSS, tada najjače političke stranke u ovom kraju, pa i u Osekovu, jača utjecaj naprednih snaga koje se konfrontiraju s raznim reakcionarnim političkim strujama. Potpun neuspjeh doživljava jedan skup što ga je u vatrogasnom domu »Spravišću« organizirao dr Ante Pavelić uz pomoć Vjekoslava Adrineka (budućeg logornika).

Tridesetih se godina povećava broj zanatlija i sindikalno organiziranih radnika koji propagiraju ideje socijalizma šireći ilegalno od vlasti zabranjene publikacije i agitirajući u prilog političke platforme KPJ, SSSR-a i republikanske Španjolske. Aktivnosti se odvijaju pod utjecajem i po direktivama Kotarskog komiteta KPH u Kutini, ali i partijskog rukovodstva u Sisku.

Međutim, u uvjetima ilegalnosti rada Partije i nužnosti očuvanja visokog stupnja konspiracije, u selu je tek 1940, pod rukovodstvom Franje Sturlana-Kuleša, sekretara KK KPH Kutina, i Ivana Frgeca, člana KK, konstituirana partijska ćelija od četiri člana: Tome Brckovića¹), Marka Cetina, Milana Korena i Franje Sruka²).

Premda je brojčano malena, utjecaj organizacije u selu, ali i izvan njega, već je tada velik; razvija značajnu aktivnost na propagandno-agitacijskom planu u smislu ideja i politike Partije, pridobijajući sve veći broj simpatizera za tu politiku. Osobitu pažnju posvećuje djelovanju među naprednim lokalnim funkcionarima i članstvom HSS-a, što će u NOB-u biti faktor odlučujuće važnosti.

Nakon kratkotrajnog jenjavanja intenziteta djelovanja po dolasku ustaša na vlast, već u toku ljeta i jeseni 1941. ova organizacija uz pomoć Ivana Frgeca nastavlja aktivnost u novim uvjetima. Osobito veliku pažnju posvećuje raskrinkavanju ustaškog pokreta i fašističke ideologije u cjelini, ukazujući ljudima na zločine ustaša i neminovnu kratkotrajnost njihove strahovlade. Pavelićev čovjek Vjekoslav Adrinek bio je imenovan logornikom okupivši oko sebe manju grupu istomišljenika i, još više, neobaviještenih seljaka, za koje se, da bi istupili iz ustaškog pokreta, partijska organizacija uporno bori dosta uspješno (tako da je njihov broj od pedesetak u početku rata pao ispod dvadeset pretkraj rata). Izuzetan uspjeh postignut je i na planu političke izolacije ustaša pa je njihov utjecaj među ljudima smanjen na minimum.

Okupljajući sve patriotski raspoložene i antifašistički orijentirane građane već potkraj 1941. i početkom 1942. partijska organizacija provodi široku akciju prikupljanja novčanih priloga i materijalne pomoći za Moslavački partizanski odred i potrebe NOP-a uopće, primajući u svoje redove najodanije: Stanka Kopejtku, Antuna Babića (Kostrinja) i Ivana Sruka. U proljeće 1942. u članstvo KP primljeni su i Slavko Koren, Duro Babić, Ljudevit Bezjak, Stjepan Sruk i Franjo Antolić (za-

¹) Tomo Brcković-Lovac, poginuo kao sekretar KK KPH Kutina 31. siječnja 1943. prilikom hapšenja nakon »provale« »Pan«—Ivan Vidović, kojom je prilikom uhapšeno oko 60 aktivista NOP-a u kotaru Kutina.

²) Franjo Sruk, nosilac Partizanske spomenice 1941, živi u Zagrebu.

slupnik u Saboru bivše Banovine Hrvatske i predsjednik Kotarskog odbora HSS-a).

Pokraj 1941. u selu je osnovan odbor Narodne fronte u sastavu: Tomo Brcković-Lovac, Janko Loina, Milan Koren, Ivan Sruk i Franjo Sruk; odbor je u proljeće 1942. prerastao u seoski narodnooslobodilački odbor sastavljen od petnaestak članova s predsjednikom Stjepanom Riglarom (na toj dužnosti do početka 1944, kada je uhapšen i odveden u logor).

U prvoj polovici 1942. partijska organizacija direktno angažira najistaknutije ugledne prvake HSS-a i postiže velik uspjeh. Među ostalima, u pokret je pored Franje Antolića uključen i Mirko Galeković iz Gračenice, bivši općinski načelnik općine Popovača; njihove obitelji i rodbina aktivno se uključuju u NOP; slijedi ih i znatan broj lijevo orijentiranih pripadnika HSS-a.

Do kraja 1942. partijska organizacija povećava se na više od dvadeset članova (novoprimitelji: Karlo Jagarić, Nikola Lacković (Mika), Marko Bistrički, Kazimir Gregurec, Mijo Pentak, Franjo Kotarski, Mato Baričević, Zvonko Bezjak, Tomo Posavec i Pavao Babić). Taj se broj približno održava kroz veći dio rata (jedni odlaze u operativne jedinice, drugi su uhapšeni, odvedeni u logore ili su poginuli, a treći se primaju).

Uz pomoć Ivana Frgeca-Pilota, Josipa Božića-Malog, Dušana Čalića-Cule, Stjepana Kendela-Sijedog, Vinka Jeduta-Čuka i još nekih partijskih radnika, organizacija u 1942. razvija vrlo široku i svestranu aktivnost, osobito u ovih nekoliko osnovnih pravaca:

1. Organiziranje i usmjeravanje rada masovnih društveno-političkih organizacija Narodne fronte, SKOJ-a, AFŽ-a, USOH-a i narodnooslobodilačkih odbora u Osekovu i okolnim selima.

2. Intenzivan angažman članova Partije na pridobijanju za NOP što većeg broja ljudi u susjednim selima (osobito među prijateljima, rođacima i znancima).

3. Organiziranje i osiguranje kurirske službe i službe vodiča, održavanje veza osobito između Moslavine i Banije i Posavine.

4. Prikupljanje novčane i druge materijalne pomoći za NOP, angažiranjem velikog broja ljudi na zadacima i šireći krug suradnika.

5. Organiziranje udarnih grupa (izvan sastava Odreda), određivanje njihovih zadataka i konkretnih akcija i aktivno angažiranje članova KP u njima.

6. Traženje i nalaženje suradnika u neprijateljskim vojnim formacijama radi dobivanja informacija i prikupljanja pomoći (oružje, municija, lijekovi i si.), kako u domobranstvu i žandarmerije, tako čak i u ustaškim redovima, u čemu su postignuti vrlo značajni rezultati. Pojedini takvi suradnici veoma su dugo po zadatku Partije ostali u neprijateljskim redovima (npr. avijatičarski narednik-vodnik Pavao Orešković otkriven je i strijeljan u Zagrebu 1944), drugi su pred hapšenjem uspjeli doći u partizane (npr. žandarski narednik Ivo Tičić-Nikola, koji je poginuo u NOV).

7. Prikupljanje obavještenja o neprijatelju, pokretima njegovih jedinica, organiziranje seoskih straža i dr.

8. Prihvat, opskrba i prebacivanje novih boraca — kojih je na stotine prošlo kroz Osekovo — što su stizali iz raznih mjesta, najviše iz Zagreba, u namjeri da stignu do Moslavačkog odreda ili neke druge jedinice.

U cilju cjelovitije ocjene djelovanja partijske organizacije Oseкова, valja istaknuti da je selo dalo više od 170 aktivnih sudionika NOR-a, od čega je pedeset palih boraca (nekoliko je ubijeno u logorima), dok je broj aktivnih suradnika NOP-a veći.

2. Osnivanje i djelovanje organizacije Saveza komunističke omladine Jugoslavije

Po direktivi partijske organizacije — pošto je već više naprednih omladinaca bilo uključeno u izvršavanje zadataka NOP-a, a s nekolicinom je obavljen razgovor o formiranju organizacije SKOJ-a (u kući Tome Brkovića-Lovca, člana KK KP Kutina) u travnju 1942. sazvan je pod rukovodstvom Slavka Korena sastanak grupe najaktivnijih i najprovjerenijih omladinaca.

Sastanak je održan u kući Stjepana Sruka, kojom je prilikom osnovana prva organizacija SKOJ-a u sastavu: Marica Sruk (Srna), Katica Sruk, Marica Njokoš, Zvonko Koren i Josip Sruk. Za sekretara je izabrana Marica Sruk a organizacija je pokrivala samo Gornje Selo. U SKOJ je tih dana primljena i Marica Babić-Mirjana iz Kostrinje (zase-lak Osekova), ali zbog udaljenosti nije bila formalno uključena u ovu organizaciju.

Početkom ljeta (u lipnju) u Gornjem Selu osnovana je i druga organizacija (ćelija) u koju su ušli: Zora Loina, Ivan Carek, Zvonko Koren i Josip Sruk (sekretar), dok je prva proširena (Ivan Mraković-Iglič). Odmah nakon toga formirana je organizacija i u Donjem Selu u sastavu: Anka Gmaz, Josipa Lončariček, Ivo Breček i Josip Breček (sekretar). Nakon toga osnovan je mjesni komitet SKOJ-a, sekretar Marica Sruk. U toku ljeta i jeseni 1942. organizacije se stalno proširuju i potkraj godine imaju tridesetak članova.

U toku ljeta i jeseni 1942. organizacije SKOJ-a razvijaju među omladinom, uz pomoć Partije, vrlo široku aktivnost u popularizaciji NOB-a, pružanju i prikupljanju pomoći za NOV, raskrinkavanju i izoliranju ustaških elemenata. Tako se ne radi samo u Osekovu nego i u većem broju okolnih sela općine Popovača, osobito u Gračenici, Potoku, Strušcu, Voloderu, Donjoj Jelenskoj, Ravniku i Popovači.

Svaki je skojevac bio zadužen da stupi u kontakt sa svim rođacima, prijateljima i znancima koji su antifašistički raspoloženi, osobito s omladincima radi aktiviranja u NOP i stupanja u SKOJ ili Savez mlade generacije (budući USAÖJ). Već je potkraj 1942, uz pomoć Josipa Božića-Malog, sekretara KK SKOJ-a Kutina, osnovano nekoliko skojevskih organizacija u susjednim selima.

Već u to vrijeme veći broj članova SKOJ-a, pa i SMG, obavlja zadatke kurira i vodiča, osobito na relaciji od Moslavačke gore (preko Mikleuške, Volodera, Kostrinje, Strušca i Žutice - Brezovice) prema Posavini i Baniji, i obratno, prema Moslavačkoj gori i Slavoniji.

Jedan od značajnih zadataka, permanentnog karaktera, bio je i agitacija u korist NOP-a među kolebljivim elementima (neopredijeljenim a i politički pasivnim) i sakupljanje materijalne pomoći za Moslavački odred i potrebe NOB-a uopće, pa i među onima koji su imali nekog od rodbine u neprijateljskim redovima, čak i u ustašama (potkraj 1942. primanje u SKOJ dviju sestara ustaše, Mare Etveš i Kate Etveš iz Donjeg Sela).

Jedan od najznačajnijih uspjeha skojevske organizacije svakako je djelotvorna agitacija protiv odlaska u domobranstvo mladića dospelih za vojsku i pristupanje nekoliko njih u Odred već u jesen 1942. Značajnu pomoć takvoj aktivnosti pridonio je i prvi dolazak veće partizanske jedinice u selo u rujnu 1942, kada su ustaše na čelu s logornikom Vjekoslavom Adrinekom uspjeli pobjeći i kada je održan prvi masovni miting ispred njegove kuće usred sela. Značajno je i prisustvo u tom kraju prve Udarne grupe Moslavačkog odreda s komandirima Đurom Gajdekom-Šoferom (iz Gračenice).

Od toga vremena, osobito od kraja 1942, kada ustaška posada definitivno bježi, Osekovo postaje izrazito partizansko selo u kojem su sjedišta rukovodstava gotovo svih općinskih i kotarskih organa narodne vlasti i političkih organizacija i baza udarnih grupa, punkt za prihvati i prebacivanje u partizane brojnih pojedinaca i grupa. To daje nove poticaje organizacijama SKOJ-a koje se proširuju.

Dok se novoprimljeni skojevci obično zadužuju za ispisivanje parola za raspačavanje propagandnog materijala, prikupljanje pomoći i slično, iskusniji članovi organizacije obavljaju složenije zadatke kao što su kurirski, obavještajni i drugi, uključujući i sudjelovanje u oružanim akcijama manjeg opsega u sastavu udarnih grupa.

U jesen 1942. odlaze prvi članovi SKOJ-a i omladinci u Moslavački partizanski odred: Ivan Carek (poginuo), Stjepan Pintarić (umirovljeni oficir), Ivan Prigorec (poginuo), nešto kasnije Ivan Lončariček. U siječnju 1943. u dogovoru s većinom omladinaca prispjelih za odlazak u domobranstvo, izvršena je fingirana mobilizacija njih dvadesetak u NOV kako njihove obitelji ne bi bile izložene represalijama neprijatelja. Iste noći »mobilizirano« je u susjednim selima (Potok, Stružec, Gračenica i Voloder) više desetaka mladića i upućeno u Odred.

Pored organizacije KP, odlučujuću ulogu, u ovom pothvatu imao je SKOJ jer su među novomobiliziranim borcima najutjecajniji bili skojevci koji su značajno utjecali na opredjeljenje ostalih omladinaca. U tom razdoblju u partizane odlaze sve više skojevci i omladinci mlađih godišta, koji još nisu vojni obveznici: Josip Stančić (poginuo), Josip Breček (poginuo nesretnim slučajem nakon rata), Stjepan Ivančić (poginuo), Stjepan Šambar i drugi. U istom periodu odlaze i prve omladinke: Zdenka Koren, Štelica Kralj, Zdenka Krok, Maca Jugović, Marica Sruk, Katica Sruk i dr.

SKOJ posvećuje izuzetnu pažnju okupljanju najšireg kruga omladine i njenom aktiviranju u okviru Saveza mlade generacije, za čijeg je rukovodioca određen Josip Sruk. Među značajne aktivnosti SKOJ-a, osobito u toku 1943. i 1944, kada je selo bilo više nego poluoslobođeno (neprijatelj je samo u nekoliko navrata s jačim snagama uspio ući u

selo), ubrajamo i one što su se odnosile na djelovanje u seoskim stražama, na prenošenje obavještenja o kretanju neprijatelja, agitiranje među domobranima prispjelim na dopust (pošto su obično svučeni i razoružani) da odu u NOV, ili barem da se ne vrate u neprijateljske redove; u Osekovu i u svim susjednim selima postojale su i pionirske organizacije. Iz redova SKOJ-a izrasta veći broj rukovodilaca na vojnim i političkim funkcijama. Bili su članovi i sekretari Kotarskog komiteta SKOJ-a Marica Babić-Mirjana, Marica Sruk-Srna, Katica Sruk, Marica Grizel-Branka, Josip Sruk), članovi okružnog komiteta SKOJ-a (Marica Sruk-Srna, Marica Babić-Mirjana i Marica Grizel-Branka).

3. Djelovanje seoskih udarnih grupa

Pored udarnih grupa, kao sastavnog dijela Moslavačkog partizanskog odreda, koje su djelovale na području Osekova, povremeno ili stalno već od jeseni 1942, (prva pod komandom Đure Gajdeka-Šofera, druga 1943. s komandirskom Josipom Božićem-Malim i komesarom Ivom Kneževićem, treća 1944. pod komandom Duke Gmaza), u Osekovu od kraja 1942. stalno postoji i seoska udarna grupa.

Udarne grupa promjenljivog je sastava i broja članova, proširuje se ad hoc, po potrebi, u zavisnosti od konkretnih zadataka koje izvršava i u najvećem periodu svog djelovanja nema stalnog komandira, iako ju je najduže vodio Zvonko Bezjak. Najčešće je samostalno izvršavala zadatke, ponekad u zajednici ili suradnji s udarnom grupom Odreda, ili s pojedinim političkim radnicima-terencima. U njoj su najveću ulogu imali članovi Partije i SKOJ-a, ali je kroz njene redove prošao i znatan dio drugih aktivista.

Iako je teško spomenuti sve one koji su duže ili kraće vrijeme bili članovi udarne grupe, od kojih su neki sudjelovali samo u jednoj akciji, ipak su najviše doprinijeli uspjehu direktnim sudjelovanjem: Zvonko Bezjak, Slavko Koren, Karlo Jagarić, Josip Sekereš (Joško), Ivo Breček, Josip Antolić, Josip Hundak, Đuro Babić, Stjepan Fanjkotić, Ivo Lončariček, Ivo Bokulić, Nikola Lacković (Mika), Marko Cetin, Pišta Casar, Mijo Bartolec (Miško), Stjepan Horvatić (Jakšić), Ljudevit Podvalej, Janoš Kertis, Stjepan Sruk i drugi.

Za većinu članova udarne grupe karakteristično je da su do odlaska u Odred (ili u neku drugu jedinicu NOV) tokom dana normalno obavljali svoje svakodnevne poljoprivredne i ostale poslove, a noću su išli u akcije, koje, iako su najčešće manjeg opsega, imaju izvanredan psihološki učinak. Neprijatelj vjeruje da na određenom području ima mnogo više partizana nego što ih stvarno ima, ne razlikujući partizane regularnih borbenih jedinica od udarnih grupa; često i ne zna da takve grupe postoje. Udarne grupa djelovala je na čitavom području općine Popovača.

Premda je Udarne grupa Osekova, u dugom razdoblju svojega postojanja, izvršavala brojne i raznovrsne zadatke, ipak su najznačajniji i najčešći:

1. Razoružanje i svlačenje neprijateljskih vojnika na odsustvu ili u prolazu.
2. Osiguravanje političkih rukovodstava, skupova, sastanaka i si.

3. Oštećivanje i rušenje PTT linija.

4. Konfiskacija imovine narodnih neprijatelja.

5. Pratlja i osiguranje preko pruge i ceste Zagreb — Beograd prema Moslavačkoj gori, ili odatle prema Baniji (ljudi, materijala, zaprežnih kola s prehrambenim artiklima i si.).

Udarina grupa izvršavala je zadatke u sastavu od 3 — 7, ponekad i više članova. U akcijama u nekim selima priključuju joj se i aktivisti iz tih sela kao vodiči, poznavaoi terena i prilika, kao pojačanje. Prilikom razoružavanja i svlačenja neprijateljskih vojnika, u grupu je pored domaćih ljudi uključen i poneki pojedinac koji nije poznat u tom kraju; on bi ušao u kuću, dok su ostali, poznati, ostajali raspoređeni oko kuće kako ne bi bili prepoznati.

DOMINIK POLETO

Ciglenica

Prije naseljavanja zemljišta na kome je sada selo Ciglenica, stajala je razrijeđena šuma, vlasništvo grofa Auša.

Talijani su zemlju kupili 1910. godine i tada su počeli i da se naseljavaju u Ciglenici.

Naime, Talijani su u vremenu od 1877. do 1892. godine migrirali iz sjeverne Italije, uglavnom iz okoline Udina. Prvi su se naselili u okolini Pakraca u selo Ploština, gdje su radili kao šumski radnici. Drugi, koji su doselili 1892. godine, naselili su se u okolici Sl. Požege u sela Breštovac, Skenderovac i Kaptol, kod Kutjeva. U Ciglenicu se doselilo devet porodica: Devila i Salvador iz Ploštine, a porodice Pitiko, Benedeti, Ortolan, Poletto, Debona, Delpont i Jakomini iz okoline Sl. Požege. Kasnije su se u Ciglenicu doselile još dvije porodice: Babić i Žanić, ali ovi nisu porijeklom Talijani.

Dolaskom u Ciglenicu, oni su se uglavnom bavili zemljoradnjom. Krčili su šumu i obrađivali iskrčenu zemlju. Porodice su bile brojne, s mnogo djece: u prosjeku od 5 do 11 djece. Selo se dosta brzo razvijalo, a to ih je prinudilo da se osim obrade zemlje, bave i proizvodnjom cigle i drvenog uglja, kako bi se prehranili. Ovakve siromašne obitelji s puno djece nisu imale mogućnost za školovanje te djece. Starija godišta su ostajala nepismena ili samouka, a rijetko koji je imao po koji razred osnovne škole. Ovo vrijedi sve do nastanka bivše Jugoslavije. Tada su djeca dorasla za školu bila obavezna da pohađaju osnovnu školu. Do drugog svjetskog rata, iz Ciglenice je jedino Josip Salvador završio gimnaziju i pomorsku vojnu školu.

Neke porodice (Salvador, Devila, Delpont i Debona), koje su se naselile u Ciglenicu još za vrijeme boravka u Slavoniji, primili su hrvatsko-austrougarsko državljanstvo. Ovo državljanstvo priznato je i za bivše Jugoslavije, dok su ostale porodice zadržale talijansko državljanstvo, pa kao takvi nisu bili vojni obveznici u bivšoj Jugoslaviji. U toku naseljavanja, a pogotovo kasnije Talijani u Ciglenici su se zbližili sa stanovnicima — mještanima sela Mikleuške, iako su bili različite vjero-

ispovijesti. S mještanima sela Gračenica nisu se tako zbližili, iako ih je vezivala isla vjeroispovijest i zajedničko groblje.

Sve do NOR-a u Ciglenici nije djelovala nikakva politička organizacija, jer su uglavnom bili strani državljani i nisu imali pravo glasa.

Prva politička rasprava (o kojoj se u Ciglenici dugo govorilo), odvijala se jedne nedjelje popodne u dvorištu kod Debone, gdje su se po običaju ljudi skupljali radi dogovora i kuglanja, u ljeto 1939. godine. Tada je kao aktivna vojna osoba — pomorac Josip Salvador, došao na dopust pa je tom prilikom objašnjavao prisutnima zbivanja u svijetu i uvjeravao prisutne da će bez obzira na uspjehe koje su do tada imale fašistička Italija i Njemačka — one izgubiti rat. Ovo je uvjeravanje imalo utjecaja na stanovnike u Ciglenici, šta pokazuje njihova pasivnost nakon okupacije. U to je vrijeme Josip Salvador bio kao aktivni vojnik ukrcan na razaraču »Zagreb.«

Pred sam rat Ciglenica je imala 42 porodice s oko 190 stanovnika, a od toga oko 70% djece ispod 15 godina života i staraca iznad 60 godina.

O k u p a c i j a :

Odmah iza okupacije stanovništvo Ciglenice je ostalo zbunjeno i potpuno pasivno (obzirom na polupismenost i bez radija i štampe, jer se u Ciglenici u to vrijeme nije čitala štampa, a nije bilo ni radija). Ovo me je doprinio i jedan nemio događaj, kad je jedna grupa, predvođena i pod utjecajem tada popa Ljubinkovića i Kličковиća iz Mikleuške, prolazeći pokraj Ciglenice izvikivala uvredljive parole kao npr. »Dolje Talijani, Talijane u Italiju«, i slično. Ovo je ljude pogodilo, jer je to dolazilo iz Mikleuške, s kojom su odnosi bili izvanredno dobri. Da je to učinio bilo tko drugi, Cigleničani ne bi bili iznenađeni.

U toku 1941. i 1942. godine stanovništvo je bilo povučeno i pasivno. U Ciglenici nije bilo odlaska u ustaše. Oni Talijani, koji su imali državljanstvo, odazivali su se na pojedinačne pozive i odlazili u domobranstvo. Također, nitko od talijanskih državljana nije otišao dobrovoljno u talijansku vojsku.

Krajem 1942. godine dobila je jedna grupa mladića talijanskog državljanstva poziv da se javi talijanskom konzulatu u Zagrebu, ne znajući zbog čega su pozvani. Javili su se u Zagreb, odakle su pod žandarском pratnjom transportirani u Trst. Tamo su bili lječnički pregledani. Oni, koji su bili sposobni, upućeni su u talijansku kraljevsku vojsku širom Italije, gdje su bili sve do kapitulacije Italije. Neki su dospjeli u njemačko zarobljeništvo, dok su se drugi na različite načine, u toku 1943. i u prvoj polovini 1944. godine, vratili u Ciglenicu i pridružili se NOP-u.

Učešće u NOB

Iz Ciglenice su učestvovali u NOP i POJ slijedeći drugovi i drugarice:

1. Josip Salvador, poginuo kao operativni oficir Štaba MPO početkom 1944. godine,
2. Antun Pitiko, poginuo kao komesar čete krajem 1944. godine.

3. August Benedeti, od posljedica teškog ranjavanja u glavu umro odmah poslije završetka rata,
4. Gabrijel Ortolan, odmah po završetku rata upućen je u artiljerijsku školu u Čupriji, gdje je umro,
5. Abel Salvador, veterinarski podoficir, umro je u Zagrebu odmah po završetku rata,
6. Ernest Ortolan, sada penzioner u Kutini, pri kraju rata bio na dužnosti komesara čete,
7. Drago Babić, pri kraju rata bio na dužnosti komesara čete, sada živi u Puli kao penzioner,
8. Domenik Poletto, u toku rata obavještajac, ranjavan, RVI, kao penzionirani potpukovnik JNA sada živi u Novom Sadu,
9. Nikola Poletto, RVI, sada živi u Ciglenici kao penzioner,
10. Viktor Ortolan, učesnik kao borac, ranjavan, RVI, živi u Ciglenici,
11. Katica Ortolan, bolničarka, sada u penziji, živi u Ciglenici,
12. Ivan Poletto, učesnik u Prekomorskoj brigadi, ranjavan, vratio se u Ciglenicu, a zatim odselio u Gračenicu gdje je umro,
13. Stipe Žanić, pri kraju rata bio je na dužnosti komandira, sada živi u Sisku,
14. Ivan Benedeti učesnik kao borac, a zatim je prešao u miliciju, sad je član SRVS, živi u Ciglenici,
15. Fabijan Poletto, učesnik kao borac, sada penzioner u Ciglenici,
16. Josip Pitiko, učesnik kao borac, sada živi u Ciglenici,
17. Josip Poletto, učesnik kao borac, sada živi u Kutini,
18. Petar Devila, učesnik kao borac, sada penzioner, živi u Ciglenici,
19. Paškvalc Ortolan, učesnik kao borac, sada živi u Ciglenici,
20. Štefica Ortolan, s priznatim statusom učesnika NOR, sada kao penzionerka živi u Ciglenici i
21. Anka Babić, s priznatim statusom učesnika u NOB, sada živi u Srp. Selištu.

Prvi učesnici NOR iz Ciglenice prije 9. 9. 1943. godine bili su: Josip Salvador, Štefica Ortolan, Domenik Poletto, Nikola Poletto i Fabijan Poletto.

NOO

Narodnooslobodilački odbor, oformljen je u početku 1943. godine. Odbor je formiran pod rukovodstvom Đure Gostovića iz Srp. Selišta. U prvi NOO sela Ciglenice izabrani su:

1. Ivan Debona, za predsjednika,
2. Ilija Ortolan, za potpredsjednika i ujedno za ekonomu,
3. Martka Benedeti, za tajnika,
4. Ivan Salvador, za člana,
5. Vjekoslav Salvador, za člana.

U toku 1944. u NOO-u su izvršene izmjene, tako da su ušli novi članovi i to:

1. Stipe Žanić, za predsjednika,
2. Drago Babić, za tajnika,

3. Ernest Ortolan, za člana i
4. August Benedeti, za člana.

Od članova starog NOO ostali su Ilija Ortolan i Ivan Salvador.

U ovakvom sastavu NOO je kratko djelovao, jer je većina članova NOO-a u drugoj polovini 1944. godine napustila Odbor. Otišli su u operativnu jedinicu.

U toku 1944. godine u Ciglenici je oformljen i odbor NOF-a, gdje je za predsjednika izabran Anđelin Poletto.

ODBOR AFŽ

U Ciglenici je postojala organizacija žena. U odbor su izabrane:

1. Štefica Ortolan, za predsjednicu,
2. Katica Ortolan, za člana,
3. Regina Poletto, za člana.

USAOJ

U Ciglenici je u toku 1944. godine oformljena i omladinska organizacija, a u Odbor su izabrani:

1. Blaženka Ortolan, za predsjednika,
2. Ana Salvador, za člana,
3. Antonija Pitiko, za člana,
4. Anka Babić, za člana,
5. Marija Salvador, za člana.

U toku 1944. godine su neki iz Omladinske organizacije primljeni u SKOJ, tako da je oformljena i Skojevska organizacija.

U SKOJ su primljeni:

Nikola Poletto,
Antonija Pitiko,
Olga Pitiko,
Gabrijel Ortolan,
Blaženka Ortolan.

U toku rata u Ciglenici nije postojala partijska organizacija.

Drugovi iz Ciglenice, koji su u toku rata primljeni u članstvo KPJ, primani su i bili su vezani za druge partijske organizacije, jer nisu u to vrijeme boravili na teritoriji sela Ciglenica.

IVAN BRLEK

Prvi kontakti s NOP-om i partizanima

Iz domobranstva sam uspio pobjeći. Naime, jedan pisar mi je izdao lažnu objavu kojom sam se mogao poslužiti. Kad sam došao kući (oko polovice sedmog mjeseca 1943.) stupio sam u vezu s Dragom Haludekom, koji je već bio povezan s partizanima. Nekoliko dana iza toga

došao je k Haludeku terenac Dušan Miščević. S Dušanom sam se dogovorio koji dan da dođe i odvede me u partizane. I zaista, Dušan je došao i odveo me preko sela da ljudi vide. Kad smo stigli do glavne ceste ušli smo u Vidičkov kukuruz. Stali smo i on mi je objasnio što ću dalje raditi. Rekao mi je neka se krijem, jer će me od sada ustaše proganjati i neka čekam njega dok opet dođe po mene.

Čekao sam krijući se kod kuće, ali ne dugo. Počela je potraga za mnom i ustaše su mi postavljali zasjede. Srećom sam zadobio povjerenje majke Duke Kuzmića, koja mi je obećala da će me sigurno sakriti i hraniti samo pod uvjetom da me nitko ne smije vidjeti. Skrivala me brižno.

Negdje oko polovice osmog mjeseca odjednom se pojavio i njezin sin Đuro. Pobjegao je iz domobranstva. Sada mi je bilo lakše čekati. Nama se pridružio i Stjepan Haludek. Već smo bila trojica. Napravili smo bunker iz kojega nismo izlazili. Čekali smo Dušana, ali on se nije pojavio. Kasnije smo saznali da je poginuo. Vidjevši da je veza prekinuta, počeli smo tražiti drugu vezu. Dočulo se da isto tako postoji i druga grupa: Drago Brezinščak, Albin Bosnar i Pepek Preglej. Jednog dana pošli smo do njih i odmah zajedno krenuli u Srpsko Selište. Čuli smo da će nam tamo znati reći gdje da stupimo u vezu s partizanima. I zaista, kad smo stigli do sredine sela Srpskog Selišta zaustavila nas je patrola pozadinske straže. Mislim da je to bilo 15. 11. 1943. To je bio prvi susret s partizanima.

Kako nismo imali oružja mislim da smo tamo dobili jednu trometku pušku, jedan mali pištolj i jednu bombu. Na vrhu Srpskog Selišta odredili su nam jednu praznu kuću za bazu. Tu smo se i smjestili, a hranili se u selu po kućama. Bio sam sada borac Udarne grupe Kutina.

Prve akcije bile su nam: uvečer puškaranje oko garnizona Kutina i zasjede ustaškim grupama. Namjera je bila: pošto-poto doći do oružja. Nije bilo sreće. Nikako dočekati ustaše. Tako smo se jedno veče našli u selu Repušnica i saznali da su domobranci u selu. Kroz vrtove ušli smo u jednu kuću gdje su dva domobranca za stolom nešto jeli. U istom trenutku bili su zarobljeni. Od oružja zarobili smo puškomitraljez s municijom i jednu pušku. Oružje smo odnijeli, domobrance ostavili, a mi što brže nestali iza vrtova. Štitila nas je tamna noć. Sad smo postali još hrabriji. Išli smo često u akcije oko Kutine, Repušnice i Husaina.

U prosincu 1943.

Dobili smo podatke da noću izlazi patrola jačine jednog voda domobranaca. Odlučili smo zarobiti ih. Postavili smo zasjedu s obje strane pruge i to pomalo rijetko, jer nas je bilo premalo. Dočekali smo ih i pozvali na predaju. Domobranci su se bez oklijevanja predali. Razoružane, u gaćama smo ih uputili u Kutinu, a zarobljeno oružje i opremu smo ponijeli. Sada tmo imali dovoljno oružja i municije kao i ostale opreme. Velik je to bio uspjeh.

Zarobljavanje straže na skretnici željezničke stanice u Kutini

Kod mosta preko potoka Kutinice u Kutinskom selu, oko 500 m udaljena od željezničke stanice, nalazila se stražarnica u kojoj je bilo smješteno oko petnaestak domobrana koji su čuvali most i skretnicu. Odlučili smo zarobiti ih. Blizina posade na željezničkoj stanici i prilaz stražarnici zadavalo nam je muke. Saznali smo da postoje vrata za zadnji izlaz iz prve seljačke kuće kod stražarnice.

I odluka je pala: kroz tu kuću izaći u času kad stražar bude na stražarskoj stazi okrenut leđima prema kući, i onesposobiti ga ne birajući sredstva. Svakako bez pucanja i bilo kakve buke. Zatim ćemo pozvati cijelu stražu na predaju, oduzeti opremu, naoružanje i municiju, te krenuti put Lonjskog polja. Tako je i učinjeno. Stražara je iza leđa za usta uhvatio, mislim, Pepek Preglej. Čulo se muklo: »Maras, ubiše me« i on se predao bez ikakve daljnje borbe. Na redu je stražanica. U grupi za juriš bio sam i ja. Sjećam se da su domobranci odgovorili: »Predajemo se«. Uhvatio sam za kvaku ulaznih vrata i gurao ih, ali se nisu mogla otvoriti. Ponovno ih pozovem da otvore vrata ili ću ubaciti bombe. Uto je netko iznutra viknuo: »Vrata se otvaraju prema van«. I zaista: povučem ih k sebi i vrata se otvore. Vojnici su bili na krevetima s rukama dignutim u vis. Predali su se. Najprije smo razbili telefon, a zatim pokupili oružje i domobrance odveli na kraj Kutinskog Sela. Tu smo mobilizirali seljačka kola i ponovno se vratili — otprilike za jedan sat i pol u stražarnicu, te pokupili sanduke s municijom. Na našu sreću patrola još nije prošla pokraj stražarnice, pa nije otkriveno zarobljavanje. Tako smo i ovaj puta dobro prošli. Oružje, municiju i zarobljenike smo otpremili u pravcu Trebeža, odakle smo idućeg dana (po danu) krenuli u pravcu Srpskog Selišta. Izabrali smo pravac preko Glogovca. Opremu i municiju nosili smo na leđima. Bez teškoća smo stigli u bazu. Ne sjećam se koliko je od tih zarobljenika prihvatilo poziv da ostanu u partizanima.

Obavještajni rad

Obavještajni (po našem tadašnjem nazivu), informativni rad usmjeren je u dva osnovna pravca: prvo, u prikupljanju podataka o brojnom stanju, naoružanju i moralno-političkom stanju neprijatelja od Gojila do Križa, i drugo u doznavanju neprijateljskih planova.

Koristio sam se terenskim radnicima, teritorijalnim obavještajcima i svim partizanima iz neprijateljskih uporišta, te osobnim izvidanjima. Imena suradnika teško mi je navesti, jer sam ih već zaboravio. Sjećam se ponekog kao što su: Mirko i Ankica iz Selišta, Molnar iz Kutine, Mirko Brlek (do hapšenja), Albin Preglej iz Glogovca i mnogi drugi koji su pomagali NOB.

Prihvat domobranske baterije iz Kutine

Ne znam zbog kakvih akcija stigli smo jedno veče u jedno selo negdje u blizini Šumečana. Stigao je telefonski poziv i meni je izdato naređenje da krenem na Trebež gdje ću naći predstavnika domobranske baterije 105 mm. S njime se treba dogovoriti i isplanirati vrijeme, mjesto i način izvlačenja baterije iz uporišta Kutina.

Dobio sam jednog pratioca i krenuo na put. Prošli smo cestu i prugu negdje kod Križa. Izabrao sam pravac i krenuo kroz Lonjsko polje u pravcu Trebeža. Negdje između 8 i 9 sati u jutro stigao sam u blizinu Trebeža. Odjednom se predamnom pojavilo mnoštvo vojnika. Zauzavili se i stadoh uz jedan deblji jasen, a moj pratilac uz drugi do mene. Ja sam ovdje trebao naći predstavnika baterije, a ne toliku vojsku. Vjerovao sam da sam prevaren. Spasa nema. Treba prekontrolirati i pripremiti bombu za samoubojstvo. Vidjevši da sam zbunjen, dva su oficira krenula prema meni, a vojnici su ostali u gomili. Odlanulo mi je kad sam vidio da dvojica prilaze k meni. Za prvoga sam mogao vidjeti da je oficir. To mi je nekako dalo do znanja da ipak oni hoće pregovore. Dočekao sam ih i pozdravili smo se, pa odmah stupili u razgovor. Pucalo se od Jasenovca i Kutine. Objasnili su mi da su umjesto na pregovore evo stigli s cijelom baterijom. Izvukli su se pod borбом. Rekoše da su bili progonjeni i da im je još nešto ostalo u uporištu — mislim kola za prevoz municije i još neka odjeljenja. Ja ih, naravno nisam mogao prihvatiti i osigurati (kao pješadija artiljeriju), jer sam bio samo s jednim borcem. Zajednički smo odlučili krenuti put Mužilovčice — Kratečkog i pronaći put za selo Osekovo. Tako smo i učinili. Kad smo stigli do Mužilovčice morali smo se zaustaviti radi iznemoglih konja. Na tom se putu, ne znam kako, našla jedna četa Posavskog odreda. Nejačka četica (oko polovice djevojaka) pridružila se i prihvatila osiguranje marša. Odjednom je dojurio od Jasenovca jedan kurir-konjanik i rekao nam da nas dostižu ustaše iz Jasenovca. Odmah smo krenuli u pravcu sela Kratečko. A i od Kratečkog nismo smjeli dalje na zapad, jer se negdje u blizini nalazila neprijateljska posada.

Komandir baterije mi je rekao da se ništa ne bojimo, jer, ako dođe do sukoba, oni neće topove dati iz ruku dok su živi. Krenuli smo preko mokrog Lonjskog polja u pravcu Osekova. Naišli smo na trokut kanala i nismo mogli dalje. Tu smo zauzeli položaj i pripremali se za obranu, ako nas neprijatelj nastavi i dalje progoniti. Međutim, neprijatelj je odustao i povukao se. Sredili smo se i s odmornim konjima krenuli u određenom pravcu. Ali nismo daleko stigli. Polje je bilo natopljeno i točkovi topova duboko su upadali u zemlju. Srećom, bilo je u polju na ispaši seljačkih konja, pa smo se i s njima pomogli. Predvečer istoga dana stigli smo u jednu šumu jugoistočno od sela Osekova. Postavili smo vezu s NOO Osekovo i dobili hranu. Mislim da smo tu prenoćili jednu noć. Preko predstavnika NOO Osekovo uspostavili smo vezu s našom četom (Dragom Brezinščakom) i posadom bunkera pokraj kojega smo morali proći. S Dragom je dogovoreno da nas s četom sačeka s obje strane ulaska za selo Mikleuška radi eventualnog osiguranja. S bunkerom je dogovoreno da ne pucaju dok mi ne pređemo prugu i cestu, a poslije kako ih je volja. Poručili smo im da ćemo ako zapucaju, iz topova pucati na bunker. Negdje u predvečerje istog dana krenuli smo poljskim putem za Mikleušku. Nedaleko bunkera prošli smo željezničku prugu, zatim cestu i došli na cestu za Mikleušku. Tu nas je dočekao Drago Brezinščak, a topovi su stigli na odredište bez gubitaka.

STANKO TOMAŠIĆ

U drugom bataljonu MPO

U Drugi bataljon MPO-a došao sam iz Druge moslavačke brigade početkom rujna 1944. godine. Štab bataljona nalazio se u rejonu sela Ruškovica, a zatim najduže u selu Mustafina Klada. Nakon kraćeg vremena postavljen sam na dužnost informativnog, odnosno obavještajnog oficira u bataljonu. Moj zadatak bio je da prije svega prikupljam podatke o neprijatelju, jačini i rasporedu njihovih snaga i o njihovim namjerama. Poseban zadatak je bio Križ i Novoselec, gdje je neprijatelj imao jake snage. Budući sam rodом iz sela Kompatora, a prije odlaska u partizane radio sam kao omladinac, to mi je poznavanje situacije i ljudi olakšavalo rad u ulozi obavještajnog oficira. S druge strane u bataljonu je bilo dosta boraca iz Križa, Novoselca i okolnih sela, što je omogućavalo da preko njihovih rođaka i prijatelja u uporištu dobivamo razne podatke i obavještenja.

Od brojnih akcija koje smo izveli s jedinicama Drugog bataljona, iznijeti ću neke.

Brat Drage Majnarića, Ivica bio je zubar u Križu. Naš suradnik Drago, kao borac bataljona, više puta nas je vodio u Križ i Novoselac, te se povezao sa svojim bratom i drugima. U neprijateljskoj jedinici imali smo jednog poručnika koji je radio za NOP. Ne sjećam mu se imena. Taj oficir davao nam je važne podatke.

Već od ranije radio je za NOP i vodnik Mate Primorac. Kada sam primio dužnost obavještajnog oficira ubrzo sam se povezao s Matom. Upravo tih dana Vrhovni komandant Tito uputio je poziv pripadnicima neprijateljskih jedinica da pređu na stranu NOV-e. Vodnik Primorac je organizirao svoj vod i osim 2 — 3 vojnika čitav je uspio prevesti u NOV-u. To ljudstvo je raspoređeno u čete bataljona, a Mato je zadržan pri štabu bataljona da pomogne obavještajnom oficiru. Koristeći veze Primorca i njegovo poznavanje rasporeda neprijatelja izveli smo čitav niz akcija.

Primorac je uspostavio vezu s nekim domobranima u uporištu. Dobili smo podatke da se domobrani poslije podne okupljaju kod gostionice PASARIĆ (vlasnika su već ranije ubili ustaše).

Nakon dogovora u Štabu bataljona komandant Miloš Popović mi reče: »Izaberi borce pa idi noćas i pohvataj tu bandu i dovedi ih ovamo«. »Razumijem družu komandante«, rekoh Milošu i ostalim članovima štaba bataljona.

Naše su se patrole kretale sve do rijeke Česme, tako da smo kontrolirali čitav prostor oko Križa. Istoga dana krenuli smo ja i Mate Primorac u domobranskim uniformama k Novoselec - Križu. Pješke smo stigli u selo Razlev i tu kod I. Posavca dobili dva bicikla na kojima smo produžili put u uporište. Išli smo pokraj pruge i ubrzo stigli do ceste Zagreb — Beograd, a onda produžili k centru sela Novoselac.

Vozeći tako bicikle kao »domobranska patrola«, Mate je bio vodnik, a ja domobran, oko 17 sati stigli smo bez teškoća do gostionice Pasarić. Kod gostionice je bilo nekoliko bicikla, a u gostionici oveća grupa domobrana, mislim oko 12, a među njima i jedan podoficir. Domobrani su sjedili i pili, a jedna grupa se kartala.

Osmotрили smo prostor oko gostionice i cestu, ostavili bicikle pred zgradom i s automatima na gotovs upali u gostionicu. Mate, onako visok i krupan naredi: »Dižite se i izlazite u koloni po jedan: idete s nama. Neka nitko ne pokušava ništa, jer ako makne prstom gotov je«. Iznenadeње je bilo veliko, a otpora nije bilo. Brzo smo oduzeli nekoliko pištolja i bombi i povelі kolonu domobrana izvan sela prugom ka selu Rečica i dalje. Sve se odigralo brzo tako da smo uskoro prešli Česmu i stigli navečer u Štab bataljona. Bicikle smo ostavili u Novoselcu, pa ih je vlasnik sutradan sam odvezao kući, jer bi inače nama dvojici samo smetali.

U bataljonu su bili zadovoljni ovim uspjehom. Sa zarobljenim domobranima održan je sastanak na kojem im je objašnjena situacija i predloženo da ostanu u partizanima. Svi su pristali. Kasnije su neki otišli u brigadu.

Drugom prilikom na sličan način zarobili smo nekoliko domobrana u Novoselcu.

Oteli mobilizirane omladince

Nešto kasnije, mislim da je to bilo sredinom listopada, dobili smo podatke da su ustaše izvršile mobilizaciju omladinaca u Novoselcu i okolnim selima. Podaci su bili točni. Mobilizirani su smješteni u kuću Klečara. Tu su trebali prenoćiti, a sutradan ići na vlak, pa u Zagreb. Među omladincima bila je većina onih koji su simpatizirali NOP, pa i onih koji su već radili za nas. Svega dvojica, koliko se sjećam, bili su negativni.

Štab bataljona odlučio je da se ta grupa omladinaca otme od neprijatelja.

Formirali smo specijalnu grupu. Osim mene i Mate bilo je još 4 — 5 probranih boraca s jednim puškomitraljezom. Noć je bila dosta tamna pa je kretanje bilo sporije, ali i sigurnije za upad u neprijateljsko uporište. Kad smo stigli u blizinu kuće moglo je biti 22,30. Izvršili smo izviđanje neposredne okoline: nije bilo stražara i neposrednog osiguranja, osim što su patrole svojim kretanjem vršile posredno osiguranje mobiliziranih. Neprijatelj nije očekivao naš upad u samo uporište.

Opkolili smo kuću Klečara i za par minuta mobilizirani omladinci bili su postrojeni u kolonu, koja umjesto k Zagrebu krenu u selo Muštafina Klada u partizane. Do »granice« (rijeke Česme) išli smo žurno, a kasnije lagano. Stigli smo rano ujutro u Štab bataljona. Članovi štaba bili su zadovoljni, posebno komandiri četa jer im se povećalo brojno stanje. Omladinci su raspoređeni u jedinice bataljona. Samo dvojica onih koji su naginjali ustašama kasnije su pobjegli iz bataljona neprijatelju.

Komandir Ivo Grudenić

Ivo Grudenić rodом iz Katoličkog Selišta bio je borac, desetar i komandir voda. Prilikom formiranja drugog bataljona MPO-a postavljen je za komandira druge čete toga bataljona. Bio je dobar borac i drug, voljeli su ga svi u četi i bataljonu.

Svaki zadatak je druga četa primala i izvršavala s puno odgovornosti. Tukla se solidno Grudenićeva četa.

Negdje sredinom studenog 1944. godine dobio je Štab bataljona zadatak da osigura prelazak preko glavne ceste i pruge veće grupe članova ZAVNOH-a i drugih rukovodilaca, koja je išla za Kordun i Liku. Za izvršenje ovog važnog zadatka određena je druga četa s Grudenićem na čelu.

Poslije izvršenih priprema padom mraka četa je krenula iz Mustafine Klade i stigla u Vidrenjak. Grudenić je posjeo dio sela i ceste, a zatim četom prišao pruži. Prelaz preko pruge je uspio bez borbe. I kada je sve bilo gotovo, čete su se svile u kolonu i produžile marš k Savi. Ivo je bio na začelju, čekajući da i posljednji borci pređu prugu.

Izgleda da je neprijateljska posada kod željezničkog mosta na Česmi otkrila prelaz partizana, pa je otvorila paklenu vatru (prelazilo se nedaleko od mosta). Od »zalutalog« zrna smrtno je ranjen komandir druge čete Ivo Grudenić, koji je eto poginuo tu nedaleko rodnog sela.

Dužnost komandira druge čete primio je vodnik Josip Boćan iz Kompatora, moj susjed, drug iz djetinjstva. On je poginuo 4. 12. 1944. u selu Kompator gotovo kraj kuće noseći ranjenog komandanta Popovića.

Borba kod Katoličkog Selišta

Po završenom oficirskom kursu u Daruvaru primio sam dužnost komandira druge čete drugog bataljona MPO. Dakle, bio sam posljednji komandir te čete. Dok je cijeli bataljon bio oko Ludine i Popovače, četa je djelovala u njegovom sastavu. Ali jedno je vrijeme druga četa bila sama na čitavom prostoru, pa joj je bilo zaista teško, ali borila se dobro.

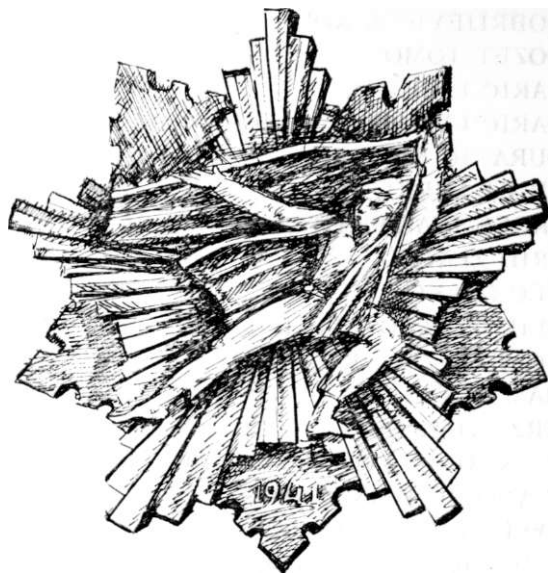
Sredinom veljače, rano ujutro, četa je posjela položaje ispred sela Ruškovića sa zadatkom da sačeka ustaše u zasjedi. Prema podacima koje smo dobili, neprijatelj je planirao upasti na naš slobodni teritorij, radi pljačke, hvatanja vojnih bjegunaca i mobilizacije starijih godišta.

Naše patrole su izvijestile da je neprijatelj krenuo i već bio pošao ka Ruškoviću, ali se onda orijentirao ka selu Katoličko Selište izbjegavši zasjedu. Neko je od neprijateljskih elemenata u Ruškoviću izvjesio bijelu plahu kao znak da su partizani u selu.

Kada smo vidjeli da neprijatelj ode u K. Selište, naredio sam četi da napadnemo. Napad je bio silovit pa smo poslije kratke, ali oštre borbe razbili neprijatelja i potjerali ga u Ludinu. To je bilo između 9 i 10 sati. Nismo imali gubitaka, dok je neprijatelj imao 2 — 3 ranjena.

Ispred sela Katoličko Selište ostavio sam jednu desetinu kao predstražno odjeljenje, a glavnina čete posjela je istočni dio sela i utvrdila se. Oko 13,30 sati jedna jača kolona ustaša i domobrana iznenadila je odjeljenje na predstraži i uz upotrebu tri tankete upala u Katoličko Selište. Došlo je do žestoke borbe u kojoj se četa odlično držala i nije dopuštala neprijateljskim snagama da napreduje. Četa je bila na pogodnim položajima i ukopana, pa je neprijatelj nije mogao ni pronaći. Osjećali smo se jaki i sigurni, pa smo se dovikivali s ustašama. Zvali smo ih neka pođu naprijed ako smiju, a oni krijući se iza kuće dovi-

kivali su i psovali nas. Bio sam neoprezan pa sam u toj prepirci ustao iz zaklona. Odjednom osjetim strašan udar u lijevu ruku. Ruka klonu, bio sam ranjen (prebijena kost). Komandu nad četom preuzeo je vodnik špoljar, a mene su uz jedan jarak izvukli iz borbe. Četa je ostala čvrsto na položaju i odbila neprijatelja, koji se predveče povukao u uporište Ludinu.



P R E G L E D
**NOSILACA PARTIZANSKE SPOMENICE 1941.
 S PODRUČJA MOSLAVINE**

ALTIĆ IVAN-JOVO*,
 AVGUSTINOVIĆ JOSIP-DUGI*,
 BALTIC ĐURO,
 BARILIĆ STJEPAN-VAGO,
 BARIĆ KAJA,
 BARLOVIĆ BRANKO,
 BEREKOVIĆ ĐURO-TOP,
 BOBINAC IVAN-ČELO*,
 BOBETKO DRAGO-MAGA",
 BOGDAN LUDVIG*,
 BOGOVIĆ NIKOLA,
 BOLT VALENT-ZELENKO*,
 BOLT IVAN*,
 BOLT ĐURO,
 BREZIĆ BOŽO-ISO,
 BUDEN TOMO-HITRI,
 BUDEN IVO-ZRIK,
 BUDEN JOŽA,
 CVETKOVIĆ MARIJAN,
 CVETKOVIĆ KSENIJA-SEKA,
 ČAČIĆ MILAN-SIVI,
 ČAVIĆ NENAD,
 ČUPURDIJA STEVO*,
 DADASOVIC BRANKO-CANE,

DOBRIJEVIĆ NIKOLA,
DOZET TOMO",
ĐARIĆ LJUBAN*,
ĐARIĆ CVIJAN,
ĐURANIĆ STJEPAN,
FIKET MIRKO,
FRGEC IVAN-PILOT*,
FRID ZLATKO,
GEC MIŠKO,
GLIK ZLATKO-GORKI,
GRAHEK ZVONKO,
HAM PETAR*,
HRŽENJAK ĐURO,
IVANKOVIĆ ZVONKO-VONTA,
IVANOVIĆ IVAN-RUJO*,
JANIĆ VJEKOSLAV-CAPO,
JUHOVIĆ ANDRIJA-JANDRA,
KARANOVIĆ VUKAŠIN,
KEZELE JOSIP-ĆIKO*,
KEZELE SLAVKO-SLAVNI*,
KEŽMAN ANKICA-VESELA,
KLARIĆ ANA,
KLEPAC IVO,
KNAPIĆ DRAGUTIN,
KNEBL FRANJO-FRANC,
KOLAR VJERA,
KUŠEC KATICA,
KVEŠTEK MATO*,
LACAN MARIJAN-LAZO,
LEŠ STANKO-DANKO,
LONČAR MARTIN",
LOVRENIĆ STEVO*,
LOVRENIĆ MARA*,
LOVRENIĆ IVAN-CRNI,
LOVRENČEVIĆ NIKOLA,
LUSTIG ANDRIJA-DADO,
MAJER KREŠO,
MAJER VERA,
MALINA JOSIP-JOSO,
MANOJLOVIĆ MILOŠ-MIMA,
MARIČIĆ PAVLE-PJETIKA,
MATEŠIĆ TOMO*,

MAŽIĆ STEVO,
MILAKOVIĆ STEVO-ACO",
MILETIĆ IVAN-BRADA",
MILIČEVIĆ BORIVOJE-BORO,
MRKONJA PAVAO-SEVER",
MRVOŠ PAVLE-GOLUB,
OGULINAC ĐURO,
PAZDRIJAN ĐURO,
PETEK EDO-ŠPIRO",
PERKOVIĆ ZLATA,
PETROV PETAR-VANČA",
PILIPOVIĆ NIKOLA-NINA",
PRAGAJ ZVONKO,
PREDRAG MARA,
RAKIĆ OBRAD,
REMENAR KARLO-ČIBO",
ROJC BOŽO,
SEVER VINKO,
SMOLČIĆ FRANJO",
SMOLČIĆ MACA",
SMOLČIĆ TOMO",
SMOLČIĆ MARICA,
SMOLČIĆ VLADO,
SMOLČIĆ JULKA,
SMUĐ IVAN",
SOVIĆ TOMO-TOMIĆ,
SRAC ĐURO-PERO,
SRAC STJEPAN-MALČA*,
SRUK FRANJO,
STOJANOVIĆ JOSIP,
SVETLIČIĆ MATO-SVETLI",
ŠANTEK MATO-CRNI",
ŠALAJA STJEPAN",
ŠEPAK ĐURĐA,
ŠUŠNJAR NIKOLA-GENO,
TATOMIR ILIJA-GAVRAN,
TOMINAC KATA,
TRSTENJAK VLADO-BRCKO,
TUĐMAN STJEPAN,
TUMBAŠ VUKAŠIN-TIGAR,
TURČINEC JOSIP-TUK",
TURČINOVIĆ IVAN-SURI,

TUŠKANEC JAGA*,
TUŠKANEC MARIJA,
TUŠKANEC JOSIP",
VASILJEVIĆ JOCO-ZMAJ*,
VOJAČEK LEOPOLD",
VOLAŠ LAZO-LAKO",
VUJIĆ SLAVKO-ZVUK,
VUKOBRADOVIĆ ĐURO,
VUKSANOVIĆ MILAN-BRZI,
VULINEC ANKA",
ZMIJANAC NIKOLA",
ZOROJA BRANKO,

NAPOMENA: U ovaj pregled ušli su nosioci Partizanske spomenice živi i umrli koji su rodom s područja Moslavine ili su tu duže boravili. Osim rukovodilaca u MPO-u u Pregled su ušli i rukovodioci KP, SKOJA, AFŽ, NOO-a jer su svi radili na jačanju jedinica MPO-a.

* Umrli poslije oslobođenja.

TUMAČ ZNAKOVA, KRATICA I POJMOVA

KPJ = Komunistička partija Jugoslavije
 KPH = Komunistička partija Hrvatske
 KP = Komunistička partija
 SKOJ = Savez komunističke omladine Jugoslavije
 NOB = Narodnooslobodilačka borba
 NOP = Narodnooslobodilački pokret
 MPO = Moslavački partizanski odbor
 ŠMPO = Štab mosl. partizanskog odreda
 II OZ = Druga operativna zona
 Š II OZ = Štab II operativne zone
 IGO = Istočna grupa odreda
 ŠIGO = Štab istočne grupe odreda
 KMP = Komanda moslavačkog područja
 KM = Komanda mjesta
 STM = Slobodna teritorija Moslavine
 K-t = Komandant
 K-r = Komesar
 K-ir = Komandir
 DO = Diverzantski odred
 GDO = Grupa diverzantskih odreda
 KPB = K-t part, bataljona
 KPČ = K-ir partizanske čete
 KV = K-ir voda

NEKI OPČEVOJNI POJMOVI I NJIHOVA PRIMJENA

BORBA — Sukob grupa boraca, voda, čete i bataljona s neprijateljskim snagama.

BORBENA DJELOVANJA, u vojnoj terminologiji, adekvatniji je izraz borbeni dejstva, pod kojim se razumijeva borbeni aktivnost MPO-a na užem ili širem području.

PROTUDJELOVANJE — PROTUDEJSTVO

UPORIŠTE — To što smo zvali neprijateljskim uporištem u Moslavini i Sjevernoj Hrvatskoj nije adekvatan izraz, ali je bio određen i predstavlja neprijateljsko mjesto u kojem je neprijateljska vojska, bez obzira na jačinu, sastav i vrstu jedinica.

GEOGRAFSKO TOPOGRAFSKE KRATICE

k = kota
 tt = trigonometrijska točka
 s = selo
 š = šuma
 p = potok

r = rijeka

Stara Straža, Veliko Brdo = naziv za zemljišni objekt

ist. = istočno

zap. = zapadno

s/z = sjevero-zapadno

isklj. = isključno

uklj. = uključno

TEHNIČKE KRATICE

MTS = materijalno tehnička sredstva

P/M = puškomitraljez

MNB-81 = minobacač 81 mm

BOMBA = ručna bomba

HAND GRANATA = ručna bomba

»BRNAC« = puškomitraljez »brno«

MP = njemački automat

ŠARAC = puškomitraljez M-34 njemačke proizvodnje

KRATICE ZA RUKOVODSTVA POLITIČKIH ORGANIZACIJA I ORGANA NARODNE VLASTI

OK KPH ČAZMA = Okružni komitet KPH Čazma

KK KPH = Kotarski komitet KPH

OK Skoja = Okružni komitet Skoja

KK Skoja = Kotarski komitet Skoja

00 USAOH-a = Okružni odbor Ujedinjenog saveza antifašistički
omladine Hrvatske

KO USAOH-a = Kotarski odbor USAOH-a

00 AFŽ = Okružni odbor Antifašističkog fronta žena

KO AFŽ = Kotarski odbor AFŽ-a

JNOF = Jedinstveni narodnooslobodilački front

ONOO = Okružni narodnooslobodilački odbor

KNOO = Kotarski narodnooslobodilački odbor

MNOO = Mjesni narodnooslobodilački odbor

NEKI NEPRIJATELJSKI NAZIVI I KRATICE

NDH = Nezavisna Država Hrvatska

VELIKA ŽUPA = dio NDH, neka vrsta okruga ili oblasti

UNS — Ustaška nadzorna služba

ORUŽNICI = žandari

ORUŽNIČKA POSTAJA = žandarmerijska stanica

ROJ = desetina — odjeljenje

SATNIJA = četa

BOJNA = bataljon

PUKOVNIJA = puk

ŽELJ. BOJNA = jedinica za osiguranje pruge

OPKOPARI = inženjerci

SAMOVOZ = automobil

SAMOKRES = pištolj

SAMORADNO ORUŽJE = automatsko oružje (automat, P/M i si.)

BITNICA = baterija

TOPNIK = artiljerac

SKLOP = divizion

S A D R Ź A J

Strana

UVODNI DIO	7
O Moslavini	7
Društveno ekonomske i političke prilike uoči rata 1941. godine	9
Radnički pokret, štrajkovi i organizacije Sindikata	10
Građanske fašističke i profašističke političke organizacije i stranke	11

MOSLAVAČKI PARTIZANSKI ODRED — I DIO

1 941. GODINA

Partija priprema ustanak	19
Formiranje Moslavačkog partizanskog odreda (MPO)	24
»Jama«	28
Prva iskustva	30
Drugo formiranje MPO	32
Najvažnije akcije MPO-a 1941. godine	35
Agitaciono prapagandni rad	48
Uvjeti djelovanja MPO-a 1941. godine	49

1942. GODINA

Organizacija rukovođenja i komandiranja	51
Politička situacija u Moslavini u prvoj polovini 1942. godine	52
Prva protudjelovanja neprijatelja na Moslavački odred	53
Borba na Moslavačkoj gori 27. I 1942. godine	60
Krvav pir ustaša	67
Povratak u Moslavinu	69
Napad na žandarmerijsku stanicu Veliko Vukovje	70
Druga veća protuakcija neprijatelja na MPO	72
Prosijek djelovanja MPO-a do sredine 1942. godine	79
Akcija na Garešnički Brestovac	86
Formiranje Moslavačkog partizanskog bataljona	90
Gojilska operacija	91
Napad na kulturbundaše u Velikoj Mlinskoj	99
U Podravini	104
Obračun s ustašama u Grubišnom Polju	104
Napad na ustaško uporište u Španovici	106
Treće formiranje MPO-a	108
Napad na Čazmu	112
Treća protuakcija na Moslavačku goru	117
MPO na Bilogori	125
Napad na stražu kod Struša	131
Četvrto protudjelovanje na Moslavačkoj gori	135
Pogibija Pere Popovića	139
Upad u Kutinu	145
Napad na poluoklopni vlak kod Gračаницe	148
Odlazak glavnih snaga MPO-a u Slavoniju	152
Vojnopolitičko savjetovanje u Zvečevu	158

1943. GODINA

Veliki Prokop —partizanska republika.	.161
Husain.	.165
Bogat plijen u Gornjem Šarampovu.	.171
Garešnička operacija.	.173
Gore sela Moslavine.	.181
Partizanski pucnji u Križu.	.186
MPO opet ima dva bataljona.	.190
Tako se ne pozdravlja.	.193
Dalje jačanje snaga MPO-a.	.197
Štuke.	.208
Teško izdajnicima.	.211
Borbe MPO-a sredinom 1943. godine.	.218
Borba s Nijemcima kod Bršljanice.	.219
Pogibija komandanta I bataljona.	.222
Obavještajna i kontraobavještajna služba.	.226
Diverzantsko djelovanje.	.232
Aktivnost Odreda u srpnju i kolovozu 1943.	.237
O snagama neprijatelja.	.244
Formiranje udarnog bataljona.	.248
Komanda Moslavačkog područja.	.249
Partizanska bolnica na Moslavačkoj gori.	.253
Boravak Štaba II operativne zone u Moslavini.	.256
Odlazak udarnog bataljona na Kalnik.	.260
Drugi napad na Čazmu.	.261
Hercegovac.	.264
Popovača.	.267
Značenje formiranja brigade u Moslavini.	.274
Akcija u Vrbovcu.	.280
Čazmanska operacija.	.288
Odlazak još jednog bataljona izvan Moslavine.	.305

1944. GODINA

Aktivnost Odreda u siječnju i veljači 1944. godine.	.310
Formiranje 33. divizije X korpusa zagrebačkog.	.315
Borba na Savi kod Dubrovčaka Levog.	.322
Vojnopolitičko savjetovanje u Čazmi.	.327
Napad na vlak kod Ladislava.	.328
Formiranje ŠIGO.	.335
Oborovo.	.337
Prva borba s kozacima.	.342
Udarina grupa »Kutina«.	.346
Veliki župan.	.350
Pratnja ranjenika za Slavoniju.	.353
PPK bataljon.	.364
Napad na Zbjegovaču.	.367
Borbe u kolovozu.	.370
Dolazak 12. i 7. divizije u Moslavinu.	.377
Rujanski poziv maršala Tita.	.386

Peričićevi topnici u partizanima	386
Formiranje III moslavačke brigade	389
Posljednja reorganizacija MPO-a	389
Jačanje Narodnog fronta	391
Garešnica	392
Miloš Popović	397
Junkers	398
Veno Čížek	401
Razmjena zarobljenika	407
Kompator	409
Vatromet uoči Nove godine	413

1 9 4 5. GODINA

Zasjeda kod Vidrenjaka	416
Rušenje pruge kod Novoselca	418
Borba s kozacima kod Mikleuške	418
Ludinica	423
Rasformiranje Odreda	426

MOSLAVAČKI PARTIZANSKI ODRED — II DIO

Mr Franko Mirošević: Pregled razvoja KPJ i SKOJ-a i njihova uloga u razvoju NOP-a u Moslavini	431
Dr Pero Nasakanda: Moslavački odred i razvoj narodne vlasti u Moslavini	446
Vukašin Karanović: Obavještajna služba	473
Nikola B. Prebeg: Teritorijalna obavještajna služba	479

MOSLAVAČKI PARTIZANSKI ODRED — III DIO (Sjećanja)

Dr Pavle Gregorić-Brzi: U posjeti MPO	493
Tomo Budcn-Hitri: Počeci stvaranja prvih partizanskih jedinica u Moslavini	494
Vjekoslav Janić-Capo: Dolazak u Moslavinu	504
Nikola Sušnjar-Geno: Narodni heroj Nikola Božić-Jug	509
Ilija Strika-Svib: Prva akcija	512
Ante Bušljeta-Bušo: U Moslavačkom odredu	514
Ante Dobrila-Pepo: Dolazak u Moslavački partizanski odred	518
Vukašin Karanović: Dubrava	522
Stanko Leš-Danko: Partijsko-politički rad u MPO	528
Zvonko Pragaj: Skojevska organizacija Moslavačkog odreda	5j2
Pavle Mrvoš: Srpsko Selište i okolina u NOB-i	542
Marijan Lačan-Lazo: Iz Siska u Moslavinu	548
Stevo Dejanović: Odlazak u partizane	550

Ivan Knežević: U Odredu	554
Mirko Fudiga: Slovenci u MPO-u	562
Ema Brkljačić: Progon iz rodne Slovenije	572
Stevo čučković: Iz Banije u Moslavinu	576
Božo Kušec: Dolazak u partizane	579
Savo Dejanović: S moslavačkim bataljonom u 16. omladinskoj	583
Pavle Borovnjak: Učešće mještana sela Osekova u NOB-i	588
Miško Cee: Selo Hrastelnica u NOB-i	592
Ivan Čanadija: Okružni NOO Moslavine	594
Dragutin Brezinščak-Dragec: Prvi susret s partizanima	604
Đuro Kuzmić: Neke akcije MPO.	608
Dragan Džakula: U udarnom bataljonu	610
Dr Josip Sruk: Selo Osekovo i okolica u NOB-i	612
Dominik Poletto: Ciglenica	618
Ivan Brlek: Prvi kontakt s partizanima	621
Stanko Tomašić: U drugom bataljonu MPO.	625
Pregled nosilaca partizanske spomenice	629
Tumač znakova, kratica i pojmova	633